خواب آوارا پکي

احمد سولنگي

Sindhica
سنڌيڪا

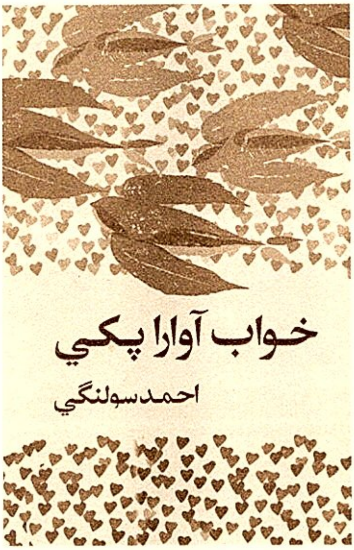
خواب آوارا پکي
احمد سولنگي

خواب آوارا پکي

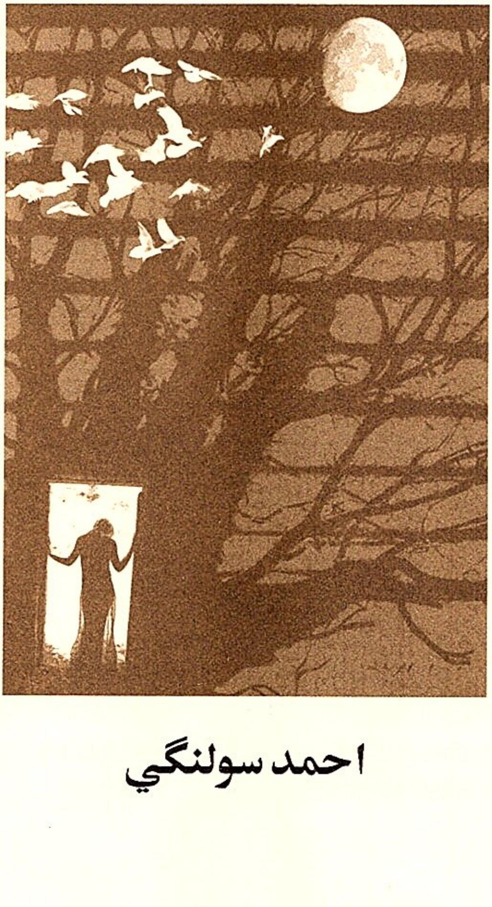

احمد سولنگي

Sindhica
سنڌيڪا

هن ڪتاب جا تمام حق ۽ واسطا شاعروٽ محفوظ آهن. ان ڪري ڪتاب
جي ڪنهن به حصي جو نقل اسڪيچ يا ڦيرڦار سان اتارو مڪمل طرح منع
آهي. ڪتاب جي ڪنهن به حصي کي ڪنهن به وضع يا جلد ۾ ڇاپڻ ۽
وڪرو ڪرڻ خلاف قانوني ڪارروائي ڪئي ويندي.

ڪتاب جو نالو: خواب آوارا پکي
موضوع: شاعري
تخليقار: احمد سولنگي
پهريون ڇاپو: 2013ع
ڇپيندڙ: سنڌيڪا اڪيڊمي ڪراچي
قيمت: 450/=

لي آئوٽ ڊزائين، ٽائيٽل، السٽريشنز: خدا بخش ابڙو

" Khuwab Awara Pakhi "
(Poetry)
By: Ahmed Solangi
Published by: Sindhica Academy,
B-24, National Auto Plaza, Marston Road, Karachi-74400
Phone: 021-32737290, www.sindhica.org
Email: sindhica_academy@yahoo.com

سنڌيڪا بوڪ شاپ، جتوئي منزل حيدر چوڪ حيدرآباد فون: 03003044745
العماد بوڪ سيلرز، اردو بازار، ڪراچي فون: 0212214521 ، 0300-343115
سنڌيڪا بوڪ شاپ، 19 بلديه پلازه گهنٽا گهر چوڪ سکر فون: 071-5628368، 03013431537

سلسلو

مون وٽ آلڙڪن جي لپ......مقدمو..... لڇمڻ ڪومل..................15

شاعريءَ جي حضور ۾...................... احمد سولنگي..................89

مائيڪل اينجلو.. نظم................105

پوپ ڪي ڪهڙي خبر................................. نظم................107

قلو پطره.. نظم................108

تنها پالي پيار نہ سُمهہ .... غزل................111

ڪارو پاڻي .... نظم................112

ڪيڏو تيج ٽِڪون...................................... وائي................115

عشق ڪي سخت سزائن ڪاڏو .... غزل................116

ٻاڪ ڇُلڪايا گلابن جا گلاس .... غزل................117

رنگ رتي تنهائي .... نظم................119

وقت جو وان گوگ .... نظم................121

جلاد اڏي مُرڪي ڪنهن نينهن نظاري ڇڏا ...... غزل................123

خدا جا خليفا .... نظم................125

جنوريءَ جي هوا ۾ هُن جو گهر .... غزل................128

زندگي محترم آهي .... غزل................129

جلي سانجهہ سِتِي .... وائي................131

آشائن جو آڪنڊ .... گيت................132

بدن تنهنجو جوانيءَ آنديءَ جي .... غزل................134

اتر قطب..نظم..............135
مِهر ٿوري مهربانو! ....غزل..............137
راڻا سَرُ..نظم..............139
هميرو ڪولهي ....نظم..............142
اگهاڙا چور ....نظم..............144
بي خوف صليبن تي آ وقت جي چريائي............غزل..............146
دامنِ ڪوهُ...نظم..............147
اکڙين جي آلاڻ....................................وائي..............149
لهرون، پکي، ڪنارا وسڪار سارۡ ڏِسُ! ....غزل..............150
هڪڙي مالها سوري ....گيت..............151
تو سوا وجان ڪاڏي ....غزل..............153
قرت العين طاهره ....نظم..............155
هيءُ دور سوچ لوچ جو پيڪر نہ ٿي سگهيو.........غزل..............157
مڪمل جسم ....نظم..............159
جوڳڻ بين وڳي ....وائي..............161
ٿر تي ٻرسِي سنهڙي ٻُوند ....غزل..............162
سُفيد ڊسمبر ....نظم..............163
سڀ ڪي پنهنجو گوتم آ.............................نظم..............164
نيڻ آلا اکهي تہ بہ چڱو..............................غزل..............167
سيٽيءَ جو آواز......................................وائي..............168
مستقبل جي نالي ....نظم..............169
اداس روح ازل کان پناهہ ۾ آهي..... ....غزل..............171
سَتي جَتي..گيت..............172
دانهن...نظم..............175
چنڊ تارن سوا رات اهڙي لٿي........................غزل..............176
تهذيب جو نئون جنم ....نظم..............177
هڪڙيءَ گوليءَ سان ڪِرڙيو ....وائي..............179
سياڻي جو سڏارڻُ ....نظم..............180

شراب ۾ جڏهن لهي ٿو چنڊ آسمان جو .... غزل 183
بي وطن بي قرارن جو سفر .... غزل 184
مريم جي متي .... نظم 185
پيار جي پياس ڄڃي آس ڪاٽي پلي .... غزل 189
سورٺ نيڻ نگينا .... نظم 190
رات ٻه ڪاري رات .... وائي 192
جڏهن پيي پاڻ ۾ وکري ڏسان ٿو .... غزل 193
ڪارو ٻن .... گيت 194
درد جي آرسي تي ڏٺي روح کي .... غزل 196
سوڳ .... نظم 197
پيار جي ڏور .... نظم 198
ڏينهن کي رات، رات کيئن چئجي .... غزل 201
منهنجو پُٽ .... نظم 202
راڌا .... نظم 205
وئي وئي رات وئي .... وائي 206
ڪنهن اڳيان شخص هُو جُهڪي نہ ٿو! .... غزل 207
سچ نئين ٻان آپگهات .... وائي 208
عشق جي تڪميل .... نظم 209
نيم عُرياني .... نظم 212
اوهِانجون اکيون تي اوهان کي ڏسون ٿا! .... غزل 214
هر نديءَ جو وهڪرو ننڍڙو لڳي .... غزل 216
علامت .... نظم 219
پل پل پريت امرُ .... وائي 221
جلادن ڏنو آ اهو ٺاهہ ٺاهي! .... غزل 222
هڪ شهر جو الميو .... نظم 223
من جي مالها! .... گيت 225
شهرۡ سمنڊ جهڙو ڪر ڪپي ويندا! .... غزل 227
ڪنهن ڪان ورتئي ونڊُ الا .... وائي 228

ڪام ديوُ...نظم...............229
امن جي تاريخ..نظم...............230
هڪ بوند جي وشالتا ....نظم...............231
دل ۾ ويهي ڏِسُ هتان هڪ آسمان ....غزل...............234
عشق جا رنگ..نظم...............235
مٽيءَ جا رانديڪا ميڙي...............................غزل...............237
هڪڙي يهودِي ڇوڪري ....نظم...............239
روپُ انوپُ...نظم...............241
آءُ هوا ٿي آءُ...غزل...............243
تون ئي منهنجو پيارُ...................................وائي...............244
روز فٽ پاٿ تي ٻُڪِي روئي! ....غزل...............245
ڇم ڇم برسن بوندون ....گيت...............246
رستا مُرڪي پيا ....وائي...............248
وِلهه ۾ وار واري سُتي.................................غزل...............249
سنڌ سَرير ۾ ساهُ ....نظم...............250
پٽايا بيچ تي ....نظم...............253
مهڪي چنبيلي......... ....وائي............... 254
ڪو به اکڙين جي اڳيان آهي ڪٿي ....غزل...............255
لبرا ڇوڪريءَ جي ڳولا.................................نظم...............256
ٽٽل گل...نظم...............258
متان ڪا رات رُلائي، قضا جي رستي ۾ ....غزل...............259
چنڊُ جاڳي پيو ....نظم...............260
چارن ۾ پنهنجي چاهه جون چميون رکي ڇڏيان . غزل...............261
تنهنجا سپنا مون ....وائي...............262
ڇپرن ڇايا ....گيت...............263
طوائف..نظم...............265
ڪيمي ڪولهڻ..نظم...............267
شدتن آ شهر کي ڌوئي ڇڏيو ....غزل...............269

سمنڊ، هوا ۽ هُوءَ .... شعر.............. 271
چانڊوڪين جو چور .... گيت.............. 272
بگهڙ جون اکيون........................ نظم.............. 273
بيخواب هوا آئي .... گيت.............. 274
پوپٽن جو طوافُ! .... چؤ ڏسي.............. 277
اياز جي نانءِ........................ غزل.............. 278
رات مهڪيو، تن ۽ من اتفاق سان ....غزل.............. 279
منهنجو ديسُ .... نظم.............. 281
دائرا........................ نظم.............. 283
درد ڪي پڙهي ويندي........................ غزل.............. 285
پاريون، پيجارا........................ وائي.............. 287
ترشنا .... نظم.............. 288
مدهوش راتين جي جنت........................ نظم.............. 291
پيار دل جو قرارُ تون آهين!........................ غزل.............. 292
بيقرار گذري ٿي .... غزل.............. 293
دل جي ڏرتي........................ گيت.............. 294
ڪناري لائين........................ وائي.............. 296
چند اڄ رات مختصر آهي ....غزل.............. 298
جهنگل جو ماحول........................ نظم.............. 299
روايت .... نظم.............. 300
تو وڏا يون نرم رات پانهون ڪٿي! .... غزل.............. 303
تارو تارو تنها تنها........................ نظم.............. 305
دريون، در پُوٽيل .... وائي.............. 308
وڏي وڏي ٿِي نندي تقاضا! .... غزل.............. 309
زندگي........................ شعر.............. 311
وڇڙين وڏا ونگ .... گيت.............. 312
بي ترتيب زندگيءَ جو الميو .... نظم.............. 313
اکين جو جهنگ........................ نظم.............. 315

پيار جيون پر ڪجي ....غزل..............316
دوناليءَ ٺا...ٺا ....وائي..............317
ڪراچي ....نظم..............319
سانجهي اداسُ پاڇا، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي! ... غزل..............322
ساحلي ڇوڪري ....گيت..............323
ڪتا ....نظم..............325
تمنا جو انتُ ....نظم..............327
ڪي بادل پنبڻين ۾ ڦهتا ....غزل..............329
خوابن جي خُودڪشي ....نظم..............330
سرمدَ پيرانديءَ ....وائي..............333
بوند، ننڍڙي سپي سڏي مونکي...................غزل..............335
ڇپرن جون اکيون ....نظم..............337
سمنڊ ۾ شهر جي ڪتا ....نظم..............338
رات اُپ تي ستارن جي سرواڻ ٿِي...............غزل..............340
ٽُڪرا ٽُڪرا خوابَ ....نظم..............341
جيئن سج لٿو ڏکن سان راتيون ٽِڪيون اسان جُون!... غزل..............342
چنڊُ تارو نہ هوءَ سکي آهي ....غزل..............343
پيار اسان جي منزل ....گيت..............345
ٻاريو ڏياٽي...وائي..............347
مون تہ سوچيو...نظم..............349
ڪئي بہ دل ڇا خودڪشي ....غزل..............351
مشوَرو ....نظم..............352
دليل سوچي پناهہ ڳولي ....غزل..............354
بسم الله خان جي نالي ....نظم..............355
نوجواني ڏوڙ پاٽي ....غزل..............357
اڌ پيالو چنڊ ....وائي..............359
جدائيءَ جا شوال ....نظم..............360
مورڙِي! ....گيت..............363

ڪک ڇُٽن تا پاريھر.................................. غزل..................364
ڪڙين منجھ ڪڙي.................................. وائي..................365
سرحدن تي گلاب.................................. نظم..................366
خواب اُٽن آوارا اکڙيون.................................. غزل..................368
سفيد ڏينھن.................................. نظم..................369
پٽر جو ڪرٽوءِ ھوا جو قول.................................. نظم..................371
خط جي اڪيلائي!.................................. چؤ ڏسي..................373
ويا پرڏيھي يار.................................. وائي..................374
چھرا چھرا جي چارسُو آھن.................................. غزل..................375
جلاوطن دوست جي ياد ۾.................................. نظم..................376
دار جي جھروڪي مان.................................. نظم..................378
احساس جي اڪيلائي.................................. گيت..................380
ملون نقابَ ۾ سارا حجابَ لاھي ڪيئن.................................. غزل..................383
سارو عالم سُمھي رھيو آھي.................................. غزل..................384
پنک پنھنجا پکيڙي رات.................................. غزل..................385
پياسا پياسا چپ.................................. وائي..................386
دل جي ويراني.................................. نظم..................387
جنم جنم جي پياسي دنيا.................................. نظم..................389
نديءَ ڪناري جھنگل پاس.................................. غزل..................391
ماڌو لال حسين.................................. چؤ ڏسي..................392
اڄ رات مان تو چاھيان.................................. نظم..................393
ھيرَ ھندورو، ڪينجھر ڪَپَ.................................. غزل..................396
ماٺين تو نہ چمار.................................. وائي..................397
درد جي لھر.................................. نظم..................399
زندان جو زھر.................................. نظم..................400
زرتشتي چوکري.................................. نظم..................402
لِڱ مھتي، اک متين تي ساحرا.................................. غزل..................404
نئون گھاٽُ.................................. نظم..................405

سنڌڙي تنهنجو نانءُ.................................وائي.................409
نادان محبت آ...... ....غزل.................410
پيارَ سوا ڪُجھ ناهي! ....نظم.................412
خواب ننگر جا نقشا ڪُلندا ....غزل.................415
سفر جي اڪيلائي ....نظم.................417
سَچُ ۽ ڪُوڙ ....نظم.................419
ڪربلا ....شعر.................421
ڇو فقير جو ڪشتو اڄ پَريل نہ خالي آ.................غزل.................422
ڪير ٿو ڇيڙي رکي ايئن هر گهڙي ....غزل.................423
نازل ٿيل ڇوڪريءَ جي ڪٿا.................نظم.................424
مڪڙي ٽڙي پوڻ ڪي فراموش ڪئين ڪجي! ....غزل.................425
اوير جي آرسي.................................نظم.................426
هن خواب جي ڪَنارَ ڪٿي آ.................................غزل.................429
لهين ٿي خواب تون جڏهين ....نظم.................431
هيءَ مسافر ڪيرا ....وائي.................436
سڪ سجدا وجود ۾ آهن.................................غزل.................437
منهنجي اڪڙين آب اٿيئي.................................غزل.................439
لادينُ ....نظم.................440
تضاد.................................شعر.................442
هيءَ ندي ريت سان وهائين ٿو.................................غزل.................443
ڪڏهن بهتان ڳولن ٿا، ڪڏهن بدنام ڳولن ٿا....غزل.................444
سيوهڻ مٿان چنڊ.................................نظم.................445
احمد سولنگي: شخص ڪان شاعر تائين.................رڪيل مورائي.........449

ناليِ......

پنهنجي مٺيءَ ماءُ
’حُسنا‘ جي ناليِ،
جنهن جي چهري جي تلاوت
مون لاءِ دنيا جي ڪنهن به
صحيفي کان وڌيڪ اُتم آهي
۽ جنهن جي دعائن جي قوت سبب
زندگي ڪڏهن به
شڪست ڏيئي نه سگهي آهي!

مقدمو

مون وٽ آ لُڙڪن جي لپ

رابرٽ فراسٽ جو هڪ شعر آهي:

"Oh Gôd, thou' forgive my little jokes on thee
And I shall forgive your bigger ones on me."

(اي ڏڻي! تون مون کي، توسان ڪيل ننڍين ٽوڪن لاءِ معاف
ڪر ۽ مان توکي، مون مٿان ڪيل وڏن ٽوڪن لاءِ معاف
ڪري ڇڏيندس.)

رابرٽ فراسٽ جون هي ٻه سٽون خُدا جو هڪ اهڙو تصور پاڻ سان کڻي ٿيون اچن، جنهن ۾ ڪنهن اجنبي ۽ اجاتي هستيءَ لاءِ مَيار به آهي، شڪايت به آهي ۽ گڏوگڏ هڪ شاعر جي الميي جي باوجود سندس اُداردلي پڻ آهي.

ان ئي پس منظر ۾ مان اڄ جي هن ڏاڍ ڏمر جي دؤر ۾ سنڌيءَ جي نئين ٿهيءَ جي نوجوان شاعر احمد سولنگيءَ جيءَ هيٺ ڏنل سٽن کي پرکيان ٿو ته مون کي هڪ اهڙيءَ شدت جو احساس ٿئي ٿو جتي رابرٽ فراسٽ ۽ هن جي پيڙهيءَ جي نئين سجاڳيءَ (Renaissance)

وارن شاعرن جو اهڙو مانڊاڻو ۽ وسيع وسبتار نظر اچي ٿو جيڪو اڄ جي ادب ۾ خاص طور شاعريءَ جو الميو آهي.

”۽ جڏهن ٿني شام نارنگي لهي،
ڪنهن جي رَت جي ٿي مٿان ڳَڙِ ڳَڙِ وسي،
ڪو صليبن تان لهي ۾ ڪو صليبن تي چڙهي،
بدحواسيءَ جو نئون اتهاسُ ٿو لِکبو رهي!“

فراست جي شاعريءَ ۾ هُن جي ذاتي يوڳنا ۽ پڇتاءَ جي پيڙا آهي، جيڪا داخلي درد جي اظهار سان سور جي سَٿَ تہ اُڀاري ٿي، پر داخلي درد جڏهن هڪ فرد جي ماتم بدران هڪ دؤر جو ماتم بڻجي وڃي ٿو تہ هڪ شاعر جو فن ڪنهن ميزان مان اُڀار پائي بلوغت کي رسي ٿو.

پر سوال آهي تہ هڪ سنجيده شاعر پنهنجي لاءِ ڪهڙو ۽ ڪيترو ميزان مقرر ڪري سگهي ٿو؟ خاص ڪري جڏهن تخليقي عمل دوران هُو هڪ طرف خيال جي لئہ ۽ ٻئي طرف ٻوليءَ جي روانيءَ کي هڪ ٻئي سان هم آهنگ ڪندي، پنهنجي تخيل جي اُڏام کي پنهنجي گرفت کان ٻاهر اوجهل ٿيڻ نٿو ڏئي.

هر ڪويءَ جي هر ڪوتا هن جي آتم ڪٿا آهي، جيڪا پڙهندڙن آڏو هڪ اهڙو آئينو بڻجي اچي ٿي، جنهن ۾ هُو رچنا ڪار جو ئي عڪس ڏسن ٿا:

”مايا ڇايا موهہ،
ڀيرين پارسُ پاڻ هٿاسين،
هاٿي پٿر، لوهہ.
خالي سڪٽا خوابَ اکين جا،
ڳوڙهن سان ئي ڳوهہ،
ڪنهن جو ڪونهي ڏوهہ.“

احمد سولنگيءَ جون هي سٽون پڙهندي، بلڪ جهونگاريندي، مون کي اهو احساس ٿيڻ لڳو تہ هُو اهڙين حساس سٽن واري شاعريءَ وٽ پاڻ نہ ويو آهي، پر اُها شاعري پاڻ احمد وٽ بارش جي بوندن جيان وسندي آئي آهي.

شاعري هڪ عورت جيان هار سينگار ڪري تقاضائون ڪندي آهي تہ "ڏس، مان ڪيئن ٿي لڳان؟" ۽ انهن تقاضائن جي پورتيءَ لاءِ احمد سولنگيءَ جهڙي سونهن جي پوڄاري شاعر وٽ موتئي جهڙن ماڪ ڦڙن جي سونهن ڀري سُرهاڻ آهي.

اَڪِڙين جي آلاڻ-
تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

تنهائيءَ جي اونداهيءَ ۾،
يادن جي چانڊاڻ-
تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

موتئي جهڙن ماڪ ڦڙن ۾،
هيءَ جا آ سُرهاڻ-
تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

آڏيءَ اُڀ ۾ هيءَ تارن جي،
جڳ مڳ روح رهاڻ-
تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

پرهہ ڀريءَ جي پاند ڪٽڻ سان،
اوير ۾ لالاڻ-
تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

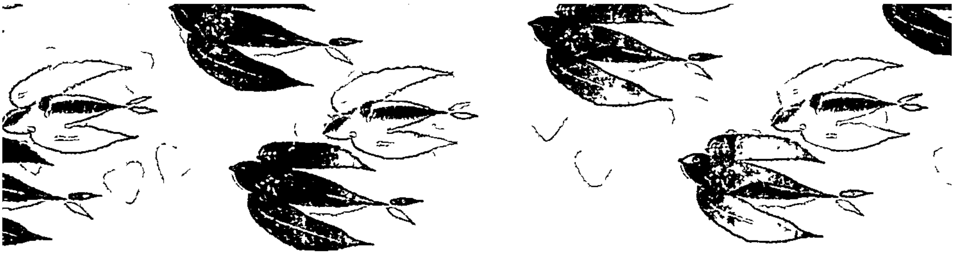

احمد سولنگيءَ جهڙن ستر واري ڏهاڪي ۾ جنم ورتندڙ نئين نسل جي شاعرن، نه سنڌي شاعريءَ جو فارسي آميز غزل، رباعي، مخمس ۽ مسدس وغيره وارو دؤر ڏٺو ۽ نه 'من و يزدان خليل و آتش' واري ڪنن مان دونهان ڪيندڙ سنڌي شاعري ٻڌي، نه ئي هن واري تهيءَ جي، ترقي پسند دؤر جي نعري بازيءَ واري يلغاري شاعريءَ سان واسطيداري رهي ۽ نه ئي پاڪستان ۾ 'ون يونٽ' جي ٺهڻ ۽ ڊهڻ واري عرصي دوران سنڌي شاعريءَ جي انقلابي ڪردار جي اهميت سان وابستگي ئي رهي. احمد سولنگيءَ جهڙن، آئيندي جي روشن لاٽ جيان چمڪاٽ ڪندڙ شاعريءَ جي تخليقڪارن جنهن وقت جنم ورتو ان وقت تائين سنڌي شاعريءَ جا الائي ڪيترا در دريچا، جهروڪا ۽ ڳڙڪيون کُلي ۽ بند ٿي چُڪيون هيون، ڪيتريون نيون راهون، ڪيترا نوان گهاٽ، گهيڙ ۽ ڪيتريون منزلون هند، سنڌ ۾ طئي ٿي چڪيون هيون. هن پيڙهيءَ جون خلائن ۾ جميل حيران نظرون چوڏاري گُهوري نهارڻ لڳيون.

ڪين لڳي رهيو هئو ته هڪ پلڪ جهپڪڻ سان ڄڻ سهسين صديون گذري ويون آهن. قيامت برپا ڪندڙ ان ڏاڍ ڏمر واري دؤر ۽ ماحول سان نئين تهيءَ جي شاعرن جڏهن شاعريءَ سان پاڪر پَري جيئن ڪنڌُ ورايو ته کين پنهنجي ڌرتي ايئن پاسڻ لڳي، ڄڻ سڄ جي بنيءَ مان نڪتل هڪ رَڳَ جو ڍير سندن سامهون هئو. جيڪو ڏارين سندن ڌرتيءَ تي پکيڙي ڇڏيو هئو.

احمد سولنگيءَ کي مان هتي نئين نسل جي نئين شاعريءَ جي علامت (symbol) ڪري ٿو ڪٺان. ان تهيءَ جا اڪثر شاعر فئشن پرستيءَ طرف مائل ٿي Stream of consciousness (شعور جي ڌارا) بدران Mainstream (روايت پرست ڌارا) طرف لُڙهندا ويا. جتي شاعري خود شاعرن مٿان نازل ٿيڻ جو فطرتي عمل ٿيڻ جڳائي، اتي هُو

پاڻ شاعريءَ مٿان نازل ٿيڻ لڳا ۽ اهڙي افراتفريءَ واري دؤر ۾ ڪيترن کي لُڙ ۾ مزو لڳي ويو ۽ هُو راتورات شاعر ٿي ويا. پر شاعريءَ لاءِ جيڪا اندر جي سُوجهه ٻُوجهه گُهربل آهي، ان تقاضا تي احمد سولنگيءَ جهڙا ڪي ٿورائي تخليقڪار کَرا ثابت ٿي سگهيا. ڪاريءَ ڪُڪ مان ڄاول هن نامراد نسل جو شعور جڏهن بالغ ٿيڻ لڳو تہ سندن اڳڻ جي سُڪل ڇپر تي ماڪ جون بہ چار بوندون ٽي ٻچيل هيون.

"اُتر قطب،
ساندهہ برف وسي ٿي.
جبَل جبل جي،
هر ڪا چوٽي،
ململ پوتي،
اوير، اولهہ، اُبتو قيرو،
سِجُ اُيري ٿو،
سال ۾ هڪڙو ڀيرو.

آريا ـ ست جي هڪڙي ناري،
روپ — رُپهرو،
ٻانهن ڪرائيءَ اُس ۾ وِڳهري،
چوڙيگر جو چوڙو،
ٽڪريءَ ٽڪريءَ پگهري پاٽي،
شور ڪري ٿو جهرڻو،
پکيءَ پکيءَ جو پاڇو پر ڪي،
نديءَ نديءَ ويڳاڻو.

رات رَشِي ڪو ڏٺي ويو جنهن ڪي،
ڳوڙها، ڳل- ڳاراٽو.

هاءِ هماليہ جيڏا ماڻهو
ڇَپر ڇاتون،
جن جون واتون،
هندوڪش مان نڪتيون.
پنڪ پنڪ جيئن پيرَ اُڏامي،
فرش، عرش مان نِڪتيون،
باڪون، لاتون.
پويان آهن اُڀَ ۾ اڪيون،
سورج ونسيءَ جون،
پربت پربت،
اُتر قطب.
۽ هوءَ وينگس،
سورجُ پوڄي،
برف پگھاري ڏينهن ڳٽي تِي،
ساندھہ برف وسي تِي."

بدقسمتيءَ سان احمد سولنگي هڪ اهڙي مظلوم ٻوليءَ جو شاعر آهي، جنهن جو ساهتڪ سرمايو وسيع ۽ معياري هئڻ باوجود اها ناانصافيءَ، ٻيائيءَ ۽ ويرونجوڳ جو شڪار پئي رهي آهي. اسان جو ساهت ۽ ٻولي نہ رڳو ٻن ملڪن ۾ ورهائجي ويا آهن، پر سڄيءَ دنيا ۾ ڊاٽو ڊاٽو ٿي چڪا آهن. سنڌ ۾ ان کي پنهنجي ڌرتي آهي، پر قومي سطح تي ميڄتا نہ ملڻ ڪري ان کي قومي ٻوليءَ جو درجو حاصل نہ ٿي

سگهيو آهي، ان جي ابتڙ هند ۾ ان کي سرڪاري سطح تي قومي ٻوليءَ طور قبوليت (Recognization) تہ ملي چڪي آهي، پر هند ۾ هن کي پنهنجي ڌرتي ناهي. نتيجي طور سنڌ جا شاعر Sons of Soil (ڀومي پُٽر) تہ آهن، پر قومي سطح تي سندن ڪو والي وارث ناهي ۽ ٻئي طرف هند جا شاعر ڌرتيءَ ڌڪاٽا تي پنهنجي وطن جي مٽيءَ کي تہ ياد ڪري رهيا آهن، پر هُو ان مٽيءَ جي مهڪ ڪٿان آڻن، جنهن سان شاعري واسجندي رهندي آهي.

ڪنهن بہ ٻوليءَ جي شاعريءَ جون پاڙون پنهنجيءَ ئي پلاري پونءَ اندر گهرائيءَ سان کُتل هونديون آهن ۽ شاعريءَ جو بڻ بنياد ناخواندگي هوندي آهي. هند جو شاعر شهري سيپتا جي گُهٽ ٻوساٽ ۽ پيچ ٻوڙواري ماحول ۾ ايئن وڪوڙيل آهي جو سنجيده کان سنجيده شاعر بہ هِن دؤر کي 'حرامي دؤر' سڏي پنهنجي شاعريءَ ۾ پيش ڪري ٿو. تخليق جي مجبوري هند جي ڪنهن بہ شاعر کان احمد سولنگيءَ جيان هي سٽون نہ چوائي سگهندي:

"هير هِندورو ڪينجهر ڪپ،
چنڊُ چُمي پيو نوريءَ چَپ.

سِپَ ۾ موتي ٿا سِپجن،
من ۾ سرجي، تانگهہ تڙپ.

تنهنجي اهڙي نيڻَ نهارَ
جهڙي جهرڪيءَ بازَ جهڙپ.

مون کي وينا روز ڳڪين،
تنهنجي ساروٽين جا سَپ.

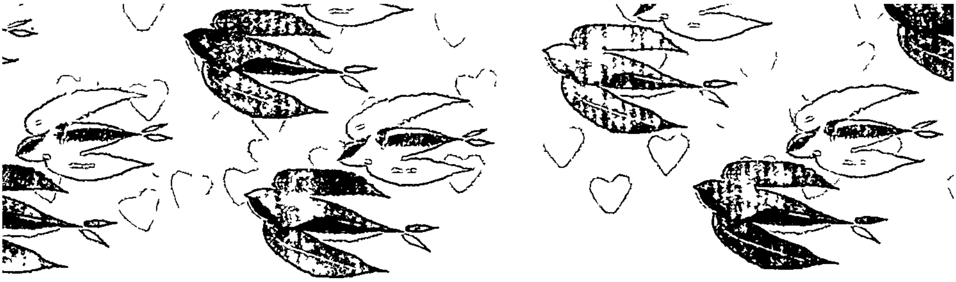

تو وٽ مهنگا موتي ڪوڙ
مون وٽ آ لڙڪن جي لَپ.

سنڌ سڄي آ نيزي پاند،
دلبر ڪهڙا ڍِڄَ ۽ ڍَپ!"

سوچ جي سطح تي هند ۾ تخليق ٿيندڙ موزون شاعري توڙي نثين ڪوتا پنهنجو هڪ منفرد معيار قائم ڪري سگهي آهي. 'سٽنيٽوريم جي هڪ رات' ۽ 'پُرش وٽشيا' جهڙيون شاعراڻيون تخليقون ذهني سطح تي اڄ جي دغابازيءَ واري دؤر جي علامت تہ بڻجي اچن ٿيون پر انهن ۾ پنهنجي ڌرتيءَ جي ڏُکَ کان وڌيڪ داخلي سطح تي من جي مونجهہ جو احساس وڌيڪ اُڀري ٿو.

هند جي جديد شاعريءَ ۾ 'سنڌ، سرير ۽ ساهہ' جهڙي هم آهنگيءَ جا سيني ۾ سَلا ڦُٽي نہ سگهندا. احمد سولنگيءَ جي هن ڪوتا جي سِٽَ سِٽَ خود هند ۾ رهندڙ سنڌ ڇاون جي دلين ۾ سور جو سَٽون اُڀاري سگهي ٿي ۽ اسان کي اهو احساس ڏياري ٿي تہ اسان ڇا ڇا وڃايو آهي.

"واٽ۔
وکيري واءُ،
مٿان ٿو سِڄُ تکو ڏٿي تاءُ.

ريت۔
اُلا ۽ آڳ،
وري ڪووِيرُ ورائي واڳ.

ڏينھن-
تِکيري تِکَ،
کٽي ٿو ڪير وڏي هر وِڪَ.

ڳھاءَ-
سُھڻ ٿا گھوٽ،
اٿئي هي رِڻ راهي اٺموٺ.

ديسَ-
سنياريو سَٺُ،
گھري ٿو ڳچيءَ ڳچيءَ جو رَٺُ.

سنڌ-
سرير ۾ ساھُ،
انھيءَ ۾ وهندو پيو درياھُ."

اڄ عالمي ادب جي رنگ- منچ تي شاعريءَ جهڙي نفيس ساهتڪ صنف کي پوئينءَ نشست ۾ آڻي ويهاريو ويو آهي. نہ رڳو هن ننڍي کنڊ ۾، پر عالمي سطح تي پڻ ناشرن جو بيان آهي تہ جديد ادب، پڙهندڙن جو ذائقو ئي بدلائي ڇڏيو آهي. اڄ گهڻي ۾ گهڻا ڪتاب آتم ڪٿائن (آٽو بايو گرافين ۽ بايوگرافين) جا ئي وڪرو ٿي رهيا آهن. ان کان پوءِ آتم ڪٿائي ناول ۽ انهن کان گهٽ ڪهاڻين جا مجموعا.

ڪي نقاد تہ ڪهاڻيءَ کي ادبي صنف ئي نٿا مڃين، پوءِ بہ پڙهندڙن جي ڪهاڻيءَ ۾ ڪافي دلچسپي قائم آهي، باقي شاعري-؟ شاعريءَ جي مجموعن جون پنجاهہ سٺ ڪاپيون ڪپائڻ ۾ بہ سال لڳي ٿا وڃن.

T. S. Eliot جڏهن هڪ وڏي اشاعتي اداري جو ايڊيٽر هئو ۽ هڪ سختگير ايڊيٽر هئو جو هُن جارج آرويل جي Animal Farm جهڙي ادبي شاهڪار جو مسودو ڪيس تي پيرا موٽائي موڪليو هئو ۽ پئي اداري طرفان شايع ٿيڻ تي، ان ڪتاب تي ڀرپور تبصرو لکيائين. ايليٽ (Eliot) جو ٿي چوڻ هئو تہ (خود انگريزيءَ ۾) شاعريءَ جي ڪنهن مجموعي جون جيڪڏهن سؤ ڪاپيون بہ وڪامن تہ ان کي تسلي بخش پذيرائي ڪري مڃڻ گهرجي.

گذريل پندرهن سالن کان شاعريءَ جي ڪنهن ڪتاب کي نوبل پرائيز نہ مليو سگهيو آهي. لئٽن امريڪا جي شاعر Octavio Paz کي پوين نوبل پرائيز مليو آهي (منهنجيءَ ڄاڻ موجب). پر شاعريءَ جهڙي جاوداں ۽ اندر جي اڏمن کي اظهاريندڙ صنفِ سخن اڳيان عارضي طور آيل ناموافق ۽ ناسازگار فضا گهڻو عرصو جٽاءُ نہ ڪري سگهندي، جو خدا وٽان آيل پهريون پهريون لفظ ’ڪُن فيڪون‘ بہ شاعراڻي سِٽَ هُئي ۽ ايشور جي مُک مان نڪتل پهرين پهرين سِٽَ ’اوم نمو شواءِ‘ بہ شاعراڻي تخليق هئي، ان ڪري ئي ’شاعري پيغمبري است‘ جي سچ کي قبول ڪيو ويو آهي.

پر شاعريءَ جا وک وک تي سوين سچ آهن:

”سِپَ ساحل جي مٿان،
سمنڊ کي سوگهو ڪيو
ريت جي ذرڙن منجهان،
چنڊُ ڪو جاڳي پيو!“

هن پل جو پسمنظر ڏسڻ سان يا محسوس ڪرڻ سان سڄي ڪائنات ڄڻ شاعريءَ جي رنگ ۾ رڱجي وڃي ٿي، جنهن کي نہ رڱو

شاعر جي سجاڳ اک پرکيو آهي، پر هر پڙهندڙ آڏو ريت مٿان چانڊوڪيءَ جو سجو ڪائناتي منظرنامو پنهنجي آب و تاب سان اڀو اُجرو ٿي بيهي ٿو.

جيئن تہ احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو هي پهريون مجموعو آهي، ان ڪري اهو سمجهڻ سولو ناهي تہ شاعريءَ جي ڏکين ڏاڪن تان هُو ڏاڪو ڏاڪو ٿي مٿي چڙهيو آهي يا ڏاڪو ڏاڪو ٿي هيٺ لٿو آهي. هڪ شاعر جي سلسليوار ارتقا جي صحيح ڪٿ (evaluation) هُن جي ٻن ڇئن مجموعن جي اشاعت کان پوءِ ئي ممڪن ٿي سگهي ٿي، پر احمد سولنگيءَ جي هن پهرئين ئي مجموعي جي مسودي جي پهرين نظم ’مائيڪل اينجلو‘ کان وٺي آخري نظم ’سيوهڻ مٿان چنڊ‘ تائين جيئن جيئن مان هن جي هڪ هڪ رچنا ڀہ ڀہ پيرا پڙهندو ويس. هڪ پيرو خيال جي لئہ جو لطف وٺڻ لاءِ ۽ ٻيو پيرو روانيءَ جو رَسُ ماڻڻ لاءِ تہ مون کي رفتگيءَ سان اهو احساس ٿيندو رهيو تہ شاعريءَ جي هن وَر وَڪڙ ڏاڪڻ تي ڏاڪو ڏاڪو ٿي چڙهندي نئين نسل جو جيڪو سڀ کان پهريون شاعر مٿي پهتو آهي، اهو ’احمد سولنگي‘ آهي.

تاريخ ساک ٿي شاهدي ڏني آهي تہ جن قومن جو ماضي شاندار هوندو آهي، انهن قومن کي حال ۽ مستقبل ۾ ڏاڍا ڏک ڏاکڙا ڏسڻا پوندا آهن. اسان جي قوم پڻ الائي ڪيترن دؤرن جي ماتم مان گُذري آهي. اسان جي ڌرتيءَ مٿان ڌارين ٻولين، ڌارين ثقافتن، ڌارين تهذيبن ۽ ڌارين حاڪمن ۽ حڪومتن جي حملن ۽ انهن جي ڏاڍاين اسان جي قوم کي سنئين لڱين سُکَ سان سُمهڻ نہ ڏنو آهي. اهڙين هنگامي حالتن اسان جي ادبي برادري ۽ خاص طور شاعرن کي احتجاجي ۽ مزاحمتي شاعريءَ طرف راغب پئي ڪيو آهي. پوءِ بہ هڪ ديرپا ۽ اثرائتي ترقي پسند دؤر ۾ تخليق ٿيل شاعري هڪ تہ اسان جي

پنھنجي ڌرتيءَ مان ڦُٽل شاعري نہ ھئي پر اشتراڪي ملڪن وٽان امپورٽ ٿي آئي ۽ اڳتي ھلي اھا ’ادب براءِ ادب‘ ۽ ’ادب براءِ زندگيءَ بدران‘، ’ادب براءِ امپورٽ‘ جي شڪل اختيار ڪرڻ لڳي ۽ وقت گُذرڻ سان پنھنجي وقعت ايتري قدر وڃائي ويٺي جو شيخ اياز جھڙي شاعر، جيڪو ڪنھن وقت اھڙي شاعريءَ جو سرواڻ ھئو ان بہ لکيو تہ ”ان دؤر جي سڄي شاعريءَ کي ڳاڙن ۾ پرائي ڪنھن گند جي ڍير ۾ اُڇلايو وڃي.“ جيتوڻيڪ اياز جو اھو ھڪ انتھاپسند بيان ھئو پر اھا حقيقت آھي تہ اڄ ترقي پسند دؤر واري شاعري ماضيءَ جي دڙن ۾ دفن ٿي چڪي آھي.

پاڪستان ۾ ’ون يونٽ‘ جي ٺھڻ کان ’ون يونٽ‘ جي ڀڄڻ تائين، پندرھن سالن جي عرصي دوران پڻ تخليق ٿيل مزاحمتي شاعريءَ سنڌي شعر و ادب جي رنگ۔ منچ تي ھڪ اھم ڪردار ادا ڪيو پر ان ۾ پڻ داخليت بدران خارجيت جو دخل وڌيڪ ھئڻ ڪري، اھا شاعري پڻ پرچار جي حدن کي ڇھڻ لڳي، پوءِ بہ مزاحمتي شاعريءَ جي جذباتي توڙي عملي ڪردار جي اھميت کان انڪار نٿو ڪري سگھجي.

ماضي ھميشہ حال جي ھٿ ۾ ھٿ ڏيئي مستقبل طرف قدم سان قدم ملائي مسافتون ۽ منزلون طئي ڪندو رھندو آھي. سنڌ جي نئين نسل جي انھن شاعرن، جن ماضيءَ جي اھڙين مزاحمتي مسافتن بابت رڳو پنھنجي اڀياس ۽ علم معرفت ڄاڻ حاصل ڪئي آھي، اُھي نئين نِڪوري ذھن ۽ ڪنوارِي دوشيزه جي اڻ ڇُهيل انگن جيان پاڻ سان پنھنجي شاعريءَ ۾ نوان خيال، نئين سوچ، نئين Imagery منظر ڪشي، نئون ڊڪشن ۽ نوان رخ ۽ رويا کڻي آيا. ھنن وٽ پنھنجن پيشرُوئن جيان ڪي ٺھيل نڪيل يا ’ريڊي ميڊ‘ نظريا نہ ھئا.

مون جڏهن سنڌ ۾ نئين نسل جي شاعرائن جو ڪلام پڙهيو ته منهنجن پنجن حواسن سان گڏ ڇهين حِس پڻ بيدار ٿي ويئي ۽ مون کي احساس ٿيڻ لڳو ته اسان جهڙي، ظلم سان مهاڏو اٽڪائيندڙ قوم جي مظلوم ٻوليءَ جي نئين ٿهيءَ جي؛ اهڙي جديد سوچ ۽ شاعريءَ جي روح تائين رسائي ٿي چڪي آهي؟

عالمي ادب جي اپياس واضح ڪيو آهي ته جڏهن به ڪا ادبي تخليق، خاص طور شاعراڻي تخليق ڪنهن نظريي، ڪنهن اصول، ڪنهن عقيدي يا ڪنهن مَتَ جي معرفت يا ماتحت تحرير ڪئي ويئي آهي ته اها نه ديرپا ثابت ٿي سگهي آهي ۽ نه گهڻو وقت جٽاءُ ڪري سگهي آهي. مان سمجهان ٿو ته هند، سنڌ جي نئين پيڙهيءَ جو نئون شاعر، جيڪو مٿين مڙني حد بندين کان پاڻ کي آجو ڪري چڪو آهي، اهو احمد سولنگيءَ جهڙي نئين سوچ ۽ نئين رخ ۽ رويي جو آئيني عڪس هِنن سٽن اندر سمائيندو:

”ڪنهن گلن تان آ چڪيو نمڪين سُرهيءَ ساٿ کي!
ڪنهن ڪيو محسوس مُنهنجي درد جي احساس کي!
ڪنهن چکيو پاڻي اکين جو، لڙڪ جي لُوٽاٽ کي!
ڪير ڳوڙهن کي ڳٽيندو؟
وقت جي هيءَ ڏوڙ سيني جي مٿان وسندي رهي،
ڪير ٿيو بدنام آهي،
ڪير ٿو سوچي اهو
ڪنهن خواريءَ جو ڪنيو هي پاڻ تي الزام آهي!“

احمد سولنگيءَ جون هي دل ۾ پيهي ويندڙ سٽون، احساس ڏيارن ٿيون ته ’ڪو عڪس نه پوي ته آئينو اُجرو ٿي رهندو آهي.‘

احمد سولنگيءَ جي هن مجموعي ۾ شامل هن جي گهڻي ٿڌي

شاعري پڙهندڙن کي نئين ۽ جديد سوچ سان روشناس ۽ نئين سَچ سان مُنهان مُنهن ڪرائي ٿي. اهڙي نوعيت جي شاعريءَ کي ڪنهن هڪ دؤر يا دائري اندر قيد نٿو ڪري سگهجي، جو اڳتي هلي بہ اُها ’ڪالهہ‘ جي شاعري نہ، پر ’اڄ‘ جي شاعري ڪري تسليم ڪئي ويندي. اها شاعري ماضي پرستيءَ وارا لڪ لتاڙي، مستقبل جا اهي روشن شُعاع اُجاگر ڪندي، جيڪي ڪڏهن بہ اڳتي هلي ڪنهن بہ دؤر ۾ جاءِ تي جهڪا نہ ٿيندا.

سياڻي جو سُچيت ۽ سُجاڳ نقاد جڏهن احمد سولنگيءَ کي سندس سنڌيت واري جذبي لاءِ آفريني ڏيئي ڪانئس سوال ڪندو تہ تو ’وقت، وقت‘، ’جاءِ جاءِ‘ ۽ ’ماڻهو ماڻهو‘ ۾ نراليت پسي، انهن لاءِ انساني قدرن ۽ مُلهن کي متاثر ڪرڻ لاءِ تنهنجي تخليقي عمل ڪهڙو ”شفي“ (Positive) يا ”نفي“ (Negative) ڪردار نباهيو تہ، ان سوال جي جواب ۾ احمد سولنگيءَ جي مجموعي جي پهرئين ئي نظم جون هي چار سٽون نہ رڳو حوالي طور بلڪ سندَ طور پيش ڪري سگهجن ٿيون:

”ديس هر هڪ جي متي،
مون تہ ڌرتيءَ جي دونهاتيل،
سُرخ گولي تان ڪٽي،
پنهنجي خوابن ۾ سنيالي آ رکي!“

پنهنجي ان پهرئين ئي طويل نظم ۾ احمد سولنگيءَ مائيڪل اينجلو زان ڪازاڪس، آلندي ۽ پبلو نِرودا جي ڪردار نگاريءَ سان گڏوگڏ پٽ ڌڻي، ٽئگور، ميران ۽ ڪبير جو تذڪرو ۽ image پيش ڪيو آهي. سڀ کان پهريون ڪردار زان ڪازاڪس عالمي ادب ۾ هن خطاب سان نوازيو ويو آهي.

“The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha”

(لامنچا جو هنرمند پلوڙ شخص زان ڪازاڪس)

هي ڪردار اندليسي ادب جو هڪ ڀهڳٽو ڪردار آهي. زان هڪ ئي وقت ’اڌ چريو‘، ’چرچائي‘، ’حاضر جواب‘، ’سمجهو‘، ’چر ٻٽ‘ ۽ ’پورالو‘ ڪردار آهي، پوءِ بہ هن جي دانشمندانہ ڪارنامن هن کي عالمي ادب جو هڪ جاودان ڪردار ڪري ڇڏيو آهي. اهڙي ئي تضادي ڪردار کي احمد سولنگيءَ پنهنجين شاعراڻين سٽن ۾ پيش ڪندي، هن جي ڪردار نگاريءَ جو انوکو رُخ چٽيو آهي:

”منهنجي اک جي دائري جي ويجهڙو
زان ڪازاڪس، تو رهي؛
۽ پکي پنهنجي پَرن ۾،
جِتن لڪائي تو رکي پنهنجا ٻچا،
سوچ مُنهنجيءَ ۾ ائين ’محمود‘ جي ڌرتي رهي:
جا تُتل ڪشڪول ۾ ڪنهن ماءُ جي ڳوڙهن جيان،
يا نديءَ تي بُوند- بادل جو لڳي تو نقش ڪو؛
عشق مون لئہ تو اُٽي جڻ شبنمي ڪا شاعري؛
ساحلن تي، ريگزارن جي مٿان،
۽ وٽن جي جُهنڊ ۾،
آ خُدا جي جُستجوءَ بيگانگي مون لئہ لکي!“

احمد سولنگيءَ زان ڪازاڪس جي ڪردار کي پنهنجين شاعراڻين سٽن ۾ سموئي، هن جي سيني ”شفي“ (Positive) ”نفي“ (Negative) ڪُنڊن کي رِل مِل ڪري هن تي Odoriferous (سرهي ساٽ واريون) سٽون تخليق ڪندي، جڻ زان تي ODE (خطاب) جي صورت ۾ خراج پيش ڪيو آهي. پنهنجين ايترين Multiple and

Multifaced (صفتن ۽ صورتن) جي باوجود زان ڪازاڪس جي پاڻ بابت راءِ اها رهي ته ”مان ته ڪجهه به نه آهيان.“

زان ڪازاڪس جا اهي احساس ته ”توڙي جو ڪنهن جي هر خواهش تڪميل تي پهچي، ته به ضروري ناهي ته هن جو پاند خوشين سان ڀرپور ٿي وڃي، هُو وڌيڪ خوشحالي ۽ آسودگي ماڻي سگهي، هن جو درجو ۽ رتبو سندس موجوده رتبي کان مٿانهون ٿي وڃي، پر جي سڀ ڪجهه ان جي ابتڙ ٿي وڃي ته تون ڪنهن اهڙي اوڙاهه ۾ ڏِڪجي سگهين ٿو جنهن جو تون تصور به نٿو ڪري سگهين ۽ اهڙي بدنصيبي تو مٿان ڇو نازل ٿي آهي، ان جي تنهنجن ملائڪن کي به خبر نه پئجي سگهندي. تو وٽ رڳو ايترو ئي احساس رهجي ويندو ته آسمان مان نازل ٿيل هر مصيبت تنهنجو ئي گهر ڳچايو آهي.“

انهيءَ ئي حوالي سان هسپانوي شاعر لوئي ٽانسلو (Luigi Tansillo) پنهنجي نظم ’Tears of Saint Peter‘ (سنت پيٽر جا ڳوڙها) ۾ لکي ٿو:

‘No eye was there to see him, well he knew,
Yet, he himself was to himself, a shame,
Exposed to all men's gaze or screened from view.’

”هن کي پليءَ پَت ڄاڻ هئي، ڪائي نگاهه ڪانه ٿي هن تي ڪُتي،
پوءِ به ڄڻ هُو پاڻ پنهنجو پاڻ ۾ ڪيڏو نه شرمندو هئو
هُو هئو هر ڪنهن جي اک ۾، هر نظر هُن کي تڪيندي ٿي رهي!“

(ترجمو: ل. ڪ)

احمد سولنگي پنهنجي مٿي ذڪر ڪيل نظم ۾ ڪيترين نين تشبيهون، نوان استعارا ۽ علامتون سمائي سگهيو آهي. هڪ طرف هُن جي اک جي فوڪس ۾ زان ڪازاڪس ٿو رهي، جيڪو هڪ اهڙي پکيءَ جي allegry (علامت) بڻجي آيو آهي، جيڪو پنهنجن پَرن ۾

پنهنجا ٻچا لڪائي. ٿو رکي تہ هُن جي ذهن جي ڌرتيءَ جي ٽنل ڪشڪول ۾ ماءُ جا ڳوڙها بہ آهن ۽ ٻئي طرف نديءَ مٿان ڪرندڙ بوند، هڪ بادل جو نقش بڻجي اُڀري ٿو.

ساڳئي ئي نظم ۾ اڳتي هلي آلندي جهڙي انقلابي ۽ چِليءَ جي شاعر پبلو نرودا جو شاعراڻو تصور احمد سولنگيءَ جي سٽن ۾ سمائجي هن جي شاعريءَ کي نئين پيرائي ۾ پيش ڪري ٿو:

"ڏُور آلندي، نرودا جي چِلي،
باکَ پنهنجي لاکَ برسائي جڏهن ٿي اُن مٿان،
سجَ ازل جي ديوتا سامهون سيٺي،
صُبح جا سورج مُکي ڪن ٿا سجودُ."

احمد سولنگيءَ جون هي سٽون پبلو نرودا جي ڪردار جي ڪيئن عڪاسي ڪن ٿيون، ان جو هڪ دلپذير واردات سان واسطو آهي.

سريلنڪا جي هوٽل جي ڪمري ۾ پبلو نرودا جڏهن هڪ جُوان سنهالي ڀنگياڻيءَ کي هُن جو ڪمرو صاف ڪندو ڏٺو تہ هوءَ ڪيس وينس جي مورتيءَ جيان ڪنهن حسين مجسمي وانگر لڳي ۽ جڏهن هُو هُن جي عريان جسم کي لساڙي رهيو هئو تہ هوءَ حيرت وچان ڏسي رهي هئي تہ اهڙي شاهاڻي شخصيت وارو شخص هي ڪري ڇا رهيو آهي؟ ان واردات جي پس منظر ۾ احمد سولنگيءَ جون هي سٽون ڪيتريون نہ جاذب آهن.

'باکَ پنهنجي لاکَ برسائي جڏهن ٿي اُن مٿان،'

ان پل، اندر ۾ ڪهڙا جذبا ڳروٽون وٺن ٿا. صبح جا سورج مُکي ڪيئن نہ سجدا ڪن ٿا!

مون کي چٽيءَ طرح ياد آهي تہ دهليءَ ۾ سال اٺويهہ سو ڇاونجاهہ جي 'ايشين رائيٽرس ڪانفرنس'(Asian Writer`s Conference) دوران جڏهن شاعراڻي محفل جي صدارت ڪندي پيبلو نرودا، نارايڻ شيام جي نظم "ڪهڙي آئيني ۾ منهنجي اصلي صورت گم ٿي ويئي؟" انگريزي ترجمي ۾ ٻڌي تہ هُو حواس باختہ ٿي ويو. پيبلو نرودا سوال ڪيو: "ڇا، هڪ غير معروف ٻوليءَ وٽ بہ اهڙي ڇرڪائيندڙ شاعري موجود آهي؟"

(ساڳيو ئي سوال ڀارتي وزيراعظم آنجهاني اندرا گانڌيءَ ڀوپال ۾ ڀارت ڀون جو افتتاح ڪندي، سنڌي سيڪشن جو معائنو ڪندي ڪيو هئو جڏهن مون هُن کي شاهہ لطيف جي ڪن بيتن جو شيخ اياز جو اردو ترجمو ٻڌايو هئو.)

پيبلو نرودا ان وقت احمد سولنگيءَ جو هي نظم ٻڌو هجي ها تہ هُن کي سندس سوال جو جواب ملي وڃي ها ۽ اوپر جي آرسيءَ جو اولڙو سندس اکين ۾ ڀڪي پوي ها!

"رات جي منحوسُ ۽ ڪاري هوا،
شهر جي روشن ڏِيئن کي،
ٿِي وڪوڙيندي رهي،
يوڳنائن جي سفر جا پيچرا،
پيرَ پنهنجا،
چڻ چِٽيندا ٿا رهن!
وقت جا پاليل ڪُتا،
ديوتائن، انبيائن،
شاعرن، صوفين ۽ سنتن جي مٽي،
روزُ ڪوٽيندا رهن ٿا،

۾ تا ڪُتريندا رهن،
قيمتي زربفت جهڙي ديسَ جون،
چارئي ڪنڊون!
ڪالهہ سورجَ، چنڊَ جيڪي،
هُتا ڦُتا اوپر منجهان،
اڄ انهن جي روشني ۾ چاندني ممنوع آهہ،
فڪر ڪي پئي دور جو رائج سِڪو سمجهي ڪري،
ڇڻ عجائب گهر اندر تشهير لَءِ سانڍيو ويو،
چانڻ ڇڻ ڪوريئڙي جي جارَ ۾ ڦاٿي پئي آ،
وقت جي اپياس بابت،
ڪنهن بہ پنهنجيءَ ڪوجنا ڪي ڪو نہ ٿو ليکيو وڃي!
شاعري،
انمول تحفو
گفتگوءَ جو
ڪو صَحيفو
ڏُوڙ وانگي ڇڻ تہ ڌرتيءَ تي لَٿو
ڪوڙسان ميٽيو وڃي ٿو
سچَ جو چهرو سڄو.

سنگ تراشي پٿرن ۾ اڄ رهي روپوشُ ٿي،
آڳريون فنڪار جون پڻ،
برف وانگي ويون ڄمي،
سڄ اجنتا ۾ الورا منجهہ ڳوليندو بہ ڪيرُ؟
ڪامَ جو، مندر جي اندر ڪيرُ ڳوليندو بہ پيرُ؟

رقصُ گھايل،
زندگيءَ جي چور دروازن اندر،
هر نظر کان بي نيازُ
هر خبر کان بي خبر،

چِترڪاريءَ منجهه ليڪيل ڪا لڪيرَ،
ڪو تصور سوچ جي تجريدَ جو،
بُرش جي خاموش ڪنهن گفتار سان،
فن نَقاشي جي وسيع معنيٰ اندر،
پنهنجي خنجر سان ڪري تو خودڪُشي!
ملڪ اولهه جا سيئي،
اوپر تي مڇريا ٿا گھُمن،
دشمنيءَ جي دائمي آڙاهہ هيٺان،
ڪيترِيون ڏرتيون سڙن،
پو بہ دنيا جي ڏڪاٽيل،
ڏُور هڪڙيءَ ڪُنڊَ ۾،
آشتيءَ ۽ امن جو اهڃاڻ بڻجي،
ڪالهہ وانگي،
اڄ بہ آهي،
سنڌ بيٺي!
اڄ بہ آهي،
سنڌ بيٺي،
سنڌ بيٺي!"

ڪنهن ناول يا ڪهاڻيءَ ۾ ڪردار نگاري ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن عظيم شاعر وٽ (Epic) رجزنامي يا وِير چترڪٿا جي صورت اختيار ڪري ڇڏيندي آهي. هيلن آف ٽراءِ هيلن نہ هجي ها، جي هُن کي هومر جو قلم نصيب نہ ٿئي ها. قلوپطره بہ قلوپطره نہ رهي ها، جيڪڏهن وليم شيڪسپيئر هُن جي ڪردار کي هنن سٽن ۾ نہ سموئي ها:

"Age cannot wither her nor custom stale,
Her infinite variety: other women cloy
The eppetites they feed, but she makes hungry,
Where most she satisfies:"

(عمر هن کي ڪوماڻجڻ نٿي ڏئي،
نہ راهہ رسم هن جي روپ کي بد زيبو ٿي ڪري،
هن جهڙيون اَپار آنند ڏيندڙ پيون حسينائون،
ڏَو تي لطف وٺائين ٿيون،
پر هيءَ بهڳڻ،
ڍائيندي بہ بُکَ وڌائي ٿي.)

(ترجمو: ل.ڪ)

قلوپطره جي ڪهاڻي هڪ اهڙيءَ دوشيزه جي ڪهاڻي آهي، جنهن ساڳيءَ ئي شدت سان ذاتي توڻي اجتماعي زندگيءَ سان پاڻ کي لاڳاپي رکيو آهي، جتي هڪ ٻئي پويان بہ مرد هن جي زندگيءَ ۾ آيا. جوليس سيزر ۽ مارڪ انٿوني، پر هن جي ڪهاڻي تاريخ جي دل ڇُهندڙ ۽ حيران ڪندڙ ڪهاڻي آهي، جو قلوپطره جيان هن جا ٻيئي عاشق پڻ خاص خوبين جا مالڪ هئا، جن روم جي سلطنت جي سڄي نصيب کي پنهنجي هٿن ۾ قابو ڪري رکيو هئو. سيزر جي قتل کان پوءِ قلوپطره جو

مارڪ انٽونيءَ سان بدبخت رشتو ناتو هڪ ئي وقت راز ۽ رمز پريو بہ رهيو تہ روحاني پڻ.

قلوپطره جي ڪيترن مصري سوانح نگارن هن جي ڪردار کي نفرت ڀريءَ نگاهہ ۽ ناشانائتي رنگ ۾ رڱيو آهي، پر سيزر ۽ انٽونيءَ ٻنهي هن کي پنهنجي مانائتي محبوبا. ساٿ ڏيندڙ سنگتياڻي ۽ دل گهري داشتہ ڪري قبول ڪيو آهي. ان ڪري ئي قلوپطره کي تاريخ توڙي ادب ۾ ايتري اهميت ملي سگهي آهي.

احمد سولنگيءَ جو نظم قلو پطره هومر جي هيلن آف ٽراءِ جيان يا چندر بردائيءَ جي پرٿوي راج "سنجو گِتا" جيان يا نارائڻ شيام جي 'روپ مايا' جي مينڪا اپسرا جيان ڪو epic تہ نہ آهي، پر هن پنهنجي شاعراڻي تخيل ۽ تخليق سان قلوپطره جي جيڪا imagery ۽ منظرنامو پيش ڪيو آهي، اهو سنڌي شعر و ادب جي دنيا ۾ جوڳي جاءِ اوس والاريندو.

"ڪُشادي رات جي پيڙي،
رسيون، ساڪا، لنگر لوها،
نماڻن ميربحرن جا،
ٽڌا ڪي خوابَ جا پاڇا،
مٿان فانوسُ فطرت جو،
سمورا منتشر تارا،
حسين ڪنهن حادثي جي لئہ،
الئہ ڇو منتظر آهن؟
جواني قيمتي تنهنجي،
اکين ۾ چانڊني پوکي،

هوا مضبوط تختن تي،
لهي ٿي اپسرا وانگي.
درياءِ نيل جو پاڻي،
ڏسي ٿو اک کڻي توکي،
قلوپطره !!“

۽ نظم جون پويون پنج سٽون جن ۾ قلوپطره جي من جو سچو پيڊ ۽ هن جي چِت جي چاهت، هن جو هَٺيلو ۽ مغرور ڪردار پڙهندڙ جي اکين آڏو جيئرو جاڳندو ٿي اُڀري ٿو.

”قلوپطره!
ميجون ٿا تون هميشہ ڪان محبت جي اسيريءَ ۾،
اڪيلو ڪونہ سيزر کي رکين ٿي، پر
ڪرين ٿي زلف ڪافر سان، سموري روم کي قابو
پيو ڪهڙو پيلا ڏسُ، مصر جي آ چندَ جو جادو!“

تاريخي ڪردارن کي شاعريءَ ۾ سموئڻ ڪن ديومالائي (Mythological) ڪردارن کان وڌيڪ رٽُ وِلوڙ عمل آهي، جو شاعر ديومالائي ڪردارن ۾ پنهنجي تصور ۽ تخيل جي زور تي انهن کي پنهنجي سوچ ۽ پسنديءَ جي ڍانچي ۾ ڦهڪائي سگهي ٿو ۽ انهن ڪردارن کي خلقيندي هُو ڪنهن سان بہ ذميدار ناهي، سواءِ ان جي، جو هُن جي تخيل ۾ آهي، پر تاريخي ڪردارن کي شاعريءَ جو موضوع بڻائڻ لاءِ فني چابڪدستيءَ کان سواءِ سندن تاريخي وجود ۽ اهميت سان هٿ چراند ڪرڻ لاءِ شاعر وٽ تواريخي تلافي نٿي ٿي سگهي.

احمد سولنگيءَ قلوپطره جي سچي ڪردار کي هُن جي چڱاين ۽ لڱاين سان ئي هُن جي تصوير، تصور ۽ منظر کي شاعريءَ جي قالب ۾ ايئن ڦهڪائي پيش ڪيو آهي جو اکين اڳيان سچو منظر ڪنهن چِتر شالا

(Art Gallery) جيان ڦرندو ٿو رهي. چپن جا ياقوت، اکڙين جا الماس، هٿن جا اُجرا ڪنول، سون-سَريکو سينو ڳلن جا ٽِڙ، ڏاهپ، ڪرشما، اهرام ۽ صحرا، سڄو منظر ايئن آهي جڻ رنگ- منچ تي هڪ ئي وقت قلوپطره پنهنجيءَ هر ادا سان مجسم موجود آهي.

پر ان جي ابتڙ جڏهن اسين Medieval (وچين دؤر) جي شاعريءَ کي ڏسنداسين تہ ان ۾ ديومالائي (Mythological) ڪردارن کي پنهنجي شاعريءَ ۾ پيش ڪندي، ان دؤر جي شاعرن نہ رڳو مبالغي آرائيءَ کان ڪم ورتو آهي، پر انهن؛ ڪردارن کي پنهنجي تخيل جي اڏام سان يقين ۽ گمان جي حدن کان ٻاهر نڪتل آزادي پڻ ورتي آهي.

احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو اڀياس ڪندي مون ڪي هن جي جدت ۾ پڻ درمياني دؤر جي شاعريءَ جي شرنگھار رَس (جمالياتي رَسُ چَسُ) جون جھلڪون نئين رنگ روپ ۽ رس ۾ رچيل نظر آيون آهن. سنڌي شاعريءَ ۾ شاهہ جي هيءَ سِٽَ "رَتِيءَ جي رهاڻ، جيءُ اڙايو جَتَ سين" جمالياتي شاعريءَ جو هڪ جاذب مثال آهي، جيڪو هڪ کان وڌيڪ معنائون ڇڏائي ٿو.

شاهہ سائينءَ جي هيءَ سِٽَ سنڌي جمالياتي شاعريءَ جي اُها سِٽَ آهي، جيڪا مختلف رخن کان پرکي وڃي تہ ان جون مختلف معنائون ۽ مفهوم نڪري نروار ٿيندا. رَتِي- ماسي- تولي جي جدول موجب هتي "رَتيءَ جي رهاڻ، هڪ ڪن، هڪ پل جي رهاڻ تہ هڪ عام فهم مطلب ۽ معنيٰ ڇڏائي سگهي ٿي، پر ڪن پارکن جي راءِ موجب 'رَتِي' ڪام ديو (جيڪو sex جو ديوتا آهي) جي پتنيءَ جي ناتي پُرش ۽ اِستريءَ جي سميوڳ (جماعَ) جي علامت پڻ بڻجي اچي ٿي.

شاهہ جي هڪ ٻئي شارح جي ويچار موجب رَتيءَ جو مطلب رنگ ۾ رَڇي ويل يا 'رتل' پڻ آهي. مان پنهنجي پنهوءَ جي رنگ ۾ رڇجي ايئن 'رَتِي' ٿي ويس جو ان 'رتيءَ جي رهاڻ، جيءُ اڙايو جت سين.' اهو

شاهہ لطيف جهڙي عظيم جمالياتي شاعر جي فن جو ئي ڪمال آهي جو ان هڪ سٽ ۾ جدا جدا رنگ رچجي تا وڃن.

شاهہ لطيف کان شيخ اياز ۽ نارائڻ شيام ۽ اياز کان احمد سولنگيءَ تائين جمالياتي شاعريءَ وڏي مسافت طئي ڪئي آهي. شاعريءَ جي مفهومن جا بہ الڳ الڳ روپ ۽ رنگ آهن: هڪ سڌو ۽ واضح مفهوم ۽ ٻيو رمزن ساڻ ريجهائڻ وارو. اهو اشارتن مفهوم جيڪو جمالياتي حِس ۽ حواس ۾ رچجي، انهن کي متاثر ۽ معطر ڪري ٿو اهوئي شاعريءَ جو روح سان راس رچائيندڙ عمل دخل آهي.

"رسيءَ کان مختصر، نازڪ،
سنهيءَ هِن چيلهہ تنهنجيءَ کي،
سَهارو پانهن جو آهي.
مٿان دستُور موجب ٿي،

چپن تي چَپَ رکيل آهن.
بدن چڙ ڊاک جي وَلِ جئن،
بدن تي ئي وريل آهي.
هٿن جون آڱريون ويهہ ئي وڃن ڳنڍجي
اِئين ڪنهن طلسماتي موهَہ ۾ ٿيون، جو
پتو ئي ڪونہ ٿو پئي ڪو.
هَوس ۽ عشق ۾ ڪهڙو،
ازل کان رابطو آهي؟"

شرنگهار رس يا جماليات جو سڌو واسطو ڏسڻ، ٻڌڻ ۽ محسوس ڪرڻ جي حواسن سان آهي، جن جيَ نازڪ ۽ لطيف فن تائين رسائي

روبرو بہ آهي تہ گفتگو ذريعي پڻ. شاعريءَ ۾ جماليات جو معنوي مفهوم سونهن سوڀيا، رسُ گيان ۽ حسن پرستيءَ جو سوکيم اظهار آهي.

جماليات لطيف فن جي اها فيلسوفي پڻ آهي، جيڪا حواسن جي نفسانيت جي رنگ روپ ۾ انساني حسن کي معراج تائين پهچائي ٿي ڇڏي. ڪاليداس جا epics 'شڪنتلا' ۽ 'ڪمار سمڀو' ۽ ٻاڻ ڀٽ جو شاهڪار ايپڪ 'ڪادمبري' شاعري ۽ رنگ-منچ جو رِل مِل روپ پسائين ٿا.

هن ننڍي کنڊ جي جمالياتي شاعريءَ جو ڀرتري هريءَ کان پوءِ وڏي ۾ وڏو شاعر چوڏهين صديءَ جو مٿلي ٻوليءَ جو ڪوي وديا پتي ڪري مڃيو ويو آهي. وديا پتيءَ پنهنجيءَ هڪ ڪوتا ۾ چيو آهي: "ڪويہ منش تيسين پورڻ (مڪمل) نٿو سمجهيو وڃي، جيسين هُن کي شرنگهار رس (جماليات) جو پوُرو انيو نہ ٿيو هجي."

شنڪر آچاريہ کي پڻ 'سروگياني' جو پد تڏهن پراپت ٿيو جڏهن هن انهيءَ پاوَ جو انيو ڪيو. ڪاليداس ۽ پَو يُو وتيءَ جا سنگيت ناٽڪ، جئہ ديو جو 'گيت گووند' ٽئگور جو 'چترانگدا' شاعريءَ ۾ شرنگهار رس کان اڳتي اُپري وسميءَ ۾ وجهندڙ نفساني ۽ نفسياتي شاعريءَ جو روپ وٺي چڪيون آهن ۽ گڏوگڏ سنگتراشيءَ جي سُندر گهڙت پڻ نظر اچن ٿيون.

ان حوالي ۾ وديا پتيءَ جي هيءَ ڪوتا:

'هرٽيءَ جهڙين اکين واري راڌا کي،
ڪرشن جي حوالي ڪري،
سڀ ساهيڙيون هليون ويون.
موقعو ملندي ئي ڪرشن جا جذبا ڀڙڪي اٿيا.
هُن پنهنجيءَ راڌا جو هٿ پڪڙيو

۽ لُپائيندڙ ڳالهين جي بارش شروع ڪري ڇڏي،
اهڙين ڏُتاريندڙ ڳالهين راڌا جي حياءَ مٿان پردو وجهي ڇڏيو.
سينگاريل ۽ نرم بستر تي،
ٻيئي مباشرت ۾ مصروف ٿي ويا.
ڪرشن، راڌا جي انگ کي چُمڻ لڳو.
چُمڻ جي لذت سان راڌا بيخود بڻجي ڏڪڻ لڳي،
رنگين مزاج ڪرشن شهوت جي تخت تي ويهي،
هُن جي خوف ۽ هراس جي قلعي کي فتح ڪري ورتو.
هاڻي راڌا وٽ ڪو ڊپ ڊاءُ نہ هئو.
عزت بہ بچي ويئي ۽ ترپتي ۽ لذت بہ حاصل ٿي.'
وديا پتي چئي ٿو:
”ٻُڪايل کي جيترو کاڌو ملي گهٽ آهي.
اهڙيءَ حالت ۾ ٻنهي جا جسم ۽ جان تڙڦندا ٿا رهن.
بي قراري سُک سُمهڻ نٿي ڏئي.“

(ترجمو: ل. ڪ)

هيءَ مڌيہ ڪالين (وچين دؤر) جي چوڏهين صديءَ جي شاعري آهي. ڇهن صدين گذرڻ بعد سوچ جو توارد ۽ ٽڪراءُ ويهين صديءَ جي هنديءَ جي سرشِٽ (برک) ڪوي وتسائين اگيہ (Agya) وٽ نئين نوعيت کڻي آيو آهي:

”ڪيترين گوپين ڪيئي ڀيرا ڪنهيي کي پيار ڪيو.
پر هُن پنهنجو سچو پيار اوتي ڇڏيو.
ان هڪ ٺي سُندرتا تي، جنهن جي هُو تلاش ۾ سرگردان رهيو.
جنهن کي هُو ڪڏهن پنهنجو نہ ڪري سگهيو.
جيڪڏهن هُو پنهنجو پيار ڪنهن ۾ بہ ماڻي سگهي ها،
تہ پوءِ ڪنهن پيار جا پنڌ ڇو پُڇائي ها؟

شاعر گيت مثان گيت جوڙيندو رهيو
پر هڪ ئي موضوع کي وري وري پنهنجن گيتن ۾ ورجائيندو رهيو
۽ ڪنهن گيت تي هن جي گرفت مضبوط نہ ٿي سگهي،
۽ نہ ئي ڪو اهڙو گيت جوڙي سگهيو جيڪو هن جي دل جي ترجماني
ڪري سگهي.
جي هُن کي اهڙو ڪو موضوع ملي سگهي ها،
جنهن ۾ هُو پنهنجي سچي دل پٽِي سگهي ها،
تہ ڪويءَ کي ٻئي ڪنهن گيت جوڙڻ جي ضرورت ئي محسوس ٿئي ها؟"
(انگريزيءَ مان ترجمو: ل. ڪ)

اگيہ جي هيءَ ڪوتا نراشا واد يا قنوطيت پسنديءَ سان پُر آهي، پر گڏوگڏ هن جي 'تخليق جي مجبوري' پڻ هن جي اداسُينتا جو هڪ روپُ آهي. گوپيون ۽ ڪنهيو علامتون آهن نئين يُگ جون، جنهن ۾ ڪيتريون ئي گوپيون، ڪيئي ڀيرا ڪنهيي (ڪرشن) کي پيار ڪن ٿيون، پر ڪرشن جو سچو پيار هڪ راڌا مٿان ئي اوتيل آهي.

انهيءَ پيرايي ۾ احمد سولنگيءَ وٽ راڌا ۽ ڪرشن جي پريم جو تصور هڪ ڏيمي لئہ لهجي ۾ سانتيڪي سُر ۾ اچي ٿو:

"پڳلي راڌا!
تنهنجي شوپيا،
سانجهيءَ ويلا،
ڏيئي وٽِ جان،
لاٽون لاٽون،
روز ٻري ٿي!
مندر چُپ چُپ،
گهنڊ ننڊاڪا، -

سانجهہ سهيڙي،
پازيبن جي،
سُر جي ورڪا۔
گوپيون ڳائن،
بندرا بن ۾۔
شيام ڪنهيا!
تو لئہ دوها،
خاموشين جا!“

هڪ شاعر جو روح لڳاتار ڪنهن نہ ڪنهن اڻ ڏٺل ڳولا ۾ سرگردان رهندو آهي. بدلجندڙ موسمن جو مزاج ٽئگور جي شاعريءَ جيان احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ ۾ مختلف موڊن (Moods) ۾ هڪ موسم دل جي اندر، هڪ موسم دل کان ٻاهر، جو اُپار پائي، ڪنهن رڳ جيان رُباب سان اُلجهندو آهي، ۽ ڪنهن تندُ جيان طلب سان تڙپي، روح اندر راڳ ۽ روح کان ٻاهر سرگم بڻجي، سُرن جي سنگيت سجائيندو آهي. هي دل کان ٻاهر جي موسم جو اهو منظر آهي، جيڪو مها ڪوي ٽئگور، جڏهن سنڌوءَ جي ڪپ تان سون-ورني سانجهيءَ جي لهندڙسج کي ڏسي چيو هئو: ”مون پنهنجي سڄي ڄمار ۾ دنيا جي ڪنهن بہ ڪُنڊ تان شام جو اهڙو منظر نہ ڏٺو آهي.“ تڏهن ئي هُن اُها ڪوتا رَچي هئي:

”تون اهڙي سُندر آهين، جهڙي شام!“

مهاڪوي رابندرناٿ ٽئگور جي مهانتا جو بنيادي نڪتو پنهنجي سون-ورني بنگال جي ڌرتيءَ جي اعليٰ قديم قدرن سان قدامت پرستيءَ کان پاسو ڪري، پنهنجي شاعريءَ جون نيون واٽون جوڙڻ رهيو. ڪاليداس جي خوشگوار جمالياتي منظر ڪشي ۽ بنگال جي ويشنو شاعريءَ جي

جذبات سان پُر، سنگيت جي موتين سان پنهنجا پلاند پرڻ هئو. هُو هڪ طرف پنهنجي ڌرتيءَ جي ڪوين ۾ سڀ کان وڏيڪ ڌرتيءَ جو ڪوي هئو، ته ٻئي طرف سڀ کان وڏيڪ عالمي سطح جو شاعر هئو جنهن ڪري رابندر سنگيت جي ست ست ۾ سُر ۽ ساز جي جهنڪار رِلِ مِل آهي.

ٽئگور کي نثريءَ نظم جو شاعر سمجهڻ وارن کي شايد اُهو احساس نہ آهي تہ نثري نظم توڙي نئين ڪوتا لکڻ لاءِ پڻ طبيعت جو موزون ۽ روان هئڻ بيحد ضروري آهي.

نثري نظم ۽ نئين ڪوتا جا ڪوي جڏهن اهو دليل پيش ڪندا آهن تہ اسين تجرباتي طور بحر وزن يا ڇندن ۽ ماترائن کي ٽوڙي رهيا آهيون تہ انهن کي اهو ئي چئي سگهجي ٿو تہ ”خدارا! پهرئين ڪجهہ جوڙڻ سِکو ۽ پوءِ ئي توهان کي اُهو ٽوڙڻ جو حق حاصل ٿئي ٿو.“ جديد مغربي شاعريءَ جي متوالن کي اهو احساس هئڻ گهرجي تہ ٽئگور جو زندگيءَ طرف نظريو هميشہ قبوليت، شڪرگذاري ۽ قدر شناسيءَ وارو ئي رهيو.

هُو پنهنجي سڄي شاعريءَ ۾ ڪٿي بہ قنوطيت ۽ بيزاريءَ جو شڪار نہ ٿيو آهي ۽ نہ ئي ڪٿي هُن جديد شاعرن جيان شڪايتن ۽ آهُن، داهُن جا دفتر کوليا آهن. ٽئگور جي هڪ طويل نظم جون شروعاتي سٽون آهن:

”مُرڪَ ۽ لُڙڪَ،
خوشي ۽ غم جي پينگهہ ۾،
ساوڻ ۽ آرهڙ جي موسمن جيان،
جُهومي رهيا آهن.
۽ مان گيت ڳائي رهيو آهيان،
سڄي عمر گيت ڳائيندو رهندس،
ڇا اهائي تُنهنجي مرضي آهي؟

ڇا اهائي ٽُنهنجي خوشي آهي؟
ڇا اِن ڪري ئي تو منهنجي ڳچيءَ ۾
سنگيت سان سجايل سُرهاڻ جا هار وجهي ڇڏيا آهن.“

اُهي گيت ۽ نظم، جن جو موضوع محبت آهي، پوپٽ جي پرن جيان رنگ برنگي هوندا آهن. انهن جي رفتار روان دوان آهي ۽ شاعر هڪ مگن ۽ مطمئن راهگير آهي. هُو جلد باز نه آهي، جو تڪڙيون وکون کڻي منزل ڏانهن ڊوڙندو وتي، پر ان راهگير جي اُنهن وڏايل وِکن پويان اعليٰ مقصد آهي، ڇو جو هُن کي زندگيءَ سان پيار آهي.

مان پنهنجي ان جاچنا جي جوابَ ۾ ڪنهن دليل يا حيلي حجت پيش ڪرڻ بدران احمد سولنگيءَ جو نظم، ”مدهوش راتين جي جنت“ پيش ڪريان ٿو:

”ڪنهن نئين عشق جي آرزوءَ ۾ وري،
زندگيءَ جي مُنڍيءَ ۾ تو پُورو پوان.
ڪوبه تنهنجو تصور جڏهن ٿو جُڙي،
باک گهري گگن ۾ تي وکري وڃي،
سُرخ، زرتار، باريڪ پوشاڪ مان،
تنهنجو چاندي بدن ايئن ٿو ڏيکارجي،
چڻ ته ڪا، جل پري نِڪتي سنڌوءَ منجهان.
تنهنجي چوٽيءَ جي خوشبوءَ ۾ خاموش چڻ،
ڪائي مدهوش راتين جي جنت هئي،
تنهنجي شمشاد قد جي مٿان پرَ هڻن،
هُئي عقابن کي اهڙي نه ڪا ئي مجال!
تنهنجي ڳل تي، ڳچيءَ تي تِرن جا ٻڙا،

چڻ خُدا سونهن جا توکي تمغا ڏنا!
تنهنجي اکڙين جون ڇُڙواڳ ڇوليون گرمُ
سرد رُتِ ۾ محبت جو ساحل هُيون!
وقت گذري ويو
اک ۾ تنهنجو تصور ئي رهجي ويو
ڪنهن نئين عشق جي آرزوءَ ۾ وري،
زندگيءَ ۾ نئون رنگُ پرٽو پيو!“

انگريزي شاعريءَ ۾ رومانوي شاعري گذريل ٻن صدين تائين عروج تي رهي، جو ان ۾ هڪ مخصوص (Romantic School of Thought) (رومانوي مڪتبِ فڪر) هن ننڍي کنڊ جي شاعريءَ سميت پوري عالمي شاعريءَ مٿان حاوي رهيو ۽ ان جو اثر اڄ تائين جاري ۽ ساري آهي، پر جمالياتي شاعري (Aesthetic Poetry) خالص هن کنڊ (Continent) جي پيداوار آهي.

برصغير جي شاعريءَ ۾ غالب وٽ Imagery تہ عروج تي آهي، پر هن وٽ جمالياتي شاعريءَ جا عنصر ڪٿي بہ واضح نہ آهن. وڌ ۾ وڌ غالب جي هيٺين سٽن جهڙي شاعريءَ مان ڪي جمالياتي نقطا تلاش ڪري سگهجن ٿا:

”شرم رسوائی سے جا چھپنا نقابِ خاک میں
ختم ہے الفت کی تجھ پر پردہ داری، ہائے ہائے!“

ٻئي طرف هن جي پيشرُو شاعر مير تقيٰ مير. وٽ جمالياتي شاعري هڪ اڻ ڇُٽي رنگ روپ ۽ روانيءَ سان درياهہ جي ڇولين جيان ڇُلڪندي نظر اچي ٿي.

”وصل میں رنگ اُڑ گیا میرا
ہجر کو کیا مُنہ دکھاؤں گا؟“

برصغير جي جديد شاعريءَ جا نمائنده شاعر هر ٻوليءَ جي شاعريءَ ۾ اوس هوندا، پر منهنجي اڀياس موجب جديد اردو شاعريءَ جو باني ثناءالله ٻٽ (ميراجي)، جديد هندي شاعريءَ جو باني ’سوريه ڪانت نرالا‘ ۽ سنڌي جديد شاعريءَ جو باني ’هريش واسواڻي‘ آهن. ميراجيءَ اردوءَ ۾ هندي لهجي واري شاعري تخليق ڪري هڪ نئين ڏڪشن سان گڏوگڏ خيال جي گهرائي پيدا ڪري، نه رڳو جديد شاعراڻي سوچ کي وسعت ڏني، پر پنهنجي لَئہ-پريي لهجي سان اردو ۽ هندي شاعريءَ کي هم آهنگ ڪري ڇڏيو:

”جب نیندوں سے جاگیں گے
اور سپنوں کو تیاگیں گے
تب کیسی حالت ہوگی
پیتایا راحت ہوگی؟“

ميراجيءَ وٽ ادب انساني قدرن جي نت نين منزلن جو ڏَسُ ڏيندو آهي، هُن لاءِ ادب ڪنهن خارجي حقيقت جو عڪس يا اولڙو ناهي، پر ڪنهن اڻٽڪ جستجو جو ٻيو نالو آهي. ڊاڪٽر وزيرآغا جي چوڻ موجب: ”جديد اردو نظم ۾ متاهينءَ کان هيٺاهينءَ ڏانهن وڌڻ جو آغاز ميراجيءَ سان ٿئي ٿو.“

”میں وندھلی نیند میں لیٹا تھا، سو پردوں سے وہ جاگ اُٹھی
ھلکی ھلکی بستی آئی، اور چھائی میٹھی خوشبو سی،
باریک دوپٹا سر پہ لیئے، اور آنچل کو قابو میں کیئے
چنچل نینوں کو اوٹ دیئے، شرمیلا گھونگھٹ تھامی تھی۔“

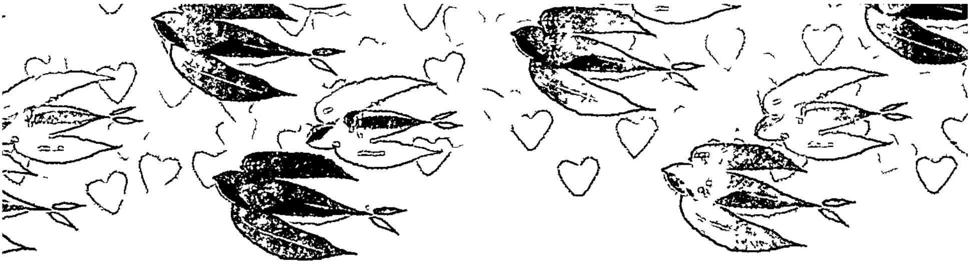

ميراجي جڏهن دهليءَ ۾ آل انڊيا ريڊيو تي اسڪرپٽ رائيٽر هئو تہ اسٽوڊيو ۾ نشريات شروع ڪرڻ کان پهرين، اسٽوڊيو جو در اندران بند ڪري پنهنجي جسم جي تاٽيل رڳن کي هٿ سان خارج ڪري رلئڪس ٿي، پوءِ ئي نشريات ڪري سگهندو هئو. ان موضوع تي هِن بہ نظم 'لبِ جوئباری' ۽ "رس کی انوکھی لہریں" بہ لکيا آهن. جيڪي ڪن نقادن شاهڪار نظم ڪري مڃيا آهن. پر گڏوگڏ "لبِ جوئباری" ميراجيءَ جو بدنام ترين نظم بہ آهي. رڳو اهو نظم ئي نہ بلڪ ميراجيءَ جي سڄي شاعريءَ کي غلاضت جو ڍير سڏي، ترقي پسندن ميراجيءَ کي ادب کان ٻاهر ڪرڻ جي پوري ڪوشش ڪئي، پر ميراجيءَ جي شاعريءَ ۾ جيئڻ تہ زندگيءَ جون سچايون موجود هيون. ان ڪري اڄ بہ هن جي شاعريءَ جي اهميت ۽ بلندي جيئڻ جو تيئن برقرار آهي. شيخ اياز پڻ ميراجيءَ کي جديد اردو شاعريءَ جو وڏي ۾ وڏو شاعر قرار ڏنو آهي. 'لبِ جوئباري' نظم جو آغاز هنن سٽن سان ٿئي ٿو:

"ایک ہی پل کیلئے بیٹھ کر ہم اُٹھ بیٹھے،
آنکھ نے صرف یہ دیکھا کہ نستہ بُت ہے،
نہیں بصارت کو نہ تھی تاب کہ وہ دیکھ سکے،
کیسے تلوار چلی، کیسے زمیں کا سینہ،
ایک لمحے کے لئے چشمہ کی مانند بنا،
پردہ چشم نے صرف ایک نستہ بُت کو،
ذہن کے دائرِ خاص میں مرکوز کیا۔"

۽ نظم جو آخري بند آهي:

"جل پری آئی کہاں سے؟ وہ اسی بستر پر"

ميراجيءَ سان عمر وفا نہ ڪئي، هن رڳو ستٽيهہ سال مختصر عمر ماڻي نہ تہ هُو اردو/ هندي ادب کي الائي ڪيترو املهہ سرمايو ڏيئي وڃي ها، پوءِ بہ هُو نثر ۽ نظم جي تيرهن مجموعن جو خالق آهي. ان جي ابتڙ هن جي همعصر نذر محمد راشد (ن- م- راشد) اسي سالن کن جيتري ڄمار تائين جديد اردو شاعريءَ کي چڱو اڳتي وڌايو پوءِ بہ اردوءَ ۾ جديد شاعريءَ جو باني ميراجيءَ کي ئي مڃيو ويندو. ميراجيءَ جي جمالياتي شاعريءَ جو تجزيو ڪندي، ن- م راشد هن مٿان فحاشيءَ جي الزام کي رد ڪندي لکي ٿو:

”ميراجيءَ جو مقصد ڪڏهن بہ شهوتي جذبن کي اُڀارڻ نہ هئو هن مٿان اهو الزام مڙهڻ تہ هُو بيمار ذهن رکندڙ هئو جنهن مٿان سدائين جنسيات سوار هئي ۽ هُو فحاشيءَ جو پرچارڪ هئو بنهہ شرارت آميز سوچ آهي. حقيقت اها آهي تہ ميراجيءَ کي اهو يقين آهي تہ اسان جي دؤر جي انسان جي اخلاقي شڪست ۽ پستيءَ جو اصل ڪارڻ رازداري آهي، جنهن جي پردي ۾ جنس جو ذڪر ڪيو ٿو وڃي ۽ جنس جي باري ۾ اهي نيم اخلاقي ۽ اياڻپ وارا عقيدا آهن. ميراجيءَ جي شاعري ان ڪري ئي ڇڻ انسان کي غلاضت ۽ شيطاني توڙي شهوتي عمل کان نجات ڏيارڻ جي ڪوشش آهي، جيڪا هن جي تحت الشعور جي چوڌاري صدين کان گڏ ٿي چڪي آهي. ميراجيءَ جي شاعري ان نام نهاد اخلاقي تصور خلاف احتجاج جي صدا آهي، جنهن انسان جي روح کي تباهہ ڪري ڇڏيو آهي.“

خود ميراجيءَ پنهنجي جنسيات جي تصور جي وضاحت ڪندي چيو آهي:

”ڪيترا شخص ايئن سمجهي رهيا آهن تہ زندگيءَ جو رڳو جنسي پهلو منهنجي توجهہ جو مرڪز آهي، پر اهو خيال صحيح ناهي. جنسي فعل ۽ ان جي تعلق کي مان قدرت جي وڏي نعمت ۽

زندگيءَ جي سڀ کان وڏي راحت ۽ برڪت ڪري سمجهان ٿو. جنس جي چوڌاري جيڪا آلودگي تهذيب ۽ تمدن گڏ ڪري رکي آهي، اها مون کي بيهوده لڳندي آهي. ان ڪري ردعمل طور مان دنيا جي هر ڳالهه کي جنس جي ان تصور جي آئيني ۾ ڏسان ٿو جيڪو فطرت جي بنهه مطابق آهي ۽ منهنجو آدرش آهي.“

ان ئي آدرش هيٺ ميراجيءَ جو عشق بينگالي دوشيزه ميراسين تائين ئي محدود رهيو. ان جي ابتڙ احمد سولنگيءَ جي عشق جو تصور بسيارگوئيءَ تي بيٺل آهي:

”مون تہ سوچيو ڪين هو مُنهنجي مٽي؛
پنهنجي جوڀن جو تون بخشيندينءَ بهارُ!
رات جو جگنوءَ جيان ۽ ڏينهن جو؛
پوپٽن ۾ تون ڪندينءَ پنهنجو شمارُ!

رات ساري مُنهنجي سيني تي سُتينءَ؛
ڪونجَ جهڙي تون ڳچيءَ سان ڳهرِجي!
خوابَ جهڙي ڪنهن جزيري ۾ پُڄي؛
ننڊ – ياڪر ۾ وٺينءَ تون ويڙهجي!

سانوٽيءَ جو چاڙهہ، مستي مُند جي؛
جسمَ تنهنجي ۾ نديءَ جهڙو اُيار،
تون بدن جي سون ٽڪريءَ تان سَڪِي!
پنهنجي ڇاتيءَ جي ڇڪورين کي اُڏار.

نغمگي پازيبَ تنهنجي جي ٻُريءَ؛
روح جي تاريڪ ٿهخاني مٿان،

تنهنجي پنبڻين جا ڇپرَ ڪارا ڪڪرَ،
رات چانيل ڇڻ تہ مئخاني مٿان.

مون تہ سوچيو ڪين هو منهنجي مِٽي!
پاڻُ اربي. پاڻَ لاهيندينءَ لباسُ،
ڏينهن جو سوچي، رتوليءَ رات تي،
تون اڪيلائيءَ ۾ تي ويندينءَ اداسُ!“

ميراجيءَ وٽ محبوبا جو ’پاڻُ اربي لباسُ لاهڻ‘ وارو تصور نہ هئو ۽ نہ ئي ننڍ ڀاڪر ۾ ويڙهجي ويڄڻ جو ڪو تخيل هئو. ميراجيءَ رڳو هڪ پيرو همٿ ٻڌي لاهور ۾ ڪاليج جي احاطي ٻاهران ميراسين کي بيهاري پنهنجي عشق جو اظهار ڪيو تہ ميراسين بنا هڪ اکر ڳالهائڻ جي چپ چاپ هُن کي ٻڌندي رهي. جڏهن ميراجيءَ پنهنجي سڄي دل هن اڳيان پيتي رکي تہ ميراسين هن کان رڳو ايترو پُڇيو: ”توهان پنهنجي ڳالهہ پوري ڪئي؟ هاڻي مان وڃان؟“ ميراجيءَ جي وات مان رڳو هڪ اکر اُڪليو. ”ها“. ۽ ميراسين هن کي ’خدا حافظ‘ چئي هلي ويئي ۽ ڪجهہ ڏينهن اندر لاهور ئي ڇڏي ويئي.

ان ملاقات کان پوءِ ثناءُالله ڀٽ پنهنجو ادبي نالو ’ميراجي‘ رکيو ۽ ’ميرا‘ جي ياد ۾ پنهنجا ڪيترا نظم هن سکر ۾ سنڌوءَ جي ڪناري تي ويهي تخليق ڪيا، جتي هن جو والد ريلوائي ملازم هُئو.

اڄ جو دؤر رياض خير آبادي واري شاعريءَ جو دؤر ناهي، جنهن جي هر مصرع شراب، ساقي ۽ جام و مينا ۾ ئي ٻڏل هجي ۽ هر سٽ ان ئي محور تي ڦرندي رهي:

”طاقِ حرم سے شیخ وہ بوتل اُٹھا تو لا۔“

حالانڪ رياض خيرآباديءَ سڄي زندگيءَ ۾ ڪڏهن شراب چکي بہ نہ ڏٺو هئو. اهڙي غير مشاهدي واري شاعري گھڻو عرصو جٽادار نٿي رهي.

اڏ صدي گذرڻ کان پوءِ بہ اڄ جو دؤر ميراجي ۽ ن-م راشد جي جديد شاعراڻي سوچ، رخ ۽ رويي سان جاري و ساري آهي.

عالمي سطح تي اڄ جو دؤر فرانسي شاعر Lautreamount لاتريمائونٽ جي 'Songs of Maldoror' (مالڊورار جا گيت) واري شاعريءَ جو دؤر آهي، جن ۾ گيتن جو هڪ پيغمبراڻو شان ۽ جلوو نظر اچي رهيو آهي. مالڊورار جي گيت جي هڪ سٽ آهي:

"They knew not that the evil done by man was not to be undone."

(کين اُها ڄاڻ نہ هئي تہ هڪ شخص جي شيطاني عمل کي باطل نٿو ڪري سگھجي.)

اڄ جو دؤر Sylvia Plath (سلويا پلاٿ) جو دؤر آهي، هي سٽون:

"اڃا ڪيترو فاصلو آهي؟
مان پنهنجي جسم کي گھلي رهي آهيان.
ريل پنهنجو پاڻ کي."

اڄ جو دؤر وليم بلڪ William Black ۽ T.S. Eliot جي سلسلي جي Extension (پکيڙ) جو دؤر آهي. سوئيز جي هُن طرف محمود درويش جو دؤر آهي. ترڪيءَ جي ناظم حڪمت جو قيد و بند آهي. اهڙي شاعري اڃا بہ ان وکر جيان آهي، جيڪا پٽي پُراڻي نہ ٿي آهي.

T. S. Eliot جي 'West land' جي هڪ سٽ آهي:

"They, who turn –Return"

(جي مُڙن ٿا ـ موٽن ٿا)

انساني رشتن ناتن ۽ دائمي قدرن واري شاعري ڪنهن هڪ دؤر ۾ مُڙندي آهي تہ ايندڙ دؤر ۾ موٽي ايندي آهي ۽ Hollow man نئين سوچ سان ٻيهر 'Man of Substance' (مردِ ڪامل) ٿي واپس ورندو آهي.

برصغير جي سطح تي سرحد جي هڪ پار ناصر ڪاظمي ۽ مُصطفيٰ زيدي ٻئي پار دشينت ڪمار ۽ ڪملا داس جي شاعريءَ جو دؤر آهي. جن وٽ شاعريءَ داخليت کان خارجيت طرف سفر ڪيو آهي. اڄ جي نسل جي شاعرن کي سمجهہ ۾ اچي ويو آهي تہ:

"Greater the poet - greater is the detachment"

(هڪ شاعر جي عظمت هُن جي ناوابستگيءَ ۾ آهي.)

اڄ جي شاعر جي سوچ فيض جي هن مصرع جو عڪس آهي.

”چھوڑیے یوسفِ گم گشتہ کی کیا بات کریں،
شدتِ شوقِ زلیخا نہ تجھے ہے، نہ مجھے!“

شعر ۾ ڪو نُقطو پيدا ڪرڻ ڪا وڏي شاعري ناهي، پر لاشعوري طور ڪنهن جي شاعريءَ ۾ ڪي نوان نُقطا نڪري نِروار ٿين تہ اُها شاعر جي ذهني تربيت يا هُن جو مخصوص مشاهدو آهي. هنديءَ جي شاعر دشينت ڪمار جي غزل جو هڪ بند آهي:

”تو کوئی ریل سی گذرتی ہے،
میں کوئی پُل سا تھرتھراتا ہوں!“

هي بند هڪ نئين خيال ۽ نئين مشاهدي جو مثال آهي. اهڙي ئي جديد سوچ ۽ مشاهدو احمد سولنگيءَ وٽ هنن سٽن ۾ شعريت جي شڪل وٺي بيٺو آهي:

”تنهنجي تَنَ کان تنهنجي من تائين رڳو
مان نرم ڪي روحَ جا رستا گُهران ٿو
تنهنجي اکڙين سان ڏسڻ سپنا گُهران ٿو!“

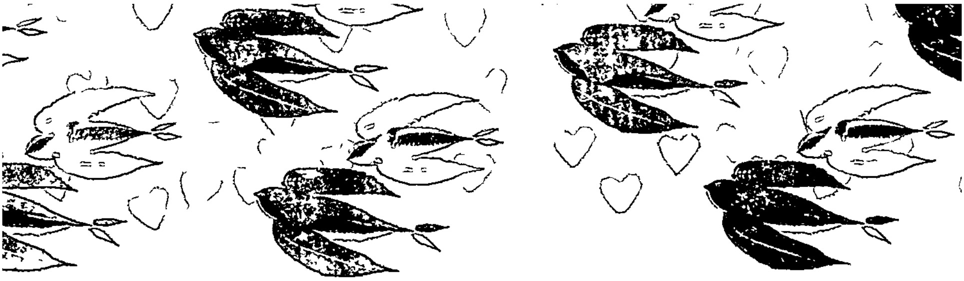

احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جي هن پهرئين مجموعي جي مسودي جو ورود ڪندي مون کي مليالم ٻوليءَ جي اهم اديبه ۽ شاعره ڪملا داس جي شاعري ذهن تي تري آئي آهي. ڪملا داس جي مشهور ۽ متضاد آتم ڪٿا My Story (منهنجي ڪهاڻي) هن جي زندگيءَ جو رنگين، پر هڪ ڏک ڀريو داستان آهي. مان نٿو ڀانيان ته برصغير جي ادب ۾ ڪنهن اديبا ايتري بيباڪيءَ سان پنهنجي زندگيءَ جي واقعن، وارداتن، آزمودن ۽ تجربن جو بيان ڪيو هوندو. ستر سالن جي عمر ۾ اچي هن ماڌو ڪٽيءَ نالي برهمڻيءَ الائي ڪهڙيءَ مصلحت هيٺ اسلام قبول ڪري پنهنجو نالو ڪملا ثريا داس رکيو ۽ پرده نشين ٿي ويئي. ان حوالي ۾ هن جي هڪ نظم جون سٽون آهن:

“The begining of Autumn
She floats in her autumn
Yellow like a leaf
And free-”

(پن ڇڻ جي شروع ٿيڻ سان ئي هوءَ پنهنجي ئي پن ڇڻ واري زندگيءَ ۾ پيلي پنَ جيان هيڏانهن هوڏانهن اُڏامڻ تي لڳي- پر آزاديءَ سان!)

آسٽريلياٽي اديب Syd Harrex ڪملا ثريا داس جو تعارف ڪرائيندي لکيو آهي:

”ڪملا داس جي شاعري ان ماڊرن هندستاني عورت جو الميو بيان ڪري ٿي، جيڪا پنهنجو پاڻ کي آزاد ڪرڻ، جنسي ۽ گهريلو استحصال کان پاڻ کي بچائڻ ۽ ان قيد کان پاڻ کي نجات ڏيارڻ لاءِ جدوجهد ڪري رهي آهي، جنهن کي معاشري هن جي نصيب جو حصو بڻايو آهي.“

انهيءَ پس منظر ۾ ڪملا ثريا داس جو هي نظم:

From the debris of House – wrecks,
Pick up my broken face
Your bride's face
Changed a little with the years.
I Shall not remember
The betrayed Honeymoon;
We are both such cynics,
You and I.
If loving me was hard then
It is harder now.
But love me- one day.

(ڊهي پٽ پيل گهر جي ملبي جي ڍير مان،
منهنجو ٽُٽل چهرو کڻي وٺ!
تنهنجي ونيءَ جو چهرو
سالن گذرڻ سان ڪجهہ بدلجي ويو آهي.
مان دغابازيءَ واري سُهاڳ رات کي،
وساري ڇڏيندس.
ٻيئي اهڙا پورالا آهيون،
تون ۽ مان،
جوان وقت اگر پيار ڏکيو هئو
تہ هاڻي مشڪل تر آهي،
پر هڪ ڏينهن مون کي پيار اوس ڪر.)

(ترجمو: ل. ڪ)

ڪملا ثريا داس جو چوڻ آهي تہ: ”اسان جو حال ايترو دلچسپ نہ

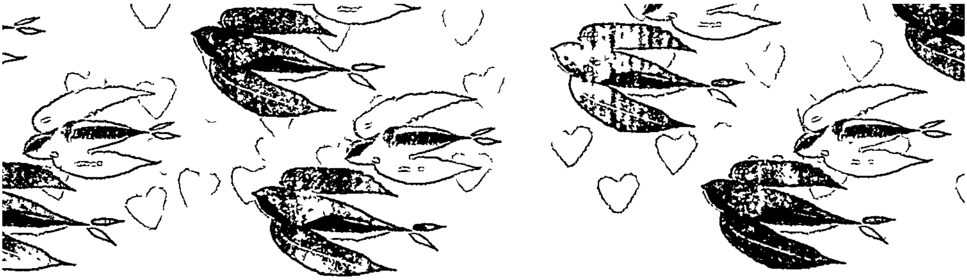

هوندو آهي، جيترو اسان جو ماضي هوندو آهي. مان پنهنجي ماضيءَ جي بنديوان ٽيڻ نٿي چاهيان، پر مان ڇا ڪريان؟ جو مان پنهنجو ماضي وڪڻڻ لڳي آهيان، ان ڪي ماڻهن ۾ ورهائڻ لڳي آهيان. جنهن ڪي به رات جي مانيءَ تي سڏايان ٿي ته مان هُن ڪي چوان ٿي ته هُو ٿورو گهڻو منهنجي ماضيءَ جي طعام جو به سواد چکي. هُو منهنجي ماضيءَ ڪي پاٽيءَ جيان پيئي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ايئن به ٿئي ته ماڻهو منهنجي ماضيءَ ڪي شراب وانگر جام مٿان جام جيان رات گذرڻ تائين پيئندا رهن. منهنجي ماضيءَ جون سڀ ذائقي دار هڏيون چوسي ڇڏين، چباڙي ڇڏين ۽ مان ماضيءَ جي طاقت کان پاڻ ڪي خالي سمجهي، هڪ ڪمزور ۽ نڍال جيان هڪ پاسي ڪنڌ ڍاري ڇڏيان.“

ڪملا داس جو شاعريءَ طرف هيءُ رُخ مون ڪي متاثر ڪندڙ حد تائين احمد سولنگيءَ جي سوچ سان لاڳاپيل لڳو آهي، جو احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ ۾ پڻ رڳو ڪنهن تصوراتي زندگيءَ جو نفعي نقصان وارو عالم نه، پر هڪ ڇاتل سڇاتل ۽ گهاريل زندگيءَ جا الميا آهن. اندر ۾ اٿندڙ هڪ ويڙهه آهي، جيڪا اسان ڪي گهوٽي به ٿي ته گڏوگڏ اسان جا گهاوَ به پري ٿي ۽ پيار ۽ پيڙا ڪي رِل مِل ڪري، اسان ڪي هر موڙ تي زندگيءَ سان جوڙي پڻ ٿي. شاعري پنهنجيءَ پَر ۾ ٿي شاعر جي وجود جو هڪ اهم حصو آهي. پنهنجن زخمن مٿان پاڻ ڀها رکڻ وارو عمل آهي، جنهن ۾ پيڙا به آهي، پڇتاءُ به آهي ته هيانءُ هلڪو ڪرڻ جو سرو سامان پڻ آهي:

”ڀَنَ پيلا پيا ڇڻي،
۽ اُداسي وِئي هلي،
ميڻَ جان پگِهري وئي،
شهر پٿر جي ڳلي!

سانجهه سُرمئيءَ سان ويو،
درد جو گهرو غبارُ
تو اُجاريا آئينا،
چانڊني ٿي بيڪنارُ.

ٿيا منور ميرڙا،
ڪي گهروندا روحَ جا،
منهنجي من جي ماڙڪين،
خواب ڇهرن جا ڏٺا!

سِپَ ساحل جي مٿان،
سمنڊَ کي سوگهو ڪيو،
ريت جي ذرڙن منجهان،
چنڊُ ڪو جاڳي پيو!“

احمد سولنگيءَ جو هي نظم منهنجي مٿيئن تشريح جي نمائندگي ڪندي، من جي انهن ڪُنڊن کي اُجاگر ڪري ٿو جن ۾ ’پيار ۽ پيڙا‘ زندگيءَ جي هر موڙ تي هڪ ٻئي سان جُڙيل آهن. پيلا پَنَ ڇڻي پوڻ سان اُداسي ختم ٿي ويجي ٿي. سانجهه سُرمئيءَ سان دل جو گهرو غُبار غائب ٿي ٿو ويجي، نہ تہ اڄ جي هن انڌي يُگَ ۾ اسان جي اکين ۾ ايتري تہ ڌوڙ پَرجي چڪي آهي جو اسان کي احساس ٿي رهيو آهي تہ ڇڻ صبح اڃا جاڳيو ٿي ناهي.

-پر احمد سولنگيءَ جي شاعراڻي سوچ ۾ مَن جي ماڙڪين، ڇهرن جا خواب ڏسي، ريت جي ذرڙن مٿان چنڊ کي جاڳايو آهي. هتي ريت جا ذرڙا اسان جي اڄ جي زندگيءَ جي علامت بڻجي آيا آهن ۽ چنڊ جي چانڊوڪي، ان حقيقت جي علامت آهي تہ اسان جن واٽن تي

وڪ وڏائي رهيا آهيون، انهن واٽن مان وشواس وڃايو ناهي، سڳن آهوڄا جي هن سِٽَ جيان:

”مهلقائن . ڪي خدارا ڳالهہ هيءَ سمجهائي ڇڏ
چنڊ ڪنهن جو ٻيو هجي، پر چانڊني سڀ جي هجي!“

احمد سولنگيءَ پڻ جاڳيل چنڊ وقت اها ئي تمنا ڪئي آهي:

”ٽيا منور ميرڙا،
ڪي گهروندا روحَ جا،“

شاعريءَ ۾ ڪردارنگاري هڪ روايتي، پر قبوليت جوڳو موضوع پئي رهيو آهي، پر ڪڏهن ڪنهن ڪوتا يا نظم ۾ اُياريل ڪردار Legendry ڪردار بڻجي لازوال ٿي ويندا آهن، جيئن انگريزي شاعريءَ ۾ ’قبلائي خان‘ جو ڪردار عالمي شاعريءَ جو هڪ جاودان ڪردار بڻجي چڪو آهي، ۽ John Keats جو ’Ruth‘جو ڪردار هڪ حسين دوشيزه جي عشق جي الميي جو حد نشان بڻجي چڪو آهي.

احمد سولنگيءَ جو شهنائي نواز ’بسم الله خان‘ نالي نظم سنڌي شاعريءَ ۾ هڪ مخصوص مقام والاري سگهندو جو احمد سولنگيءَ جي هن نظم هڪ عظيم فنڪار کي پنهنجي شاعريءَ ذريعي امرتا بخشي ڇڏي آهي. مان هتي اهو سڄو ئي نظم درج ڪرڻ کان پنهنجي قلم کي روڪي نٿو سگهان.

”فنڪار جي دل،
درد جا جيڪي پُرائي ٻول ٿي،
سي، ڪهڙي پُڙ ۾ ٿا ٽُرن؟
ڪا ساهمي شرناءِ جي آوازَ کي،

توري نہ ٿي ڪڏهين سگهي؛
شرناءِ ٿي ڇاتي ڇني!
فنڪار جي اک ٿي وَسي،
هر وقت اوهيڙا ڪري،
جڻ ڦوڪ هڪڙيءَ ساڻ بسم الله جي،
سُرهي چنبيليءَ ول ٿِي
سُر، سازَ ۽ آواز جي ٽِڙيو پوي،
۽ روح ڪي ويڙهيو وجي!
جڻ ٻن ڇپن، ڦوُڪيل مٿن ۽ آڱرين،
دنيا نئين تخليق ڪئي!
ڌرتي نئين، آڪاس نئون،
گنگا نئين،
ٻاڪون بنارس جون نيون،
سورج مُکين لئہ سِجُ نئون،
اوڙون نيون ۽ ٻجُ نئون.
ڪا چيٽ جي ڦُولارَ نئين،
ويساکَ جون ويرون نيون،
هڪڙي بنارس جي اندر،
هڪ ٻئي بنارس جو هجڻ،
ايئن ٿو لڳي:
فنڪار جڻ جوڙون نيون،
جنسارَ جون جوڙيون هجن!"

شهنائي نواز 'بسم الله خان' بنارس ۾ روز پرڀات جو گنگا نديءَ جي گهاٽ تي شهنائيءَ جي آلاپ ۾ سُرن سان سرسوتي وندنا ڪندو هئو ۽ ان وقت ڪاشيءَ (بنارس) جي دشميشور گهاٽ تي چڙهڻ سرڳ جو ڏيک محسوس ٿيندو هئو. خان صاحب جڏهن آمريڪا جي دوري تي پنهنجي فن جو مظاهرو ڪرڻ ويو ته، سندس اتان جي شائقين خان صاحب کي چيو: "آمريڪا ۾ توهان کي شهريت جا سڀ حق ڏيئي، توهان کي آبرودار رُتبو ڏيئي، مالي آسودگي ڏيئي توهان کي هميشه لاءِ هتي رهي پوڻ جي آڇ ٿا ڪريون. توهان مهرباني ڪري اها آڇ قبول ڪريو" ته بسم الله خان کين مرڪي جواب ڏنو: "پر هتي مون کي گنگا (ندي) ڪٿان ملندي؟"

ازرا پائونڊ جي 'ڪئنٽوز' جيڪا قطعن جهڙي شاعراڻي صنف آهي، انهن ۾ به ڪردار نگاريءَ جا عنصر اڄ به نه رڳو ظاهر ظهور آهن، پر قبوليت جوڳا پڻ، 'Sales Girl' جهڙو ڪردار ازرا پائونڊ چئن سٽن ۾ ايئن نباهيو آهي، جو هوءَ همدرديءَ جي هڪ نئين ڪُنڊ اُجاگر ڪري ٿي ڇڏي.

ننڍي کنڊ جي ادب ۾ ڪردار نگاري توڙي ڪردار ڪُشي اڄ به اهميت ڀري اوس آهي، پر اها ڪهاڻي يا ناول جي موضوع تائين محدود رهجي ويئي آهي. هندستاني ادب ۾ هندي، گجراتي ۽ بينگالي شاعري هاڻي جديديت (Modernism) کان گهڻو اڳتي نڪري جديديت پُڄاڻان (Post Modernism) جون سرحدون پڻ پار ڪري چڪي آهي. جيتوڻيڪ مذڪور ٽنهي ٻولين ۾ اها شاعري پنهنجي اصليت (genuineness)سان آئي آهي، پر سنڌيءَ ۾ خاص طور سنڌ هند جي ڪن نوخيز (amature) شاعرن وٽ اها فئشن پرستيءَ طور اچي پهتي آهي. هتي مان هنديءَ جي نئين شاعريءَ جي نمائنده شاعر

’سروېشور ديال سڪسينا‘ جي هڪ ڪوتا ’دستاني‘ جو مثال پيش ڪريان ٿو:

”پڑ ہو نگے پیٹ پر
گرد آلودہ پسینے کی دھار کو۔
انقلاب کی تحریر کی طرح،
اور اُسے اٹھاؤ
جو بوجھ سے تھک کر گر رہا ہے،
زباں کٹی ہوئی ہے
پُکارنے سے معذور ہے
تباہی اس کا مقدر ہے
---انگلیوں میں چھبے کانٹے
تم سوچتی ہو گی
وہ تو ظلم سہنے کیلئے ہی بنا ہے
بے جان ہے، اُس کی رگوں میں خون نہیں ہے
لیکن یاد رکھو---
ناانصافی اور سزا کی حد
جب گذر جاتی ہے
تو بے جان میں سب سے پہلے جان آ جاتی ہے۔“

احمد سولنگي ورهاڱي کان پوءِ پيدا ٿيل شاعريءَ جي چوٿين پيڙهيءَ جو شاعر آهي، جنهن شاعريءَ جي ان اصول کي قبول نہ ڪيو آهي تہ، ”شاعر جيڪڏهن سماج جي اک آهي تہ، اُهو سماج جي فائدي

وٺان ٿي آهي تہ اها اڪ ڪليل رهي.“ احمد سولنگيءَ جي سوچ موجب، هُن جي شاعراڻي جوابداري رڳو سماجي سياهہ ڪارين تائين ئي محدود نہ آهي. هن جي وابستگي اندر جي اڪ سان اول آهي. احمد سولنگيءَ وٽ رڳو سماج جي ليڙون ليڙون ٿيل لٽن ۾ پنهنجي روح جو درد لڪائڻ جي دعويٰ ڪندڙ شاعري نہ آهي، پر هن جي شاعريءَ ۾ جيڪو اندر جو اُهاءُ لڪل آهي، ان کي ڪهڙو بہ نالو ڏيئي سگهجي ٿو. سوچ جي ڪسوٽيءَ تي اهائي کري (Genuine) شاعريءَ جو رتبو ماڻيندي:

”ڪتين سان، چنڊَ سان تارا، پيا آڪاسَ ۾ جاڳن،
سپاجها، نيڻ احمد جا، ڪٿي آرام ڳولن ٿا!“

يا

”تون بہ تنها زندگيءَ جو سمنڊُ جهاڳين ٿي پئي،
جڻ اڪيلائيءَ جا اُڌما حال ٿا اوري وڃن.
شامَ جي خوشبو لفافي ۾ اڃا موجود آهِہ،
لڙڪ هاڻا تنهنجي خط جا لفظ ٿا جهوري وڃن!“

احمد سولنگيءَ جون هي سٽون قديم کان قديم ۽ جديد کان جديد شاعريءَ تائين هڪ شاعر جي اندر جي احساسن جي اهڙي ترجماني ڪري سگهنديون، جو انهن سٽن جي خالق کي ڪنهن بہ مخصوص دؤر سان وابستہ يا ان ۾ پابند نہ ڪري سگهبو. ايئن جيئن اڌ صدي اڳ جون لکيل اختر شيرانيءَ جون هي سٽون:

”مِٹ گئے میری امیدوں کی طرح لفظ مگر،
آج تک تیرے خطوں سے تیری خوشبو نہ گئی۔“

جيئن زندگيءَ ۾ پيار ڪڏهن پُراڻو نہ ٿيندو آهي تيئن شاعريءَ ۾ پڻ عشق جو جذبو جاودان ۽ جاذب ٿي رهندو آيو آهي. احمد سولنگي بنيادي طور رومانوي شاعر آهي، ان ڪري هُن جي شاعريءَ کي ڪنهن تحريڪي يا تاثراتي خانن ۾ بند نٿو ڪري سگهجي، خاص ڪري جڏهن هُن جي شاعريءَ ۾ اظهار جي اعليٰ قوت، لفظن جون صحيح معنائون ۽ مفهوم ۽ سِٽن جي روح سان راس رچائڻ واري رواني، لهرن جي مدُر پڙلاءَ جو رس ڏئي ٿي. احمد سولنگيءَ پنهنجن اڪثر نظمن ۾ شبد ڀنڊار (Poetic Vocabulary) کي نہ رڳو وسعت ڏني آهي، پر خيال ۽ ٻوليءَ جي رنگ رس جا نوان فن ۽ فارم بہ تخليق ڪيا آهن. هن جي شاعريءَ جي سٽ سٽ پنهنجو پاڻ ۾ ئي هڪ مڪمل شاعري آهي.

"ڊينڊَ سُفيد پکين سان ڇانيل،
ڪنهن شاعر جو خوابُ اٿيئي."

احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو اڀياس ڪنديٰ مون کي اهو احساس ٿي رهيو آهي تہ، سوَ سالن بعد بہ عظيم شاعرن جي سلسلي جون اُهي ڪڙيون، جيڪي ماضيءَ کي حال سان مضبوطيءَ سان جوڙي بيٺيون آهن، انهن مثان ڪڏهن ڪا ڪٽ نہ چڙهي سگهندي آهي. روس جي عظيم شاعر مايا ڪووسڪيءَ جي هيءَ ڪوتا:

"جڏهن اندلٺ،
ڪمان جي شڪل ۾
آسمان تي وراڪا ڏئي ٿي،
۽ نيرو آسمان،
ڪنهن بہ ڳنڊ يا ڇَتيءَ کان سواءِ،
چمڪڻ ٿو لڳي،
مون کي ٻُڌاءِ!

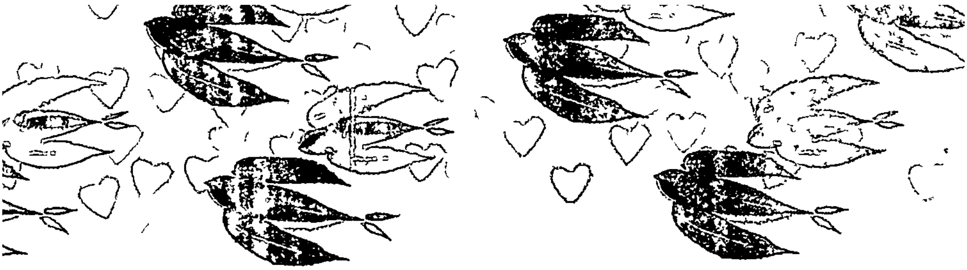

ان وقت تنهنجين پاسرين ۾،
ڪا مٺي ڪتڪتائي نٿي ٿئي؟
تون ان وقت ايئن نہ چاهيندو آهين،
تہ تنهنجيءَ قميص اندر لڪل چاتي،
ڪپڙن جو بوجو لاهي ڦٽي ڪري ڇڏي،
۽ ان بدران توکي کنڀ نڪري اچن،
جيئن تون آڪاس ۾ اڏامڻ لڳين.“

(ترجمو: ل. ڪ)

ڪنهن خاص سياسي مصلحت هيٺ ولاديمير ماياڪو وسڪيءَ کي رڳو انقلابي شاعر ڪري پيش ڪيو ويو هئو نہ تہ هُو بنيادي طور هڪ رومانوي شاعر هئو. هن جي انقلاب جو تصور بہ ‘Romantic Revolution’ (رومانوي انقلاب) هئو. پبلو نرودا جي چوڻ موجب، ماياڪو وسڪيءَ جي شاعراڻي قوت، شگفتگي ۽ صلاحيت شاعريءَ جي فن جا عاليشان، اڻ ڇُتل ۽ مثالي نمونا آهن.

ماياڪو وسڪيءَ جو طويل نظم ”IT“ (هن لفظ جو سنڌي ترجمو نٿو ٿي سگهي) هن جي ’ماريا‘ سان ڪيل پيار جي دردناڪ پڇاڙيءَ جي نتيجي طور تخليق ٿيو.

نظم ‘IT’ هڪ آتم ڪٿا آهي. پنهنجيءَ محبوبا سان اتفاق ڪندي تہ هُو ساڻس ڪجهہ عرصي لاءِ نہ گڏجندو، ماياڪو وسڪيءَ ڏيڍ مهيني لاءِ پاڻ کي هڪ ڪمري اندر بند ڪري ڇڏيو ۽ نظم جي تخليق ۾ محو ٿي ويو. ان نظم ۾ ئي هن پنهنجي ذاتي زندگيءَ جا دک سور سمايا آهن. نظم مڪمل ڪري هُو ان خودساختہ قيد کان ٻاهر نڪتو.

شاعريءَ جو اُهو هڪ اڻ وسرندڙ الميو آهي، جو ڪجهہ سال پوءِ انهيءَ ئي ڪمري ۾ شاهڪار نظم لکڻ واري انهيءَ ئي ميز جي دراز

مان پستول ڪڍي ماياڪو وسڪيءَ پاڻ ڪي گولي هڻي پنهنجي زندگيءَ جو انت آندو. آپگهات کان اڳ پنهنجي موڪلاڻيءَ واري خط ۾ هن لکيو:

”مون زندگيءَ سان حساب چڪتو ڪري ڇڏيو آهي. هاڻي ڪي بہ ڏک سور، گناهہ ثواب، پيڙائون ۽ پشيمانيون باقي نہ رهيون آهن.“

احمد سولنگيءَ وٽ پيار ۾ پشيمانيءَ وارو پهلو ناهي. هن جي شاعري محبت جي مقدس ۽ نازڪ نفيس جذبن جو انوکو ۽ اڻ ڇُهتو اظهار آهي. ان جي ابتڙ هندو پاڪ، ننڍي کنڊ ۾ جيڪا جديد توڙي جديديت پڄاڻان شاعري تخليق ٿي رهي آهي، ان جو هڪ نمونو ڪنڙ ٻوليءَ جي، احمد سولنگيءَ جي هڪ همعصر شاعره پالا پارٿي اندرانيءَ جي هيءَ ڪوتا آهي:

"The Birth of Poetry"

"Words run here and there
Meanings look in different directions
Thoughts sway back and forth
Finally from the void -flowers fall down."

’شاعريءَ جو جنم‘

”لفظ هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙن ٿا،
معنائون مختلف ڏسائن ڏانهن ڏسن ٿيون،
خيال اڳيان پويان لُڏندا لمندا رهن ٿا،
۽ نيٺ ڪنهن خال مان، گل ڇڻي ڪرندا رهن ٿا.“

(ترجمو: ل. ڪ)

اندراني جي هڪ ٻي ڪوتا:

"We shall wear garlands
And dance, as if possessed -
Here in Hawaii - you and I.

Hold fast my hand
Grasp my waist
Hug me closer to your body
Don't look into my eyes
Even by mistake

Don't leap into stretches
of blue seas.

You will go mad and remain
Wandering in Hawaii
Muttering my name."

"اسين هار پائيندا اسين،
۽ ايئن نچندا اسين جڻ ٻنهي مٿان ڪنهن پريت جو پاڇو پيو آهي.
هتي 'هوائي' ۾ تون ۽ مان،
زور سان منهنجو هٿ جهل،
.منهنجيءَ چيلهہ کي وڪوڙي ڇڏ،
مون کي پنهنجي جسم سان ڇُهتي ڇڏ!
منهنجين اکين ۾ نہ نهار
ڪڏهن ڀلجي بہ،
نيري سمنڊ جي ساحل ۾
ٽُپي نہ پئجانءِ!
تون هوش وڃائي ويهندين!
۽ 'هوائي' ۾ ڀٽڪندو رهندين.
۽ منهنجو ئي نالو ٻُڙڪندو رهندين."

(پئسفڪ سمنڊ تي آمريڪا جو ٻيٽ ـ Hawaii)

(ترجمو: ل. ڪ)

آمريڪا جي ڏاکڻي ٻيٽ 'هوائي' جتي سڄي دنيا جا سياح هن رومانٽڪ ماحول جو مزو ماڻڻ لاءِ سامونڊي تڙن تي دنيا کان بي نياز ٿي نيم عريانيءَ واريءَ حالت ۾ هوش وڃائي ويهندا آهن. اتي اهڙي ٿي لڳ لاڳاپا لاٽل شاعريءَ جا عڪس اکرن جي صورت وٺندا آهن.

احمد سولنگيءَ جو نظم 'بي ترتيب زندگيءَ جو الميو' ۾ پڻ اهڙو ٿي منظر چٽيل آهي:

"ڪا شام وڃائي رستن ۾،
جنهن وقت اويرو موٽيس مان،
تو ڇو نه سُمهاريو سپنن ۾،
۽ دل جي رنگ رتولن ۾.

تو ڇو نه ٻُهاريو پوٽن مان،
جنهن وقت چِٽيس مان پَنُ پَنُ تي،
جنهن وقت ڪِرِيس مان تاري جان،
تو ڇو نه نهاريو پيار منجهان؟

جنهن وقت اکين کي ڏُوڙ لَٽيو،
تو ڇو نه چنڊي سپ خواب ڪنيا،
تو پاند سان پنهنجي ڇو نه اُگهيو
هر سپنو منهنجي اکڙين جو؟

تو دردُ نه ڪو محسوس ڪيو
ڪنهن وقت نه تنهنجا نيڻ پنا،
ڪنهن سُور – سڱي ۾ مون لئه تو
ڪو لُڙڪ نه موتيءَ جان پوِيو!

ڪو ڇهرو واقفڪار نه هو،

تي پاڇن پويان ڊوڙيس مان،
ڪو آوازن جو جهنگُ هُئو
تو ڪونہ پُڪاريو، ٿِي پنهنجو!

هر سِٽ ۾ ڏُک جو ڏيکُ هئو
تو لفظ پڙهيا احساس بنا،
هن بي ترتيب جوانيءَ جو
تو چو نہ پڙهيو دل ساڻ پنو!

هي پيار چڪورن جهڙو هو!
بئي پنهنجي پَر ۾ اُڏرياسِين،
جنهن وقت هوا سان چندُ گَئو،
تنهن وقت نہ اُن تي ڪو بہ لتو!“

گذريل صديءَ جي سٺ واري ڏهاڪي ۾ ادب ۾ ’عالمي امن جي تحريڪ‘ جو سلسلو شروع ڪيو ويو. جنهن ۾سماجوادي ملڪن خاص طور پرپور ڀاڱ ورتو. ترقي پسند اديبن ۽ شاعرن ’امن ڪپي- امن ڪپي‘ جهڙي موضوع تي ڪهاڻيون، مضمون ۽ شاعريءَ جي رچنا ڪئي. خود پڪاسو جهڙن عظيم فنڪارن امن جو پيغام پهچائڻ لاءِ پنهنجو فن ڪئنواس جي پنن تي پکيڙيو.

انهن ڏينهن ۾ پڪاسو مختلف موڊس ۾ پاريهرن ۽ ٻين پکين جون ڪيئي تصويرون ڪڍندو رهيو پر هن کي پنهنجي ڪابہ تصوير پسند نٿي آئي ۽ هُو انهن تصويرن کي هڪ ڪُنڊ ۾ اڇلائيندو رهيو.

هڪ صبح جو هسپانوي شاعر لوئي آراگان، جنهن جي شاعريءَ جو مجموعو ‘Love songs to Elsa’ (ايلسا کي مخاطب پيار جا گيت) چڱو مقبول ٿي چڪو هئو، پڪاسو وٽ وڃي عرض ڪيو تہ، پارٽي چاهي ٿي تہ تون ’امن جي پکي‘ جي تصوير تيار ڪري ڏين. پڪاسو

پارٽيءَ جي اهڙي حڪم نامي تي ڪاوڙجي ويو. آراگان هن کي التجا ڪندو رهيو تہ پارٽيءَ جي عزت جو سوال آهي، جو اها اڳ ۾ ئي اهڙو اعلان ڪري چڪي آهي. پڪاسو ڪجهہ نرم ٿي اچلايل تصويرن جي ڍير مان هڪ رد ڪيل تصوير آراگان کي ڏيندي پُڇيو:

”هيءَ تصوير ڪم ايندي؟“ لوئي آرگان ’پاريهر جي تصوير پڪاسو جي هٿ مان کسي وٺي ڊُڪ پاتي ۽ اچي پنهنجي رسالي ۾ شايع ڪئي. ايئن ’امن جو اڇو پاريهر‘ سڄيءَ دنيا مٿان اُڏامڻ لڳو.

اُها اڄ کان اٺ ڏهاڪا اڳ جي واردات آهي ۽ ايتري عرصي کان پوءِ اڄ ’خدا جا خليفا‘ جهڙي اعليٰ تخليق اسان جي سنڌي شاعريءَ ۾ ٿي آهي، جنهن پڪاسو جهڙي عظيم فنڪار جي ياد کي نئين سر تازو توانو ڪيو آهي:

”وڻي ٿا سڳهون سڀ،
وڻن ۾ پناهون،
وڻن تي نِگاهون رکِي ٿا سگهون پر،
وڻن سان مُخاطب رهيو ڪيرُ آهي؟
ڪڏهن ڪنهن پڙهيو آ،
وڻن ۾ رسالت جا آثارَ آهن،
وڻن منجهہ جوڙُون ۽ جنسارَ آهن.

ڪٽن ساهہُ وڻ ٿا،
وڻن کي ملي ڪا عجب دلڪشي آ،
نئين نغمگي آ.

وڻن تي لٿا رنگ ملهارَ جا ڪئين،
وڻن سان هوا جي رهي گفتگو ٿي،

وڻن جي مٿان چانڊني چنڊُ اوتي،
وڻن سان تڪي اُس رهي روبرو ٿِي،
وڻن منجهه ڪوئل پُڪاري، سنياري،
پُراڻين گهڙين ۾ رکي اڪ نهاري!
وڻن کي ٿُڪي ڪاٺ ڪُنڙو
ڪٽي مينهن جي ۽ تکي تِروري کان،
صبح شامَ محفوظ گهر جو هُو پهريون تصور،
ٿو دنيا کي ارپي.

وڻن منجهه ڳيريون،
اُڻن خواب جا ٿيون گهروندا ڪکاوان.
ٿڪل ڪي مسافر وڻن هيٺ ويهي،
صدين جي سفر جي رکن ڳنڍُ کولي،
اکيون، پيرَ ويڙهي،
سُمهن ننڊَ جي ٿا ٿڌي ڇانوَ ڳولي.

مقدس محبت جا خاموش پاڇا،
وڻن جي ٿُڙن تي لِکي نانوَ پنهنجا،
رسيلن چپن سان،
چُمن چاهتون ٿا،
رکن دل جون دل تي،
سڏيون آرسيون ٿا.

وڻن ڏي ڄُڳن جا خريدارَ نڪتا،
ڪي نِرواڻ خاطر طلبگارَ نڪتا،

وڻن تي لڳي زندگيءَ جي بِشارت،
پکي هي خُدا جا خليفا،
امن آشتيءَ جي علامت!“

احمد سولنگيءَ جي هن نظم ۾ پڪاسو جي امن جي پکيءَ جي تصوير جو عڪس آهي.

مختلف ملڪن، مختلف قومن ۽ جدا جدا ٻولين جي شاعري ڪنهن مٿاهين پهاڙ تان ڪرندڙ ان آبشار جيان هوندي آهي، جيڪو جدا جدا ڳُنڍن ۽ پاسن کان جهرڻن جيان ڌرتيءَ تي لهي هڪ نديءَ جي سطح جي شڪل ۾ وهڪرو اختيار ڪندو آهي. شاعريءَ جا اهڙا آبشار ڦٽندي ڦٽندي، سوچ جون سوين صورتون ٻڌجي شاعر جي اندر جو آواز تي اُپرنديون آهن. مان مٿي ٻين ٻولين جي شاعريءَ جا ڪي مختصر مثال ڏيئي آيو آهيان. هتي مان سرحد جي ٻنهي پار ورهاڱي کان پوءِ پيدا ٿيل ٻن سنڌي شاعر ۽ شاعرا جي سوچ جا سلسلا جوڙي رهيو آهيان.

سنڌ ۾ احمد سولنگي ۽ هند ۾ ومي سدارنگاڻي ٻه هم عمر (ساڳئي ئي سال ڄاول) نئين پيڙهيءَ جا تخليقڪار خيال ۽ جذبي جي جدت سان ڪيئن هڪ ٻئي سان جُڙيل آهن:

”دل گهِري ڪا دلدل آهي،
سامهون سِڪَ جو ساحل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

نيري اُڀ ۾ سردُ صدائون،
برف ٽيون سپ قربَ ڪٿائون،
خوابَ ۾ خُنڪي هر پل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

سُرهي سُرهي سُرڳ اوهان جي،
اُسَ ۾ چاندي مُرڪ اوهان جي،
ڇا تہ اکين ۾ جِهلمل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

سانگ سمورا موسم ڇاڻي،
وڻ وڻ ڏوڻي، پَنُ پَنُ ڇاڻي،
ڪا تہ هوا ۾ هلچل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

محبوبا جو پيارُ سڏي ٿو
اوجهڙ رستو دارُ سڏي ٿو
هاءِ جواني اڻ جهل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!"

احمد سولنگي پنهنجي ڌرتيءَ تي رهندي ئي اهڙو وزنائتو نظم لکي سگهندو ۽ ٻئي طرف ومي سدارنگاڻي پنهنجي ڌرتيءَ کان اُکڙيل هئڻ سبب پنهنجيءَ ڪوتا کي پنهنجي ئي رنگ ڍنگ جو ويس وڳو پارائي سگهندي، پر اهميت لباس کان وڌيڪ مورتيءَ جي بدني بناوت کي آهي:

"ٻڌ!

ڪنهن وقت اسين ٻيئي هتي ايندا سين،
منهنجيءَ بارش ۾ تون ڀُسجانءِ!
تنهنجيءَ بارش ۾ ڀُسي،
مان خود برسات ٿي پونديس،

ايتري بارش ڪريون گڏجي،
جو-
وري ڪڏهن،
بارش جو انتظار نہ ڪرڻو پوي.“

(ومي سدارنگاڻي)

هند ۾ سنڌي نئين ڪوتا سنڌ جي شاعريءَ جي پيٽ ۾ هڪ نئون روپ ۽ روپو اختيار ڪيو آهي. ڪو ننڍو پَلُ (Fleeting Moment) ڪا هڪ ننڍي واردات، ڪا هڪ ننڍي ٽيڪي (Happening) يا ڪو هڪ اُڏامندڙ خيال (Passing Thought) هڪ مڪمل ڪوتا جي صورت ۾ نروار ٿئي ٿو پر سنڌ ۾ نئين شاعري اڃا موضوعاتي شاعريءَ جي دائري اندر داخل آهي. ان پسمنظر ۾ احمد سولنگيءَ جي اڪثر شاعري موضوعن جي محور تي ڦرندي بہ خيال ۽ سنگيت جو انوکو سنگم، لئہ ۽ ردم پيدا ڪري سگهي آهي، جو سچي شاعري بحر وزن تي پڪي پختي هئڻ ڪري سموريون عروضي تقاضائون پوريون ڪري ٿي. مان وري ٻن هم عصر شاعرن جا بہ ننڍا مثال ڪٽي ٿو اچان.

”جتي اڄ پاڻ ويٺا هون،
اها ڌرتي وچي ٿي مختصر ٿيندي،
مٿان آڪاسُ هي نيرو،
وچي ٿو دائرن ۾ ڇڻ ننڍو ٿيندو
ڪپاهان ريشمي بادل،
وچن ٿا ڇڙوڇڙ ٿيندا،
پکي پنهنجي نگاهُن جا،
وچن روپوش ٿا ٿيندا!

مگر هوءَ بي خبر ڪافر حسينا چو چئي ٿي پئي:
جنم پنهنجو اکين ۾ ٿي ٿيو آهي،
عمر جا سڀ لتا پنهنجي اکين آڏو لٽا آهن!"

"احمد سولنگي"

(خوابن جي خودڪشي)

نظم ۾ خيال بہ آهي، لئہ بہ آهي، رواني بہ آهي. سٽ سٽ ۾ لفظ چڻ ڪنهن مالها ۾ موتين جيان پوتل آهن تہ ٻئي طرف وميءَ جي ڪوتا ۾ خيال جي سُخن آرائي (Elocution) پوئين سٽ تائين پهچي دل ۾ چيٽ جيان چُڀي ٿي وڃي.

"بادل!
رولو ڇوڪرو آهي.
ٻين جا دروازا بند ڏسي،
منهنجي ڪليل دريءَ مان،
بي ڊپو اندر گهڙي آيو آهي.
چوڌاري مون کي وڪوڙي وڏو اٿس،
منهنجو سڄو سرير پِجي ويو آهي،
منهنجو مَنُ پِجي ويو آهي،
منهنجا هٿ پير سڀ پِجي ويا آهن،
باقي سُڪل آهن تہ،
صرف منهنجيون اکيون،
صرف منهنجيون اکيون."

(ومي سدا رنگاڻي)

احمد سولنگي ۾ ومي سدا رنگاڻيءَ جون مٿيون ڪوتائون پڙهندي مون کي سوَ سال اڳ لکيل مايا ڪووسڪيءَ جي هيءَ ڪوتا ذهن تي تري آئي. موضوع جي يڪسانيت هوندي به ڏسڻ ۾ راهون جدا جدا آهن، جو دؤر جدا جدا آهن:

"رڻل مينهن،
هڪ جهلڪ پسائي،
هڪ سوال ڪيو:
هُن پيچري جي پويان،
جنهن جي چوڏاري،
لوهي تارن جو هڪ ڪوٺ اڏيل آ،
مرٽينگ سِتارن،
پنهنجيون ڪمزور ٽنگون، ٻانهون ڦهلائي،
ڪنين جي ان نرم بستر کي ٺي،
پنهنجو آرام گاهه، چو چونڊيو آ؟
پر جئن ٺي کِهٽين جون ٻتيون،
ڪنهن بيمار جيان،
پويان پساهه ڪٽڻ ٿيون،
تيئن اکين کي هڪ چُبن محسوس ٿئي ٿي."

مون مٿي هڪ صديءَ جي وٿيءَ وارن ٻن شاعرن جي سوچ جا حوالا پيش ڪيا آهن. ٻن شاعرن جي اک پنهنجي پنهنجي ماحول ۾ منظرِ تي هڪ جهڙي هوندي پڻ هڪ اک سُڪل آهي، هڪ اک کي چُبن محسوس ٿئي ٿي ۽ هڪ شاعر جي عمر جا سپ لٽا پنهنجي اکين آڏو ٺي لٽا آهن.

احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جي وسيع ڪئنواس تي جذبن جي رنگن جي چٽسالي ٿيل آهي ۽ وميءَ وٽ مشاهدي جي باريڪ بيني آهي، جيڪا جذبي جي هلڪيءَ کان هلڪي لرزش جو احساس ڏياري ٿي. ان ڪري هنن جي نظم يا ڪوتا جون پهريون ڪجهه سٽون پڙهندي ئي انهن تي احمد سولنگيءَ جي پنهنجي عبارت جي ڇاپ نظر ايندي ۽ وميءَ تي پنهنجي عبارت جي (هتي مقصد پيٽ ڪرڻ ناهي پر ٻن جديد شاعرن کي symbol طور پيش ڪيو ويو آهي، اهو واضح ڪرڻ لاءِ ته اسان جي نئين پيڙهيءَ جي شاعرن وٽ نئين سوچ سان گڏ فارم (هيئت) جي نواڻ پڻ آهي.)

ماضيءَ جي شاندار روايتن کي رد ڪرڻ جو مطلب آهي ته قوم پنهنجو حافظو وڃائي ويٺي آهي، پر اسان جي نئين نسل جي شاعرن پنهنجو حافظو به تيز رکيو آهي ۽ ماضيءَ سان پڻ رشتو برقرار رکيو آهي.

سال 1990ع ۾ جڏهن شيخ اياز بمبئيءَ آيو ته هن جي هوٽل جي ڪمري ۾ جتي مان پڻ موجود هوس، چوندڊ اديبن ۽ شاعرن سان دير رات تائين اياز جو جديد ۽ روايتي ادب ۽ شاعريءَ تي طويل بحث هليو. طارق اشرف ۽ جيجي زرينه کان سواءِ موهن ڪلپنا، گنو سامتاڻي، ڪرشن راهي، ارجن حاسد، هريش واسواڻي ۽ نند جويري ۽ ڪي ٻيا نئين ٽهيءَ جا جدت پسند شاعر پڻ ان گفتگو ۾ شامل هئا. اياز هند جي جديد ادب جي نمائندگي ڪندڙ اديبن سان 'روبرو' نه هئو پر 'دوبدو' هئو.

هريش واسواڻي، گنو سامتاڻي ۽ موهن ڪلپنا اياز سان ڇتي بحث ۾ اٽڪيل هئا. هُو اياز کي اهو احساس ڏياري رهيا هئا ته هن جي شاعريءَ ۾ پنهنجي ڌرتيءَ جو درد ته آهي، ٻولي ۽ ڊڪشن جي رواني پڻ سنڌوءَ جي ڇوهه ڇهڙي آهي. ٻوڙ ٻوڙان پڻ آهي، لئه تال آهي، موسيقي آهي، پيڪرتراشي آهي، منظرنگاري آهي، اعليٰ انساني قدر آهن،

محبتون ۽ محروميون آهن. پيار، خلوص ۽ انساني رشتا ناتا آهن. ڏاڍ ڏمر ۽ آمريت آڏو مزاحمت آهي، احتجاج آهي، ويڙهاند آهي. پيو به ڪيترو ئي ڪجهه، پر پوءِ به تنهنجي (اياز) شاعري جديد دؤر جون تقاضائون پوريون نه ڪري سگهي آهي. جتي سڄي دنيا اڄ گلوبل وليج (عالمي ڳوٺڙو) بڻجي چڪي آهي، اتي تنهنجي شاعري اڃا رڳو ’ڌرتيءَ جي دانهن‘ جي سرائيءَ تي ڦري رهي آهي. ان ۾ جدت ڪٿي آهي؟ جديد لاڙا ڪٿي آهن؟

(شيخ اياز پنهنجيءَ قاتل مُرڪ سان صلح سانت ۾ سڀ ڪجهه ٻڌندو رهيو. هن پنهنجو اسڪاچ جو گلاس ميز تي پاسيرو رکي ڇڏيو.)

ٻن ٽن پيگن کان پوءِ گُني سامتاڻيءَ هڪ ٻيو نقطو ڇيڙيو:

”روس جي ٽٽڻ ۽ ترقي پسند دؤر جي خاتمي بعد تنهنجي ترقي پسند دؤر واري سڄي شاعري ۽ ان کان پوءِ پاڪستان ۾ ’ون يونٽ‘ جي ٽهڻ ۽ ڀڄڻ واري عرصي دوران تنهنجي رچيل ’جيئي سنڌ‘ واري شاعريءَ جو اڳتي هلي ڪهڙو ڪارج راس ٿيندو؟ روس جا انقلابي شاعر اڄ ڪٿي آهن؟ پولينڊ ۽ هنگريءَ جي پرچاري شاعرن جي ڪتابن جا پنا پنا ڪٿي پورجي ويا آهن؟ اياز ڪٿي تنهنجي به شاعري نه تاريخ جي پنن ۾ پورجي وڃي؟ هڪ طرفي بحث ۾ وسڪيءَ جو خمار پرجندو ويو.

شيخ اياز اڻاريل ڪِن حجتن سان متفق هئو ڪن سان نه. هن وٽ معقول دليل هئا، پر هن پنهنجي بچاءَ ۾ هڪ ئي هٿيار استعمال ڪيو. ”مون سنڌي شاعريءَ کي جنهن معراج تي رسايو آهي، ان لاءِ سالن جي نه، پر صدين جي ساڏنا گهرجي. توهان جي جدت پنهنجيءَ جاءِ تي ۽ منهنجي ’عبادت‘ پنهنجي جاءِ تي.“

مان شيخ اياز سان مڪمل طور متفق آهيان. پر سوال آهي ته پوءِ ٻيا هن دؤر ۾ اڄ جي ٿيءَ جي شاعرن وٽ ساڌنا لاءِ فرصت ڪٿي آهي؟ نثري شاعريءَ نون شاعرن کي شاعريءَ مٿان نازل ڪري ڇڏيو آهي. جتي هر ٻوليءَ ۾ هڪ جينيوئن شاعر پويان ڏهه ’فيڪ‘ شاعر پيدا ٿي رهيا آهن، جن ۾ ڪي ’سنگتو‘ شاعر آهن، ڪي ’پالتو‘ شاعر آهن ته ڪي ’فالتو‘ شاعر آهن. اتي ڪري ۽ ڪوتي جي شناختِ لاءِ احمد سولنگيءَ جون هي سٽون شاعريءَ جي سُپتياڻيءَ جو جواز پيدا ڪن ٿيون:

”چارڻ!
تنهنجو چنگ نه اهڙو
جهڙي سورٺ سونهن!
تو وٽ اهڙي تند ڪٿي آ؟
جهڙا هُن جا وار.
چريا! تو وٽ چاهه نه اهڙا،
جهڙا هُن جا پيار.
تو وٽ اهڙو ساز ڪٿي آ؟
جهڙي هُن جي چير.
سورٺ ڪجري،
مَن جي اُجري،
تنهنجي مَن ۾ ميرُ!

تنهنجي مُٺ ۾ ماڻڪ موتي،
هيرا، لعل هزار.
هُن جا نيڻ، نگينا نوري،

حيرت ۾ وينجهارا
تو وٽ سُرَ جو ماڻُ ڪٿي آ؟
توکي سِرَ جي لوڙَ
هُن جي چوڙين ۾ سَو سرگم،
جُهونا ڳُڙهہ جي جوڙَ
تون پيتارُ ڳلين ۾ ڳائين،
تنهنجو ڪهڙو مُلهُہ؟
سورٺ سون ـ سريکي ساري،
آهي پاڻ اَملهُہ!“

احمد سولنگي بنيادي طور نظم جو شاعر آهي، ان ڪري هن جي غزلن جو تعداد ٻين شاعرن جي ڀيٽ ۾ ايترو خاطر خواهہ ناهي، پر مون کي هن جي شاعري پڙهندي احساس ٿيو آهي تہ غزل هن جي مزاج سان وڌيڪ ٺهڪندڙ آهي، جو احمد سولنگي خالص رومانوي شاعر آهي ۽ هڪ شاعر جو رومانوي رويو غزل جهڙي صنف ۾ اثرائتي نموني اُڀري بيهي ٿو. احمد سولنگيءَ جي حق ۾ اها حقيقت تهائين وڌيڪ واضح ٿئي ٿي، جو هن جي طبيعت موزون ۽ روان دوان آهي. خود هن جي نظمن جا ڪيترا شعر غزل جي رنگ ۾ زتل آهن. نظمن ۾ احمد سولنگي وصال جو شاعر آهي ۽ غزلن ۾ هجر جو:

ڪي بادل پنبڻين ۾ پهتا، ڪو آگم دل کان ٻاهر آ،
هڪ موسم دل جي اندر آ، هڪ موسم دل کان ٻاهر آ.

ڪنهن ڪاريءَ رُجَ تي برسي پئي، ڪا ڪڪري اُجَ تي برسي پئي،
ڪو سارنگ ساهن ۾ سوگهو ڪا ڇم ڇم دل کان ٻاهر آ.

ڪا رَڳَ رباب سان اُلجهي ٿي، ڪا تند طلب جي تڙپي ٿي،
ڪو راڳ رهي ٿو روح اندر، ڪو سرگم دل ڪان ٻاهر آ.

هر وقت صحيفا يادن جا، هر وار اکين تي نازل ٿيا،
هر محشر لڙڪن جو من ۾، هر ماتم دل ڪان ٻاهر آ.

هن دل ۾ هڪڙو گرجا گهر، ۽ ماءُ سان گڏ هڪ پيغمبر،
مريم ٿي ٻاهر آهِ نہ ابنِ مريم دل ڪان ٻاهر آ.

سپ سپنا پاڻ اُٿيا احمد تو رنگ برنگي ڏاڳن سان!
ڪا ڏور تخيل ۾ تنهنجي، ڪو ريشم دل ڪان ٻاهر آ.

پنهنجي منفرد ۽ مخصوص اسلوب ڪري احمد سولنگيءَ جا غزل پهرينءَ سٽ ۾ سڃاڻي سگهجن ٿا. جو هن پنهنجن اڪثر غزلن ۾ چُست بحر ۽ وزن ڪمر آندا آهن.

غزل اصل ۾ آهي تہ ايران جي پيدائش، پر سنڌي شاعريءَ ۾ اها صنف ايتري تہ رچجي چڪي آهي، جو هاڻي اها ٻاهرين يا ڌاري صنف نٿي لڳي. اردو غزل جون ائنتالاجيون مرتب ڪندڙ شروعات ولي دکني يا قلي قطب شاهہ سان ڪندا آهن پر اردوءَ جو صحيح صنف ۾ پهريون غزل ڪبير جو لکيل آهي:

”ہمن ہے عشق مستانہ، ہمن کو ہوشیاری کیا؟
رہے آزاد یا جگ سے، ہمن دنیا سے یاری کیا؟

جو بچھڑے ہیں پیارے سے، بھٹکتے دربدر پھرتے،
ہمارا یار ہے ہم میں، ہمن کو انتظاری کیا؟

کبیرا عشق کا ماتا دوئی کو دور کر دل سے،
جو چلنا راہ نازک ہے، ہمن پھر بوجھ بھاری کیا؟"

سنڌي شاعريءَ ۾ سانگيءَ کان سولنگيءَ تائين غزل هڪ وڏي مسافت طئي ڪئي آهي. احمد سولنگيءَ تائين اچي غزل هڪ صنف نہ، پر هڪ تهذيب بڻجي چڪو آهي، جنهن ۾ سنڌي گيت، وائيءَ ۽ بيت جو لهجو ۽ سلاست پڻ سمائجي ويئي آهي. احمد سولنگيءَ جي غزل جا هي بند:

"بدن تُنهنجو جواني. آ، نديءَ جي،
جواني جاوداني آ، نديءَ جي.

ڪنارا خواب جا ٻوڙي وجي ٿي،
اکين ۾ ئي رواني آ، نديءَ جي.

ڪو منظر بي لباسيءَ جو رکي ٿي،
ڪهاڻي بي زباني آ، نديءَ جي.

وڻن ۾ ٿيون وجن وکري هوائون،
ٿڌي سانجهي سُهاني آ، نديءَ جي.

مڙهي ٿي پيرَ، پکَ، دلڪش اُڏارون،
پکيءَ تي مهرباني آ، نديءَ جي.

پُراڻو هاڪڙو ٿو ڏوڙ ڇاڻي،
مڪاني لامڪاني آ، نديءَ جي.

ٻُڏو پاتال ۾ احمد ڪٿي آ،
نديءَ ۾ بدگماني آ، نديءَ جي."

غزل جو هر لفظ هڪ رنگ بہ آهي ۽ سُر بہ آهي ۽ هر رنگ پنهنجيءَ رنگت سان ۽ هر سُر پنهنجي ساز سان غزل جي بند بند سان برسات وسائي رهيو آهي، ۽ ايئن احمد سولنگيءَ کي رڳو لفظن ۽ انهن جي لئہ تال جي تلاش جو ئي شعور ناهي، پر نيون تصويرون سجائڻ ۽ نون رنگن سان اندلٽ سجائڻ جو هنر پڻ اچي ٿو.

غالب جو هڪ شعر آهي:

”حسنِ فروغِ شمعِ سخن دور ہے اسدؔ
پہلے دلِ گداختہ پیدا کرے کوئی“

(شاعريءَ جي شمع جي لاٽ ٻارڻ اڃا اڳتي آهي، اهو احساس پيدا ڪرڻ لاءِ پهرين درد مند دل جو هئڻ ضروري آهي.)

جدا جدا نقادن غزل جي صنف کي نوان نوان مفهوم پئي ڏنا آهن. ڪن جي نظرن ۾ غزل هڪ 'وحشي' صنف سخن آهي تہ ڪن غزل کي شاعريءَ جي 'آبرو' ڪري ڪوٺيو آهي. ڪن محققن جو اهو بہ چوڻ آهي تہ 'سلاست' غزل جي وڏي ۾ وڏي دشمن آهي، پر منهنجي اڀياس موجب حقيقت ان جي ابتڙ آهي. خود غالب پنهنجي شاعريءَ ۾ جتي جتي دقيق (ڏکي) ٻولي ڪم آندي آهي، اتي شعر جي گهرائيءَ کي ضرر رسيو آهي.

”جس بزم میں تو ناز سے گفتار میں آوے،
جاں کالبدِ صورتِ دیوار میں آوے۔“

(جنهن محفل ۾ تون ناز ۽ ادا سان گفتگو ڪرين تہ تنهنجين ڳالهين سان هنن تصويرن جي جسمن ۾ جان پئجي وڃي، جيڪي ديوار تي سينگار لاءِ ٽنگيون وڃن ٿيون ڇو جو تنهنجن چپن ۾ مسيحائيءَ وارو جلوو آهي.)

ان جي ابتڙ ڄتي جتي غالب جي شاعريءَ ۾ سلاست (Lucidity) آئي آهي. اتي هن جي شعر ۾ گهرائي پڻ پيدا ٿي آهي.

”منحصر مرنے پہ ہو جس کی اُمید،
نااُمیدی اس کی دیکھا چاہیئے“

غالب جو ٽن بندن جو مڪمل غزل آهي، پر اهي ٽي شعر ڪهڙي به شاعر جي سڄي ديوان تي حاوي پئجي سگهن ٿا:

”نہ تھا کچھ تو خدا تھا، کچھ نہ ہوتا تو خدا ہوتا،
ڈُبویا مجھ کو ہونے نے، نہ ہوتا میں تو کیا ہوتا۔

ہوا جب غم سے یوں بے حس، تو غم کیا سر کے کٹنے کا،
نہ ہوتا گر جُدا تن سے، تو زانوں پر دھرا ہوتا۔

ہوئی مدت کہ غالب مر گیا، پر یاد آتا ہے،
وہ ہر اک بات پر کہنا، کہ یوں ہوتا تو کیا ہوتا۔“

ٽن بندن ۾ غالب سڄي وحدت الوجود (Pantheism) جي فلاسفي سمائي ڇڏي آهي.

غزل جي روايتي رخ واري شاعريءَ جي موجودگي هوندي به احمد سولنگيءَ ڪٿي ڪا اعليٰ قسم جي اميجري يا فيلسوفاڻا نقطا نه اُڀاريا آهن، پر هن خيال کي ٻوليءَ جي لئه سان رِل مِل ڪري جديد نظريي، نوع، رخ ۽ رويي جون جهلڪون نمايان ڪيون آهن. جديد سوچ سان هن غزل جي روايت ۽ ٽيڪنڪ سان پوريءَ ريت نباهيو آهي. اڄ جڏهن سنڌي شاعريءَ ۾ نوان نوان آواز اُڀري رهيا آهن ته مون کي يقين آهي ته احمد سولنگي پنهنجي سوچ جي تازگي ۽ توانائيءَ سان نون

آوازن جي نئين دؤر ۾ داخل ٿي پنهنجين تخليقي قوتن ۽ صلاحيتن سان پنهنجو منفرد شاعراڻو سفر برقرار رکي سگهندو. هن جي رومانوي سوچ، ٻوليءَ جي سلاست ۽ روانيءَ جي مثالي غزل جا ڪجهه بند آهن:

”تنها پالي پيارَ نہ سُمهہ!
ايئن اڪيلي ڏارَ نہ سُمهہ!

ننڊ ۾ ويندءِ چنڊُ چُمي،
وِلَهہ ۾ ويڙهي وارَ نہ سُمهہ!

جَرَ تي بَرسِي ساري رات،
بَرَ ۾ ڪارونيارَ نہ سُمهہ!

جيسين ٻُڪيو پيٽُ ڀَري،
تيسين پالڻهارَ نہ سُمهہ!

ڪِڙيو چنڊُ، اُڏامِ چڪورَا!
اِيئن قبولي هارَ نہ سُمهہ!

چوري! چوٽيءَ منجهہ ڀَري،
موتئي جي مهڪارَ نہ سُمهہ!“

ذهن جون هزار اکيون آهن پر دل جي رڳو هڪ ئي اک آهي. ڪافڪا چيو آهي: ”ڪڏهن ڪڏهن لفظن جو مطلب رڳو پنهنجن زخمن ذريعي ئي سمجهہ ۾ ايندو آهي.“

”لهين ٿي خواب تون جڏهين!
رکي ٿي اپسرا ڪائي ڦٽن تي مُرڪ جو مرهم،
پٻڙ تي پير اوجل ۾، رهي ٿي چير جي ڇم ڇم،
وڄن ٿيون راڳ ۽ ويراڳ جون وايون،

ٻري ٿو سانت ۾ جڻ ڪو سُريلي ساز جو سرگم،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اڪيلي وڻ جي ڇايا ۾، وٺي نِرواڻ ٿو گوتم!“

سٽون نظم جون آهن، انداز غزل جو آهي ۽ خيال دل جي ڪنهن قُتل قَٽ جي پيڙا جو آهي ۽ ان پيڙا کان مُڪتيءَ جو واحد وسيلو اڪيلي وڻ جي ڇايا ۾ گوتم جو نِرواڻ آهي.

احمد سولنگيءَ جي سڄي شاعري رومانوي هوندي به هن جي هر صنف جي treatment پنهنجي پنهنجي آهي. نظم ۾ هن جو مزاج عاشقاڻو آهي، غزل ۾ هن جي ادا ۽ انداز معشوقاڻو آهي ۽ مواد جي لحاظ کان شعرن جو لهجو رس ڀريو آهي. هر هڪ سٽ سُلجهيل ۽ سَجيل، لفظ لفظ ۾ لئہ تال ۽ هر بحر، بي پناهہ تاثر ڀريو آهي.

”ملون نقابَ ۽ سارا حجابَ لاهي ڪيئن؟
ڏِسون تہ چنڊَ جي پُوري تراشَ آهي ڪيئن؟

حسين جسم کي ڪهڙي لباسَ جي ڳولا؟
چِٽائِي چنڊَ جي اوجل اُماس چاهي ڪيئن؟

فرار خوابَ جو آهي فريبَ ۾ رِل مِل،
اَگهور ننڊَ جي ديوار ڪيرُ ڊاهي ڪيئن؟

حيات موت جي قبضي منجهان نہ ٿي نڪري،
نِڪور جسم ڀلا سنگتراشُ ٺاهي ڪيئن؟

رڪيبُ پيرَ قبولي نہ ٿو ڳچا ڪڏهين،
اٽل وڇيرو هوا جو وِجون بہ ڪاهي ڪيئن؟

خيالُ سرمدي پنهنجو لِباسُ منصوري،

صليبِ عشق تان احمد کي لوڪُ لاهي ڪيئن؟“

هن وقت جڏهن مان احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جي هن مجموعي تي مقدمو لکي رهيو آهيان تہ منهنجي اندر جي ٽوٽي ٻاهر جي، ٻيئي موسمون خراب آهن. جيئن تہ هي احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو پهريون مجموعو آهي ۽ مون اڳيان هن جي شاعريءَ جو ڪو مفصل پسمنظر يا ڪا چِٽي روپ ريکا نہ هئي، ان ڪري هن جي شاعريءَ سان انصاف ڪرڻ لاءِ مون کي هن جي موڪليل سڄي مسودي جي سِٽَ سِٽَ کي ڪيئي ڀيرا پڙهڻو پيو. هن جي سوچ جي سلسلي کي جوڙڻ ۽ ٻوليءَ جي لئہ جو لطف وٺڻ لاءِ سڄو مسودو هيانءَ سان هنڊائڻ بعد، جڏهن مون پنهنجي قلم کي چپن سان چُمي هي مقدمو لکڻ شروع ڪيو تہ مون کي ذهني عذاب مان بہ گذرڻو پيو ۽ هن جي شاعريءَ سان عداوت پڻ ٿيڻ لڳي تہ مان احمد سولنگيءَ واريءَ عمر ۾ هن جهڙي شاعري ڇو نہ ڪري سگهيس؟ غالب جو هي شعر بار بار منهنجي دل ۽ دماغ کي جهنجهوڙيندو رهيو:

”کس روز تہمتیں نہ تراشا کئے عدو؟
کس دن ہمارے سر پہ نہ آرے چلا کئے؟“

لکڻ تي تہ مان مجبوري، مصلحت ۽ مروت هيٺ ايئن بہ لکي ڇڏيان ها تہ احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ ۾ نئون فڪر، ڊڪشن ۽ ان جو جديد انداز اڄ جي وقت جي هر تقاضا پوري ڪري ٿو، ان ڪري احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جي هن مجموعي کي جديد شاعريءَ جي بهترين مجموعن جي قطار ۾ جوڳي جاءِ ڏيڻي پوندي، پر ادبي عدالت ۾ منهنجي هيءَ فتويٰ احمد سولنگي سان اڳتي هلي ڪهڙا وٺل وِهائيندي، ان جو اندازو لڳائيندي، مون کي سچ پچ خوف ٿي رهيو آهي، جو احمد سولنگي اسان جي ادب جو امانتدار آهي.

مون شاعريءَ کي ان جي آخرين صورت ۾ شاعري ڪري ميجيو آهي، هڪ قوت جي حيثيت ۾ ميجيو آهي ۽ ان جي صحتمند توڙي غيرصحتمند اثرن کي قبول ڪيو آهي، ڪنهن شاعر جي شاعريءَ جي صحيح صورت اها صورت آهي جنهن ۾ اُها اسان جي اڳيان اچي ٿي. مون کي يقين آهي تہ احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ کي نئون ذهن دل سان قبول ڪندو ۽ هن جا پيشرُو هن کي نظرانداز نہ ڪندا، جو هنن وٽ پڻ نئين دؤر جي نون قدرن ۽ مُلهن جي شناخت آهي.

اڄ جڏهن سنڌي شاعري بحرن سان رشتو ڇني، ٻرن ۾ ڀٽڪڻ لڳي آهي، تڏهن احمد سولنگيءَ جهڙن شاعرن موزون شاعريءَ جي ساک ۽ سچاڻپ برقرار رکي، سنڌي شاعريءَ جو منهن مٿانهون ڪيو آهي، جو احمد سولنگيءَ جي شاعري پڙهندي اهو احساس ٿئي ٿو تہ:

"يا تہ هر درد کي ڪا معنيٰ آهي،
يا ڪنهن درد کي ڪا معنيٰ ناهي!"

لڇمڻ ڪومل

نئي دهلي

شاعريءَ جي حضور ۾.....

ماءُ جي مقدس مامتا ۽ محبوبا جي لازوال مُرڪ جهڙي شاعري!
اڄ مان توسان گهاريل زندگيءَ جي اٺٽيهن سالن ۾ پهريون ڀيرو مخاطب ٿي رهيو آهيان. جيتوڻيڪ اِهو احساس شدت سان اٿم ته اُهو گذاريل سمورو عرصو تو سدائين مون تي ٻاجهه جو هٿ رکيو آهي ۽ هڪ پل به مون کان پري نه ٿي آهين؛ خاص طور انهن گهڙين ۾، جيڪي منهنجي اذيت ۽ وحشت جون گهڙيون رهيون آهن.
مان پنهنجي عمر جا باقي بچيل، اُهي ٽيرنهن سال الڳ ڪري رکان ٿو جن جي گذارڻ ڪان پوءِ ئي توسان مُڪاميلو ٿيو هئو.
عمر جي هر پل جو وِڇوڙُ اڄ تنهنجي آڏو ظاهر ڪرڻ چاهيان ٿو، ڇاڪاڻ جو شايد اهڙو ليکو چوکو عمر جي آخريءَ گهڙيءَ تائين ڪنهن سان به ڪري نه سگهان. يا ڀاڻ ۾ اهڙو سَتُ ساري نه سگهان. سبب انيڪ ٿي سگهن ٿا. پر پنهنجي زندگيءَ جو سمورو سچ تنهنجي آڏو آشڪار ڪندي، ڀانيان ٿو ته ايندڙ زندگي گذارڻ مون لاءِ وڌيڪ سهنجي ٿي پوندي، مان وڌيڪ اعتماد ۽ اطمينان سان تنهنجي ڀاند جي پناهه هيٺ جِي سگهندس.

ٻيءَ طرح جيئڻ لاءِ ڪنهن شخص کي ڪيترين ئي مختلف پناهون نصيب ٿي سگهن ٿيون، جن سيني کي مون تياڳي ڇڏيو آهي.

اڄ مون کي محسوس ٿِي رهيو آهي ته زندگي ڏُکي ٿي آهي، پر لفظ پنهنجي ليکي وڏيڪ ڏکيا ۽ مشڪل هوندا آهن. انهن جي معنيٰ ۽ مفهوم کي فقط پنهنجي درد جي احساس ذريعي ئي سمجهي سگهجي ٿو.

زندگيءَ جو منظرنامو جڏهن درد جي ڪَرب نامي جي صورت اختيار ڪندو آهي، تڏهن لفظ به ساٿ نڀائي نه سگهندا آهن ۽ فقط ڳوڙها ئي لفظن جو روپ ڌاري من جي مڪمل مَير کي ڌوئي، اندر کي اُجرو ڪري ڇڏيندا آهن.

جڏهن اڪيلائپ ماڻهوءَ جو مقدر بڻجي پوندي آهي، من ايڪانت جي ڏنڊ ۾ هٿوراڙيون هڻڻ لڳندو آهي ته انهيءَ ڪشمڪش ۾ جيڪي پهريان پهريان لفظ جنم وٺندا آهن، انهن کي ئي شاعري چئجي ٿو.

جيڪڏهن شاعري فرد جي ويڳاڻپ سان واسطيداري نه ٿي رکي يا اُن جي اندر جي آنت جو سبب نه ٿي بڻجي ته اُن شاعريءَ کي دنيا جي عظيم تخليق چوڻ اٽڪاٽائيءَ کان سواءِ ڪجهه به نه هوندو اهڙي پڪ آهي.

چيو ايئن ويو آهي ته، ”پٿر ۾ لڪل سڊول جسم موجود هوندو آهي.“

منهنجو مڃڻ اِهو آهي ته سنگتراش جي جذبي ۽ ذهن ۾ ڪو به حسين مجسمو پهرين جنم وٺندو آهي. ها! اُهو فنڪار ان جسم جا غيرضروري پٿر پنهنجي ڇيڻيءَ ۽ هٿوڙي سان ضرور هٽائيندو آهي، پر

اُهو جسم حقيقت ۾ سنگتراش جي ذهن جي ڪنهن ڪُنڊ ۾ اڳ ئي جنم وٺي چڪو هوندو آهي.

چترڪار جي ساڏنا رنگن جي چونڊ کان پهرين پنهنجي درد جي اڪيليءَ رياست ۾ رُلندي آهي. اِهو يتڪاءُ يا آوارگي آرٽسٽ جي ڪُل ميراث بہ آهي تہ اُن جي آشانت مَن جي شانتي ۽ آنند پڻ.

درد جي سمفنيءَ جو پهريون ۽ آخري سِرو موسيقار جي من جي خاموش ڪُنڊن ۾ ڪنهن آبشار وانگر پهرين ڦُٽندو آهي.

چڙواڳ سُرن جي تخليق، ترتيب ۽ تقسيم موسيقار جي من جي وياڪُلتا سان ئي واسطو رکي ٿي.

نِرتُ، آس پاس جي ماحول/ مانڊاڻ کان پهرين نرتڪيءَ جي ساهہ جي سرگم ۾ پيدا ٿيندو آهي. لئي/ تال جو بدني مظاهرو روح جي رياضت کان پوءِ ئي جڳ جي لاءِ مسرت ۽ سڪون جو سبب بڻجندو آهي.

سوال اِهو آهي تہ ڇا ڪو بہ آرٽسٽ اندر جو عياش هوندو آهي يا انهيءَ جي ڪَهل جي ڪرم سان بہ ڪا وابستگي هوندي آهي؟ ڇو جو هڪ حساس دل آرٽسٽ جي پهرين ۽ آخري پناهہ گاهہ درد جي غارِ حِرا ئي هوندي آهي.

درد زندگيءَ جي محرڪ قوت ۽ اُن جي سندرتا جو آئينو هوندو آهي، درد زندگيءَ جي سڦلتا آهي. درد جي ميريءَ ۽ ڏنڌليءَ سانجهہ جو سفر بہ انهن کي ئي نصيب ٿيندو آهي، جن کان قدرت/ فطرت کي گهڻو ڪجهہ وٺڻو هوندو آهي.

درد پيري آهي: زندگيءَ جي چوڙ دروازن تائين پُهتل سيئي پير هُن ليڪي رکيا آهن. هن جي ليڪي پاتل سچ کي وقت لنوائي نہ سگهندو.

درد اُهو ياڳوند ياڳيو آهي، جيڪو پنهنجو سڀ ڪجهہ وڃائي بہ پنهنجي اٿهوند ۾ خاليپڻي منجهان گهڻو ڪجهہ حاصل ڪري وٺندو آهي ۽ ان حاصل ڪيل اندر جي خوشحاليءَ مان هُو پنهنجي آس پاس کي آڻ ميو ارپي بہ سگهندو آهي.

درد جي سلطنت جي سفير جو بوٽنگ جهازُ هر انهيءَ apron تي لهي سگهندو آهي، جنهن جي ڪليئرنس دنيا جي ڪا بہ اٿارٽي نہ ڏئي سگهندي آهي.

دائميت رڳو درد کي ئي حاصل رهي آهي، جنهن ڪري درد قديم کان قديم ۽ جديد کان جديد رهندو پئي آيو آهي، جيڪڏهن ايئن قبول ڪجي تہ جديد ان ڪريً جو اُهو اسان جي حال ۾ موجود آهي ۽ قديم ان ڪري جو اُن ۾ هر قديم محبت جي سچائي ۽ امرتا آوسِ رهندي پئي آئي آهي. ٻيو سمورو ڪجهہ هن پوڙهيءَ ڌرتيءَ تي عارضي آهي، جَرَ تي قوتي جو ڏيک آهي، جيڪو لهرن ۾ هوائن منجهہ اڏ ٿيڻو آهي.

درد جي امانتدار جو جيڪڏهن ڏَسُ، پتو پُڇڻو آهي يا درد جي انت کي معلوم ڪرڻو آهي تہ گوتم جي گفتگو کي ٻُڌڻو ئي پوندو!

گوتم پنهنجيءَ خوبصورت ونيءَ يشوڌرا ۽ پنهنجي معصوم پُٽ راهل سان هڪ ئي پلنگ تي اگهور ننڊ سُتل هئو. داسيون نِندرا ديويءَ جي چرنن ۾ پنهنجون قول مالهائون، جنهن سمي ارپڻ ڪري رهيون هيون ۽ چاندني وڻن مٿان وسي رهي هئي، گوتم اچانڪ سجاڳ ٿي، پنهنجي هڪ داسيءَ کي ساڻ ڪري، راڄ محل کان ڪجهہ ڪوهہ پري پنڌ ڪرڻ کان پوءِ پنهنجي چوٽي پنهنجي ئي تلوار سان ڪٽي، پنهنجي راڄائي پوشاڪ لاهي، عام رواجي ڪپڙا اوڍي، پنهنجي تلوار پوشاڪ ۾ اڙل وڇيرو پنهنجيءَ داسيءَ کي ڏيندي چيو تہ، ”گهروارن کي

ٻڌائجانءِ تہ جيستائين درد جو انت نٿو معلوم ڪريان، گهر واپس موٽي نہ ايندس.“

درد جي پويان ايئن اُتاولو ٿي لڳي پوڻ، سُک ـ سپنن کي تياڳ ڏيڻ، درد کي ئي پنهنجي لاءِ اُتم سمجهڻ، ان جي سُرهي ساٿ کي پنهنجي لاءِ قيمتي وٿُ سمجهي، درد جي ئي مالها سورڻ، ڪشٽُ ڪَنڻُ، ڪو سڌارٿ ئي اهڙيءَ منزل جو مُتلاشي ٿي سگهي ٿو ڪنهن عام پُرش جي پهچ کان اِهو سڀ ڪجهہ پري آهي.

امرتا فقط درد کي حاصل رهي آهي.

هر اُهو آرٽسٽ جيئدان پائي سگهي ٿو جيڪو درد جي آئيني ۾ پنهنجي اصل صورت کي ڏسي سگهڻ جو ستُ ساري سگهندو آهي.

شاعري! تون آئينو تہ نہ آهين، پر آئيني تي پنيليل جهرڪين جو پاڻ سان ئي اُتاريل جهڳڙو شور ۽ غُصو ضرور آهين!

اڄ جڏهن مان زندگيءَ جون ايڪيتاليهہ بسنتي باکون ماڻي ۽ پن ڇڻ جون ايڪيتاليهون سانجهيون پوڳي چُڪو آهيان، تڏهن شدت سان محسوس ڪيو اٿم تہ پاڻ سُڃاڻي، پاڻ سان ئي ٽِڪو مِنو ٽيڻ، خودڪلاميءَ جي ذريعي بہ ممڪن ٿي سگهي ٿو تہ مهاوير وانگي ايشور جي وجود جو قائل نہ رهي ڪري، روح جي وجداني قوت جي ذريعي بہ ٿي سگهجي ٿو.

اهو سچ آهي تہ شاعري تون Personal History بہ هوندي آهين! جنهن تخليق ۾ ذات جا الميا، سور سپنا، وڍ واڪا، بي واجبيون، تلخيون، ڇهڪ ڇير، سزائون ڪٺائون، جبر، رشتا ناتا، تڪليفون، اهنج ادائون، روڳ رسوايون، زخم ۽ لُڙڪ نہ آهن تہ اها تخليق تنهنجو اصلوڪو روپُ ڌاري نٿي سگهي، پوءِ پلي اُها پنهنجون سڀ خوبيون پوريون ڪندي هجي، پر اُها پنهنجي دؤر جي سچ کي ڪڏهن بہ پائي نٿي سگهي!

شاعري! تون درد جي مياڻ مان نڪتل اُها تِکي تلوار آهين، جيڪا هر دؤر جي تارونءَ تي ترندي رهندي آهي، ڇاڪاڻ تہ دردُ ئي هر دؤر ۾ پنهنجيءَ، پنهنجيءَ نوعيت سان موجود رهندو پئي آيو آهي.

مون سدائين درد جي ذائقي کي چکيو آهي ۽ نمڪين چاهتن پوپان ڀوڙندي، هر پيري زخم جي گلاب کي پنهنجي ڇاتيءَ تي ٽڙيل ڏٺو آهي.

جيڪڏهن شاعري! تون ذات جي ڪٿا آهين تہ پوءِ هيءَ سڀ ڪجهہ تنهنجو روپُ سروپُ نہ آهي، پر منهنجي ذات جي چوڌاري گُهلندڙ هڪ اهڙي سرد هوا آهي، جنهن ۾ ڪا بہ خبر نٿي پوي تہ ڪٿان ڪهڙا سُڪل پَنَ، ڪٿان ڪهڙي نراسُ مهڪ ۽ ڪٿان ڪهڙي اداسُ زردُ موسم اڏامي آئي آهي، جنهن جو مان ڪڏهن بہ تمنائي نہ رهيو آهيان، اهو سڀ حادثاتي عمل ئي ڇئي سگهجي ٿو بيءَ طرح ڪٿي تنهنجي شهنشاهي ۽ ڪٿي منهنجو شعور!

اي شاعري! زندگيءَ جي ڏُٻڻ ڪهڙي ٿيندي آهي، اُها هاڻ ڏسي چڪو آهيان.

ڪنڊو گلاب جي پر ۾ چو هوندو آهي، يا گلابُ جو گل ڪنڊي جي لڳو لڳ چو ڦُٽندو آهي يا گلن هوندي آڱريون چو رَتو رتُ ٿينديون آهن، انهيءَ جو هاڻ ڳجهہ ڳولي لڌو اٿم.

منهنجي اتساهہ جو سبب دردُ ئي رهيو آهي، دردُ ئي اتساهہ ڏيندي پاڻ ڏي ڇڪيندو رهيو آهي، درد ئي پنهنجي دولت ۽ توانائي ارپي ڇڏي آهي، دردُ ئي نين علامتن، نون استعارن ۽ ڪناين ڏي وٺي آيو آهي، درد ئي نيون زمينون ۽ آسمان ڳولي ڏنا آهن، دردُ ئي نئينءَ سوچ جي سلسلي جو سرچشمهہ آهي.

ڀرتري هريءَ، ٽئگورَ بهادر شاهہ ظفر ۽ ٽالسٽاءِ جي اشانت مَنَ جي اُها ڪهڙي لُڇَ پُڇَ هئي، جنهن انهن کي سنساري طور سڀ ڪجهہ هوندي بہ سُک سان سئين لڳين سمهڻ نہ ڏنو.

مون بہ اڪثر پنهنجي اندر جي آرٽسٽ کي گهٽجا ٿي پيرا گُهتا ڏنا آهن، سُمهارڻ جون انيڪ ڪوششون ۽ جَتن ڪيا آهن، پر هي بيچين چِتَ جون چِٽگون آهن، جيڪي ٽڏي ٿيڻ لاءِ تيار ٿي نٿيون ٿين.

جَڙ ۾ جرڪڻ ٿي منهنجي مٽيءَ جو مجاهدو آهي، جڏهن تہ منهنجي مَن جون ماٽڪيون مشاهدي ماڻڻ لاءِ سدائين ڪليل رهيون آهن.

درد ٿي مون کي هميشہ موهيو آهي ۽ موهيندو رهي ٿو. Enchantive Sarrows ٿي شاعريءَ جو رستو ڳولي لهن ٿا، تڏهن ٿي نند سان دشمني ۽ درد سان دوستي رکڻي پئي آهي.

درد جو Flavor دنيا جي ڪنهن بہ پاسپورٽ اسڪاچ کان وڏيڪ Smooth ۽ سُرور ڀريو آهي.

شاعري! تنهنجي ۽ شرابَ جي رشتي ڳنڍي رکڻ جي روايت، جيتوڻيڪ نندي ڪنڌ ۾ دهليءَ جي ’گلي باران قاسم‘ کان وٺي، سکر جي ’جنات بلڊنگ‘، ’ڪوئنس روڊ‘ ۽ ڪراچيءَ جي ’ڪلفٽن برج‘ تائين ساڳي رهي آهي، جيڪا هاڻ درد جي تقاضا بہ آهي، تہ التجا پڻ!

چئي نٿو سگهجي تہ ڪنهن وقت ڏيان جو دُتارُ درد جي دستڪ تي کُلي پوي ۽ شاعري! تون اُجين جي شهزادي جيان من جي محل ۾ پيهي اچين!

اج پنهنجي سموري اعتماد سان چوڻ چاهيان ٿو تہ، مان شايد توکان وڏيڪ ڪنهن سان بہ ايماندار ۽ وفادار نہ رهيو هجان! انهيءَ ڪري توکي بہ مون سان ڪڏهن ۽ ڪا بہ شڪايت نہ رهي آهي.

تو مون تي هميشہ منيءَ ماءُ وانگر مِهَر ڪئي آهي، سنڀاليو آهي، ڪڏهن ڪڏهن تہ بچائي بہ ورتو آهي.

جڏهن جڏهن بہ وقت اڪيلائيءَ جي آڙاهہ ۾ اُڇلايو آهي، تڏهن تڏهن تون مون تي اڳهاميل دُعا وانگر لٿي آهين!

تنهنجا مون تي اڻ ڳڻيا احسان آهن. جيڪي ڳڻائي نٿو سگهان. مان جيڪو ڪجهہ آهيان ۽ جيئڻ بہ آهيان تنهنجي ڪري ئي آهيان ۽ چاهيان ٿو تہ ايئن ئي رهان! اها بہ شايد تنهنجي رضا ئي آهي!

تون مون کي هميشہ مٿاهون ڏسڻ چاهين ٿي، نہ تہ منهنجي سفارش جو ڪڏهن بہ پيو ڪو سبب نہ بڻجي ها!

مون تُوسان ڪڏهن بہ مصنوعي ٿيڻ جي ڪوشش نہ ڪئي آهي ۽ تنهنجي آڏو پنهنجي زندگيءَ جي پرديداريءَ کي ڪڏهن بہ پسند نہ ڪيو آهي. زماني سازيءَ جا اڳ پردا گهٽ آهن. جو ڪنهن وڏيڪ اوڇڻ جو ارادو رکجي!

مون توسان ڪڏهن بہ ڪوڙ نہ ڳالهايو آهي. توسان سدائين پنهنجي اندر جي اهنجڻ جو اورڻ اوريو آهي.

مون سدائين تنهنجو وقت تولاءِ ئي وقف ڪيو آهي. وني ۽ ٻارڙا اُن لمحي تنهنجي عبادت گاهہ کان ٻاهر هوندا آهن. انهن جو احترام، محبت، چاهنا، احساس، سنڀالِ ۽ ذميواريءَ کي اول ترين ترجيح سمجهان ٿو. (سمجهڻ بہ گهرجي) اولاد کي ئي پنهنجو حصو ۽ آئيندو سمجهندو رهيو آهيان. نياڻين کي قدرت جي رحمت ۽ پُٽن کي فطرت پاران مليل اعزاز ڀانيو اٿم.

ڪنفيوشس چيو هئو تہ، ”انسان اُهو آهي، جيڪو سيني سان محبت ڪري، احسان اُهو آهي تہ ماڻهو ٻين سان اهڙو ئي سلوڪ ڪري، جهڙي سلوڪ جي هُو ٻين کان پنهنجي لاءِ توقع ڪري ٿو.“

چنڊ جو تمنائي رهيو آهيان، ملڻ کي هڪ دائرو ۽ وڇڙڻ کي ڪائنات سمجهي قبول ڪيو اٿم. ڳولا کي ئي زندگيءَ جو ڳڻ ۽ پنهنجي لاءِ خوشيءَ جو خزانو پانيان ٿو اهڙيون انيڪ شيون ۽ انهن جي ڄاڻ تنهنجي ذريعي ئي حاصل ڪري سگهيو آهيان.

شاعري! تون تہ سمجهين ٿي تہ ايڪيهين صديءَ جو نئون ڪئنواس، آيل عالمي تبديلين پٽاندڙ ئي جُڙي راس ٿي رهيو آهي.

نسلي، گروهي ۽ لساني تعصب گذريل صديءَ کي جيڪو ڦُريو لُٽيو چيريو ۽ ڦاڙيو آهي، انهن گهاوَن جا نشان اڄ جي انسان جي معصوم ۽ بيوس چهري تي ظاهر ٿي بيٺا آهن، جن کي پريندي پريندي اڄ نَون تضادنِ، سوالن ۽ جوابن جنم ورتو آهي.

اُگهڻ ڪنهن جو بہ هُجي، پر اُهو پنهنجي اگهڻ کان ڪنهن بہ ريت ڪوجهو ۽ گهٽ نہ سمجهڻ گهرجي.

ڌرتي ڪنهن جي بہ هُجي، پر جيڪا ڇڪَ ۽ مهڪ پنهنجي ماتر ڀوميءَ منجهان ماڻي سگهجي ٿي، اهڙي ئي خوشبوءِ ۽ انهيءَ جي امرتا جو احساس ڪنهن بہ پل، ڪنهن بہ مٽيءَ منجهان محسوس ڪري سگهجي ٿو. ڪنهن بہ ماءُ جو احترام، پنهنجي ماءُ جي احترام برابر ئي هوندو آهي.

ماکيءَ جو ميٺ سيني جي لاءِ هڪ جهڙو ئي هوندو آهي.

هوا آزاد آهي، انهيءَ جي حد نشان جي خبر فقط خلائن منجهان ئي لڳائي سگهجي ٿي.

چنڊُ فطرت جو فانوس تہ سيني جي لاءِ ئي آهي.

سمنڊ دنيا جي سيني عاشقن جي لاءِ هڪجهڙي اتساهہ جو سبب پئي رهيو آهي.

ٻُڪ جو رنگ سيني جي لاءِ ساڳيو ئي آهي.

آسمان جي ڪشادگيءَ آڏو ڪير پنهنجون اکيون ٻوٽي سگهي ٿو؟

ها! اُها ٻي ڳالهہ آهي تہ سڀ کي پنهنجي پنهنجي ريت، پنهنجي ڌرتي، پنهنجا پيغمبر، سپنن جي پنهنجي مالها، پنهنجي دلدل، پنهنجو رستو، پنهنجي منزل ۽ پنهنجا پنهنجا گهاوَ هوندا آهن.

جيڪڏهن ڪنهن لمحي محسوس ڪجي تہ سُور جيٰ سَٿَ جو احساس ۽ عالمگيريت جي اُڻ تڻ، جيڪا ڪالهہ ڪافڪا، موپاسان، البرٽ ڪاميو، آسڪر وائيلڊ، ماريا رلڪي، زاڪ دريدا ۽ رولان بارٿ جي هانوَن ۾ هُري هئي، اڄ بہ اُها ئي شدت گارشيا ماڪيز، ٽرانسٽومر ۽ سيمس هيني جي ڇاتيءَ ۾ دل وانگر ڌڙڪي رهي آهي.

۽ اسان جو ٻيائي!

جنهن داخليت جي مقام کان مٿيرو ٿي، فرد کي فراريت کان بچائي ورتو آهي، اها يا تہ اعليٰ فڪر جي وشالتا آهي يا ٻوليءَ جو وسيع پٽ، جنهن ٽن صدين جي ويڇوٽيءَ کي ختم ڪندي، ان کي اڄ جي درد جي ڪيفيت سان ڳنڍي ڇڏيو آهي.

پهرينءَ ۽ ٻينءَ مهاڀاريءَ جنگ ۾ جيڪو رَتُ وهايو ويو، اهو اڄا تاريخ جي سُفيد ڪفن تان سُڪو نہ آهي.

برف پوش پهاڙن مان هٿ آيل انساني مُردا ۽ انهن جون هراسيل اکيون گواهہَ آهن تہ انسان بنيادي طور تي حيواني جبلت منجهان پوريءَ ريت جان ڇڏائي نہ سگهيو آهي.

قرآن ۾ آيل آهي تہ ” لَآ اِكْرَاهَ فِى الدِّيْنِ “ دين جي باري ۾ ڪو بہ جبر نہ آهي، پر پاڻ جي رياستن ۾ جيڪو ڪجهہ ٿي رهيو آهي، انهيءَ کان ڪهڙي اک چشم پوشي ڪري سگهي ٿي؟

”رسول اڪرم عالمگيريت، اتحاد، محبت ۽ مساوات جي تعليم ڏني ٿو، نفرت، عداوت ۽ تعصب کي ختم ڪرڻ جي تلقين ڪري ٿو.“

اڄ مان سوچيان ٿو ته شاعري! جيڪڏهن تون عالمي ڪلچر جو حصو نه ٿي سگهندينءَ ته تون اڳهاڻ جي لائق نه رهي سگهندينءَ! پر اهو وساريڻ نه گهرجي ته عالميت جي اهڃاڻ جو آواز به انهيءَ شاعريءَ منجهان اُڀري سگهي ٿو جيڪا شاعري پهرين پنهنجي ڌرتيءَ جي درد جي دانهن کي سمائي سگهندي.

پنهنجي ذات بابت ڪيل قياس آرائين کان چڱيءَ ريت باخبر رهندو پئي آيو آهيان.

ڪِن جي سوچ / ويچار موجب نئون نڪور ته ڪِن جي ڄاڻ / سمجهه پٽاندڙ بنهه انهيءَ جي ابتڙ!

ڪِن جي سامهون کليل ڪتابُ ته ڪن جي لاءِ ويچوٽيءَ سبب ڏِٺ ۾ پرولي رهيو آهيان.

ڪي Positive ته ڪي Negative سمجهندا رهيا آهن.

ڪن چڱو ته ڪِن مَنو سمجهيو آهي.

مون ڪڏهن به پاڻ کي ڪير سان وهنتل هجڻ جو ڀرم نه پاليو آهي.

هڪ ساڌارڻ شخص جيان ڳُڻن ۽ اَوڳُڻن جو مجموعو ٿي رهيو آهيان.

دنيا جي ڪنهن به تخليق يا ڪلاتمڪ رچنا تائين رسائي ممڪن ٿي سگهي آهي ته انهيءَ کي اول ۽ آخر تخليقيت جي ڪسوٽيءَ تي ئي پرکيو اٿم.

علم جي آبشارن ۽ ادب جي چشمن جو Transparent پاڻي ڪوهستان جي قديم پهاڙن 'هوٿياڻو'، 'سُنبڪ' ۽ 'سورجاڻ' جي سِرهَه (Ibex) وانگر وقت جي نئنهڻ اُس ۾ ڊُڪي ڊوڙي واپرايو اٿم.

شاعري! مان توکي پنهنجو لباسُ نه، پر پنهنجي بُت جي چمڙي سمجهان ٿو. لاهيان، لاهي نٿو سگهان.

شاعري! تو مون کي جيڪي ڪجهہ ڏنو آهي، ان کي پنهنجو موروثي حق سمجهڻ مون لاءِ ڏاڍو ڏکيو آهي. ان کي فقط قدرت جي نوازش سمجهي قبول ڪيان ٿو. تنهنجو سڱ نہ هجي ها تہ شايد ڪڏانهڪر زمين دوز هجان ها.

هر پيري توئي پنهنجو سڀاڃهو هٿ هٿ ۾ ڏئي آفتن کان پناهہ ۾ زکيو آهي.

مون کي جيڪو ڪجهہ ڳالهائڻو/ چوڻو هو يا آهي، اُهو مان سڀ ڪجهہ تنهنجي ذريعي اظهاري چُڪو آهيان.

هي ڪتاب تنهنجي روپ/اسلوب ۾ ضرور آهي، پر هي ڪتاب منهنجي وجود جي مهاڀارت بہ آهي تہ منهنجي اندر جي آتم ڪٿا پڻ.

هڪ يُگ جي پُڌ جي مڪمل چاڻ انهيءَ کي ٿي سگهي ٿي، جنهن وٽ اشوڪا جهڙي پرمپرا هوندي آهي.

مان پاڻ پنهنجي اظهار منجهان سوڳوار ڏنن ۾ شادمانن جي شهناين جو آواز ٻڌندو رهيو آهيان. مختلف ڪيفيتن ۾ الڳ الڳ حالتن جا جُهڙ جِهمندي ڏٺا آهن. سيني سان مون کي هڪ جيترو لڳاءُ ۽ روحاني ويجهڙائي رهي آهي.

مان سُکن ۽ ڏکن جون مهربانيون ۽ انهن جا ٿورا مڃيندو رهيو آهيان ۽ انهن سيني جو احسانمندُ آهيان.

سور جو هر صفحو سُکَ جو سبق سمجهي ياد ڪيو اٿم.

مون دوستن جا گل پنهنجي جهول ۾ سانڍي رکيا آهن، ۽ دشمنن جي پٿرن کي گُل ڪرڻ جي قدرت منصور حلاج کان پرائي اٿم.

رشتن کي ڪڏهن بہ ڪائي، ڪچ سان پيٽ نہ ڏني اٿم، پر شيشن کان بہ نازڪ رشتن جي ٽُٽڻ جو آواز ٻڌي، انهن ٽُٽل شيشن تي پنهنجا اُگهاڙا پُنا رکي، ڏينهن جا تارا ضرور ڏٺا اٿم.

اڪين مان آڪٽ رتُ ڳاڙي، اڪيلائي جي ويڪري ڇاتيءَ ۾ خودڪشيءَ جي خيال جو خنجر ضرور کوڙيو اٿم.

ڪاري پاٽيءَ جو اڪيلو قيد ڪاٽي Depression ۽ پاڳل پڻي جي احساس جي ويجهو وڃي محسوس ڪيو اٿم تہ زندگيءَ جو هڪ پيو پاسو بہ آهي، جيڪو عقليت ۽ اُميد ڏانهن وٺي وڃي ٿو.

هيڪلائيءَ جا ڪڙا ڳوڙها پِي، جُدائي جا ڪيترائي شوال ڪاٽيا اٿم.

پيار جي پٽراٽين مٿان وِرهہ جا وِهاٽا رکي ڪوڙيءَ ننڊ ۾ پنهنجون اکيون ضرور ڪاڙهيون اٿم.

دردُ، جيڪو سيني کي هڪ پٺي سان جوڙيندو آهي. انهيءَ عظيم درد ئي 'بالزاڪ' ۽ 'ميلان ڪنديرا' جهڙن صدين جي سرجڻهارن سان سَنمُک ڪرايو آهي، جن پنهنجي تخليقن وسيلي انسان جي روشن آئيندي جو ڏَسُ ڏئي، ان کي خوف جي ڪاري ۽ منحوس رات مان ڪڍي سج ـ ورنو صبح ڏيکاريو آهي.

هن ڪتاب جو انتظار منهنجي جيڏن ۽ دل گُهرينَ کي تہ هُئو پر جيڏو هن ڪتاب جي ڇپجڻ جو اونو ۽ شدت سان انتظار منهنجي مٺيءَ ماءُ کي هئو شايد دنيا جي ڪا بہ قيمت اُن شدت کي ڪٿي نہ سگهي.

ساهتي پرڳڻي جي هجڻ جي ناتي مون دل جي ڌرتيءَ جي وزهاڳي واريءَ هاجي کي قبول نہ ڪيو آهي.

سنڌي ٻوليءَ جو (شايد) آخري نقاد لڇمڻ ڪومل، اڄ بہ 'ڪنڌياري' ۾ ئي رهندو آهي. 'مورو' انهيءَ کان ڪجهہ فاصلي تي موجود آهي، مٽي ۽ جَڙُ هڪ ئي آهن. لڇمڻ ڪومل کي فن ۽ فڪر جي حوالي ۾ مون سان اختلاف ٿي سگهي ٿو يا هُن جي ويچارن سان مان سهمت هوندي بہ آسهمتي ڏيکاري سگهان ٿو پر منهنجي اندر جو

آرٽسٽ لڇمڻ ڪومل کي نظم ۽ نثر جو هڪ سُچيت پارکو سمجهڻ ۾ غلطي ڪري نه ٿو سگهجي، ڇاڪاڻ ته هُو پنهنجي راءِ ڏيڻ ۾ ڪو به رک رکاءُ ڪرڻ وارو شخص/ ليکڪ نه آهي.

هُن پنهنجي طبيعت جي ناچاڪيءَ جي باوجود، نوي ڏينهن جو طويل وقت ڪڍي منهنجي مسودي کي باريڪيءَ سان پڙهيو ۽ ان تي جيڪو اظهار لکت ۾ ڪيو آهي، سندس ان احسان جو بار مان پنهنجي ڪلهن تي سدائين محسوس ڪندو رهندس ۽ سندس مون بابت ڪٿيل معيار تي لهڻ جي هر ممڪن ڪوشش ڪندو رهندس، جيڪڏهن ايئن ڪري سگهيس ته سمجهندس ته اُهو سَياڳُ قدرت طرفان منهنجي حصي ۾ ٿي لکيو ويو هئو ۽ هُو منهنجو دوست، رڪيل مورائي جنهن منهنجا ڪيترائي جنم ڏٺا آهن ۽ انهن سِيني کي ڪجهه صفحن ۾ سموهي مون کي پنهنجو پاڻ ايئن ڏيکاريو آهي، جيئن مان به پاڻ کي ڪڏهن نه ڏسي سگهيو آهيان. ان لاءِ ڪي رسمي لفظ لکي مان پنهنجو پاڻ کي ۽ هُن کي الڳ ڪرڻ نه چاهيندس.

احمد سولنگي

ڪراچي، سنڌ

خوابَ آوارا پکي،
بند اکڙين جي وڏي ڪنهن
جهنگَ ۾ آهن اُداس!

مائيڪل اينجلو

ديس هر هڪ جي متي،
مون ته ڏرتيءَ جي دونهاتيل،
سُرخ گولي تان ڪٽي،
پنهنجي خوابن ۾ سنيالي آ رکي!

منهنجي اک جي دائري جي ويجهڙو،
زان ڪازاڪس، ٿو رهي؛
۽ پکي پنهنجي پرن ۾،
جئن لڪائي ٿو رکي پنهنجا ٻچا،
سوچ منهنجيءَ ۾ ائين محمود جي ڌرتي رهي:
جا ٽِتل ڪشڪول ۾ ڪنهن ماءُ جي ڳوڙهن جيان،
يا نديءَ تي بُوند- بادل جو لڳي ٿو نقش ڪو؛
عشق مون لئه ٿو اُٿي جڻ شبنمي ڪا شاعري؛
ساحلن تي، ريگزارن جي مٿان،
۽ وڻن جي جُهنڊ ۾،
آ خُدا جي جُستجوءَ بيگانگي مون لئه لکي!

ڏُور آلندي، نرودا جي چِلي،
باڪ پنهنجي لاڪ برسائي جڏهن تي اُن مٿان،
سجَ ازل جي ديوتا سامهون سيئي،
صبح جا سورج مُکي ڪن ٿا سجودُ؛
۽ جڏهن ٿي شام نارنگي لهي،
ڪنهن جي رَت جي ٿي مٿان ڪَڻ ڪَڻ وسي،
ڪو صليبن تان لهي ۽ ڪو صليبن تي چڙهي،
بدحواسيءَ جو نئون اتهاسُ ٿو لکبو رهي!

آءٌ آوارا پکي،
مون ڪي آهن چوِ مِنيون،
پيار جون گهيريل گِهٽيون!
پٽ ڏٽي، ٽئگور، ميران ۽ ڪبير،
آتما جي آئٽ تي ڏاڳو ڳتي،
سُور جو سوگهو سڳو ڇو ٿا پڏن؟

۽ وري هُو ڪي گلابي ڇوڪريون اسپين جون،
مون لئہ ڇو ٿيون خواب آوارا ڏسن!
۽ مصر جي چنڊ جي ڪائي ٿڌيري چاندني،
ڇو اکين جي ٿي سَرابن ۾ سُمهي؟

سڀ انڌيرا، چاندنيون مون تن اندر سانڍي رکيون،
ديس هر هڪ جون گهٽيون مون من اندر سانڍي رکيون،
پوءِ بہ منهنجي انت لئہ،
ٿيون خدا تخليق ڪن،
اينجلو جون آڳريون!

پوپَ کي ڪهڙي خبر؟

هر چرچ کي هر روز ٿو پوچو لڳي،
جڻ فرش ٿو شيشو لڳي.
مريمَ، مسيحا جي اَڇوتي لڙڪ سان،
ڌوتي سڄي ڌرتي مگر،
جيڪي صليبن تان ڳڙي رَت جا ڦُڙا پَٽ تي پيا،
ڪنهن کان نہ سي ڌوپِي سگهيا!

سو ريجُ ريتي رَتُ جو،
جنهن مان ڦُٽي ٿو ڪٽڪ جو ڪو سنگ-سونو،
ٿو پَري جڻ پيٽُ جنهن مان ڪو ٻُڪيو!
جنهن چرچ ۾ گهاريو گهٽو،
تنهن پوپَ کي ڪهڙي خبر؟
اهڙي متي آ هر ڪليسا کان متي!

قلو پطره

ڪُشادي رات جي پيڙي،
رسيون، ساڪا، لنگر لوها،
نماڻن ميربحرن جا،
ٽڏا ڪي خوابَ جا پاڇا،
مٿان فانوسُ فطرت جو،
سمورا منتشر تارا،
حسين ڪنهن حادثي جي لئہ،
الئہ ڇو منتظر آهن؟

جواني قيمتي تنهنجي،
اکين ۾ چاندني پوکي،
هوا مضبوط تختن تي،
لهي ٿي اپسرا وانگي.
درياءِ نيل جو پاڻي،
ڏسي ٿو اک کڻي توکي،

قلوپطره!
چپن جا تو ڏئي ياقوتَ
۽ الماس اکڙين جا،
هٿن جا ڏئي کنول اُجرا،
سَريکو سون جو سينو،
ڳلن جا تِرَ، بدن جون ڪٽين بهارون ڏئي،
ميون ٿا تو بچايا،
ملڪ پنهنجي جا،
سوين انمول هيرا ۽ هزارين بيٖ بها موتي،
مٿي محبوبُ پنهنجِي،
آسماني ديوتائن جا سيئي اوتارَ،
ڏاهپ، ڪرشما، اهرام ۽ صحرا،

قلوپطره!
مٿان فانوس فطرت جو،
سمورا منتشر تارا،
حسين ڪنهن حادثي جي لئه،
الئه ڇو منتظر آهن؟
ملائم، ريشمي، ڪمخواب بِستر ۾،

سُمهين ٿي روز سِيزر سان،
مگر خنجر ٻُڌل رَت ۾،
مٿي تو سُرخ سِيزر جي،
ڏٺي ڪنهن خواب ۾ ناهي!
رسيءَ کان مختصر، نازڪ،
سنهيءَ هِن چيلهه تنهنجيءَ کي،
سهارو ٻانهن جو آهي.
مٿان دستور موجب ٿي،
چپن تي چَپَ رکيل آهن.
بدن جڻ ڊاک جي وَلِ جئن،
بدن تي ٿي وريل آهي.
هٿن جون آڱريون ويھ ٿي وجن ڳنڍجي
اِئين ڪنهن طلسماتي موھَ ۾ ٿيون، جو
پتو ئي ڪونہ ٿو پئي ڪو،
هَوس ۽ عشق ۾ ڪهڙو،
ازل کان رابطو آهي؟

قلو پطره!
مجون ٿا تون هميشہ کان محبت جي اسيريءَ ۾،
اڪيلو ڪونہ سيزر کي رکين ٿِي، پر
ڪرين ٿي زلف ڪافر سان، سموري روم کي قابو،
ٻيو ڪهڙو ٻلا ڏسُ، مصر جي آ چنڊ جو جادو!

تنها پالي پيارَ نہ سُمھ!
ايئن اڪيلي ڏارَ نہ سُمھ!

ننڊ ۾ ويندءِ چنڊُ چُمي،
وِلھ ۾ ويڙھي وارَ نہ سُمھ!

جَرَ تي بَرسِي ساري رات،
بَرَ ۾ ڪارونيارَ نہ سُمھ!

جيسين ٻُڪيو پيٽُ ڀَري،
تيسين پالڻھارَ، نہ سُمھ!

ڪِڙيو چنڊُ، اُڏام چڪور!
ايئن قبولي هارَ نہ سُمھ!

ڇوري! ڇوٽيءَ منجھ ڀَري،
موتئي جي مھڪارَ نہ سُمھ!

ڪارو پاڻي

ڪجھ وٽي ۽ ڪجھ سُجهي ئي نہ ڪين ٿو،
گهر جي ديوارن سان خالي گفتگو،
روزُ جو معمول آهي!

بيقراريءَ جو پکي ٿو روح کي چُڳندو وتي،
دردِ جو ڏاڍو ڪٽي دل سورَ تي سِبندي رهي،
روز اُيري سجُ ٿو ۽ روز ٿو اُلهي وڃي،
شهر جي اوچن مڪانن کي وليون ويڙهي ويون،
اُس چانديءَ جون ڳليون، ناسي لڪيرون خواب جون،
گرم لڙڪن ساڻ اکين ۾ ويون ڏندلائجي.

روز هُو رُسوا ڪري، نئين ڪا نہ ڪا تهمت
گهڙيو وينا گهڙن،
روز شيشي جي گهرن مان پاڻ پٿر ٿا هڻن،
پر نٿا ڄاڻن تہ شيشي – گهرُ سندن،
ڪيترو ڪمزور آهي؟
نيٺ شيشو ئي تہ آهي!

ڪنهن گلن تان آ چکيو نمڪين سُرهي ءَ ساٿَ ڪي!
ڪنهن ڪيو محسوس منهنجي درد جي احساس ڪي!
ڪنهن چکيو پاڻي اکين جو، لڙڪ جي لُوٽاٽ ڪي!
ڪير ڳوڙهن کي ڳڻيندو؟
وقت جي هيءَ ڏوڙ سيني جي مٿان وسندي رهي،
ڪير ٿيو بدنام آهي،
ڪير ٿو سوچي اهو،
ڪنهن خوازيءَ جو ڪنيو هي پاڻ تي الزام آهي!

شهر ۾ آ شور ڪيڏو، ڪيرُ ٿو ڪنهن جي ٻُڌي،
ڪيرُ آ ڪوڙو ٿيو ۽ ڪير ٿو سچ کي سڏي،
ڪنهن ڏنو هي پونئر ڪارو، ٿو پِري ڪنهن جي مٿان؟
ٿو ٻيجي آرسُ ڪٿي ۽ لاڙَ ڪنهن جي ٿو لڳي.
ڪنهن ٻُڌي هيءَ ڪانهن- ڪاني،
رات پر ڪنهن لئہ رُني؟
چندُ ڪنهن جي لئہ ڪِڙيو،
۽ رات جي راڻي ٽِڙي،
ڪنهن ڪڏهن اپريل ۾،

گُل مهر جو آ رتوليءَ لاک ۾ جوين ڏنو؟
دور گرجا جي گهٽيءَ ۾،
ڪنهن جلادن جي هٿان مصلوب ٿيندي،
مُک مسيحا جو ڏٺو؟
ڪنهن ڏٺيون پاتال ۾ پاڙون پپر جون،
۽ هوا جو راڳُ پَنَ پَنَ مان ڏکارو
ڪنهن ٻُڌو آڪاس ۾،
۽ ابابيلن جي آڏو،
شهر جا مينار اوچا ڪنهن ڏٺا؟

شهر ۾ آ شور ڪيڏو، ڪير ٿو ڪنهن جي ٻُڌي؟
ڪير ٿو ڪنهن کي ڏسي،
زندگيءَ جو زهر قاتل،
ڪير پيو ڪنهن لئہ پِئي،
ڪير پيو ٿو
ڪاري پاٽيءَ جو، اڪيلو قيد ڪاٽي؟

ڪيڏو تيجُ، تِڪون۔

وينگس تُنهنجي ويسَ ۾!

مهڪن پيئون ماڪ ۾،
ڪيئي رنگ۔رُتون۔

وينگس تُنهنجي ويسَ ۾!

رُوپ سُنهرا سِجَ جا،
رم جهم روشنيون۔

وينگس تُنهنجي ويسَ ۾!

اُسَ نپايون گج ۾،
ڪرٽن جون ڪِرچيون۔

وينگس تُنهنجي ويسَ ۾!

عشق کي سخت سزائن ڪاڏو،
لڙڪ جو لوڙ وفائن ڪاڏو.

وقت تي ڏوهہ ڏيون ٿا ڪھڙو؟
آخري ديپُ هوائن ڪاڏو.

زهر ٿي زرد ڪئي چانڊوڪي،
چنڊ کي رات بلائن ڪاڏو.

مان نہ منڪر نہ محبت ڪافر،
منهنجو ايمان دعائن ڪاڏو.

عشق آزاد ڪري ٿو ليڪن،
عشق جو قيد خُدائن ڪاڏو.

خواهش جسم پَٽِيو آ احمد!
سوچَ ويچارُ انائن ڪاڏو.

باکَ ڇُلڪايا گُلابن جا گلاس،
پوپٽن پيتا شرابن جا گلاس.

ننڊ ۾ ڪيڏا ٽِڪا شيشا لڳا،
ڪنھن ڀڳا ھي رات خوابن جا گلاس.

اوت مون تي اوت جانم! اڻ مَيا،
رنگَ جوڀن جا، شبابن جا گلاس.

مون گناھن جا رکيا ترتيب سان،
ڪنھن رکيا وچ ۾ ثوابن جا گلاس.

ڀُڪَ ۾ افلاسُ ٽوڙي ٿا ڇڏن،
نظرين ۾ انقلابن جا گلاس.

اُڃَ ڪي مون رُڃَ ۾ اُڇلي ڇڏيو،
مون پري پيتا سرابن جا گلاس.

رنگ رتي تنهائي

سنهڙيون سيرون، پير پکيءَ جا؛
جن جي هيٺان سِپ سمائي،
ٽڏڙي واريءَ تان کنهن نيرڳ؛
نيل - گگن ڏي اک ٽمڪائي.

سِڙهه سڌي تي ٻڙڇي پهتي؛
يا، سُرخ شفق جي لالائي،
پڳهه، لنگر ۽ جهنڊيون رڱيل،
گهاٽي لهرن تي گهرائي.

لال ٽيا سپ جارَ وڇايل؛
ساحلِ تي ٽي پَرتَ پرائِي،
سمنڊُ سڄو آ سونو پيالو؛
سُرڪ پِيئي جو، سو سودائِي.

لاڪي جاجيءَ جي ڄڄ اُپ مان؛
سج ڪي موڙَ ٻڌي آ آئي.
لائون لهندي سمنڊ ڪناري؛
گهونگهٽُ شام ڪٽي شرمائِي.

ٻيڙيءَ ۾ ٻئِي پاڻ اڪيلا؛
پنهنجي ٻُت تي لِيڙَ نہ ڪائي،
چانئِي آهي پاڻ ٻنهي تي؛
ڪيڏي رنگَ رَتِي تنهائي!

وقت جو وان گوگ

ڪنهن ڪلا جي اصيل ڪاريهن؛
نيڻَ فنڪار جا گَڪيا آهن،
مات ڪيڏي نہ گئلريءَ ۾ آ؛
بُرشَ بيجان سڀُ رکيا آهن!

وقت جو وانُ گوگ گُم آهي؛
ڪير چا لئہ چِڪي لڪيرن ڪي،
ڪيرُ ٿو آڱريون گهڙي پنهنجون؛
رتَ ڦُڙا ڪينواسَ ڪي ارپي!

ڪو پڪاسو ٻہ ڪو نہ آهي اڄ؛
فڪر، فن کي فريم تي چاڙهي،
سونهن ليڪي جديد پئرس جي؛
تن بدن کي فريم تي چاڙهي!

آ مڪمل نہ نقش ڪنهن جو ئي؛
پنهنجي تصوير ڪنهن نہ گُهوري آ،
خواب ۾ ڪنهن خيال ۾ رهندي؛
نند پُوري نہ ڪا اڌوري آ.

رنگَ آوازَ ڪان سوا پتڪن؛
جڻ تہ خاموش هيءَ خُدائي آ،
ڪو ٻہ سُڏڪو نہ چِترڪاريءَ جو؛
درد جي دانهن ڪنهن لِڪائي آ؟

جلادَ! اَڏي مُرڪي: ڪنهن نيهن نظاري ڇڏ!
سِرُ ڌارَ ڪري ڌڙَ کان، سرمد کي سُمهاري ڇڏ!

تخليقَ ۽ خالقَ ۾ تفريقَ نہ آ ڪائي،
هي پاندُ پناهُن جو جسمن تان اُتاري ڇڏ!

هر خيال ڪبوتر جيئن، آڪاشُ تلاشي ٿو،
تون نينڊ ڪري نغما، تارن ڏي اُڏاري ڇڏ!

آوازُ سمندر جو ڪنهن ڪوڏ ۾ گونجي ٿو،
ڇڏ ڏُور جزيري تي، يا ڪنهن تہ ڪناري ڇڏ!

مجذوبَ جي پيرن جي پازيب ٿيان آئون،
درويشَ! نگاهن سان هڪ وار نهاري ڇڏ!

متيءَ جي پِنوڙي ۾ هي ساهُ سُتل آهي،
سجدي ۾ وجي احمد! انسان اُتاري ڇڏ!

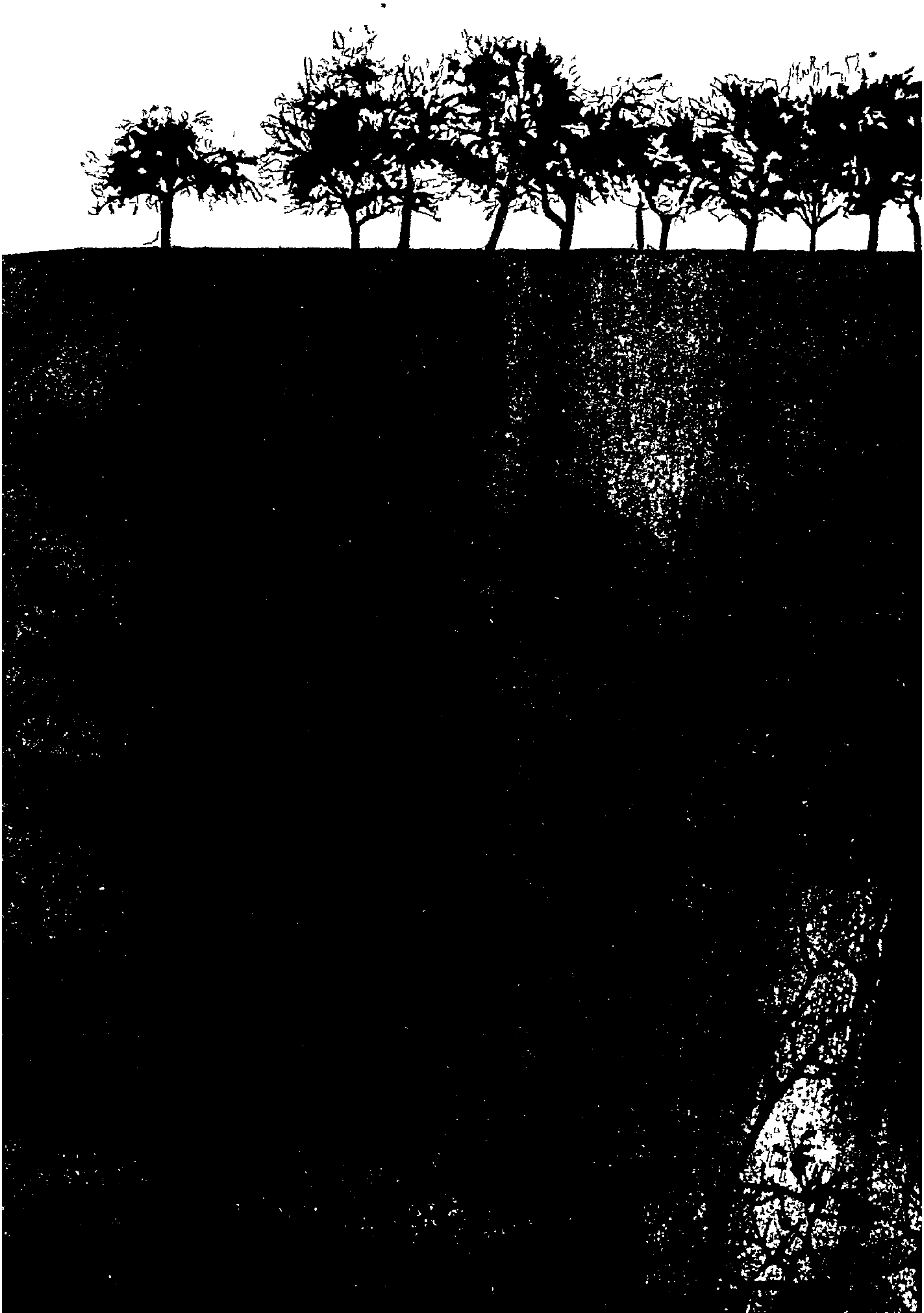

خُدا جا خليفا

وڻي ٿا سگهون سپ،
وڻن ۾ پناهون،
وڻن تي نگاهون رکي ٿا سگهون پر،
وڻن سان مخاطب رهيو ڪيرُ آهي؟
ڪڏهن ڪنهن پڙهيو آ،
وڻن ۾ رسالت جا آثارَ آهن،
وڻن منجهه جوڙُون ۾ جنسارَ آهن.

ڪٽن ساھ وڃ ٿا،
وڻن کي ملي ڪا عجب دلڪشي آ،
نئين نغمگي آ.

وڻن تي لٿا رنگَ ملھارَ جا ڪئين،
وڻن سان ھوا جي رھي گفتگو ٿي،
وڻن جي مٿان چاندني چندُ اوتي،
وڻن سان تکي اُسَ رھي روبرو ٿي،
وڻن منجھ ڪوئل پُڪاري، سنياري،
پُراڻين گھڙين ۾ رکي اک نھاري!
وڻن کي ٽُڪي ڪاٺ ڪُنڙو،
ڪٽي مينھن جي ۾ تکي ترِوري ڪان،
صبح شام محفوظ گھرجو ھُو پھريون تصّور،
ٿو دنيا کي ارپي.

وڻن منجھ ڀِيريون،
اُڻن خواب جا ٿيون گھروندا ککاوان.
ٿکل ڪي مسافر وڻن ھيٺ ويھي،
صدين جي سفر جي رکن ڳنڍُ کولي،
اکيون، پيرَ ويڙھي،
سُمھن ننڊ جي ٿا ٿڌي ڇانوَ ڳولي.

مقدس محبت جا خاموش پاڇا،
وڻن جي ٿُڙن تي لکي نانوَ پنھنجا،

رسيلن چپن سان،
چُمن چاهتون ٿا،
رکن دل جون دل تي،
سِڏيون آرسيون ٿا.

وڻن ڏي جُھڳن جا خريدارَ نکتا،
کي نِرواڻ خاطر طلبگارَ نکتا،
وڻن تي لِڪِي زندگيءَ جي بِشارت،
پکي هي خُدا جا خليفا،
امن آشتيءَ جي علامت!

جنوريءَ جي هوا ۾ هُن جو گهر،
برف جا پيچرا ۾ هُن جو گهر.

رات، خاموش شهر جا رستا،
آءُ تنها، خدا ۾ هُن جو گهر.

دل جو درياهُ اوچتو اُٿليو،
اک ۾ سپنا ٻُڏا ۾ هُن جو گهر.

چنڊُ پيلو، اُداسُ چانڊوڪي،
اولڙا اولڙا ۾ هُن جو گهر.

زندگيءَ جي گهٽي ڪيئن اُڪران؟
موت جا دائرا ۾ هُن جو گهر.

ٻُڪَ ويڙهي سُمهي پيا آهن،
ڏِسُ نندا ٻارڙا ۾ هُن جو گهر!

هن سفر ۾ اچا گهٽا احمد!
وقت جا وهڪرا ۾ هُن جو گهر.

زندگي، محترم آهي.
عاشقي، محترم آهي.

اک ٻري هن ڏٺو توکي،
هيءَ ندي، محترم آهي.

ڇوڪرين ۾ سين ڪان هوءَ،
ڇوڪري محترم آهي.

هُن جي ڪعبي، ڪليسا ڪان،
هيءَ گهٽي، محترم آهي.

دل جي تارن کي ڇيڙي ٿي،
راڳڻي، محترم آهي.

هُن لِڦُن کي وڪيو ناهي،
آدمي، محترم آهي.

مانَ سان جا، ملي ماني،
سا، رُکي، محترم آهي.

دوست! تُنهنجي جوانيءَ جي،
خُودڪشي، محترم آهي.

واءَ ۾ ٿي ٻري، تڏهين،
هيءَ ٻتِي، محترم آهي.

جليَ سانجهہ- سَتِي-
اُپُ سجو ئي آڳ آ.

لَکن راسيون رَتيون،
سورج ساڻ رَچِي-
اُپُ سجو ئي آڳ آ.

هيءَ جا لهر درياهَ جي،
ڳاڙهي رنگ رَتِي-
اُپُ سجو ئي آڳ آ.

تارن اکيون اُپٽيون،
ٻٽيو چنڊُ ٻتِي-
اُپ سجو ئي آڳ آ!

آشائن جو آڳنڌُ

هي جو ڀونئري جهڙو منُ:

کين قبولي هڪڙو هنڌُ،
مُکڙيءَ مُکڙيءَ جو سوڳنڌُ!

هر گل کي آ روپُ اَنوپُ،
ڪومل نرمل، سونهن سروپُ،
سُرهو سُرهو واسُ وَرنُ:

سي ڏي ڀيرو، سي ڏي پنڌُ،
مکڙيءَ مکڙيءَ جو سوڳنڌُ!

كنهن جو كنهن جو سوريان ساهُه،
كنهن جو چورايان مان چاهُه،
كنهن جي كايا جو كنچنُ:
كنهن جو موهُه تہ كنهن جو منڊُ،
مُكڙيءَ مكڙيءَ جو سوڳنڊُ!

منهنجو پنهنجو ياڳُ – آياڳُ،
پنهنجي منزل، پنهنجو ماڳُ،
پنهنجي دنيا، پنهنجو ڏنُ:
۾ آشائن جو آڳنڊُ،
مُكڙيءَ مُكڙيءَ جو سوڳنڊُ!

ٿاري ٿاري لوڏي واءُ،
پَل پَل كي پنهنجو پڙلاءُ،
گهڙيءَ گهڙيءَ كي روپُ رتنُ:
وقت وقت كي پنهنجو انڊُ،
مُكڙيءَ مُكڙيءَ جو سوڳنڊُ!

بدن تنهنجو جواني آ، نديءَ جي،
جواني جاوداني آ، نديءَ جي.

ڪنارا خواب جا ٻوڙي وڃي ٿي،
اکين ۾ ئي رواني آ، نديءَ جي.

ڪو منظر بي لباسيءَ جو رکي ٿي،
ڪهاڻي بي زباني آ، نديءَ جي.

وڻن ۾ ٿيون وڃن وکري هوائون،
ٿڌي سانجهي سُهاني آ، نديءَ جي.

مڙهي ٿي پيرَ، پَکَ، دلڪش اُڏارون،
پکيءَ تي مهرباني آ، نديءَ جي.

پُراڻو هاڪڙو تو ڏوڙ ڇاڻي،
مڪاني لامڪاني آ، نديءَ جي.

ٻُڏو پاتال ۾ احمد ڪٿي آ،
نديءَ ۾ بدگماني آ، نديءَ جي.

اُتر قُطب

اُتر قُطب،
پربت پربت،
ساندهہ برف وسي ٿي.
جبل جبل جي،
هر ڪا چوٽي،
ململ پوتي،
اوڀر، اولهہ، اُبتو ڦيرو،
سِجُ اُڀري ٿو،
سال ۾ هڪڙو ڦيرو.

آريا ـ ست جي هڪڙي ناري،
روپ — رُپهرو،
ٻانهن ڪرائيءَ اُس ۾ وگهري،
چوڙيگر جو چوڙو،

ٽڪريءَ ٽڪريءَ پگهري پاڻي،
شور ڪري ٿو جهرڻو؛
پکيءَ پکيءَ جو پاڇو پرڪي،
نديءَ نديءَ ويڳاڻو.
رات ’رشي‘ کو ڏئي ويو جنهن کي،
ڳوڙها، ڳل- ڳاراڻو.

هاءِ همالي جيڏا ماڻهو،
ڇَپر ڇاڻون،
جن جون واٽون،
هندوڪش مان نڪتيون.
پنڪ پنڪ جيئن پيرَ اُڏامي،
فرش، عرش مان نِڪتيون،
باڪون، لاٽون.
پويان آهن اپ ۾ اکيون،
سورج ونسيءَ جون،
پربت پربت،
اتر قطب.
۽ هوءَ وينگس،
سورجُ پوڄي،
برف پگهاري ڏينهن ڳنڍي ٿِي،
ساندهه برف وسي ٿِي.

مِهر ٿوري، مهربانو!
اي زمينو! آسمانو!

شيش- گهر ۾ ڇانوَ ڪهڙي،
شهر جا او سائبانو!

هڪڙي پاسي پاڻ آهيون،
هڪڙي پاسي آ زمانو!

پاڻ ئي ڍهندا وڃو ٿا،
اي مڪينو! اي مڪانو!

ڪنهن نديءَ جي پار آهي،
چنڊ! تنهنجو آستانو!

رقص ۾ ڏرتي رهي جئن،
گيت ڳايو نوجوانو!

راڻا سَرُ

رات راڻا سَرَ مٿان ڪو چنڊ جو شيشو ڀڳو،
خواب مان ڇرڪِي جڏهن هو جَرَ ڪي جاڳي مون ڏٺو،
منهنجي دل جي بيقراريءَ ڀِٽَ کي ڀاڪر ڀَريو،
درد الغوزي جيان جڻ روح ۾ وڄندو رهيو،

مون پُڪاريو: ”تون ڪٿي آن“؟
تو چيو: ”ڇيلهارَ ۾!“
هن سَمي جي ساهه ۾ ۽ سارَ ۾!

چانڊنيءَ سان پاڪرين آوارگي مهڪي پئي،
سُرت ساري 'سارسن' جي ٻولَ ٻاجهاري ٻَڪِي،
ريت جي آڪاس ۾ ڪئن ننڊ سپنن جي ٽُٽِي،
هن گهڙيءَ، هن سانت ۾ ڪٿ ڏَٿَ جي ڏاٽي سُتِي،

مون پُڪاريو: "تون ڪٿي آن"؟
تو چيو: "چيلهارَ ۾!"
مندرن ۾، گهنڊَ جي گونجارَ ۾.

ڪنهن ٻُڌو سُرَ، سازَ جي آواز جو نغمو مِٺو؟
ڪنهن ڏنو آ گيتَ ۾ سنگيتَ کي گهائي گهُٽو؟
نغمگيءَ جي جهول ۾ آ ڪنهن مٿو پنهنجو رکيو؟
ڇو سدائين آ هوائن جي ڪُلهي ۾ ڪِينرو!

مون پُڪاريو: "تون ڪٿي آن"؟
تو چيو: "چيلهارَ ۾!"
هر صدا جي سوزَ ۾، سُرَ تارَ ۾!

پاندَ منهنجي کي رنگيني ڇاڳِرين ٻيرين ڏني،
ٽوهرن جي ڏارين تي چيٽَ- برکا چانڊنِي،
ڪُونيٽن جون ٽاريون ٽيون دل تي ڇاٽن شاعري،
ڏُنڊلن ڪن درختن ڏي جڙ سڏي پئي زندگي!

مون پُڪاريو: "تون ڪٿي آن"؟
تو چيو: "چيلهارَ ۾!"
منظرن جي موهه ۾، مهڪارَ ۾!

وقت جي ويراني سان ڪنهن تَنَ کي توري رکيو،
’ساڏوهيڻ‘ کي ساهہَ ساري، ڌهر کي ڌوري رکيو،
سونهن جي ساچاهہَ کي آ درد جي ٿوري رکيو،
چاهتن جو چنگُ آهي چارڻن چوري رکيو،

مون پُڪاريو: ”تون ڪٿي آن“؟
تو چيو: ”چيلهارَ ۾!“
پيرَ جي هر چيرِ جي چمڪارَ ۾!

مان اڪيلو ڪينَ آهيان، پدَ-پروانا اُڏن،
ڪوڙ راڱا سَر مٿان ٿا خيال ديوانا اُڏن،
مورَ جهڙا پَنکَ پَهري، نينهن نذرانا اُڏن،
رِند ٻهڪن، مَڌُ چمڪي ۽ ٿا مئخانا اُڏن،

مون پُڪاريو: ”تون ڪٿي آن“؟
تو چيو: ”چيلهارَ ۾!“
اڄ مسافر مَڌُ جي ملهارَ ۾!

همیرو ڪولهي

وقت هميري ڪولهيءَ جو
ڪيئن گذريو آ، ڪيئن گذري ٿو؟

ڪيڙيءَ ۾ آ خوابُ انهيءَ جو،
اوڙَ اوڙَ ۾ آس انهيءَ جي،
ناڙيءَ تي آ جاڳ انهيءَ جي،
پارڪِري هُو پوڙهو ڪڙمي،
جوڳ انهيءَ وٽ، جاتَ انهيءَ جي،
پير اگهاڙا واٽَ انهيءَ جي،
گهاٽُ انهيءَ جو گاجاهہ موري،
پرٽو اُن جو مرٽي جهڙو،
ڪهڙا گهوٽيتا ۾ ساڏي،
ڪهڙا ڄاڃي، ڪهڙا ڪانڌي؟
زالون اُن جون موت مري ويون،
پٽ، نہ نُهرون، اڱڻ اڪيلو،
ڪهڙو اُن جو ڪُڙم قبيلو؟
گهر- لوڙهيِ ۾ هڪڙو پوٽو.

ٻُڪ ۾ پاڻي پيئندڙ پوڙهو،
رنگ جو ڪارو، ڪن ۾ والِي.
اڪ سُفيد پکيءَ جي پَرُ جيئن،
هيءَ حياتي ڪيئن اُن جالِي؟
موڪَ ۾ ريت – لُڙائيل پاڻي،
سارين سائي چادر تاڻي،
ٻنيءَ ٻنيءَ ۾ ديرو اُن جو
پٽيءَ پٽيءَ تي پيرو اُن جو،
هر پلُ آهي تابع اُن جي،
سانجهي، رات، سويرو اُن جو،
هيءَ ڌرتي آ ماءُ انهيءَ جي،
وڻ وڻ آهي پياءُ انهيءَ جو،
پن پن، ڪلَ، ڪنگورءِ نڙَ سان،
ماٺيلو آ سڳُ انهيءَ جو،
سجُ ءِ ٻجُ ٿو ٻهڪي اُن لئہ،
هر ٻارو آ دنگُ انهيءَ جو.

هر ماڻهو ڇا ڄاڻي سگهندو،
اُن جي ڳالهين جي مالها ۾،
آهي معنيٰ جو هر ڌاڳو،
وقت هميري ڪولهيءَ جو،
ڪيئن گذريو آ، ڪيئن گذري ٿو!؟

اُگھاڙا چور

ڏينهن ويڙهيل بادلن ۾ هو هتي؛
پٽُ پهريل شام جا پاڇا هُئا،
اندبلث جا رنگ ها، يا اُپَ کي؛
ڪنهن ٻَڌا رنگين جڙ ڏاڳا هئا!

سِجُ صليبن جو لهي ويو هاڻ آهِ؛
شهرَ جو سورج مُکي ڪو ٽئي نہ ٿو،
هُو هُئو پاڳل چڙهي ويو دارَ تي؛
ڪير آهي ڪو ٻيو سِرُ ڏئي نہ ٿو.

گُگھُ اوندھ سان اکيون، ٻانھون ٻَڌي؛
چنڊَ کي اغوا ڪيو آهي ويو،
رات جو منحوس چِھرن کي ڏسي؛
ديسَ کي چنڊو چيو آهي ويو.

ديس! تُنھنجي دانھن مان ڪنھن کي ڏيان؛
ڪنھن نہ مرندي آ پڪاريو ۽ سڏيو،
پنڌ ۾ ويو نانگُ سيني کي ڪکي؛
ڪنھن مُڙي ڪنھن کي نہ پويان آ ڏٺو.

درد جو دارون ڏئِي هُو ديسَ کي؛
جڻ پسارين جا جھلي ويٺا دُڪان،
خواب هر ڪنھن جي ترِيءَ تي هُو رکي؛
ويا اڏيندا سونَ، چانديءَ جا مڪان.

ڪُوڙ جو ٿِي ڏنُ ڪنيائون ڏوڙ مان؛
سچَ جا ساکي نہ ها، پرور نہ ها،
ديسَ جون چتيون اُڌيڙي ويا ڪٽي؛
جڻ اگھاڙا چورَ ها، رهبر نہ ها!

بي خوف صليبن تي، آ وقت جي چريائي،
منصورُ قبولي ڪيئن، هِن دؤر جي دانائي.

هن دل جي ٽُٽڻ تي آ، شيشن ۾ ڪيو ماتم،
پٿر جي خدائن وٽ، آ مُرڪ جي مهنگائي.

جلادَ سِسي ۾ ڏٺو، هَٿَ، پيرَ ڪَپيا هُن جا،
هن رسمِ شهادت تي، تاريخ ۾ شرمائي.

روميءَ جي رقاصا جو، ڪنهن پيرُ ڪَڇيو آهي؟
هي رقص عبادت آ ۽ روح جي اُجرائي.

هن چنڊ ڇڪوري جو، ڪو انت نہ اچٽو آ،
چانڊاڻ ۾ چاهت ڪي، آ مات ڪڏهن آئي؟

منصورُ ڪري پردو، جڳ ۾ تو جيئي تنها،
شِبليءَ ڪي سزا گل جي، پوڳائي اڪيلائي.

دامنِ ڪوهه

سرد موسم جي ڍاڙن ۾ ملي؛
اُسَ جي آثار جهڙي ڇوڪري،
وئي نظر جي نانگَ سان مون کي ڏنگي؛
زهر جي ڪنهن ڏار جهڙي ڇوڪري.

پهچندي ئي روح جي پاتالَ ۾؛
ڪا ٻڌِي وئي ڳنڍ سوگهي ساهه جي،
ديد جا وئي در اورانگهي هانوَ ۾؛
ڪا سيالڻ هير، وارث شاهه جي.

آرزوءَ جو ڪو لڳي ٿي سلسلو؛
يا ايامن جي اندر جِي اُڄَ هئي،
ڪنهن سمندر جو ته ڄڻ عُنوان هئي؛
يا نگاهُن جي اڱيان ڪا رُڃَ هُئي.

ڪوهِ دامن جي رهاڪو نينگري؛
آبشارن جِئَن حواسن تي لٿي،
هُن نديءَ جهڙين نهارن سان ڏٺو؛
پيا اِرم جا بند دروازا کُلي.

اکڙين جي آلاڻ۔

تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

تنهائيءَ جي اونداهيءَ ۾،

يادن جي چانڊاڻ۔

تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

موتئي جهڙن ماڪ ڦڙن ۾،

هيءَ جا آسرهاڻ۔

تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

آڌيءَ اُڀ ۾ هيءَ تارن جي،

جڳ مڳ روح رهاڻ۔

تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

پرهہ پَريءَ جي پاند کڻڻ سان،

اوير ۾ لالاڻ۔

تنهنجي ڳالهہ ڪري پئي.

لهرون، پکي، ڪنارا، وسڪارَ سارَ ۾ ڏِسُ!
نِيرا اٿاهه ساگر، پنهنجي نهارَ ۾ ڏِسُ!

ڪي زلف سرڪشيءَ ۾، زنجير ٿي پون ٿا،
گهرا سنگينِ گهيرا، ٻانهن جي هارَ ۾ ڏِسُ!

موسم جون مهربانيون، هُرنديون رهن هوا ۾،
گهر جون ڳليون اوهان لئه، مهڪيون بهارَ ۾ ڏِسُ!

ڏي جهول ۾ گلابي، جوڀن جا ڦول مون کي،
تو ئي گلاب پوکيا، پنهنجي خمارَ ۾ ڏِسُ!

ڪنهن چنڊ جي تمنا، پاڳل ڪيو اسان کي،
ڪي رات جا ستارا، پنهنجيءَ پچارَ ۾ ڏِسُ!

هڪڙي مالها سوري

ڏور پُراڻي هُن مندر ۾،
سوچون، سندر سپنا گهوري،
هڪڙي مورت پوڄي پڳلي،

هڪڙي مالها سوري.

سِجَ جي ڪرڻن تي هُن گل جي، اک رهي هرجائي،
هڪڙيءَ منڙيءَ بُوند ابر لئه ، سِپَ سدا سودائي،
هڪڙي چندرما جي پويان، آندو انتُ چڪوري،

هڪڙي مالها سوري!

هڪڙي من – موهن لئہ هُن جا، چُلڪن نيڻ ڪٽورا،
ڪنهن پل هُن کي چينُ نہ آهي، هر پل هورا ڪورا،
ريجهائي ٽي جاٽي پوءِ بہ، هينئڙو هوري هوري،

هڪڙي مالها سوري!

کهڙي گيانيءَ ۽ اگيانيءَ، ماٽيو من جو موتي،
هڪ پل آهي جيون- مايا، هڪ پل جيون جوتي،
هڪڙي پل ۾ ڪير ڪٽي ٽو، سُک ۽ دُک کي توري،

هڪڙي مالها سوري!

رنگ محل ۾ چوڏس چهرو، روشن هڪڙو آهي،
هي جڳُ ان جا روپَ سَوين پر، درشن هڪڙو آهي،
هڪڙو ڪرشن هڪ بنسيءَ سان، آيو جهنگ کي جهوري،

هڪڙي مالها سوري!

تو سوا وڃان ڪاڏي!
زندگي ڪيان ڪاڏي!

اک کڄي نٿي توتان،
اک کڻي ڏسان ڪاڏي!

چنڊَ رات، تنهائي،
درد کان ڀَڄان ڪاڏي!

آءُ تون لڪائي رکُ،
لوڪ کان لڪان ڪاڏي!

هر ڏِسا عقابيٖ آ،
اي هوا، اُڏان ڪاڏي!

قرة العين طاهره

قرت العين،
ڪالهہ خوشبوءَ جي مدفن ۾ جيئن ئي سُتي،
اڄ بہ اُن جي مٽي،
چڻ گلابن ۾ آهي رکي؛
۽ گُل لالہ وانگر سندس چهرو ٻهڪي پيو.
طاهره جو بدن باغ ۾،
ڪوڙ سارن گلن جي آهيڙان رکيو،
وارَ جڻ ياسمِن ساڻ مهڪن پيا،
۽ اکيون جڻ تہ نرگس ۾ رهجي ويون،
چپ هر ڪنهن ڪليءَ ۾ ٽا مُرڪن پيا.
ڪنهن بہ پوشاڪ، پردي ۾ چاهي رکيو،
حسن جو هر حوالو آ وکريو پيو!
سبزُ سُرهي هوا ٿي گلن مان لنگهي،
جاڳ جلاد جي،
ننڊ منصور جي،

موت آڏو الڳ ٿي ڪا معنيٰ رکي!
ڪالھ جيئن ڊيل جي چال سان،
سونھن — ساگر ڪٽي،
رنگ پوپٽ جا ڀِھري هوءَ نڪتي گھران،
ماڪ شيشا جھليا ڄڻ تہ اُن جي اڳيان،
نُور وسندو رهيو صبح — تاري منجھان،
۽ اکين خواب جا ڪنپ ڪولي ڇڏيا،
ڪنھن پکيءَ جي پَرن جي اُڏارن جيان؛
عشق پنھنجو ن جبينون جھڪائي رکيون.
ڪير آهي، ڏسي ڪائناتي حسن؟
جُھڙ جي جھالر منجھان، چنڊُ جھاتيون وجھي،
سمنڊ کي ڪيئن ندي پَوَ ۾ پاڪيون وجھي!
آبشارن پھاڙن، زمينن اُپن،
ريگزارن سان ڪنھن جو رهي ربط ٿو!
ڪنھن بہ آهي ڏنو؟
سِڄُ، صد برگ، جو گُل ٿو نِوڙي چُمي،
وقت، تاريخ جي ڄڻ تہ تسبيح ۾،
ملڪ موتيءَ جيان ٿو هٿن ۾ گُھمي،
طاهره جي ڳچيءَ ۾ چُنيءَ کي وجھي جن ڇِڪيو،
ٿنھن نِڙيءَ تي ڏئي ۽ گُھٽو جيئن ڏنو،
وقت گھوگھو ڏنو ڄڻ تہ ايران کي!!

هي دؤر سوچ لوچ جو، پيڪر نه ٿي سگهيو،
فنڪار جي تراشَ جو پٿر نه ٿي سگهيو.

ڪڏهين گلاب پوک مان، گوليون ڦُٽي سگهيون؟
ڪنهن گل جي پنکڙيءَ منجهان، خنجر نه ٿي سگهيو.

ڪو ديوتا رهيو نه پرستش جي واسطي،
ايمانُ ڪفر جي اڳيان، ڪافر نه ٿي سگهيو.

دل مان جهانَ جي نه تمنا ڪُٽِي ڪڏهن،
منهنجي اندر جو شخص، قلندر نه ٿي سگهيو.

ڪيڏي نه اُڃَ اُساتَ رهِي روح جي اندر،
درياهه ڪنهن به ريت، سمُندر نه ٿي سگهيو.

هُو تخت، بَخت پير جي هيٺان رکي هليو،
پر سنڌُ کي منظور، سڪندر نه ٿي سگهيو.

احمد حساس دل آ رهيو دوستو سدا،
ارپي شعورِ زندگي، شاعر نه ٿي سگهيو.

مڪمل جسم

مٿي تون مَن و سلويٰ ڪان،
مقدس ديوتائن ڪان،
نهايت خوبصورت تون،
خيالن جي خُدائن ڪان!

رکين ٿي دل جي ڌڙڪن ۾،
رهي خاموش پٿر جان،
ڪرين ٿي پيار تون مون سان،
ڏڃين ٿي پر زماني ڪان!

بنائڻ مون کي چاهين ٿي؛
امر کو لوڪُ قِصو تون،
۽ پنهنجي جسم جو مون کي؛
مڃين ٿِي اڌُ حصّو تون!

مڪمل مون سَوا ناهين؛
مڪمل کو نہ ٿِي سگهندينءَ،
بدن ڌاران بدن کهڙو؛
اڪيلي کونہ جِي سگهندينءَ!

محبت جي مٿي ڳوهيون؛
رکون ويساهہُ جنمن تي،
سَمايون ساهہَ ساهن سان؛
رهي پردو نہ جسمن تي!

جوڳڻ – بين وڄي–

نانگ ندورا آئيا.

چڙهي رات چڪيا مٿي،
مُنهنجي پيڻ سڄي،
جوڳڻ – بين وڄي–

نانگ ندورا آئيا.

جُوتا جوين هيئڻ تون،
مون سان ڪر نہ ٺڳي!
جوڳڻ – بين وڄي–

نانگ ندورا آئيا.

ها، هيءَ مُنهنجي جندڙي،
تنهنجي توهَ تڳي،
جوڳڻ – بين وڄي–

نانگ ندورا آئيا.

تو بن ڏاڍا ڏاڪڙا،
آيا لار لڳي،
جوڳڻ – بين وڄي–

نانگ ندورا آئيا.

ٿر تي ٻَرسِي سنهڙي ٻُوند،
اک مان ٽپڪِي رَتَ جي ٻُوند.

ٻَر سڄي جي پياسي ننڊ،
جاڳائي وئي هڪڙي ٻُوند.

ڪَچِي مٽي مهڪي جيئن،
مان ٿيان ڌرتي، تون ٿي ٻُوند.

ڪُوڙيون ڪڪريون، ڪُوڙي سانجهَه،
ڪوڙيون ڪِنوڻيون، ڪوڙِي ٻُوند.

ڪارو ساگر اُپڙِي روز،
سِپَ جهٽي ٿي منڙي ٻُوند.

ڪڪرين پاتا ڇڻ پازيب،
رڻ تي ڇم ڇم ڇمڪِي ٻُوند.

سُفيد ڊسمبر

هي برفباري سُفيد دريا،
ڪنارَ تي ڪا سُفيد ٽڪري،
ٽڏي هي موسم ۾ سردُ ساحل،
اَچن تهن تي اُداس ڪڪري.

زمينَ ويڙهيل ڪفن ۾ آهي،
ڪئي وئي آ سفيد پوشي،
۽ برف پريل بدن ۾ آهي،
دلين ۾ وِلهَ ۽ ڪُلِي خموشي!

ڪپاهَ جهڙيون وڻن جون ٽاريون،
پگهاريل جڻ پنن تي چاندي،
هي برف ۾ ڏِسُ حساس ٻُوٽا،
۽ سرد رستو، هوا پيادي!

پکي ڊسمبر اُڏن پيا ٿا،
مفاصلن جي گهٽاءِ موسم!
اِڇي براندي بدن کي ٽون ڏي،
وسارِ ويچا، نياءِ موسم!

سپ کي پنھنجو گوتم آ

سپ کي پنھنجي پنھنجي ريت،
پنھنجي پنھنجي ڌرتي آ،
پنھنجا پنھنجا پيغمبر،
پنھنجي پنھنجي جاگرتا.
پنھنجو پنھنجو ڌرم ڪرم،
پنھنجي پنھنجي آ پوڄا،
پنھنجي دنيا ۽ عقبيٰ،
پنھنجي پنھنجي محبوبا،
سايا سايا جا موتي،
سپني سپني جي مالھا!

پنهنجون پنهنجون سِيمائون،
پنهنجا پنهنجا حصا ٿيا ـ
پنهنجون ڏندڪٿائون ڪئين،
پنهنجا پنهنجا قصا ٿيا ـ
پنهنجي پنِهنجي حرم سراءِ،
پنهنجا پنهنجا ديرا ٿيا ـ
پنهنجا پياسا پياسا پَٽ،
تاسا تاسا صحرا ٿيا ـ
پنهنجا جَهر جَهر جهرڻا ڪئين،
پنهنجا جهلمل تارا ٿيا ـ

پنهنجن پنهنجن پيرن ۾،
پنهنجي پنهنجي دلدل آ،
پنهنجو پنهنجو رستو ٿيو
پنهنجي پنهنجي منزل آ،
سبز جزيرا پنهنجا ٿيا ـ
پنهنجو پنهنجو ساحل آ،
سڀ ڪي پنهنجي ميگها رُت،
پنهنجو پنهنجو بادل آ،
پنهنجي پنهنجي عصمت ٿي ـ
پنهنجو پنهنجو آنچل آ.

سڀ ڪي پنهنجو پوربُ ۾-
پنهنجو پنهنجو پڇم آ،
سڀ ڪي پير رقاصا جا،
پنهنجي ڇيرِ ۾ ڇَم ڇَم آ،
سڀ ڪي پنهنجا ساز ۾ سُرَ،
سڀ ڪي پنهنجو سرگم آ،
سڀ ڪي پنهنجا پنهنجا گهاءَ،
پنهنجو پنهنجو مرهم آ،
سڀ ڪي پنهنجو گوتم آ،
سُرَوم دُکمُ دُکمُ آ.

نيڻ آلا، اُگهي ته به چگهو،
ڳورو مرڪي، کلي ته به چگهو.

دردُ پيلي جيان ڳو ٻري،
ڳورو ڳورو، ڏکي ته به چگهو.

پيار، نفرت منجهان ئي سهي،
ڪنهن نظر سان، ڏسي ته به چگهو.

روز چهرا نوان ٺِي رکي،
هڪڙو چهرو، رکي ته به چگهو.

برف جهڙي ٺڏي ڇوڪري،
باهه وانگر، ٻکي ته به چگهو.

سيٽيءَ جو آواز۔
آڌيءَ ويل گهٽيءَ ۾!
چور بہ چوڪيدار ڪان،
ڪيئن لڪائن راز۔
آڌيءَ ويل گهٽيءَ ۾!
چانڊوڪيءَ ۾ واءَ جو،
جهيٽو جهيٽو ساز۔
آڌيءَ ويل گهٽيءَ ۾!
تارا، جاچي اُتِ جا،
چندُ ڪري ٿو ناز۔
آڌيءَ ويل گهٽيءَ ۾!

مستقبل جي نالي

هوائن جي آنچل تي ڪنڍڙو پرن ٽيون؛
هي فطرت جون همراز فنڪار ڪڪريون،
شفق رنگَ جو دنگ ڏرتي نہ، سورجُ؛
اڪيون آدميءَ جون وڃن پاڻ ڳهريون!

نئون سج ڳيريءَ جي ڪنيڙاٽين سان؛
ڏکڻ ايشيا تي نوان رنگ اُٽندو،
سين سرحدن تان هوائون مٽينديون؛
دلين مان محبت جو درياھ ڦُٽندو!

ٽڏو جنورِيءَ جو سمورو مهينو؛
ٽڏي رات اُن جي جميل برفَ جهڙي،
ٽڏي پنهنجي سرحد ڪڏهن دوست ٽيندي؛
ٽڏي ملڪ جي ڪنهن ٽڏي طرفَ جهڙي!

کڏهن ٻهکندا خواب جڳ جي اکين ۾؛
کڏهن خوف، ٻيڏاد جا قيدَ ٽُٽندا؟
کڏهن مات جهنگل جو قانونُ ٿيندو،
۽ جهرڻا محبت جا ڌرتيءَ مان ڦُٽندا!

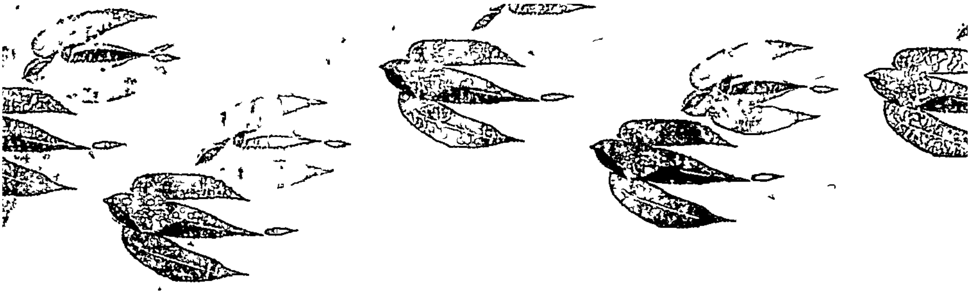

اداس روح ازل کان پناهہ ۾ آهي،
حسين خوابَ جي جنت جي چاهہ ۾ آهي.

جڏهن خُدا ئي رهي ٿو يقين کان ٻاهر،
فرار فرد جو اڪثر گناهہ ۾ آهي.

گکي ٿي ننڊ وڃي روز ڪامَ! گجراري،
نہ سگهہ سريَر، نکِي ساهُ ساهہَ ۾ آهي.

هوا سنگيت ٿي ڇيڙي ملاح ڪشتيءَ سان،
سمونڊُ سانجهہ سان ڪهڙيءَ صلاحَ ۾ آهي.

صليبُ سوچ جو عيسيٰ ڪٽي جتان گُذريو،
اسان جو عشق انهيءَ رسم راهہ ۾ آهي.

نقابُ پوشُ اجل آ سوار گهوڙي تي،
ازل کان ابد جي ارڏيءَ نگاهہ ۾ آهي.

١٠

سَتِي جَتِي

سونَ سريکي پنهنجي ڏرتي،
گهايل گهوڙا، آرڻ- آرتِي،
جنهن جنهن اُن کي لُڻ ءَ لُڻ ءَ لاتو،
تنهن تنهن سان آ پِڙَ ۾ پَرتِي:

سانئڻ سرتي، سَتِي جَتِي!

ڏرتيءَ ڏوڙ نه جهڙو ڏنُ آ،
ميرو جنهن جو مُور نه مڻُ آ،
ٽر ۾ ٽڏڙيون، پِٽَ پِٽَ ولڙيون،
ٽِن ۾ ڪيڏو واسُ، ورنُ آ،
موتيءَ جهڙي، جوتيءَ جهڙي،
اُن جي اَن جي رَتِي رَتِي:

سانئڻ سرتي، سَتِي جَتِي!

زيريون ۾ زنجيرَ نه گهرجن،
اوچڻ ۾ عنبيرَ نه گهرجن،
پنهنجي ڦاٽل ساٽل لوئي،
پاندوٽا پَٽ چيرَ نه گهرجن،
بخمل جي پوشاڪان اَڳِري،
پنهنجي چولي چَتِي چَتِي!

سانئڻ سرتي، سَتِي جَتِي!

پنهنجي مٽي پنهنجي آهي،
چنڊئون چِٽِي پنهنجي آهي،
پيٽِ پلي تون دنيا ساري،
پنهنجي گهٽي پنهنجي آهي،
واڙي واڙي، ٻاڙي ٻاڙي،
سڀ ڪي پنهنجي پَٽي پَٽي:

سانئڻ سرتي، سَتِي جَتِي!

دانهن

سورج مُکيءَ،
ڪنڌ لاڙي چيو:
”سِجُ
ڪنهن جلاد جيان،
رات جي ڦاهيءَ
چاڙهي ٿو!“

چنڊ تارن سوا، رات اهڙي لڳي،
بلبُ پرندو رهيو، پر نہ اوندهہ گهٽي.

هُو گلابن کي پوکي، سُتو صحن ۾،
رُت اپريل ۾، ريجُ رَت جو ڏئي!

هوءَ سُڏڪي، لُڇي، رات ڪشتو پچي،
فٽ پاٽن مٿان، بُڪَ ويڙهي سُتي.

زرد پاڇا نہ توتي پون چوڪري،
بيهُ شيشي اڳيان تون نہ تنها اچي!

شهرَ پنهنجا، ستم ڪيڏو، جو ٿا لڳون،
اوپرا اوپرا، اجنبي اجنبي!

تهذيبَ جو نئون جنم

ٻُکن ۾ ڪڙهن ڪنهن جا آنڊا جڏهن ٽا،
سڄي رات فطرت جي تخليق روئي،
ڏکن جون ٽي شبنم سان مالهائون پوئي،
عُمر ڪان اڳي ٽا ٽين ٻارَ بالغ،
وتو هي جنم آهه تهذيب ڪهڙو؟
انڌو ڏوڙ ڪنهن جي ڪري پالنا ٽو!

سڄو ڏينهن چمني ٻري مِل جي ٿي،
ڏُکن نانگ دونهين جا آڪاسَ ۾ ٿا،
پناهون وٺن لُڙڪ احساسَ ۾ ٿا،
جڏهن سانجهه سوني اڱڻ تي لهي ٿي،
ٿڪل ساٿو ساٿو ٿو مزدور موٽي،
هٿين، پيٽ خالي ۽ مجبور موٽي!

لٿو شهر جي آ اکين منجهه موتيو،
ڪنن منجهه ڪوسو پِريو وقت شِيهو،
رهي شهر گونگو ۽ خاموش ڪيڏو!
ڪٿي ساز آواز جا گيت پوکيون؟
اکيون آرسيءَ تي رکِي ناز ڪريون،
ڪٿان گفتگوءَ جو تہ آغاز ڪريون؟

هڪڙي گوليءَ سان ڪِڙيو،
هڪڙو ڇاتيءَ تي گلابُ.
کهڙو خوابُ؟
کهڙي ساڀيا خواب جي؟

ڪنهن ڪيو اتهاس ۾،
اهنسا جو انتخابُ.
کهڙو خوابُ،
کهڙي ساڀيا خوابَ جي؟

وقتُ گرهڻ ۾ وتو،
چؤڌسا اوندهه عذابُ.
کهڙو خوابُ،
کهڙي ساڀيا خوابَ جي؟

ايندو ايندو اوچتو،
آشتيءَ جو انقلابُ.
کهڙو خوابُ،
کهڙي ساڀيا خوابَ جي؟

سُپاٽي جو سڌارٿ

انهيءَ لئہ منتظر آهيان؛
جنم جيڪو وٺي پنهنجو ڇُڪو آهي،
مڪمل پر ٿيو ناهي،
اجا هو دائرو رت جو،
ڪچو آلو ٿڙو ڪوئي،
بدن جي جستجو ۾ آ،
انهيءَ جا نيڻَ ٻُوٽيل ۽
اجا هُو گرڀَ ۾ آهي!

وڏي ٿو روزُ جيڪو جسم جي اندر،
حرارت ٿي ملي اُن کي،
الڳ سنسارَ جي رستي،
انهيءَ جي دل پئي ڌڙڪي.

انهيءَ جي لوچَ پنهنجي آ،
انهيءَ جي ننڊَ پنهنجي آ،
انهيءَ جي جاڳَ،
ان جي ڊوڙَ پنهنجيٰ آ،
انهيءَ جو سڄُ پنهنجو آ،
انهيءَ جو چنڊُ پنهنجو آ،
انهيءَ جو ڏؤر پنهنجو آ،
انهيءَ جي سِرشتي پنهنجي،
انهيءَ جي زندگي پنهنجي!

ڦُٽي ٿي واٽَ ان جي لئہ،
اکين جي خشڪ صحرا مان،
ندي ڪنهن خوابَ مان جاڳي،
لهي ٿي پئي سمندر ۾،
سُکل وڻ جي صليبن تي،
ڪِڙن ٿا گُل،
مسيحا جي آچوتيءَ مرڪ جهڙا ڪئين،
انهيءَ جيٰ راهہَ جا ڪنڊا،

گلابن وانگيان،
ٽِڙندا رهن ٿا ماڪ مهڪيل ۾،
صبح جي ويل،
مانارن منجهان وِگهري،
ڳڙي ٿي لارَ ماڪيءَ جي.
چَمر ٿا چانوَ ڪن هُن تي،
سِپن جا قيمتي موتي،
اُڪنديا ٿا رهن هُن لئہ!
هُما هُن لئہ مسلسل آسمانن ۾ اُڏامي پيو،
سُنهرو سج پهاڙن تي،
ٽئي ٿو سر بسجدا ۾،
زمينون ٿيون صدائون ڏين،
رهن بي چينُ ساحل ٿا،
هوائون گيت ڳائن ٿيون.

اُهو جيڪو،
اجا آيو بہ ناهي ۾،
اجا موجود دنيا ۾،
ڪَچي اک آ نہ کولي، اُن،
سُپاٽي جي سڌارت جي،
نئين نِرواڻ جي نغمي
ٻُڌڻ لئہ منتظر آهيان.

شرابَ ۾ جڏهن لهي ٿو چنڊُ آسمانَ جو،
گلاس ۾ پري پيئون ٿا دردُ هِن جهانَ جو.

رهي ٿي دل جي دوبدو، ڪا آئينن جي گفتگو،
هلي ٿو ڪاروبارُ ڏِسُ فريب جي دڪانَ جو!

زمين مختصر اڳيان سمونڊ جي وشالتا،
ڏسان ڏسان ٻہ خوابُ ڪيئن زمينَ تي مڪانَ جو!

انيڪ آدمي رهن ٿا مُنفرد ۽ مختلف،
نہ شهر جون شناختون، نہ ڪو پتو نشانَ جو!

خيال، خواب ۾ متان اچي وڃين تون اوچتو،
ڪُليل دُئار دل جو آ ۽ در ڪليل ڏيانَ جو.

اکين جي برف پوشُ هيءَ ندي جمائي خوابَ ٿي،
پگهاري نيڻَ چو نہ ٿو ڪو گرم سِجُ گمانَ جو!

بيوطن بيقرارن جو سفر،
دربدر درد وارن جو سفر.

دوستو! پيار آهيَ ئي فقط،
واعدن، اعتبارن جو سفر.

تنهنجي ئي تير سان روڪيو ويو،
تنهنجي ئي شهسوارن جو سفر.

اي اڪيون لڙڪ روڪيو ماٺ ٿيو،
طئہ ڪريو رازدارن جو سفر.

فاصلن ۾ مسلسل ٿو رهي،
حادثن، انتظارن جو سفر.

جئن لڳا واٽ تي پٿر، ٿيو-
باوضو گنهگارن جو سفر.

مريم جي مٺي

چنڊُ هو رڻ ۾ ٻَريو؛
رات جنهن تي هئي ٺَرِي،
تون پئينءَ چِو پاڪرين؛
چاهَ منهنجي ٽي ڇَرِي!

تو نہ ڄاتو هي ڪڏهن؛
مان وڏو سيّاحُ هان،
ساحلنَ جي تڙپ هان؛
مان وڏو اوڙاهُ هان.

مون ۾ عربي سمنڊ جون،
ڇيڪ ڇوليون ٿيون ڇُلن،
ڪي جزيرا جان ۾،
ڇوڙ، ڇاڙهون ٿيون ڇُلن!

اڄ بہ ساڳيا سڙهہ سنوان،
من جي ٻيڙيءَ ۾ لُڏن،
ٻيرڪون ڪي بحر جون،
مون ڪي ڏورانهون ڇڪن.

اڄ بہ پوئي هار ڪي،
هُو هوائون ٿيون هُلن،
جابلو جَرَ ساڻ هُو،
پير منهنجا ٿيون ڌوئن.

ايئن نہ مون ڪي روڪ تون،
لُڙڪ جي زنجيرَ سان،
پيار منهنجو پيار ناهہ،
راهہ جي رهگيرَ سان.

منهنجي دنيا اُپَ ڪان،
۽ زمينن ڪان وڏي،
روح جي ڪن راحتن،
بيقرارين ڪان وڏي.

هي جُهڙالو نينهن جو،
چند گهڙين جي چوٽ آ،
مينهن جو آ معجزو،
پٿر جي پالوٽَ آ.

پوءِ به تي مون لئہ لِکين،
ڇو صحيفا سارَ جا؟
تاسَ جا تمثيل ۾،
ڪي ديباچا دارَ جا.

مون ۾ جاڳي روز تِي،
ڪارونجهر جي ڪورَ ڪا،
گوڙ ڏروءَ جي گونج ۾،
ڪي ٺهوڪا مور جا.

۽ پريان ڪي ريت تي،
هُو پکين جا پيرڙا،
ٿا اُٿن آوارگيون،
ڇڻ سکين جا پيرڙا.

سُڃَ جي هر شام ۾،
ويا نگاهن ۾ لهي،
تون نہ سي سمجهي سگهين،
پيار منهنجي جا ٻهي.

مان نہ ڪو تبريز هان؛
۽ نہ روميءَ جو ربابُ،
مان نہ هان شيراز جي؛
ڪنهن بہ متيءَ جو گلابُ.

مان نہ عيسيٰ جو صليبُ؛
تون نہ مريم جي مٽي،
مان نہ ڪرسمس جو قصو؛
تون نہ گِرجا جي گھنٽي.

سِجُ صوفيءَ جي مُنڊي؛
جنهن تي منهنجو آ جَڙاءُ،
آءٌ ڪرٽو سانجھ جو؛
منهنجو پاٽيءَ تي پَڙاءُ.

تونٌ وڄائي ڇا ڪندينءَ؛
مون ۾ پيانو موهَ جو؟
آسَ پائي ڇا ڪندينءَ؛
آءٌ نہ جھرٽو روهَ جو.

پيار جي پياس جي، آس ڪاٽي ٻَلي،
دل اڪيلي بنا ماڪ، چمپا ڪَلِي.

سچ جي چِڪَ ۾، گول ڌرتي گُهمي،
ڳالهه سچ جي، سموري گِليلي سَلِي.

روح ۾ تيز بارش، اُٺي موسمون،
رنگ پوئي هوا ۾، شهر جي ڳَلِي.

رات سُنسان، ويران ڪيڏي هئي،
راهه ۾ مختصر روشنائي رَلي.

سورٺ نيڻ نگينا

چارڻ!
تنهنجو چنگ نہ اهڙو،
جهڙي سورٺ سونهن!
تو وٽ اهڙي تند ڪٿي آ؟
جهڙا هُن جا وار.
چريا! تو وٽ چاهہ نہ اهڙا،
جهڙا هُن جا پيار.
تو وٽ اهڙو ساز ڪٿي آ؟
جهڙي هُن جي چير.

سورٺ ڪجري،
من جي اُجري،
تنهنجي من ۾ ميرُ!
تنهنجي مُٺ ۾ ماڻڪ موتي،
هيرا، لعل هزار.
هُن جا نينڻ، نگينا نوري،
حيرت ۾ وينجهار!
تو وٽ سُر جو مانُ ڪٿي آ؟
توڪي سِرَ جي لوڙ.
هُن جي چوڙين ۾ سَو سرگم،
جُهونا ڳڙهه جي جوڙ.
تون پينارُ ڳلين ۾ ڳائين،
تنهنجو ڪهڙو مُلهُ؟
سورٺ سون-سريکي ساري،
آهي پاڻ اَملهُ!

رات به ڪاري رات۔
مون وٽ، وَٽِ نه ڏِيئڙو!

جنهن جي هٿ ۾ روشني،
اُن کي کڙي مات۔
مون وٽ، وَٽِ نه ڏِيئڙو!

سِرُ مٿانهون سنڌ ڪان،
ڪيڏي اوچي بات!
مون وٽ، وَٽِ نه ڏِيئڙو!

هِن اونداهي ڏيهه ۾،
جرڪي منهنجي ذات۔
مون وٽ، وَٽِ نه ڏِيئڙو!

رانول تنهنجي رتَ مان،
جاڳ ڦٽي پرڀات۔
مون وٽ، وَٽِ نه ڏِيئڙو!

جڏهن پيي پاڻ ۾ وکري ڏسان ٿو،
سمندر جي اڪيلائي ڏسان ٿو.

پلي وچڙي وڃو مون کان سفر ۾،
اڪيلو ئي سهي مانجِي ڏسان ٿو.

نهارن ۾ نئون پيچو لڳايو،
محبت جي مٽيءَ جو ٿِي ڏسان ٿو.

پکيءَ جي اک منجهان نڪري اڪيلو،
هزارين روز آهيڙِي ڏسان ٿو.

لباسن ۾ رکيو ڇاهي، ٻُڌايو؟
مزاجن ۾ ئي عُرياني ڏسان ٿو.

ڪُلي ٿي، خواب ۾ ئي تِشنگي ڪا،
لهي ٿي ننڊ، مئي نوشي ڏسان ٿو.

ڪارو ٻن

سپنن جو سودائي ٻن مان گذري ٿو.

ڪاري ٻن جون راتيون ڪاريون، ڏينهن ٻہ ڪارا،
برسن گهور- انڌيرن تي ٿا، مينهن ٻہ ڪارا،
وقت پکيءَ جيئن آوارا ٿي اڏري ٿو-

سپنن جو سودائي ٻن مان گذري ٿو.

بن ۾ ڪارا نانگَ، ٻلائون، شينهن، ڳِداڙيون،
چيتا، باندر، لومڙ، سوئر، رِڇَ، ٻگھاڙيون،
پَنُ پَنُ ڏڙڪِي آوازن تي وڪري ٿو۔

سپنن جو سودائي بن مان گذري ٿو.

ٻَن ۾ هر پاسي آ ڀيانڪ اونده ڇانئي،
ٻَن ۾ آهي سانجھ، صبح جي مهلِ نہ ڪائي،
ڪير ڪنڊن ۾ زرد پنن تان اُڪري ٿو۔

سپنن جو سودائي ٻَن مان گذري ٿو.

سپنن کي پي روز سفر ڪو ڪرڻو پئي ٿو،
دؤر پُراڻي پٽڙ جي ۾ رهڻو پئي ٿو،
ساپياڻن جو سِجُ ڪڏهن ايئن اُڀري ٿو۔

سپنن جو سودائي ٻَن مان گذري ٿو.

درد جي آرسي، تي ڏئي روح کي،
خودفريبي خوشي، تي ڏئي روح کي.

اڄ سرءُ جي وٽن مان ڇٽي چاندني،
ڪا ڦِڪي روشني، تي ڏئي روح کي.

نيڻ لهرن جي پينگهن ۾ لُڏندا رهن،
ننڊ گهَرِي ندي، تي ڏئي روح کي.

ڏاک جي ول جيان، تنهنجي چوٽي لُڏِي،
چانوَ ڪنڙي مٺي، تي ڏئي روح کي.

لُڙڪ ۾ زرد سپنا، ارپنا منجهان،
ڪا ٻُڪي جُهوپڙي، تي ڏئي روح کي.

شهر ڪنهن اجنبيءَ جا مسافر اسين،
هر گهٽي. جڻ ڇُمي، تي ڏئي روح کي!

تون جي ناهين تہ هيءَ، سانجهہ ميرانجهڙي،
روز وِهَہ جي وٽي، تي ڏئي روح کي.

سوڳ

دردَ جا بادل اکين ۾ اچ لٿا،
بانسُريءَ جا دُور سُرَ ٻُڌجن پيا.
اُڀَ جي خالي ٺُٺل ڪشڪول ۾،
ڪنهن ستارن جون رکيون هي پاؤليون؟
۽ نظر جي دائرن ۾ ڪِٿ نہ ڪو،
روشنيءَ جو ڪوبہ جاڳيو ترورو،
ڇو الائي تون تہ اوجهل ٿي رهين؟
سوڳَ جي سُنسان ڪاريءَ رات ۾.
ڪونہ آيو نُور جو ڪو شهسوارُ!
روح جي خانہ بدوشي هيءَ پرين،
۽ نظر ۾ آهہ تُنهنجو انتظارُ!
هيءَ هوا هوشيار ۽ چالاڪ آ،
جاڳَ جي هر گهاٽ تي اُلري پئي.
ڳهرَ جي هر خواب سان ٽڪرائجي،
ديد جي پئي دلبريءَ کي دادُ ڏِئي،
لُڙڪ جي ڪنهن سُرخ ڳاڙهيءَ لهر سان،
هيئَن هلڪو بار دل جو ٿو ٿئي!

پيارَ جي ڏورِ

تنهنجي اکڙين سان ڏسڻ سپنا گُهران ٿو؛
هر سياڳو سڄُ منهنجو، تنهنجي نيڻن مان ڦُٽي،
تنهنجي اکڙين ۾ سُمهان ۽ تنهنجي اکڙين مان اُٿان،
مان هجان نمڪين موتي، تنهنجي پنبڻين ۾ ڇُلان
تون رهين نزديڪ، تنهنجي
روز اکڙين ۾ ٻُڏان، اُڀڙان، تران،
يا تہ مان تنهنجي پرن جي ڀر ۾ ڪوئي ٿِرُ هجان،
روز تون مون کي سنڀارين!
جي نهارين چاهہَ مان مون کي نِڪارين۔

يا ڪتابي تنهنجي چهري تي چِٽيو،
حسن جي ڄڻ نُونَ جو نُقطو هجان!
يا تہ مان تنهنجي لبن جو رنگُ ياقوتي هجان!
تنهنجي چپڙن ۾ رچان ۽ تنهنجي مُرڪن ڪي رڱيان،
تنهنجي ٺهڪن ۾ ڪڪوريو مان وڃان.
يا تہ تنهنجي نڪَ جو ڪوڪو هجان،
تنهنجي سڳنڌي ساهَہ ۾ جيڪا بہ آهي،
باغ جي رابيل جي خوشبو، ولين.
سُرهاڻ، سرڪنڊ ۽ چنبيلي جو قُليل،
مان انهيءَ ۾ تنهنجي ساهن جي سهاري،
شامَ جي تاري جيان ٻرندو رهان.
يا تہ مان جُهومڪ هجان،
صبح سانجهيءَ رات جو تنهنجي ڪنن ۾ پيو لُڏان،
تنهنجي ڳلن سان پيو گسان،
رخسار تنهنجا پيو چُمان!
تون ٽڪي ليٽي وهاڻي تي پوين،
۽ ڳهرجي مان ڳلن سان ڳل ملائي ،
خوابَ جي ماحول ڪي اُٽندو رهان،
يا تہ تنهنجي ڪونج جهڙيءَ مان ڳچيءَ ۾،
ست سري دهريءَ جيان،
هن سونهن سان سنوري پوان،
تنهنجي سيني جي سچي هن سونَ ڪي،

يا خريدي پيارَ جا انمول موتي پيو مڙهيان،
ساک تنهنجي تن بدن ۾ واسَ وَن جي مان کٽان.
وڻ جڏهن ڦُولارجن ۽ پيرَ جڏهين چاٽجن،
مان ٻہ تنهنجي جهول ۾ کو پيرُ ڳاڙهو ٿِيي چٽان-
يا تہ تنهنجي پير جي پازيب جيٰ چاندي هجان،
تنهنجي پيرن ۾ رهان ۽ تنهنجي پيرن ۾ سُنهان،
تون هلين جي ڊيل وانگي، تنهنجي پيرن ۾ وڃان!
تون رڳي منهنجي تہ ٿي ڏِسُ!
ڏورِ پنهنجي پيار جي مون سان ٻڌي ڏِسُ!
تنهنجي تَنَ کان تنهنجي من تائين رڳو،
مان نرم کي روح جا رستا ڳُهران ٿو،
تنهنجي اکڙين سان ڏسڻ سپنا ڳُهران ٿو!

ڏينهن کي رات، رات ڪيئن چئجي؟
جيت تنهنجيءَ کي، مات ڪيئن چئجي؟

جنهن جو پاڻي، نہ آهہ رتَ ورنو،
تنهن نديءَ کي فرات ڪيئن چئجي؟

قيدَ ڪيڏا ضمير لئہ آهن!
آدميءَ جي نجات، ڪيئن چئجي؟

هُوءَ ڪنهن موڙَ تي ملي ويندي،
اهڙي ڪا ممڪنات، ڪيئن چئجي؟

رسم سقراط جي نڀايون پيا،
زهرُ احمد حيات، ڪيئن چئجي!؟

منهنجو پُٽ

مِنهنجي پڙڏاڏي جي پيڙهي،
مون کان پوءِ!
منهنجي پُٽ تائين آ پُهتي.
هُن جو منهنجو جرُ ٻہ ساڳيو،
ٻانهون ساڳيون، ٻرُ ٻہ ساڳيو،
منهن، مهانڊو قد ۽ هاٺي،
چال ٻناوت ساڳي آهي،
منهنجي ۽ منهنجي پُٽَ جي
نڪ، اکين جي جوڙَ جڙاوت ساڳي آهي.
سڀ ڪجهہ هي هڪ جهڙو هوندي،
هُن جي خوابن جي پر سرحد پنهنجي آهي!

مان ڳوٺاڻو،
منهنجو دريا پرتي ياڻو،
منهنجو اُپرڻ، اُهڻ پنهنجو،
منهنجو نکرڻ، سنبرڻ پنهنجو،
منهنجو هر پل پنهنجي تَرسان،
لڳ لاڳاپو پنهنجو آهي!
منهنجي رهڻي کهڻي پنهنجي،
سڳ سياپو پنهنجو آهي!

منهنجي پٽ جي پيرن هيٺان،
شاهي رستو شهر ولايت وارو آهي.
وينزويلا يا آمريڪا،
ميڪسيڪو يا ڪئنيڊا،
هُن جي اک جي آڏو آهن،
هُن وٽ پنهنجا زاويا آهن
پنهنجا نقشا، خاڪا آهن!
سوچ بہ پنهنجي رُخ جي آهي،
هُن جي خواهش جو هر پاسو پنهنجو آهي،
هِن دنيا ۾ هُن جو حصو پنهنجو آهي!

راڌا!

پڳلي راڌا!
تنهنجي شويا،
سانجهيءَ ويلا،
ڏيئي وٽ جان،
لاٽون لاٽون،
روز ٻري ٿي!
مندر چُپ چُپ،
گِهنڊَ ننڍا ڪا،
سانجهہ سهيڙي،
پازيبن جي،
سُرَ جي ورڪا۔
گوپيون ڳائن،
بندرا بنَ ۾۔
شيام ڪنهيا!
تو لئہ دوها،
خاموشين جا!

وئي وئي رات وئي-
آيو آيو سوجهرو.

پنهنجا ساڳيا پيچرا،
نہ ڪا ڀول پئي-
آيو آيو سوجهرو.

اوندهہ انڌوڪار جي،
ناهي ڳالهہ نئي-
آيو آيو سوجهرو.

تو جو وِهُہ اوڳاڇيو،
پڙڪي سنڌ پئي-
آيو آيو سوجهرو.

ڪنهن اڳيان شخص هُو جُهڪي نٿو،
ٻُڪَ ۾ هوڏ تان لهي نٿو.

روز ڪيڏا ڪتاب ٿو پڙهي،
سچ جي زهر کي چَکي نٿو.

هُن اُڏارا وتا ٻه پيرَ، پکَ،
وقت سان گڏ ڊُڪي، اُڏي نٿو!

آس جو آسمانُ آڳميو،
پر ڪِنوي ۾ ڳجي، وَسي نٿو.

نانگُ، جو پيندَ تي پڇي لِڪو،
هاڻ لٺ کان ڊڄي، لڪي نٿو.

هي سفر آ سفر عجيب ڪو،
زندگيءَ جو سِفر لڳي نٿو!

سج نئين سان آپگهات۔
آڳ شعلا اُڀ ۾.

ڏسُ! بدن بارود سان،
زخمي زخمي ڪائنات۔
آڳ شعلا اُڀ ۾،

کهڙي ڇايا خواب جي،
چاندني ۾ چپ چپات۔
آڳ شعلا اُڀ ۾.

بند پڃري ۾ چڪورُ،
آ اڪيلو چنڊ، رات۔
آڳ شعلا اُڀ ۾.

عشق جي تڪميل

مقتل جي بهارن ۾ سدا خون جي گردش؛
۽ دار و رسن جو بہ رهيو رنگُ حِنائي،
دلدل ۾ ڪِريا ديس لئہ منصورَ ڏڙا ڏڙ؛
مقتول وطن جي نہ ڪهين دانهن ڳنائي!

هر جيءَ ۾ جلاد لئہ چِڪيا تہ جلي پر؛
هر روز جي ماتام تي ڳوڙهو نہ ڳڙيو ڪو،
۽ ڏينهن جي هر ڏنڀ تي ڏمريون تہ ڏِنگايون؛
پر ماٺ جي ماحول ۾ دلبر نہ ڪُڇيو ڪو!

هر آسَ جي قنديل ۾ ها جوت جا جادو؛
۽ رات جي اونداهہ ۾ تارو نہ لُڇيو ڪو،
مغرور هوائون گهُليون جانان جي جنت ۾؛
۽ ڏوڙ جو جُهڙ پيي تہ اسان وٽ نہ جِهميو ڪو!

۽ ديد جي درياهہ ۾ گهاتو تہ سوين ها؛
پر خواب جي ٻيڙيءَ سندو ڦرهو نہ لڌو ڪو،
مضبوط ملاحن جا سيئي رَڇَ ڇِڇجي پيا؛
ڇولين جو ڏسي ڇوهُ نہ ڪنهن جهول جهليو ڪو!

جڻ ناخدا سان وئي ٻُڏي ڪا منزلِ مقصود؛
جڻ هو خدا جي خلق کي پيو ڪونہ سَهارو،
سڀ ارت، رسا، ونجهہ هئا سيرَ ۾ سوگها؛
۽ سبز جزيري جو هئو دورُ ڪنارو!

خنجر جي رهيو نوڪَ تي معصوم تبّسم؛
مصلوبُ جوانيءَ جو رهيو ٽهڪ ڪو چنچل،
۽ دردَ ۾ هئي غرق سڄي زندگي پنهنجي؛
بيڪار جدوجهد نہ ڪاوش نہ ڪا هلچل!

بي نُور ڳلين ۾ ٿي رُليون پنهنجون صدائون؛
۽ سڏ پڙاڏو بہ ڪو گونجيو نہ ڳگن ۾،
ڪنهن روشنيءَ جي آرزوءَ ۾ راهہ ۾ مون سان؛
ڪو اجنبي ساٿي نہ هو صحرا جي صحن ۾!

نمرودُ خدائيءَ جي ڪري روز ٿو دعويٰ،
معبودَ جي پر ماٿ ۾ محشر ڪو لڪل آ،
هر جاڳ جي آ آڳ ڪي روڪڻ جي تمنا،
هر دؤر جي پاتال ۾ آڙاھ ٻَريل آ!

الزام جا پٿر ٿا وسن روز پيا مون تي،
منهنجي ئي مٿان وقت جون موجود ميارون،
منهنجي ئي جگر منجھ ٻُڏڻ لاءِ پياسِيون،
ٿيون روز رهن مياڻ ۾ رُوپوش ترارون.

مون کان نہ مُهاندو رهيو اٽڇاڻ ۾ اوجھل،
دلدار جي صورت، نہ ڪي اغيار جو چهرو،
محبوب ڪا مورت نہ رهيو پيار ۾ پردو،
۽ سِينڌ جي سُرهاڻ نہ ڪي ٽِر سندو تمغو:

جڻ سونهن جي ڪنهن خواب جي تمثيل ۾ پُورو،
هي ديسُ لٿو عشق جي تڪميل ۾ پُورو!

نيم عرياني

اجنبي عورت!
ڪچي چڻ سونَ جي آ مورتي،
قيمتي هُن جو بدن،
انگُ نازڪُ،
رنگُ آ انمول اُن جو!
چيلهه ڪشتيءَ جي رسيءَ کان مختصر،
اُرهه اُپريل چندَ چوڏهينءَ جي مثال،
نيڻ هُن جا لال ياقوتي مشعال،

عاج جهڙي ٻانهن هُن جي،
ويڪري هُن جي ڳرائي جي تراشَ!
قدُ ڪليسا جو صليبُ،
وارَ ڪارا ڄڻ تہ ڪعبي جو غلافُ!
پيرَ جي پازيبَ اهڙي،
ڄڻ نديءَ جي سارنگيءَ جي نمغگي!
ترُ انهيءَ جي سونهن جو آ استعارو.

شهر جي بازار جي شوڪيسَ ۾،
ڪنهن سجايل خوبصورت بُتَ جيان،
هُن جو بدن،
ڪنهن سَنهيءَ پوشاڪ پويان ٿو لڳي،
ڦيڻ هيئاڻ ڄڻ تہ ڪيرُا!
اجنبيءَ عورت ڪيو،
نيم عريانيءَ سان منهنجي،
اڪ لچاريءَ ڪي اسيرُ!

اوهان جون اکيون تي اوهان کي ڏسون ٿا،
محبت جي منزل جي ڳولا ڪيون ٿا.

بدن جي بشارت بدن تي لهي ٿي،
دلين تي مگر ڪينَ پُورا لهون ٿا.

اُتم هر خزاني کان ڪشڪول دل جو،
اَميريءَ کي اُڇلي فقيري رکون ٿا.

رهي تِشنگي تي الائي ته ڪهڙي،
اُڃارا، اُڃارا، اُڃارا رهون ٿا.

اسين سِاهه پنهنجو سُئيءَ ساڻ توپي،
سيئي سور سانديڻ سڳي تي سِکون ٿا.

ڳُتي من جا موتي جوانيون جڙيون ٿا،
هينئون هُنر هيري ورهہَ ڏي وچون ٿا!

پکيءَ وانگي آزاد پنهنجون اُڏارون،
ڪٿي سرحدن جي حدن ۾ رهون ٿا!

سفر جي اُڏي ڏوڙ ادراڪ آندو،
مسافر چُمڻ پيرَ تنهنجا اچون ٿا!

ڏسي چندبَ جو مڌُ پيالي ۾ پاچو،
جهُڪي حُسن جي ڪنهن خُدا سان ملون ٿا!

هر نديءَ جو وهڪرو، ننڍڙو لڳي،
تنهنجي اک کان سمنڊُ ٿو، ننڍڙو لڳي.

لانچ جي آ پنڌ ۾ پاٽي وڏو،
ساحلن جو ٿو رَسو، ننڍڙو لڳي.

شهر جي سوداگرن جي ٿاڪ جو،
جوِ پُڇي مون کان پٽو، ننڍڙو لڳي.

تنهنجو اڌ چهرو ڪڙي اک ۾ جڏهن،
چنڊُ هر تاريخ جو ننڍڙو لڳي.

موت کي ڏئي کيترا ڏانوڻ ڏيون،
زندگيءَ جو تو سڳو، ننڍڙو لڳي.

برف جو ٺاهي خُدا هُو ٿا رکن،
جيئن ڳري اُس ۾ ڦڙو، ننڍڙو لڳي.

کيتري اک جي کشادي آ زمين،
خواب جو تو ڳوٽڙو، ننڍڙو لڳي.

سانجهه ۾ مَدُ ۾ سج کي ٻُوڙي جڏهن،
مئي فروشن جو ڏندو، ننڍڙو لڳي.

پاڻ کي احمد کپي آتش کدو،
چٽنگَ، ٽانڊو يا اُلو، ننڍڙو لڳي.

علامت

وڃين ٿي دور جي مون کان،
يقينيءَ بي يقينيءَ ۾،
ڇڻن ٿا ڏينهن پَنُ پَنُ ٿي.
محبت آ الڳ موسم،
انهيءَ جو ٻُور ۾ ميوو،
مڃون ٿا مختلف آهي.
رهين ٿي ويجهڙو جي تون،
پَچي ٿو پيارُ ائن من ۾،
ڏِئي جيئن انبُ ٿو شاخون!
قسم اي ڇوڪري تنهنجين،
الهڙ معصوم اکڙين جو!
گلابن جي رهي هيٺان،

مٺي مهڪي پوي ٿي جيئن،
ٿڙي منهنجي مٺان تو ايئن،
بدن پنهنجي جي ڏئي خوشبو
جواني منهنجي مهڪائي!
اها توکي خبر ڪهڙي!
رهن خاموش آئينا،
اهي سڀ بي زبان آهن،
انهن کي ڇو رهي ڪا آرزو تُنهنجي!
ٻُڌائي ڪيرُ هي توکي ،
رياضي دانُ ٽِرَ تنهنجا،
ڳڻيندي تو پوي هرکي،
ڪٽي ڳل فلسفي هٿ ۾،
انهيءَ سان سونهن بابت ئي،
ڪري ٿو گفتگو تنهنجي!
اڙانگي عشق جو توتي،
چڙهيو آ رنگ نارنگي!
قسم اي ڇوڪري تنهنجين،
الهڙ معصوم اکڙين جو،
محبت جي علامت جو،
وڃين شهڪار ٿيندي ٿِي!

پل پل پريت امر،
نوري ۽ ڪينجهر.
ٻيئي پرتيون پاڻ ۾!

چمڪي گندريءَ پيرَ ۾،
لهرن جي جهانجهر.
نوري ۽ ڪينجهر.
ٻيئي پرتيون پاڻ ۾!

نڪت نِوائي نينهن ۾،
نام ڪني نينگر!
نوري ۽ ڪينجهر.
ٻيئي پرتيون پاڻ ۾!

مڪڙو ميڇيءَ ڪِڪَ ڪان،
متي ڪيئن ماڱر؟
نوري ۽ ڪينجهر.
ٻيئي پرتيون پاڻ ۾!

سدا رهي ساهَ ۾،
سَمي جي سانير.
نوري ۽ ڪينجهر.
ٻيئي پرتيون پاڻ ۾!

جلادن ڏنو آ. اِهو ٺاهُ ٺاهي،
چڙهي پاڻ سورج مکي رات ڦاهي.

پٽيءَ سمنڊ جيٰ تان پکي ٿو اُڏامي،
اِها ڇاڙهه نيري، اِهو لاڙُ آهي!

ڏِسو نڙَ تي ناسي ڪو سانوڻ وسي ٿو،
تلاون مٿي پئي هوا پيرَ ساهي.

ڏهاڙي رڳو ٽا چِلر ڇڄ نڪرن،
پَکن ۾ مُهاٽيءَ سوا سونهن ڇاهي!

هٽي چنٻُ ٻيڙيون، وڄهن طوق تارا،
سڄي رات احمد کي آرام ناهي!

هڪ شهر جو الميو

هر دؤر ۾، هر حال رهيو سچ جي خاطر،
سوريءَ جو سزاوار عقلمندُ اڪيلو.
تاريخ، تفڪر جو رهيو اوج تي تارو،
مؤرخ ٿو رهي ذات ۾ پابندُ اڪيلو.
شاعر بہ تصّور ۾ ٿو تنها ئي گذاري،
موجود رهي جيئن ٿو خداوندُ اڪيلو!

ابهامُ کو اِلهام ۾ ڪڏهين نہ رهيو آ،
هن صورتِ يزدانَ کي ڪڏهين تہ ٻُڌڻ ڏيو،
قرآن جي عرفانَ کي ڪڏهين تہ ٻُڌڻ ڏيو،
انجيل جي اعلانَ کي ڪڏهين تہ ٻُڌڻ ڏيو،
جبريل مخاطب تہ مسلسل ئي رهي ٿو،
انسان جي فرمانَ کي ڪڏهين تہ ٻُڌڻ ڏيو!

مذهب ٿو ڪري بند جڏهن پنهنجي اکين کي؛
تعصب جي ٻري باهہ ٿي تنهن وقت ذهن ۾،
ٿي خلق وسوڙيل رهي ويچارَ کان وانجهيل؛
ايمان، ڪُفر جي ٿي مري روز تهن ۾،
حاڪم يا حڪومت جو انهيءَ منجهہ وڃي ڇا،
مندر ۾ سڙي لاش يا مسجد جي صحن ۾؟!

وحشي پٽي جي دؤر ۾ اڄ پيو تہ رهون ٿا؛
احساس سندو چندُ نہ ڪنهن رات ٻريو آ،
جڻ موت ٿو بارود جي گونجار ۾ ڪيڏي؛
سپنن جو؛ گهڙي هڪ بہ نہ هي شهر ٺريو آ،
جڻ ملڪ هي پنهنجيءَ عُمر تي آ رسي ويو،
پنهنجو ئي ڪفن پاڻ خريدي تہ رهيو آ!

من جي مالها

رنگَ رسيلو سانوڻ آيو،
کنوڻ ڪِنوي چؤماسي،
ڇايا بادل ناسي!

ڏوڙ اکين ۾ رچ نہ رهندي،
ڪاري واري سڄ نہ رهندي،
سانوڻ – ٽيج سکيءَ سان سونهي،
اُس، اُکس ۽ اڄ نہ رهندي،
تاسِي تاسِي هاڻ نہ رهندي۔
پنهنجي ڌرتي پياسي،
ڇايا بادل ناسي.

تون مُهراٽي ڪڏهين ملندينءَ؟
اڄ سياڻي، ڪڏهين ملندينءَ؟
من تي ميگهه ملهارون ٻڌجي،
ڇاتون ڇاٽي ڪڏهين ملندينءَ؟
مورَ، پَپيها ٻوليون ٻولن.
سَرها سارا ساسي،
ڇايا بادل ناسي!

من جي مالها جو تون ڏاڳو،
منهنجي ننڊ ٻه آ اوجاڳو،
اکڙيون اُپٽيان يا ڪي ٻُوٽيان،
ساڀيا سپني ۾ تون ساڳو،
تنهنجي روپ سَروپ سوا ڏِسُ.
اکڙين منجهه اُداسي،
ڇايا بادل ناسي!

شهر ۾ سمنڊ جهڙو ڪر، ڪپي ويندا!
ڪراچيءَ ۾ اسان جا گهر، ڪپي ويندا!

گُهري ديوار جو پاڇو، حصي ۾ ٿو،
سيئي دالان، دريون، در، ڪپي ويندا!

لهي ٿو سڄُ شاعر جي پيالي ۾،
جوانيءَ جا سُبو، ساغر، ڪپي ويندا!

خريدڻ خوابَ نڪتا هُو وڏي واڪي،
سُندر سپنا سنياليو يرا ڪپي ويندا!

شهر ڪان شهرُ ٿو بدلو وٺڻ چاهي،
سيئي خنجر، سيئي پٽر، ڪپي ويندا!

اڪيون ڪوليو، نہ ٿئي جئن سنڌ جو سودو،
وڏي ناٽي وڏا رهبر، ڪپي ويندا!

ڪنهن ڪان وَرتِئِي وندُ الا!
داٽا داٽا دردَ جا.

سُرهو ساھ، سرير ۾،
سپنن جو سرڪندُ الا!
ڪنهن ڪان وَرتِئِي وندُ الا!
داٽا داٽا دردَ جا.

ڪنهن لئہ آڌيءَ جو اُتي،
جيڏي جوٽئي جندُ الا!
ڪنهن ڪان وَرتِئِي وندُ الا!
داٽا داٽا دردَ جا.

پنهنجي ريت پريت ائين،
جيئن چڪورو چندُ الا!
ڪنهن ڪان وَرتِئِي وندُ الا!
داٽا داٽا دردَ جا.

سور ستارن سان سَلي،
سُڏڪيو رات سمندُ الا!
ڪنهن ڪان وَرتِئِي وندُ الا!
داٽا داٽا دردَ جا.

ڪام ديو

ڪنهن صبح جهڙي گُلن جي شهر ۾،
سون ورني سِجَ جي رَٿَ تي چڙهِي،
نيري ساڙهيءَ سان سَنورجي ڇوڪري،
ساڀيائن کي سَجائين ڇو نہ ٿي؟

ڇو نہ ٿي ساعت اسان جي سنورجي،
ڇو پري ڪو ايئن جلوَن کان جيئي!
ڇو صُراحِي حُسن جي ايئن هارجي،
ڇو نہ تون لبَن- سبوءَ مان سُرڪ ڏين!
ڇو نہ ٿي تون پيار ۾ پاٻوهَ مان،
موهجي، مون کي مِٺي ڪا مُرڪ ڏين!

ڇو نہ ٿي تون سونهن کي بخشين دوامُ،
ڇو نہ ٿو تو ۾ نچي ڪو ديو- ڪامُ!

امن جي تاريخ

پٽ جي شاهہ،
بُلهي، باهوءَ،
رحمان بابا،
مست توڪليءَ جي ،
اکين جي آرسين منجهان،
قديم حُسن،
محبت، شادابيءَ،
امن ۽ آزادگيءَ جا

اُجرا عڪس ڦُٽي رهيا آهن،
۽ اڄ جا آقا،
ڪلاشڪوف جي قلم سان،
امن جي تاريخ لِکي رهيا آهن.

هڪ ٻُوندَ جي وِشالتا

هڪ ٻُوندَ مان مصّورَ!
جوڙيا سَوين سمندرَ!
ڇو ساحلن مٿان آ
هر وقت پيار تنها
جيڏو اٿاهُ ساگر
ايڏي وڏي تمّنا
لهرون ڪٽي وڃن ٿيون
اوجل اکين جا سپنا
ڪي دلفريب لمحا
مصروفُ عاشقن جا
سيني ، نصيب پنهنجا
پنهنجا لِکيا مقدرَ
هڪ ٻُوندَ مان مصّورَ!
جوڙيا سَوين سمندرَ!

ميرا طويل رستا
ٿا ڏوڙ منجهه ڏوپن

هن ڪينواس تي ڳئين
چهرا حسين چمڪن
هر هڪ بدن ڏيئو آ
ٻهَ ٻهَ ٻري ٿا ٻهڪن
صحرا سرابَ سَهڪن
اکڙيون انيڪ جاڳن
هر رنگ جون لڪيرون
هر سوچ جا تصّورَ
هڪ بُوند مان مصّورَا!
جوڙيا سَوين سمندرَا!

ڪنهن ڍنڍَ مان ڪُنواري
وهنجي جڏهن ڪِلي تي
مُکڙي ڪنول جي گل جي
پاڻيءَ مٿان ٽِڙي تي
ڪا جل-پري ڪناري
پٽرائجي وڃي تي
سپ سِرشتي ڏسي تي
اوگهڙ سڄي ڍَڪي تي
۽ خوبصورتيءَ جا
مُرڪي پون ٿا منظرَ
هڪ بُوند مان مصّورا!
جوڙيا سَوين سمندرَا!

دل جي اداس اُڀَ تي
تارا نہ، ڪو بہ بادل
گهِميل هوا گهُلي تي
هر سانجهہَ سانت گهايل
هر ڏينهن ساهہُ ساٽو
هر رات روح پاڳل
هڪ سُور سُور سُمهيل
هڪ درد درد جاڳيل
جيونَ سفر سفر ۾
ڇڻ پيرَ پيرَ پٿرا!
هڪ بُوند مان مصّورَا!
جوڙيا سَوين سمندرَا!

دل ۾ ويهي ڏِسُ هتان، هڪ آسمان،
آسمانن جي مٿان، هڪ آسمان.

تون پکيءَ وانگي اُڏين نيراڻ ۾،
چاهتن جو مان هجان، هڪ آسمان.

چندُ، تارو، ڪا ڪَتي اُيري تہ آهہ!
سوچ جو جاڳيو ڪٿان، هڪ آسمان.

منهنجي اکڙين منجهہ تون ويهي رهين،
تنهنجي اکڙين سان ڏسان، هڪ آسمان.

عشق جا رنگ

عشقُ پنهنجي تَنَ ڍڪڻ لئہ، پيو ٿو ڪشميرو ڳتي،
جيئَن لِيڙن کي لِڪائي، پنهنجي اوگهڙ کي ڍڪي.

عشقُ ڌوٻيءَ گهاٽ تي، من کي سَتي صابڻ سوا،
۽ بدن کي سج جي هيٺان سُڪائي ٿي هوا.

عشقُ بارڻ تي ٻَري ۽ رنگ ريٽو ٿي رچي،
عشقُ رنگريزڻ جيان ٿو، دل پراٽيءَ کي رڱي!

عشق جو آ ڏار ڏاڳو، پرتُ ٿو اھڙو پري،
هر ستارو جڻ سڳي ۾، چنڊ چوڏهينءَ جو ٻري!

عشقَ جو آ سونُ پنھنجو، سَڄَ پنھنجي ۾ سُھاءُ،
عشقَ جي آ گھاڙَ پنھنجي، جوڙَ پنھنجي ۾ جڙاءُ!

عشقُ ڪارِيو، آڳ ٻارِيو ۾ پگھارِيو ٿو رکي،
عاشقن جا سِرَ سٽي، سانداڻِ تي وينو ڏکي!

عشقَ جو آ ڏينھن پنھنجو، رات پنھنجي، پنھنجي تات،
عشقَ جي آ ريت پنھنجي، جيت پنھنجي، پنھنجي مات.

عشقُ آويءَ ۾ رسائي، ٿو رَچائي خيال ڪي،
عشقُ جڻ چيڪي مٽيءَ جئن، ٿو پَچائي خيال ڪي!

مٽيءَ جا رانديڪا ميڙي،
اکڙين ۾ ڪو سپنا ميڙي.

سُکَ سين سان هر ڪو وِرچي،
ڏُکَ ماڻهو ٿو تنها ميڙي.

ٻُکَ جوَ رنگُ ڏٺو ڪنهن آهي؟
فٽ پاٽن تان فاقا ميڙي.

هرَ ڪو پنهنجو جهول ڀري ٿو،
گل ميڙي، ڪو ڪنڊا ميڙي!

شيش محل ۾ هڪڙو چهرو،
ڪيڏا پنهنجا چهرا ميڙي!

تنهنجي پير پٽيءَ تي رکيا،
پنهنجا سارا سجدا ميڙي.

رات ٻڌي مون تنهنجي سڳيءَ سان،
عُمر سڄيءَ جي تقويٰ ميڙي!

شاعر ڪوتا مالها جوڙي،
چند ڪتين جا قافيا ميڙي.

جُوءِ يتائيءَ جاڳائي آ،
صدين جا اوجاڳا ميڙي!

هڪڙي يهودي ڇوڪري

محبت ئي پياري ٿي،
جوانيءَ جي پريل رَسُ جا،
ڪٽورا لال ياقوتي،
رهي ٿو پوءِ بہ مَنُ پياسو،
رهي ٿي آرزو ساڳي.
اندر ۾ اڃ ايڏي آ،
پيئڻ ڪان پوءِ بہ اي ساقي!
اکيون وائن- گلاسن جيئن،
هميشہ ٿيون رهن خالي.
بدن بيت المقدس ڪي،
چُمڻ ڪيڏو بہ چاهي ڪو،
تڏهن پِي تانگهہ ۾ تَنَ جي
رهي ٿي تشنگي ساڳي!
يهوديءَ ڇوڪريءَ سوچيو:
بدن جي آ مٽي ساڳي،

پناهہ گاهون مُحبت جون،
قديمي عشق ڪافر جي، گهڻي ساڳي،
نہ عبراني، نہ عربيءَ ۾ الڳ آ پيار جو نغمو،
ٻنهي جي سازَ سُرَ، لئي جي رهي ٿي نغمگي ساڳي!
سچي آ روشني، تابندگي ساڳي،
رَسُولن جي خُدا سان دوستي ساڳي!
مگر پوءِ بہ اندو ٿي فلسفي ڏاهو،
چئي ٿو سچ جهڙي سچ ڪي اوندهہ،
ائين مذهب اندر هر دور جو مُفتي،
رهي نابين ٿو هر آرسيءَ آڏو.
محبت جي نہ سرحد ڪابہ ٿيندي آ،
محبت جي اُڏامي شاعري دل تي،
لهي ٿي ڪنهن وحيءَ وانگر،
رکي ٿي زخم تي آڱر!
چيو شيراز جي حافظ:
”اگر آن ترڪِ شيرازي، بدست آرد دلِ مارا،
بخالِ هند وش بخشم، سمرقند و بُخارا را“
يهوديءَ ڇوڪريءَ سوچيو:
محبت ملڪ آ منهنجو،
سُڄاڻپ منهنجي محبوبي،
پنهنجي محبوبَ جي تِرَ جي،
ڇئو بخشش ڏيان ڪهڙي؟!

روپُ انوپُ

تنهنجون مون ۾ جَڙيل اکڙيون،
پيا کهڙا الماس ۽ سورڻ!
تو لئہ ڪيڏا خواب اُٿيا مون،
۽ اُجرا احساس ۽ سورڻ!

تون ئي مون لئہ سمنڊُ سراپا؛
تنهنجا مون ۾ ساحل آهن،
تون ئي رڻ جي ريپارڻ آن؛
تنهنجا مون ۾ بادل آهن!

تون تہ گهٽي آن منهنجي من جي؛
تون ئي منزل ۽ مانجهاندو،
تون ئي مومل جي ماڙي آن؛
تو ئي ڪاڪ ۾ مون کي آندو!

آرهڙ جو مان چڻ تہ پپهرو؛
تون آن ٿڌڙي ڇانو نِمُن جي،
تو ۾ ننڊ نمازون واجب؛
تون ئي سجدي جاءِ اکين جي!

ڇا تون منهنجي ليلان ٿيندينءَ!
تنهنجو آنءُ چنيسر ٿيندس؟
مون کي مٽئي موهَ متيندينءَ،
اهڙو نانءُ چنيسر ٿيندس؟

سانجهہ شفق جي شهزادي آن؛
يا تہ وهائو تارو آهين،
يا تون مون لئہ پورنماسي؛
يا تہ اُماس انڌارو آهين!

اڳُ مان اهڙو ڪين ٿيو هُئس؛
ڪنهن جي آڏو سربسجود،
تون ئي منهنجي محبوبا آن؛
تون ئي مون لئہ آن معبود!

هيئن اکين ۾ ننڊ نہ اُٺ تون؛
مون کي ڪيفُ ۾ آرسُ گهرجي،
تون آن سون-سريکي سورٺ!
مون کي ڪوبہ نہ پارسُ گهرجي.

آءُ هوا تي آءُ!
درد ! دوا تي آءُ!

سازن ۾ پئي ساهُ،
ڪا تہ ڪَلا تي آءُ!

ٿئي ڪنڌُ قبول،
دار، دُعا تي آءُ!

آنءُ ٿيان منصورُ،
وقت، قضا تي آءُ!

انڊلٺ ٻڄي روحُ،
گهاءَ! گهٽا تي آءُ!

دل جا ڏوئان دردَ،
غارِ حِرا تي آءُ!

دل ڪعبي ۾ پاڙ،
آءُ خدا تي آءُ!

تون ئي منهنجو پيارُ۔
تون ئي منهنجي آرسي!

تنهنجو روپُ سروپُ تو،
موهي هي سنسارُ۔
تون ئي منهنجو پيارُ!

ڪيڏيون نيڻَ نهارَ ۾،
ويرُون ويروتارُ۔
تون ئي منهنجو پيارُ!

ڳُجري پنهنجي ڳجَ مان،
اُجرو سِجُ اپارُ۔
تون ئي منهنجو پيارُ!

پنهنجي ريت پريت آ،
جنم جنم اسرارُ۔
تون ئي منهنجو پيارُ!
تون ئي منهنجي آرسي!

روز فٽ پاٽ تي ٻُڪي روئي،
اڪ آڪاس جي رُڪي روئي.

دردُ غارِ حِرا جيان آهي؛
منهنجي دل تي لِڪي لِڪي روئي!

وقت کهڙو اچي ويو آهي،
تِي انڌيرن ۾ روشني روئي!

ماڪ پيغامُ ڇا ڪٽي آئي!
باڪ سان تي ڳلي ڳِلي روئي.

موتُ آڪاس تي ڪِلي ويٺو،
هيٺ ڌرتيءَ تي زندگي روئي.

ڇَم ڇَم برسن بوندون

تنهنجون منهنجي، منهنجون تنهنجي من ۾ ميخون،
سپني ۾ هڪبئي جي ٻانهن ۾ ٿا جُهومون،
ڇم ڇم برسن ٻُوندون!

ميگها رُت ۾ ڪُوڪِي ڪويل، جيئن ٿي وئيَ خاموشُ،
اُتِ ڪي ڪارن ڪڪرن گهيريو، سِڄُ ٿيو روپوشُ،
آگم آگم آسُون،
ڇم ڇم برسن ٻُوندون!

ٻپهريءَ جو بادل برسيا، ڏوپي ويو ڀَڻُ ڀَڻُ،
سارنگَ ۾ سنجوڳ ٿيو آ، ڇا ته ٺريو تنُ منُ،
رنگَ ڀريا تو ۾ مون،
ڇم ڇم برسن بُوندون!

من جي سُندر بَنَ ۾ ٻَرِسي، مينهن ڪري ٿو ناچُ،
پيرن ۾ پازيب ٻَڌي جڙ، نينهن ڪري ٿو ناچُ،
مور مچائن موجون،
ڇم ڇم برسن بُوندون!

رستا مُرڪي پيا-
سونيءَ سانجهيءَ ۾!
راهون روشن ٿيون،
تو جو پير ڌريا-
سونيءَ سانجهيءَ ۾.
ڪڪرين چوليءَ تي،
ڪيڏا ٻرت ٻريا-
سونيءَ سانجهيءَ ۾!
نڪ جي ڦُلڙيءَ مان،
پائي چنڊ ليئا-
سونيءَ سانجهيءَ ۾.
اُڀ جي ڪونڌيءَ ۾،
تارن ڦول ٽڙيا-
سونيءَ سانجهيءَ ۾!

وِلهه ۾ وارَ واري سُتي،
موهڻي موهَ ماري سُتي.

نيڻ نيرا رکي جاڳ ۾،
ننڊ کي آ نِڪاري سُتي.

رات راڻيءَ رڱيس روح کي،
سار سُرهيءَ سهاري سُتي.

هُوءَ سيئي در، دريون پيڪڙي،
درد جي آ دُکاري سُتي.

سِجُ نديءَ جي چُنيءَ تي سُتو،
سانجهه پٽر پناري سُتي.

ريشمي ويس احساس جا،
آرسيءَ ۾ اُتاري سُتي.

سمنڊُ جاڳيو جڏهن سانت مان،
لهر ڏوڙي ڪناري سُتي.

سنڌ سَرير ۾ ساهُ

واٽ-
وڪيري واءُ،
مٿان ٿو سِڄُ تڪو ڏئي ٽاءُ.

ريت-
اُلاءِ آڳ،
وري ڪوويڙ ورائي واڳ.

ڏينهن-
ٽِڪيري ٽِڪَ،
ڪٽي ٿو ڪير وڏي هرو ڪَ.

گهاءَ-
سُهڻ ٿا گهوٽ،
اٿئي هي رڻ راهي اٺموٺ.

ديسَ-
سنياريو سَٽُ،
گهري ٿو ڳچيءَ ڳچيءَ جو رتُ.

سِنڌُ-
سريرءِ ساهُ،
انهيءَ ۾ وهندو پيو درياهُ.

پٽايا بيچ تي

رنگُ بيئر مينهن ۾ پيئندي رَتو،
جهاڳ آڏو ڇوڪريون جُهڙ ۾ ڏسو!
سمنڊ جي ويجهو اچو اي عاشقو!

ڪنهن سڪيءَ جو نانءُ واريءَ تي لِکو،
ساحلن تي مُحبتن ڪي موڪيو،
سمنڊ سان ڪو عشق جو تعلق رکو!

پاڻُ ارپڻ لاءِ لهرن ۾ لهو،
سمنڊ هي بيچينُ آهي ڪيترو،
سِپَ ڪٽي چا ٽا پري ڪان سوچيو!

مهڪي چنبيلي-
دل جي دروازي اڳيان!

سنجها ناٽي ڪير هيءَ،

آئي اڪيلي-
دل جي دروازي اڳيان.

ڪنهن جا پيرا ڏُنڌ ۾،

ڳولي ڳهيلي-
دل جي دروازي اڳيان.

آئي سارنگ پاڻ سان،

سهسين سهيلي-
دل جي دروازي اڳيان.

ڪو ٻه اکڙين جي اڳيان، آهي ڪٿي؟
جنهن کي مان پنهنجو چوان، آهي ڪٿي؟

زندگيءَ کي مون تلاشيو آ گهڻو!
تنهنجي نيڻن سان ڏسان، آهي ڪٿي؟

ميڻ سان ڏاڍا ٻرن ٿا واءَ ۾،
اهڙو ڪوئي امتحان آهي ڪٿي؟

سج هيٺان روز ٿي ڪيڏو سڙين!
سنڌ، تنهنجو سائبان آهي ڪٿي؟

ڏوڙ ٿي سهڪي هوا جي ساهه ۾،
ڏنڊ ۾ گم ڪاروان، آهي ڪٿي؟

ڏار اوندهه ۾ وڃن ٿا تروڙا،
روشني ڪا رائگان، آهي ڪٿي؟

لبرا چوڪريءَ جي ڳولا

نڪ جي ڦُلڙي، جَرَ تي تارو؛
پاٽي تنهنجو چهرو آهي،
رات سندءِ زلفن ۾ سوگهي؛
ڪيڏو سخت انڌيرو آهي!

تنهنجو قدُ صنوبر جو وڻُ؛
پَنَ پَنَ ۾ تون پاڻ پَسين ٿي،
تون ڪنهن بادل جهڙي آهين؛
اوهيڙا ٿي روز وسين ٿي!

تون ڪا خوشبو ڦُلواڙيءَ جي؛
گُل گُل تنهنجي گهٽي آهي،
تون جا ڀاڪر منجهه ڀُرين ٿي؛
تنهنجي ڪهڙي مٽي آهي؟

تون ڪا پوپٽ رنگي پياري؛
ڳاڙهي، پيلي گُلڪاري آن،
تون ڪا سپ سمندر جي ۾؛
ٿڌڙي ساحل جي واري آن.

ڪنهن ونجهليءَ جو وهُم تون آهين؛
يا تہ پرولي پيالن جي آن،
مان ٿي تخت هزاري جو هان؛
ڇا تون هير سيالن جي آن؟

تنهنجو ڪهڙو گهر ۾ در آ؛
ڪهڙي مان ڇوُياري ڳوليان؟
ڪهڙي گُل جي پردي ۾ آن؛
ڪهڙي ٽاري ٽاري ڳوليان؟

ٽُٽل گل

ننڊ جي چنچل چڪوري،
چنڊ ڏي ڊوڙي پئي،
جيءَ منهنجيءَ ڪي مگر،
اوندهه وڪوڙي ٿي پئي.

تون ٿِئين ٿي جيترو مُنهنجي قريب،
فاصلا وڌندا رهن ٿا اوترا.
هڪڙي بستر تي سُمهون ٿا پاڻ ٻئي،
پنهنجي وچ ۾ پر وهاڻي جو رهي ٿو،
رات ڀر ويڇو اٿل،

دور تنها واءَ ۾ پيو ٿو لُڏي،
هڪڙو ٽُٽل،
ڪوئي گُل،
شبنم ڀنل!

متان ڪا رات رُلائي، قضا جي رستي ۾،
چڏياسين ديپ جلائي، هوا جي رستي ۾.

رکيو آ روح تي پٿر ۽ گل نگاهن ۾،
وقار دل جو وڏي ويو، وفا جي رستي ۾.

نيون ڪي ڏند-ڪٿائون پيون جُڙن ڪيڏيون،
لٿا خدا جا مخالف، خدا جي رستي ۾.

ضعيفُ ديسَ جو جوڳي لباس گيڙوءَ ۾،
هٽي پيو سينَ سِرن جي، صدا جي رستي ۾.

نه ڊوڙ ڪا به رهي آ پياس ڪان خالي،
ڊُڪي ٿي زندگي تنها، صفا جي رستي ۾.

قديم درد جا وارث صليب تي احمد!
يروشلم. آ صدين ڪان، فنا جي رستي ۾.

چنڊ جاڳي پيو

پَنَ پيلا پيا ڇڻي،
۽ اُداسي وئي هلي،
ميڻ جان پگِهري وئي،
شهر پٿر جي ڳلي!

سانجهه سُرمئيءَ سان ويو،
درد جو گهرو غبارُ،
تو اُجاريا آئينا،
چاندني تي بيڪنارُ.

ٿيا منور ميرڙا،
ڪي گهروندا روح جا،
منهنجي من جي ماٽڪين،
خواب ڇهڻ جا ڏنا!

سِپَ ساحل جي مٿان،
سمنڊ ڪي سوگهو ڪيو،
ريت جي ذرڙن منجهان،
چنڊُ ڪو جاڳي پيو!

چارن ۾ پنهنجي چاھ جون ڇُميون رکي ڇڏيان،
تنهنجي اڱڻ ۾ آس جون اکيون رکي ڇڏيان.

هفتا قرار جا ۽ مهينا وصال جا،
سختين جا سال، يا وري صديون رکي ڇڏيان.

يادون رکان سنڀاري يا تنهنجو مِٺي بدن!
دل ۾ چوين تہ درد جون ڪِرچيون رکي ڇڏيان.

ڪيئي جهاز جاڳ جا، جنهن ۾ ٻُڏي ويا،
ساگر ۾ ڪيئن ننڊ جون پيڙيون رکي ڇڏيان!

هُن ڇوڪريءَ جي خيال ۾ ڪيڏو نہ ڪَربُ آ،
منُ تو چوي تہ باھ ۾ برفون رکي ڇڏيان.

ڀِر سردُ رنگ ننڊ ۾ اي شبنمي هوا!
سپنن ۾ ساڀيا جون ڪي بوندون رکي ڇڏيان!

تنهنجا سپنا مون۔
پويا پنبڻين پاندَ ۾!
اُڏري سَرَ تان هنجڙا،
ڪهڙي پيٽيءَ پون۔
تنهنجا سپنا مون۔
پويا پنبڻين پاند ۾!
تنهنجون سارون ساهہ ۾،
جيون جوين تون۔
تنهنجا سپنا مون۔
پويا پنبڻين پاند ۾!
تون جي ناهين ويجهڙي،
ڪائي ساهُہ سٺون۔
تنهنجا سپنا مون۔
پويا پنبڻين پاند ۾!

چيرن چايا

پياسا پياسا پنهنجا پَلَ،
تاسا تاسا ڏرتيءَ ڳلَ:

سجُ ڦُلا تي ڦهليو آهه،
ڏرتتيءَ جي جوڳ نہ جاڻَ،
اک ڪانوَ جي نِڪري پيئي،
وڻ وڻ ڪائي چانوَ نہ چاڻَ،
ڪاري واريءَ ويڙهيل واڻَ،
سُڃَ ۾ تَل، نہ رُڃَ ۾ جهلَ:
تاسا تاسا ڏرتيءَ ڳلَ!

پنڌ اسُونهان پنکَ نہ پيرَ،
ريت تتل، لُوساٽيل ٻُوهَہ،
بوندَ نہ برسِي، ڄَر ڄَر ڄاريون،
ڪارا سِپ ساٽِيڪا ڪوهہ،
ٿَرَ ٻاٻيهن جهڙا روح،
سِپ جي اٽِيي سينڌ سُڪلَ:
تاسا تاسا ڌرتيءَ ڳلَ!

تنهنجون اکڙيون، ٻيرن رَتڙيون،
تون ِ ڇو ڏِٿ ڏِري وئين ڍولا!
تنهنجي ڇپرن ڇايا گُهرجي،
جيون واٽَ جَهڪُون ۽ جهولا،
تنهنجي ڳِٽي تنهنجي ڳولا،
تون ٻٽجي آ مُند۔ بدلَ!
تاسا تاسا ڌرتيءَ ڳلَ!

تو لئہ ٻِنڪِي ٻِنڪِي ووڙيم،
ولهارن جي وستي ووءِ!
’روحل واءِ‘ وٽي وئي رانول!
هيج ٻِرِي جت هستي ووءِ!
ماٺهو مڏ جي مستِي ووءِ!
دل جي مون بہ ٻري ات ڏِلَ:
تاسا تاسا ڌرتيءَ ڳلَ!

طوائف

همیشه نوٽ نيري جي،
رهي ٿي حوض ۾ ننگي،
سموري شهر جي آڌو،
ڪليل بازار جي عورت.
اها عورت:
ڇنل اهڙي ڇٽيءَ، جنهن مان،
ڇڻن ٿيون اُس ۽ برسات جون بوندون!
مڃون ٿا پيٽ قاتل آ
قبوليون ٿا غريبي گار آهي،

اي فقيهِ شهر ٽورو ٻُڌ!
ڀلي سِرَ تي سجائي رکُ تون دستارِ فضيلت، پر
ڪڙي هيءَ هڪ حقيقت آ،
مقرر جاءِ ڪانهي ڪا طوائف لئہ،
شهر جي گند، غربت ۽ غلاظت کان،
پري هُن صاف ۽ مهنگي علائقي جي،
مڪانن ۾ ٿئي ڇا ٿو!
اڪين ۾ ٿي اُگهاڙي ٿئيَ،
طوائف روپ ڪا عورت!
زناڪاريءَ جي ان احساس جي پاڇي،
رکيو ڪنهن جو ڀرم آهي!

ڪيمي ڪولهڻ

هر ڪو توکي!
تن من ارپي،
هَسُ، ڳچيءَ جو
هار ڪري ٿو،
هر ڪو توسان
پيار ڪري ٿو.
او ڪجراري!
وينگس تنهنجا!
پير سفيد
پکيءَ کان اُجرا!
نيڻ نڪورا،

نيلم جهڙا،
هٿ سراپا،
چانديءَ ورنا،
سونيون راسيون،
تنهنجون ڇاتيون،
ڪارا ڀنيا وار ڪُلهن تي،
موتئي جي مهڪار چپن تي،
راڏوڙيءَ جي ڪيمي ڪولهڻ،
تون ٻُلڙيءَ ۾ مُلهه مهانگي!

شدتن آ شهر کي، ڏوئي ڇڏيو،
زهر آهي زهر کي، ڏوئي ڇڏيو.

رتُ پٿرن تي هئو منصور جو،
وقت پنهنجي قهر کي، ڏوئي ڇڏيو.

رُڃَ جي ڪاري سمندر جي سفر،
هر گهڙيءَ، هرَ پهر کي، ڏوئي ڇڏيو.

نانگ چڙڪائي پکيءَ جي ننڊ ۾،
هر ڳهيليءَ ڳهر کي، ڏوئي ڇڏيو.

ڏنڊ سينواريل هئي سالن کنان،
هنج هر هڪ لهر کي، ڏوئي ڇڏيو.

ماڪ نازل رڻ مٿان ٿيندي رهي،
هڪڙي قطري بحر کي، ڏوئي ڇڏيو.

سمنڊُ، هوا ۽ هوءَ

گُل گُل جي تون ڪچي مُڪڙي، ول ول جو مهڪاءُ،
ناريلن جي جُهنڊ مان نڪري، سمنڊ هوا تي آءُ!

چانڊوڪين جو چورُ

تون ئي من جو مور، الا ڙي!
چانڊوڪين جو چور، الا ڙي!

پاندَ پکي جا ڇَم ڇَم برسن،
جُهڙ ۾ جهانجهر شور، الا ڙي!

ڪنهن اٿ ڄاتيءَ چاهت پويان،
اُڏري روز چڪور، الا ڙي!

سانگَ سَڪيءَ جا پُتليءَ جهڙا،
ساجن هٿ ۾ ڏور، الا ڙي!

بگهڙ جون اکيون

ڏينهن جا سوجهرا،
منهن لڪائي سُمهي پيا آهن،
۽ ڀوائتيون راتيون،
بگهڙ جي اکين ۾،
جاڳي رهيون آهن.

بي خواب هوا آئي

جنهن وقت ڪِلي مون تي، آ رات جي تنهائي،
اکڙيون نہ اُگهيون ڪنهن پي، دل ڪنهن بہ نہ پرچائي-
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

معصوم محبت جا، لمحا هي سٽن چو ٿا؟
۽ دل جي قبيلي جا، خيما هي سٽن چو ٿا؟
ڪنهن چو نہ ڪئي دل جي، دل ساڻ مسيحائي-
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

جَهتَ اِڪ نہ لڳي رڻ جي، رولاڪ پکين جي آ،
جڻ سانت سِبي سوڙهي، پوشاڪ پکين جي آ،
ڪنهن طرف ڪڏهن گُونجي، ڪا گُونجَ نہ صحرائي۔
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

آواز ويا وسري، نغما بہ ويا وسري،
واڪا نہ وٽن ۾ ۽ جهوُنڪا بہ ويا وسري،
ماحول ڪيو ڪيڏو، سُرَ، سازَ ڪي سودائي۔
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

چُپ چاپ سجو صحرا، چُپ چاپ سمندر آ،
چُپ چاپ ڏمالون ۽ چُپ چاپ قلندر آ،
چُپ چاپ ٽُٽن تارا، چُپ چاپ اڪيلائي۔
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

ڪو پَرُ بہ نہ خوابن ڪي، اُڏرڻ جي رکان خواهش،
آڪاش، منڊل سارا، اڪرڻ جي رکان خواهش،
رفتار اُتم اهڙي، مان اُن جو تمّنائي۔
بي خواب هوا آئي،
بي خواب هوا آئي.

پوپٽن جو طواف!

گل ڪيئي غلافَ ۾ آهن،
ڪوڙ پوپٽ طوافَ ۾ آهن!
نيڻ بيٺل گناهہَ جي ڏيگَ ۾،
آسرا اعتڪافَ ۾ آهن!

اياز جي نانءِ

ڪُوڪَ ڪوئل جي سُٽي، ڪو سُر سُتل آ جاڳيو،
ڪنتَ تنهنجي ۾ ڪوي، گيڙو غزل آ جاڳيو!

لاڙَتان لالڻ لهي ويو، سجُ تلاون ڪي رڱي،
لاهيارين جي اکين ۾، جل ڪجل آ جاڳيو!

واءَ واڏايون ڏنيون ۽ سانجهه سرگوشيون ڪيون،
ڪَپَ تنهنجي تي ڪراڙ آَج نئون ڪنوٰل آ جاڳيو!

رات ڪوهَستان جي، پنهنجا پلوَ ويڙهي پئي،
ننڊ مان ڪرچات ۾ شاعر سُتل آ جاڳيو.

راتِ مهڪيو، تن ۽ من اتفاق سان،
مون چُميو تنهنجو بدن، اتفاق سان.

ڇوڪريءَ جو برف جهڙو خواب هو،
عشق جي ٽِي ويو اگن ،اتفاق سان.

پاڪرن ۾ رنگَ ويا وڪري سيئي،
اندبلني ٿيو واسُ وِن، اتفاق سان.

هيٺ آيو چنڊُ، ڇڪوريءَ ڏي لهي،
ٿي وئي ڌرتي گگن، اتفاق سان.

زندگيءَ تي خودڪشي سوچي رُني،
خيال کهڙا ٿا اچن، اتفاق سان.

نِرتڪيءَ جا پيرَ پيا نندُ ۾ سُمهي،
پر پيا گهنگهرو وڄن، اتفاق سان.

رت ڪٽورن ۾ ڀَري هو دل رکيو،
سُرخ ٿيو تنهنجو صحن، اتفاق سان.

مون لڄائي ڪينَ هٿي پنهنجي مٿي،
ٿي پيو ميرو ڪفن، اتفاق سان.

برڪارت جي، سانجهه جي هڪڙي گهڙي،
ويو ڪري احمد رتن، اتفاق سان.

منهنجو ديسُ

هتان ريشمي بادلن جو گُذر ٿيو،
هتان ئي شروع ٿيون هوا جون ڪٿائون،
هتان بيدِ مُشڪن مٿان ڪي چڪوريون،
ڪٽي خواب چندَ کي چمڻ جا اڏاٽيون.
هتي لاڪَ جهڙين چُنين لاءِ آرون،
گگن جي ڪڪوريل ڪنارن تان آيون،
اِهي ئي تہ قصا سَڪيءَ جي شهر جا،
اِهي ئي پِرينءَ جي پٽن جون پچارون.
اِها ئي تہ نيري وفائن جي ڪينجهر،
جتي روز ساجهرُ،
جڏهن سجُ رَچَ ۾ لڳي ٿو،
تڏهن ئي مياٽي پکي سون ٻڻجي.
صبح وير نُوريون اُٿن نيڻ مهتي،
ڇَجن، ڪِڪ، ڪارين،
اڏين، مَڏ، مڪڙين،
اجهل چيڪ چولين، منجهان ٿيون نهارن.

اِهي شاهه بندر مٿي پدمٽيون،
سمندر سنڌيون سون – چڙيون،
هنيليون اُڏامڪ، پرهَ جون پَريون،
انهن ساڻ سونهي سڄو ديس پنهنجو!

اِهي ڪير ٽڙ جون نہ ڪُتندڙ قطارون،
سڄي ديس جون جڙ تہ مضبوط ميخون!
لهي شام جڏهين پهاڙن جي پويان،
چُمن چوٽيون رنگ ۽ نُور جا ڏُور ڪرٽا،
ڦُٽن جڙ تہ جِهرٽا،
پکي ڪوبہ پنهنجي پَرن سان اُڏامي،
انهن پربتن کي نہ ماپي سگهي ٿو!

اِها ئي رتولي حقيقت اسان جي،
اِهي ئي تہ دامن ۾ انمول موتي،
اِهو ٽر، وچولو، سِرو ، لاڙ، ڪاڇو،
نرالا رکي رنگَ، ڏاڳا، ٽِڪون پر،
پَريل گَجُ هڪڙو سڄيءَ سنڌڙيءَ جو،
اُنهيءَ کي تہ دلدار ديوانگيءَ جيئن،
اسان ساهه پنهنجي ۾ آهي سمايو!

دائرا

دَرد جا ڪارا ڪڪر ڇانيا جڏهن،
دل جي ويرانيءَ منجهان نِڪتيون رڙيون،
سڏ پڙاڏا، ساهَ سڏڪا، وڻَ ڇڻ،
لڙڪ ٻڻجي پيا ڇڻي نيڻن منجهان،
۽ پيا جاڳي ڪئين آواز،
ڪر موڙي ازل جي ننڊ مان!
هوريان هوريان جاڳ جا آواز ڇا گونجي اُٿيا،
ڇڻ وڄن ڪي وَرَ پيا!

پولار ۾ پڙلاءُ ٿيو، اپُ ڏريو،
۽ فرشتن جي دلين ۾ ڇِرڪ پيا،
عرش تي پهتي گنهگارِ محبت جي پُڪار،
ڪائناتي ڪا ستار،
پر رڳو توکي پُڌڻ ۾ ڪانہ آئي!

تارَ ڪا تلوار بڻجي دل اندر ڪيئن ٿي لهي،
ڪيئن ڦُٽي مضراب مان ٿي نغمگي،
آگرين جي هن هُنر کان بي خبر، اڻڄاڻ تي،
زندگيءَ ۾ تو فقط ويڇا رکيا!
جڻن شڪاري باز جون اکيون اکياڙي تا رکن،
ايئن اکيون مون لاءِ پنهنجون تو سدا پُوري رکيون،
۽ رکيا ڪجھ دائرا،
درد جا ڪارا ڪڪر ڇانيا جڏهن!
ڪونہ جاڳيا،
ڪنهن بہ پاسي، ڪنهن بہ ريت،
روشنيءَ جا ترورا....!

درد کي پڙهي ويندي،
روح ۾ لهي ويندي.

گفتگو ۾ آهستي،
هوءَ قريب ٿي ويندي!

رات سمنڊ سان گهاري،
گهر، پڄِي پڄِي ويندي.

رُتِ خزان جيان تو بن،
چاندني ڇٽِي ويندي.

پير ٻوڙ پاڻيءَ ۾،
نہ تہ ندي سُڪِي ويندي.

هرگناهه جي تو تان،
ڌوڙ ڌوپجِي ويندي.

اڳڪٿي فقيرن جي،
اڄ ٻه ٿي سَچِي ويندي.

هُوءَ ونهَ ۾ ويٺي آ،
ڪونجڙي ڇِڄي ويندي!

پاريون، پيجارا ـ
پوکيا ڪنهن پاپوهَ مان؟

ڪيتي ڪيڙي اُپَ جي،
سيئي ستارا ـ
پوکيا ڪنهن پاپوهَ مان؟

اوڙون اڪڙين کي ڏئي،
سپنا هي سارا ـ
پوکيا ڪنهن پاپوهَ مان؟

آسون اَڄُ انگوريون،
اوسيئڙي تارا ـ
پوکيا ڪنهن پاپوهَ مان؟

تِرشنا

تڏيون تنهنجي چُنريءَ جون پرڇايون پياري!
هي دل جي نرڳَ تي سَرڳ جي ڪا ڇايا.
هي تارا، ڪتيون، هي نڪت ۾ نگاهون،
اڇڻ لاءِ تنهنجي، پلا ڪنهن وڇايون.
هي ميران جي من ۾ جا سانجهي سمايل،
هي ڪرشن جي بنسيءَ ۾ گُلرنگ گوپيون،
برندا جي بَنَ ۾ هي تُلسيءَ وڇاڻا،
۾ چوڏس چتاڻن جون بنواس راتيون،
جهروڪن اندر آرتيءَ جي ڏيئن ۾،
وسوڙل وسوڙل لڳن ٿا ٽڪاڻا،
عنبر، مشڪ جي هيءَ ڪٿان مهڪ اُڏري،
هوائن ڪان تنهنجا ڪيا ڪنهن پُڇاڻا؟
پرين! تنهنجي پاران ڪو ڪانڪي نہ آيو،
اسان جي هٿن جا ڪبوتر اُڏاڻا.

ڀِڪي دل مون ناهي پئي در تي سجني!
سدائين محبت جو سنگ - ميل ٻڌجي،
پرين آهہ تنهنجي رهي رهگذر ۾.
جُڳن جون اڪارت ٿيون تپسيائون،
اسان جي اندر ۾ جليون ڪي چِتائون،
ٿِي دونهي جا بادل وفائون اڏاڻيون،
اوهان جا الائي ڪٿي ٿاڪ ٿاڻا؟
اوهان جون الائي ڪٿي خواب گاهون؟
فقط يادگيرين ۾ محفوظ آهن،
ٿڌيون تنهنجي چُنريءَ جون پرڇايون پياري!

مدهوش راتين جي جنت

کنهن نئين عشق جي آرزوءَ ۾ وري،
زندگيءَ جي مُنڊيءَ ۾ ٿو پُورو پوان.
ڪوبہ تنهنجو تصور جڏهن ٿو جُڙي،
باک گهري گگن ۾ ٿي وکري وڃي،
سُرخ، زرتار، باريڪ پوشاڪ مان،
تنهنجو چاندي بدن ايئن ٿو ڏيکار ڏي،
جڻ تہ ڪا، جل پَري نِڪتي سنڌوءَ منجهان.
تنهنجي چوٽيءَ جي خوشبوءَ ۾ خاموش جڻ،
ڪائي مدهوش راتين جي جنت هئي،
تنهنجي شمشاد قد جي مٿان پَرَ هڻن،
هُئي عقابن کي اهڙي نہ ڪا ئي مجال!
تنهنجي ڳلَ تي، ڳچيءَ تي تِرنِ جا ٻُڙا،
جڻ خُدا سونهن جا توکي تمغا ڏنا!
تنهنجي اکڙين جون ڇُڙواڳ ڇوليون گرمُ،
سرد رُتِ ۾ محبت جو ساحل هُيون!
وقت گُذري ويو،
اک ۾ تنهنجو تصور ئي رهجي ويو،
کنهن نئين عشق جي آرزوءَ ۾ وري،
زندگيءَ ۾ نئون رنگُ پَرٽو پيو!

پيارُ، دل جو قرارُ، تون آهين!
ماڪ، خوشبو، بهارُ، تون آهين!

روح تون، جان تون، تمّنا تون،
آرزو، انتظارُ، تون آهين!

چنڊ تارن جي چاهنا ڪهڙي؟
روشنين جو شمارُ، تون آهين!

وقت تنهنجو ئي آ تمنائي
هر گهڙيءَ جو وقارُ، تون آهين!

بيقرار گُذري ٿي،
اشڪبار گُذري ٿي.

هجر جي هوا دل تان،
بار بار گُذري ٿي.

جسم جي اڪيلائي،
ڏار ڏار گُذري ٿي.

ٻُڪَ ۾ جُهڪيا ناهيون،
باوقار گُذري ٿي.

ڪنهن چيو: ”سوا تنهنجي،
خوشگوار گُذري ٿي!“

تنهنجي ياد جي ٻيڙي،
چنڊ پار گُذري ٿي.

دل جي ڏرتي

ڊُور هوندي بہ ڪيڏو تون آهين قريب،
فاصلا هي مسلسل پيلا ڇا ڪندا؟

سمنڊ روڪي هي سگهندو نہ مون کي سَکي!
تانگهہ تنهنجي هوا سان اچي ٿي گُهلي،
جهاڳ، لهرون لُٽائيون، ڪنارا پُڇن؛
چنڊ ـ ٻيڙيءَ ۾ ويندس مان توسان ملي،
ساحلن جي مٿان ناخدا ڇا ڪندا؟
فاصلا هي مسلسل پيلا ڇا ڪندا؟

هيءُ مُکڙيون گُلن جون، ٽڙڻ کان اڳي؛
دل جي تاريءَ مٿان ڪئن لُڏن ٿيون پيون،
رنگَ ڪرڻا ۽ سُرهاڻيل روشنيون؛
نيل – ڏارا ۾ تو لئہ ٻُڏن ٿيون پيون،
هي جُدائيءَ جا لمحا ڳَڙا ڇا ڪندا؟
فاصلا هي مسلسل پلا ڇا ڪندا؟

آءُ نڪري هلون! ڪنهن اجاتي نگر؛
ڪو سڃاڻي نہ وڻ، اجنبي ٿي رهون!
سَوَ ستارا اُڀون، آس جي اڀَ تي؛
دل جي ڌرتي ٿئي، روشنيون روشنيون!
هي انڌيرن سندا، سلسلا ڇا ڪندا؟
فاصلا هي مسلسل پلا ڇا ڪندا؟

ڪناري لائين!
ڪاهي ڪاري سمنب مان!

مڪڙيون ماپن ٽيون ڪڏهن،
سِپن ۾ سائين!
ڪناري لائين-
ڪاهي ڪارِي سمنب مان!

ساري هن سنسار جو،
پيار پُکي پائين-
ڪناري لائين-
ڪاهي ڪاري سمنب مان!

آڳاهون اوڙاهُ ٿو،
سڏي سدائين-
ڪناري لائين-
ڪاهي ڪاري سمنڊ مان!

ننڊ نهوڙيا ناکئا!
لنگر لڳائين-
ڪناري لائين-
ڪاهي ڪاري سمنڊ مان!

چنڊُ اڄ رات مختصر آهي،
دل جو آڪاشُ منتشر آهي.

ڪنهن به خانه بدوش سپني جو،
در نه ديوار ۽ نه گهر آهي.

لڙڪُ اک ۾ سُڪي ٿيو پٿر،
ڇا ته آ ضبط، ڇا جگر آهي.

عشق آوارگي ڏني اهڙي،
درد دل جو به دربدر آهي.

زندگي پينچرو ڏکيو ڪيڏو،
موت سولو سِڌو سفر آهي.

دل مسافرا ڇڪي ٿي پيرن کي،
روح رستن کان بيِ خبر آهي.

اجنبي ۽ اڄاڻ احمد جو،
شهر چالاڪ مان گُذر آهي.

جهنگل جو ماحول

ڏيھُ ڏسي پيو نَڪَ جي هيٺان جهنگل جوَ ماحول!

پنکَ رَتاوان، ڇُهنبون ڳاڙهيون- شِڪرا خون پياڪَ،
رَت جي بانسِ هوا ۾ پکڙيل، چٽڪن سپ جا چاڪَ.

ڪنڌو ڄن جو زهر ٻريو آ، سَپَ سُجهن ٽا جامَ،
پوءِ بہ پير اسان جا اڳتي، جاٽون ٽا انجامَ.

ڪير ڪنڌن ڪان پاند ڇڏائي، جهنگ سڄي ۾ شورُ،
هر پاسي ڪان گهيرو، گل جي نِڙيءَ نِڙيءَ تي زورُ.

پاڇا، پاڇا رَت جا پياسا، وحشي وحشي رات،
چندُ نہ ڄاڻي جيت آ ڪنهن جي ۽ ڪنهن جي آ مات!

ڏيھُ ڏسي پيو نَڪَ جي هيٺان، رتَ ٻريو ڪشڪولُ،
جهنگل جو ماحولُ!

روايت

قصو صرف تازيءَ قبر جو ئي ناهي،
روايت جي پويان ڪا تاريخ آهي.

روايت ۾ تاريخ جي چيخ آهي،
روايت منجهان رت جي سنڌو وهي ٿي،
روايت ۾ سُورج ڪو مصلوبُ ٿئي ٿو،
روايت اندر چندُ نيزي چڙهي ٿو،
روايت ۾ تارا اُجهايا وڃن ٿا،
سويرا انڌيرن تان واريا وڃن ٿا.

روايت منجهان رتَ جون بوندون ڇٽن ٿيون،
روايت ۾ گهڙيون ڪي گهاٽي گُهمن ٿيون،
روايت مان قاتل لڪيرون لنگهن ٿيون،
روايت جي ڪنڌ تي ڪَتارون هلن ٿيون.

ڪتي سونهن–ڌرتيءَ جي ڪا ڏيءَ ڪُني آ،
”لهوءَ جون پُڪارون هوا پي وئي آ“
روايت ۾ آهن لڪل هٿ پڌرا،
روايت جو موجود راوي بہ آهي،
رڳو فرد هڪڙي جو هي موت ناهي،
سڄي ايشيا جو هي جڻ انت آهي.

سيئي ڪندَ، پرڪندَ، ڪيا بَڪُ گوليءَ،
سيئي خواب جا گهر، ڪيا ڪَڪُ گوليءَ.
لڳي ڪالهہ گولي، لڳي اڄ بہ گولي،
لڳي ڪينيڊيءَ، ڪِنگ لوٿر کي گولي،
۽ گانڌيءَ کي گولي، لُممبا کي گولي،
لڳي آلينڊي کي ۽ اندرا کي گولي،
لڳي آسرن، انتظارن کي گولي،
ڪچن نيڻ، نيرن، نهارن کي گولي،
لڳي ديسَ جي جڻ بهارن کي گولي.

ڪروڙين اکيون اشڪباريءَ ۾ آهن،
ڪروڙين دليون بيقراريءَ ۾ آهن،
سيئي هٿ سينہ زنيءَ منجهہ آهن،
سيئي پير ماتم ڪدي منجهہ آهن،
اگڻ عُذر خُواهين سان آباد پنهنجا،
سيئي سَچَ آتش ڪدي منجهہ آهن.

دفن ڪائنات جو محور ڪيو ويو،
خطِ استوا ۾ سمندر ڪيو ويو،
دفن ديس! پنهنجو مقدر ڪيو ويو،
دفن ڪالهه هڪ پيو قلندر ڪيو ويو!

گُلن کان ٽِڙڻ جي آ فطرت کسي وئي،
۽ سورج مُکين کان حرارت کسي وئي،
وڻن کان کسيا ويا، سندن چانورا سڀ،
ندين کان قديمي رواني کسي وئي،
سين موسمن جي جواني کسي وئي!

ڪيو قيد جذبن جوانين کي ويو ۽،
ضميرن کي زنجير پاتا ويا ۽،
اُميدن کي آڙاهَ ۾ ويو جلايو،
تڏهن وقت کي هُن، هي انداز بخشيو،
جو سوچن صليبن کي اعزاز بخشيو،
مٽيءَ تي ٽڙيل هُن جي رت جي لڪيرن،
صدين جي خموشيءَ کي آواز بخشيو!

زماني جي تاريخ ۾ هيءَ شهادت،
امر بڻجي رهندي نئين هڪ روايت!

تو وڏايون نرم، رات ٻانهون ڪٽي!
چنڊ پنهنجون ڏنيون، تو پناهون ڪٽي!

دردَ توکي حسن ۾ ورهائيٖ ڇڏيو،
جسم تنهنجو ڪٽي ۽ نگاهون ڪٽي!

ڪالهه پنهنجا قدم، جت رڪيا رهبرن،
وقت اتهاس ۾، اڄ سي راهون ڪٽي؟

جهوپڙيءَ مان ٻُڪئي، ٻارَ بيمارَ جون،
يا خُدا تو ٻُڌيون، رات دانهون ڪٽي!

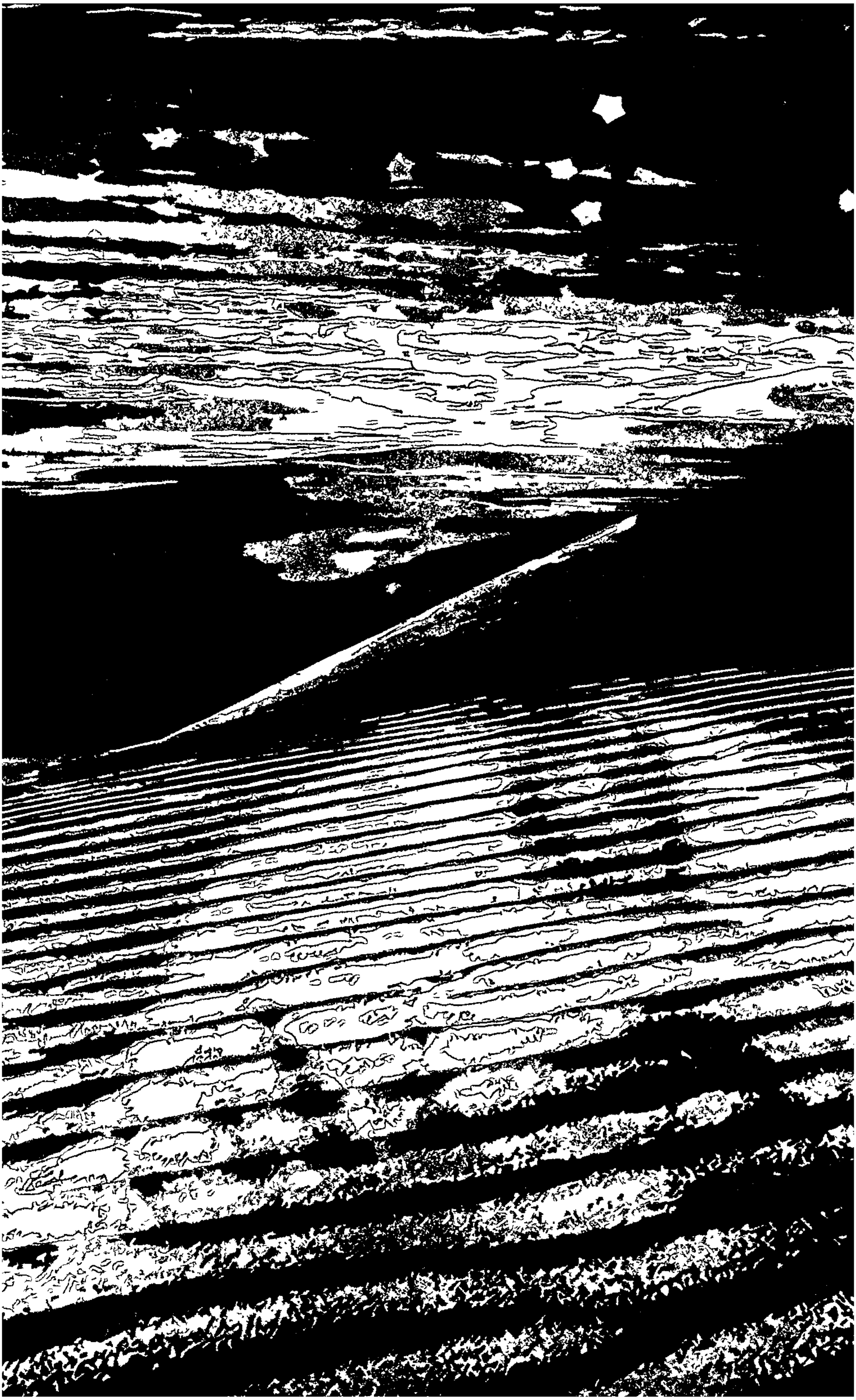

تارو تارو، تنها تنها

مايا ڇايا موهه،
پهرين پارس پاڻ هئاسين،
هاڻي پٿر، لوهه.
خالي سکڻا خواب اکين جا،
ڳوڙهن سان ٿي ڳوهه،
ڪنهن جو ڪونهي ڏوهه.

جيون بي ترتيب،
اڳڙيون اڳڙيون ڪنهن جو ٿي ويو،
جوڀن بي ترتيب،
پل پل جي رسوائيءَ پويان،
تن من بي ترتيب،
درپن بي ترتيب!

ٽَرءِ روهيءَ وانگ،
ساهَه سرير سمايا ڪيڏا،
سُور اُڏوهيءَ وانگ.
وقت صليبن تي ٿو چاڙهي،
ڪنهن بي ڏوهيءَ وانگ،
سِڱ ستوهيءَ وانگ.

سپنا سانديا تو نہ!
پکيءَ پکيءَ کي سانجهيءَ ويلي،
آکيري جي اونَ.
گهر جو وکريل ڪَکُ پَنُ توکي!
ياد اچي ٿو ڪو نہ!
تون سارين ٿي ڇو نہ؟

ڳُهلي ڳُهلي ڪاچيلُ،
ڏينهن سڄوئي واءُ ٽڏيرو،
خواب خواب جو ڪيلُ.
سُتي سُتي سوَ سُور انگوريا،
مانَ ٿئي ڪو ميلُ،
ڪهڙو تيلُ ڦُليلُ!

دل اونداهو ڪنڊ،
تارو تارو تنها تنها،
ٽيڙو، ڪتيون، چنڊ.

رات اڌو اڌ، ياڳا ياڳا،
ويهي مون سان ونڊ،
هيءُ ماندي جو منڊ!

اُڏريا خواب، خيال،
روحُ رَمل سان، نينهن نظم سان،
تن من ۾ مشعال.
پير پدمڙا، چانديءَ هٿڙا،
چهرا جوت جمال،
سِڳ سِجهايا سال!

دَريون، در ٻُوٽيل-
پرينءَ جي شهر جا!

بارُودن جي بُوءِ سان،
رستا دونهاٽيل-
پرينءَ جي شهر جا!

ماڻهو ڳليءَ موڙ تي،
گهاون سان گهايل-
پرينءَ جي شهر جا!

ڏُنڌلو چنڊُ آڪاسَ ۾،
چهرا مُرجهايل-
پرينءَ جي شهر جا!

رنگت اُجڙيل راتيون،
ڏينهن بہ ڏڪايل-
پرينءَ جي شهر جا!

وَڏِي وڏي ٿي، ننڍي تقاضا،
خموش دل ٿي، ٻُڌي تقاضا.

وساءِ ننڍڙي نہ بوند بادل،
پياسي رڻ جي، وڏي تقاضا.

نہ اُڃَ جا چپ ڪُليا ڪڏهن پيي،
نہ ٻُکَ جي اک مان، ٻکِي تقاضا.

نہ دل ۾ تنهنجي اُميد خواهش،
نڪي تمنا، نڪي تقاضا.

سمونڊ تي چنڊ رات اُڀري،
هوا تي کهڙي لِکي تقاضا.

ضعيف عورت رليءَ رنگن تي،
غريب دل جي رَکِي تقاضا.

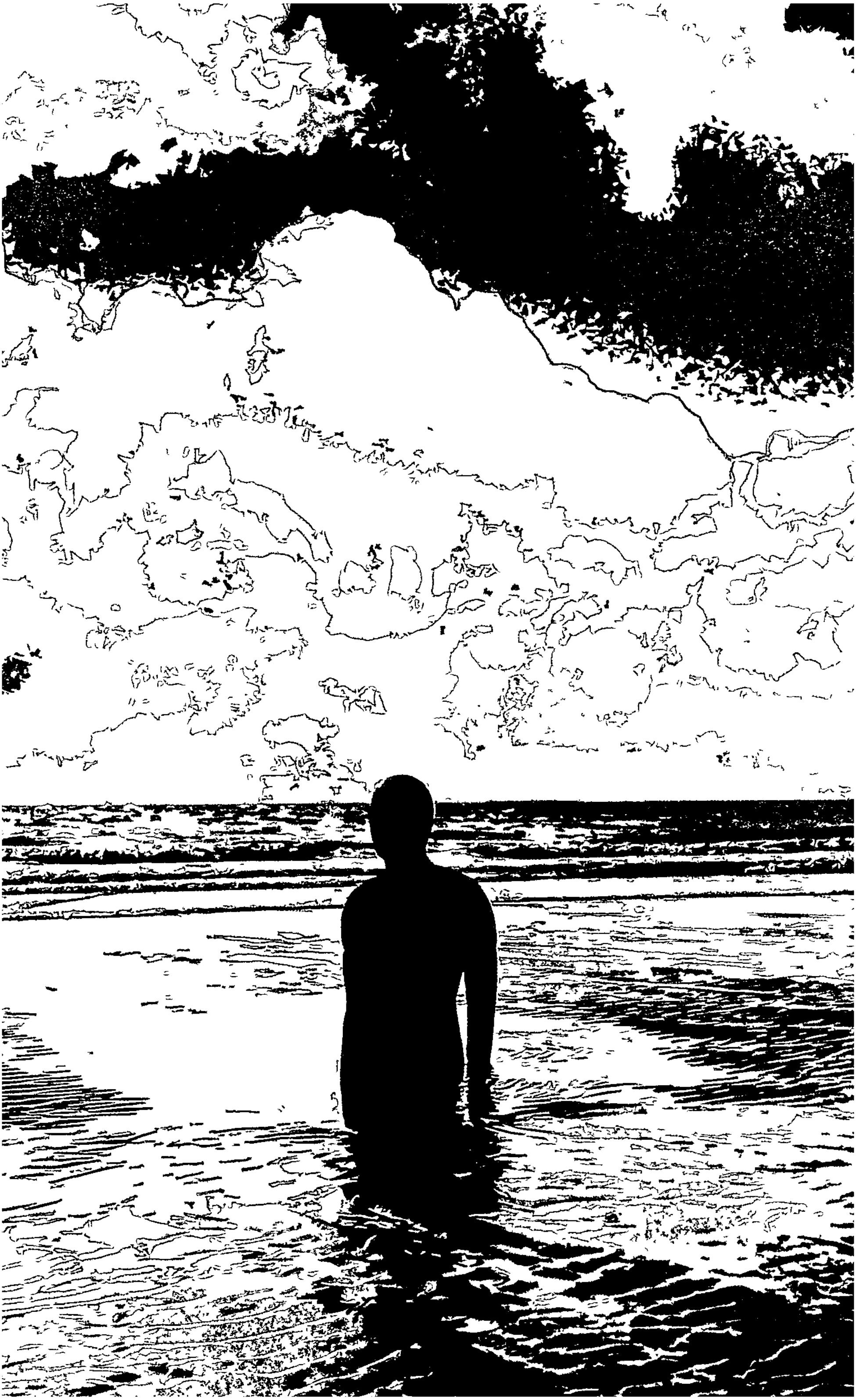

زندگي!

هزارين خيال ساحل تي، اچن ٹا انت جا مون کي،
سڌي ٽي خودکشي مون کي، پري کان زندگيءَ وانگي.

وڃڙين وڏا ونگَ۔
ڪڪرِ!.

آءُ تہ سرتا سونهن اُجاريون،
سَرهايون سارنگَ۔
ڪڪرِ!

تنهائيءَ ۾ پڪجي وئي آ،
آڌيءَ آس اُمنگَ!
ڪڪرِ!

توبن ڏُنڌلا ڏُنڌلا آهن،
سارا رنگ ترنگَ۔
ڪڪرِ.

بي ترُتيب زندگيءَ جو الميو

ڪا شام وڃائي رستن ۾ ،
جنهن وقت اويرو موٽيس مان،
تو ڇو نہ سُمهاريو سپنن ۾،
۽ دل جي رنگ رتولن ۾.

تو ڇو نہ ٻُهاريو ٻوٽن مان،
جنهن وقت ڇٽيس مان ڀَنُ ڀَنُ ٿي،
جنهن وقت ڪِڙيس مان تاري جان،
تو ڇو نہ نهاريو پيار منجهان؟

جنهن وقت اکين کي ڏُوڙ لَتيو،
تو ڇو نہ چنڊي سپ خواب ڪنيا،
تو پاند سان پنهنجي ڇو نہ اُگهيو،
هر سپنو منهنجي اکڙين جو؟

تو درد نہ ڪو محسوس ڪيو،
ڪنهن وقت نہ تنهنجا نيڻ ڀنا،
ڪنهن سُور – سڄي ۾ مون لئہ تو،
ڪو لُڙڪ نہ موتيءَ جان پويو!

ڪو چهرو واقفڪار نہ هو،
تي پاڇن پويان ڊوڙيس مان،
ڪو آوازن جو جهنگ هُئو،
تو ڪو نہ پُڪاريو، تِي پنهنجو!

هر سِٽ ۾ ڏُک جو ڏيک هئو،
تو لفظ پڙهيا احساس بنا،
هن بي ترتيب جوانيءَ جو،
تو ڇو نہ پڙهيو دل ساڻ پَنو!

هي پيار چڪورن جهڙو هو!
بئي پنهنجي پَر ۾ اُڏرياسين،
جنهن وقت هوا سان چنڊُ گَنو،
تنهن وقت نہ اُن تي ڪو بہ لتو!

اکين جو جهنگ

مُنهنجي سيني جو سدا،
سمنڊُ آئينو رهيو.
رُت – بسنتيءَ بوند جون،
هي اکيون تمثيل آهن!
مان بدن پنهنجي منجهاران،
روح کي ٿو ڳوليان.
منهنجي هر احساس آڏو
هڪ وڏو آهي سَرابُ،
جنهن ۾ منهنجي آس جا،
آهن هِراسيا ڪئين هرڻ!

خوابَ آوارا پکي،
بند اکڙين جي وڏي ڪنهن
جهنگَ ۾ آهن اُداس!

پيارُ جيون ڀر ڪجي،
دردَ کي دلبر ڪجي!

نيڻ تُنهنجا پُوڄجن،
توکي پوڄا گهر ڪجي!

مرتبي ۽ مانَ لئه،
پيٽ کي پٿر ڪجي!

جو سِسي نيزي رکي،
پنهنجو سو رهبر ڪجي!

هار لئه ڇو سوچجي،
سوچ کي ساگر ڪجي!

دُوناليءَ ٺا... ٺا_
پکي اُڏريا اُڀَ ڏي!

ماري! پنهنجي ڏَڀ ۾،
ڳولين ٿو تون ڇا؟
پکي اُڏريا اُڀَ ڏي!

تَرَ ۾ ڪاري تتر جي،
ٻولي ناهي ڪا!
پکي اُڏريا اُڀَ ڏي!

لڙيا پاڇا ڍنڍ تي،
سرءُ سانجهيءَ جا_
پکي اُڏريا اُڀَ ڏي!

ڪراچي

اي ڪراچي!
سنڌ جي تون نڪ جي آهين ڦُلي.
هسُ ڳچيءَ جو،
سينڌ جو سِندور، ماٿي جو ٽِڪو،
۽ ڪرائيءَ جو ڪنگڻ!
باک بادامي جڏهن ٿي تنهنجي رستن تي لهي،
صبح تنهنجو سون ورنو ٿو لڳي،
۽ جڏهن ٿي شام گهونگهٽ ڪي ڪٽي،
سانوري ڪا ڪنوار آرس ٿي ڀڃي!
رات پنهنجا پاند ڦهلائي جڏهن ٿي تو مٿان،
چنڊُ شرمائي وڃي ٿو تو اڳيان.

تنهنجون رم جهم روشنيون،
شاهراهن تي تکين ڪارن منجهان،
جنهن گهڙيءَ برسات وانگي ٿيون ڇٽن،
هر عمارت جون دريون آڪاسُ ڇُهندي ٿيون کُلن،
ڏُکَ توڙي سُکَ ۾ ٿا، تنهنجا رهواسي رهن!
تنهنجي ديوارن مٿان هي سُرمئي،
رنگ جا ٿا ڪيترا پاڇا لهن.
تون ڪياماڙيءَ، منهوڙي جي هوا،
تون ڪلاچي! شاهه جي آهين دعا،
يا لڳين ٿي سِپَ جي موتيءَ جيان،
يا اسان جي پاڳ وانگر،
ڪنهن مقدس ماڳ وانگر،
تون سمندر جي رهين ٿي جاڳ وانگر!

اي ڪراچي!
تون تہ پالڻهار وانگي ٿي لڳين،
تون مِلين جي روز چمنين کي دُکائي،
پيٽَ بُکيا ٿي پرين!
زندگيءَ مصروف تنهنجيءَ ۾ رهيا،
بي انت ڪيئي حادثا،
روشنين جا سلسلا!

اي ڪراچي!

تون اسان جي آنهِ ڪرنگهي جي هڏِي،
عڪس، جلوو، آرسي،
۽ اکين جي روشني.
تون رهين ٿي ساهه ۾ سُرهاڻ بڻجي،
وقت ۽ تاريخ جو اُهڃاڻ بڻجي،
تون اسان لئه نينهن جو آهين نياڻ،
تون اسان جو آهين ڇهرو ۽ صدين جي آن سڃاڻ.

اي ڪراچي!
تون اسان لئه سورهن ئي سينگار آهين!
جهول موتين سان ڀريل ۽ موتئي مهڪار آهين!
تون اسان جي عيد آهين،
تون اسان جي ديد آهين!
تون اسان جي جيت آهين،
تون اسان جي هار آهين!

ڪُرم جو تي ڪاٽيارو،
شال سو ويري مري،
جيڪو چوي،
پنهنجي هوندي،
سنڌ کان تون ڌار آهين!

سانجهي اُداس پاڇا، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟
وڪريل، وشالُ، تنها، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟

هيءَ سانت، رات، سوچون، هي خواب جا جزيرا،
چنڊَ ڪنت سنگ تارا، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟

سادو، سُفيد ساحل، ٻوليون انيڪ ٻولي،
لهرن جا لوڏي پينگها، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟

هر روز چوڙَ ويلي، ملندو رهيو مُسلسل،
سمجهيو نہ پوءِ بہ دريا، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟

ڪيئي جهاز جيءَ جا، هُن ٻارِ منجهہ ٻوڙيا،
ٻيڙيءَ ۾ ٻيڙياتا، ڪنهن ڪي سمونڊ ڳولي؟

ساحلي ڇوڪري

مھ جبين! مھ جبين! رات آھي ڀِني،
دل ڏني دل ڏني، توکي مون دل ڏني!

رات راڻي ٽِڙي، آ اڱڻ تي ڪِڙي،
ساحلي ڇوڪري، آءُ ويجھو تہ ٿِي!
چنڊُ توکي ڏِسي، آھِ ڪڪرين لِڪو،
ٻُڪَ ۾ مُون جھلي، تنھجو چھرو چُميو.

پَنَ وانگي بدن، ڇا تہ سَنهڙو اٿئي،
هٿ تنهنجا ڪنول، ڇيڄَ ڇلڙو اٿئي،
بُلبلين پوپٽن، تنهنجو پؤنرن پُڇيو،
روز سورج مُڪين، تنهنجو رستو تڪيو!

مُنهنجو ساگر بہ تون، لهر، ساحل بہ تون،
آرزوءَ جو سفر، مُنهنجي منزل بہ تون،
تنهنجو ’احمد‘ ڪوي، تون تہ اُن جي سَڪِي،
روشني روشني، زندگي زندگي!

ڪتا

هي مُرڪن جي مالها ۾ ٽهڪن جا موتي،
اوهان پاڻ جن کي آ پويو چپن سان،
چَڳُن جو چڪر ۾ اکيون نيم خوابي،
اوهان جي ڀِرن جا هي رستا ڪشادا،
ڳلن تي موهيڙن جو ماندااڻ منديل،
انهيءَ ۾ مصور جون ڪيئي ڪتائون،
جڙيون جڻ صرافن کي سُندر جَڙائون!
اِهي چاڳ تنهنجا اِهي چلولايون،
خزان رتُ ۾ تنهنجي بدن جون بهارون،
اڙي روپ راڻي! هي تنهنجون نهارون،

خدا برف جا ڪئين پکهاري ڇڏين ٿي!
۽ ڏيئي وڃين ٿي، ڪويءَ کي سنديسا،
نوان انسنا ۽ نوان ڪي انديشا.

پرهه جي هُو پلڪن ۾ پوپل ڪي قطرا،
ڪٿي ڪيستائين ٻُڪن ۾ هلان ها!
تتيءَ اُسَ ۾ ڪيستائين جلان ها!
اوهان جي نہ پيرن جي آهٽ ٻُڌيسون،
اميدن جي ڪا ئي ڪِرن ڪانہ اُڀري،
نہ ڇيرين جي ڪا ڇن ڇناهٽ ٻُڌيسون،
پٽن تي پشم، مخملي پير تنهنجا،
پڌاريل ڏٺاسون، ڪٿي ڪين جانان!
سگهياسين رِتون ڪي، رِتي ڪين جانان!

سدا عشق تنهنجي جي ڪاڙهي ڪڙهياسون،
اسان ڪان پُني ڪانہ ڪا بي وڙائي،
اجا آتما آ اوهان لئہ اُساٽيل،
اِها ئي حقيقت، اِها ئي ڪهاڻي
نہ الفت جي مفهوم جو انت ايندو،
نہ دنيا ۾ دردن جي ٿيندي پُڄاڻي!.

تمنا جو انت

اُپ – شيشي کي اُگهان مان ڪيستائين؟
چنڊ جا ٽڪرا ڳنڍيان مان ڪيستائين؟
مان نہ شيشہ گر، نہ ڪوئي سنگتراش!

مان مجازي بت پرستيءَ ۾ مگن،
ڪو خدا آهي نہ توکان پيو حسين!
تو اڳيان ئي ٿي جُهڪي منهنجي جبين.
مون ڏٺا جو نيڻ تنهنجا اي سکي!
سڀ ستارا پيا ڪِري، منهنجي هٿن مان،

ڪو نہ زهرو، مشتري منهنجو نہ آ،
ڪو نہ سُرخو، ڪو نہ انبلڪ يا ڪُميت،
سنج ـ جوهر سان جَڙيل منهنجو نہ آ.
نانگ ڪاريهر لڪل آ ريت ۾،
پير واريءَ جي مٿان ڪنهن جو نہ آ.

عشق ڏيکاري اجل جو آئينو،
چو تمنا روز تنهنجي ٿو ڪري؟
تون پکيءَ جي پَر مٿان ڪا بوند آن،
تون پري، ڏاڍو پري، ڏاڍو پري!

مان ڪنارو سمنڊ جو ڪو نامُراد،
تون لُٽائي واءَ جو جُهوٽو مٺي!
مان اٽاسيءَ اُسَ جو ڪو ترورو،
تون ٿڌو ڪو ڇانوَ جو پوٽو مٺي!

ڪي بادل پنبڻين ۾ پھتا، ڪو آگم دل ڪان ٻاھر آ،
ھڪ موسم دل جي اندر آ، ھڪ موسم دل ڪان ٻاھر آ.

ڪنھن ڪاريءَ رُڃَ تي برسِي پئي، ڪا ڪڪري اُڃَ تي برسِي پئي،
ڪو سارنگ ساھن ۾ برسي، ڪا ڇم ڇم دل ڪان ٻاھر آ.

ڪا رَڳَ رباب سان اُلجھي ٿي، ڪا تند طلب جي تڙپي ٿي،
ڪو راڳ رھي ٿو روح اندر، ڪو سرگم دل ڪان ٻاھر آ.

ھر وقت صحيفا يادن جا، ھر وار اکين تي نازل ٿيا،
ھر محشر لڙڪن جو من ۾، ھر ماتم دل ڪان ٻاھر آ.

ھن دل ۾ ھڪڙو گرجا گھر، ۽ ماءُ سان گڏ ھڪ پيغمبر،
مريم ئي ٻاھر آھِ نہ ابنِ مريم دل ڪان ٻاھر آ.

سڀ سپنا پاڻ اُٿيا احمد تو رنگ برنگي ڌاڳن سان!
ڪا ڏور تخيل ۾ تنھنجي، ڪو ريشم دل ڪان ٻاھر آ.

خوابن جي خُودڪُشي

هوائن ۾ شُعاعن کي جڏهن ٿو سجُ اُڇلائي،
تڏهن ماحول ساڪن ٿئي،
سناٽن ڏي وجن آواز ٿا ڊوڙي،
اُڏامي ڏُوڙ ٽِپي درياهہ مان ڪيڏي!
وٽيو آ وقت اُن کي ايئن،
لڳي ٿو مُڄَ جي نوڙي!
وڃون جاڏي، انهيءَ پاسي!

رڳو خاموشين جا مقبرا آهن،
سياستدان نابالغ مجاور ٿي پيا آهن!
تپي ٿي لوهه وانگر سج جي هيٺان جنم ڀومي،
جتي اڄ پاڻ بيٺا هون،
اها ڌرتي وجي ٿي مختصر ٿيندي،
مٿان آڪاسُ هي نيرو،
وجي ٿو دائرن ۾ چنڊ ننڍو ٿيندو،
ڪپاهان ريشمي بادل،
وڃن ٿا ڇڙوڇڙ ٿيندا،
پکي پنهنجي نگاهُن جا،
وڃن روپوش ٿا ٿيندا!
مگر هوءَ بي خبر ڪافر حسينا چو چئي ٿي پئي:
جنم پنهنجو اکين ۾ ئي ٿيو آهي،
عمر جا سپ لٿا پنهنجي اکين آڏو لٿا آهن!
لڳو ڪلهه پيار جو پيوند،
جواني ٻور تي پهتي،
وٺن جي ڇانوَ ڇو پنهنجي،
جڙن ۾ ٿي وڃي موٽي؟
سمورا خواب پنهنجا ڇو،
ڪرڻ ٿا خُودڪشي چاهن؟
اڙي او بي خبر ڪافر حسينا!
ڇا اِها توکي خبر آهي؟
هٿن ۾ هٿ آهن، پر

مٿي پيرن جي هيٺان پنهنجي حصي جي،
وِڇي محدود ٿيندي ٿي،
ڦُٽن ٽا شهر مان جيڪي سمورا ڳوٺ جا رستا،
انهن ۾ نانگ پنهنجا ڳرَ،
ڪٽي هر روزُ ٻيهن ٿا،
سمورن جاگرافيءَ جي ڪتابن کي،
اُڏوهي ڪا لڳي وئي آ،
نئين تهذيبَ جي نالي اسان جي پيارَ جي ٻولي،
پُراڻن کنڊرن جو جڻ قديمي گيت ٿي پئي آ،
اسان پاران اسان جي ئي حصي جي زندگيءَ کي
ڪو،
گُذاري ٻيو رهيو آهي،
اسان جڻ زندگيءَ کي زهر وانگي، پِي رهيا آهيون،
اسان دنيا جي گوليَ تي اڪيلا جِي رهيا آهيون!

سرمدَ پيرانديءَ،

سُتو ابوالڪلام آ!

ٽُٽل نندي ڪنڊ جي،
ننڍڙي آباديءَ۔

سُتو ابوالڪلام آ!

احمد نگر جيل چيو:
سُورن سيرانديءَ۔

سُتو ابوالڪلام آ!

دهلي! توکي نيڊ ڏئي،
هيٺ مٽيءَ مانديءَ۔

سُتو ابوالڪلام آ!

بوندَ، ننڍڙي سِپي سڏي مون کي،
اک آسائتي سڏي مون کي.

رڃَ تون روح ۾ لٿي آهين،
روز ٿي تشنگي سڏي مون کي.

آڳريون گُل فروش عورت جون،
۽ سندس نازڪي سڏي مون کي.

اڄ اُره جو پگهر پڪاري ٿو،
شوخ سرڪش ندي سڏي مون کي.

گيت ٺئگور جو هوا ڇيڙيو،
رات بنگال جي سڏي مون کي.

گز هٽي وائلن وڄايان ٿو،
درد جي سمفني سڏي مون کي.

منتظر ’ميگهه دوت‘، ڪاليداس،
مينهن ۾ مئڪشي سڏي مون کي.

آرزو جي طويل رستي ۾،
سانجهه ميرانجهڙي سڏي مون کي.

سمنڊُ سپ ۾ سماءِ اي احمد!
مڏيري ماٺڪي سڏي مون کي.

چِپرن جون اکيون

راتِ،
جنهن کي چِپرن جون،
چمڪندڙ اکيون،
گُهوري رهيون آهن،
ديس جي ٻاڪ جو،
اڇوتو بدن،
ڳجهن جي چنبن ۾ لُڇي رهيو آهي.
سليتي شامون،
ڪانون جي بي سُري آواز سان،
گُونجي رهيون آهن،
۽ ندي!
ڏينهن ۽ رات جو سفر،
واريءَ جي پنڌ جيان،
جهاڳي رهي آهي.

سمنڊ ۾ شهر جي ڪٿا

سمنڊ هي شهر سان لُڇيو آهي:
لهر آواز جو پڙاڏو ٿِي،
هر ڪناري مٿان ڏُڪي، ڊوڙي،
شهر جي زهر کي چَکيو آهي-
سمنڊ هي شهر سان لُڇيو آهي!

سمنڊ فطرت جو معجزو آهي،
۽ زمينن جو آئينو آهي؟
صُبح سانجهيءَ رنگين غاليچا،
سانگ سِيرن مٿان سجائن ٿا،
رنگ ۽ روشنيءَ جي ساحل تان،
جڻ هوا کي پکي اُڏائن ٿا!
پنکَ پر هانوَ ۾ هَلائن ٿا!
روح شاعر جو ڪنهن رڱيو آهي؟
سمنڊ هي شهر سان لُڇيو آهي!

شهر ننڍڙو نِراسُ ڪيڏو آ،
دل جو گهرڙو اُداسُ ڪيڏو آ!
هن صديءَ جي تڪل مسافر جي؛
سونُ- پيرن تي ڌوڙ چاندي آ،
پنڌ دل جو قديم تنهن ڪاتي؛
پيارَ جي ڪائنات آندي آ،
موهُ باندي نہ سونهن ماندي آ!
درد پر ڪنهن سندس ڪَچيو آهي!
سمنڊُ هي شهر سان لُچيو آهي!

سمنڊَ ۽ شهرَ جي صدا پنهنجي،
هرڪا تمثيل ۽ ڪٿا پنهنجي،
شهر چپُ آ زبانَ جي هوندي؛
سمنڊُ گُونجي گَڏي ڪنارن کي،
شهر پُرهول، پُرخطر آهي!
سمنڊُ عاشق سڏي ستارن کي،
چينُ آچي ٿو بيقرارن کي!
ريت تي رات پر رُليو آهي!
سمنڊُ هي شهر سان لُچيو آهي!

رات اُپ تي ستارن جي سرواڻ تِي!
چندُ اُلهي وڃي، آءُ چانڊاڻ تِي!

مُنهنجي ڳوڙهن سان ڪڏهين ملي ڏِسُ مِني!
آءُ ننڊڙي ندي، تون تہ مهراڻ تِي!

تنهنجي آئي ملي، نُور تارن کي تو،
۽ گلن کي ملي، ماڻ سرهاڻ تِي!

اي سرءُ جي هوا! گُهل نہ منهنجي مٿان،
ساهَ مان تو ڇٽي، دردُ پيلاڻ تِي!

مان سدائين صليبن تي مُرڪان پيو،
بارگاهِ محبت جو اهڃاڻ تِي.

ٽُڪرا ٽُڪرا خواب

هاڻ تولئہ مان نہ جيئندس،
۽ نہ مرندس مان ڪڏهن.
زندگيءَ ۾ جيڪڏهن ڪنهن موڙ تي ملنديندءَ تون،
اک ڪٽي توڏي نہ ڏسندس مان ڪڏهن.
توکي ساري يا پچاري،
ڪنهن کان تنهنجو ڪونہ پُڇندس،
۽ نہ ڪڇندس، تنهنجي باري ۾ ڪڏهن!
ساهہ ۾ سانڍي نہ رکندس،
تنهنجي وارن جو هڳاءُ،
تنهنجي هٿڙن جو ڇهاءُ!
تنهنجي سِڪ ۾ رات جا تارا تڪي،
لڙڪ اکڙين جا اڇوتا ڪونہ روليندس ڪڏهن،
ڪنهن بہ سپني منجهہ توکي
ڪونہ ڳوليندس ڪڏهن!

جيئن سج لٿو ڏکن سان، راتيون ٻڪيون اسان جون!
سورج مکي سراپا، آهن اکيون اسان جون!

موسيٰ، ملي اسان کي، تجلي نہ طُورَ جي ڪا،
دل.روز ٿي خدا سان، ڳالهيون رکيون اسان جون!

ور ور تو وِهُہ نپوڙيو، هر نانگَ جي ڳچيءَ مان،
تنهنجي هٿان چو جوڳي، دليون ڪَکيون اسان جون؟

نيري سمونڊَ آڏو، ليڪا هزار پائي،
واريءَ تي گهر اڏنِ ٿيون، ساحل سَکيون اسان جون.

ويهي سگهيو ٿي پوپٽُ، هڪڙو ئي دل جي گُلَ تي،
نمڪين چاهتون چو، سيني چَکيون اسان جون؟

چنڊُ، تارو نہ هوءَ سکي آهي،
رات جي سونهن ڪنهن ڪَڪي آهي.

تَنُ طنبوري جيان وڄي ٿو پيو،
عشق آڳر جڏهن رڪِي آهي.

مون تہ تنهنجي ٻُڪن جي پاٽيءَ مان،
چنڊ جي چانڊني ڇَڪِي آهي.

رات چيري چڪور نڪتو آ،
پيار پاليو نہ ڇا پڪِي آهي!

خودڪشي جي ئي خوابَ تي سوچي،
زندگي ڀاڪرين ٻَڪِي آهي.

مان ته سپني ۾ سمنڊُ ٿو ڳوليان،
رُڃَ اکڙين ۾ ڪنهن رکِي آهي.

آءٌ احمد ڌرم نه زرتشتي،
باهه ٻٽجي ڇو هوءَ ٻَڪِي آهي؟!

پيار اسان جي منزل

دل گهِڙيَ ڪا دلدل آهي،
سامهون سِڪَ جو ساحل آهي.
پيارُ اسان جي منزل آهي!

نيري اُڀَ ۾ سردُ صدائون،
برف ٽيون سڀ قربَ ڪٿائون،
خواب ۾ خُنڪي هر پل آهي.
پيارُ اسان جي منزل آهي!

سُرهي سُرهي سُرڳَ اوهان جي،
اُسَ ۾ چاندي مُرڪَ اوهان جي،
چا تہ اکين ۾ جِهلمل آهي.
پيارُ اسان جي منزل آهي!

سانگَ سمورا موسم ڇاڻي،
وڻ وڻ ڏوڻي، پَنُ پَنُ ڇاڻي،
ڪا تہ هوا ۾ هلچل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

محبوبا جو پيارُ سڏي ٿو،
اوجهڙ رستو، دارُ سڏي ٿو،
هاءِ جواني اڻ جهل آهي-
پيارُ اسان جي منزل آهي!

پاريو ڏياتي۔

اونداهيءَ اڌ رات ۾!

وک وک ويچاري کٽو،
ڊوليا، او ڊاتي!

اونداهيءَ اڌ رات ۾!

هيءَ جا منهنجي جندڙي،
اُجن اُساتي۔

اونداهيءَ اڌ رات ۾.

پرهه ڏيندي پيار مان،
مد ڀري ماتي۔
اونداهيءَ اڌ رات ۾!

مون تہ سوچيو

مون تہ سوچيو ڪينَ هو مُنهنجي مٽيءَ
پنهنجي جوبن جو تون بخشيندينءَ بهارُ!
رات جو جگنوءَ جيان ۽ ڏينهن جوءَ
پوپٽن ۾ تون ڪندينءَ پنهنجو شمارُ!

رات ساري مُنهنجي سيني تي سُتينءَ،
ڪونجَ جهڙي تون ڳچيءَ سان ڳهَرجِي!
خواب جهڙي ڪنهن جزيري ۾ پُڄيءَ
ننڊ - ياڪر ۾ وئينءَ تون ويڙهجي!

سانوڻيءَ جو چاڙهُ، مستي مُند جي؛
جسم تنهنجي ۾ نديءَ جهڙو اُڀار،
تون بدن جي سون ٽڪريءَ تان سَڪِي!
پنهنجي ڇاتيءَ جي چڪورين کي اُڏار.

نغمگي پازيب تنهنجي جي ٻُري؛
روح جي تاريڪ تَهخاني مٿان،
تنهنجي پنبڻين جا ڇَپرَ ڪارا ڪڪرَ؛
راتِ ڇانيل جڻ ته مئخانيٰ مٿان.

مون ته سوچيو ڪين هو منهنجي مِٽي!
پاڻُ ارپي، پاڻَ لاهيندينءَ لباسُ،
ڏينهن جو سوچي، رتوليءَ رات ٿي؛
تون اڪيلائيءَ ۾ ٿي ويندينءَ اداسُ!

ڪئي ٻہ دل ڇا خودڪشي؟
نہ موت آ نہ زندگي!

ٻُڌون ٿا لُڙڪَ ۾ اسين،
ڀَري ٿِي ڇرڪ ڇو ندي!

ڏُکي ٿي روحَ ۾ اڃا،
قديم شهر جي گهٽي!

اکين جي آسمان ۾،
اُڏيو نہ خوابَ جو پکي!

هوا ڪي پنڪ ڪنهن ڏنا؟
۽ ڪنهن ڏني آ نغمگي؟

نگاهہ ڪان مٿي رهي،
گداگري فقير جي.

مشورو

وڏن وڏن ايوانن وارؤ!
ڪليل درين، دالانن وارؤ!
بند دلين جي گلين ۾ ڪو،
تيز هوا لئہ ڪوليو رستو!
اڪ اڪ جاڳ مشعال ٻٽايو،
ڪوليو خيال جو روشن پردو،
ڏسو سمندر نيرو جاڳيل،
پکيءَ پکيءَ جي پويان اڏري،
حدِ نظر تي پهچو!

هيڏي گهري نيري دنيا،
اُن ۾ پاڻ سمايو،
لهر لهر جيئن ساحل پائي،
ان جيئن پاڻ وڃايو!
هر ساعت جو پنهنجو سودو
پنهنجي پاڻ مان ٻاهر نڪرو!
پاڻ نہ ائين اُلجهايو.
هٽ هٽ کوليو،
هر ڪنهن کي ورسايو،
رند، رڪيب ۽ رينون روڪي،
پير زمين تي لاهيو،
ڪليل درين، دالانن وارؤ،
وڏن وڏن ايوانن وارؤ!

دليلَ سوچي پناهہ ڳولي،
اجا بہ دل تي گناهہ ڳولي.

شعور سارو قديم تِي ويو،
نوان اُفق تي نگاهہ ڳولي.

بغير پيرن سفر ڪيو آ،
ملي نہ منزل ڪا راهہ ڳولي.

نہ چنڊ پُورو اداس اُڀ جو،
چڪورُ کهڙا تو چاهہ ڳولي.

فحاش اک جو ئي ڪرشمو آ،
هُو جسم جا تو نِباهہ ڳولي.

عجيب خوابن جهانُ جوڙيو،
زمينَ جا سڀ گواهہ ڳولي.

خيال ۾ هُو ٻُڌي ۽ اُپڙي،
سمونڊ احمد اٿاهہ ڳولي.

بسم الله خان جي نالي*

فنڪار جي دل،
درد جا جيڪي پُرائي ٻول ٿي،
سي، ڪهڙي پڙ ۾ ٿا تُرن؟
ڪا ساهمي شرناءِ جي آواز ڪي،
توري نہ ٿي ڪڏهين سگهي؛

شرناءِ ٿي ڇاتي ڇني!
فنڪار جي اک ٿي وسي،
هر وقت اوهيڙا ڪري.
جڻ ڦوڪ هڪڙيءَ ساڻ بسم الله جي،
سُرهي چنبيليءَ ول ٿِي

سُر، ساز ۽ آواز جي ٽِڙيو پوي،
۽ روح کي ويڙهيو وڃي!
جڻ ٻن چپن، ڦوُڪيل مٽن ۽ آڱرين،
دنيا نئين تخليق ڪئي!
ڌرتي نئين،آڪاس نئون،
گنگا نئين،
باڪون بنارس جون نيون،
سورج مُکين لئہ سِجُ نئون،
اوڙون نيون ۽ ٻجُ نئون.
ڪا چيٽ جي ڦولاڙ نئين،
ويساکَ جون ويرون نيون،

هڪڙي بنارسَ جي اندر،
هڪ ٻئي بنارس جو هجڻ،
ايئن ٿو لڳي:
فنڪار جڻ جوڙون نيون،
جنسارَ جون جوڙيون هجن!

نوجواني، ڏوڙ پاٽي،
زندگاني، ڏوڙ پاٽي.

تُنهنجي آڏو، منهنجي دل جي،
ترجماني، ڏوڙ پاٽي.

پيار محبت ڪانسوا هر،
ميزباني، ڏوڙ پاٽي.

شهر هي برباد ٿي ويو،
هر نشاني، ڏوڙ پاٽي.

تنهنجي ڳَلَ جي تِر جي سامهون،
بي ڏياني، ڏوڙ پاٽي.

هر مڪان تُنهنجو ۽ تنهنجي،
لا مڪاني، ڏوڙ پاٽي.

اڌ پيالو چنڊُ-

ڏِسُ سُفيدن جي متان!

تارا ڪتيون اُپَ جاء،

آڇي عشق اکنڊُ-

اڌ پيالو چنڊُ-

ڏِسُ سُفيدن جي متان!

جرڪي ڏرتيءَ آرسي،

اُجرو اُپسَمنڊُ-

اڌ پيالو چنڊُ-

ڏِسُ سُفيدن جي متان،

اوندهہ ڳهندي ٿي وڃي،

خوابن جهڙو ڪنڊُ-

اڌ پيالو چنڊُ-

ڏِسُ سُفيدن جي متان!

جُدائيءَ جا سُوالَ

رنگ رنگ ڏاڍا رِتي،
پورَ ۾ ڇاپا ڇُريَ،
ڀرتَ معنيٰ جا ڀَري،
جيئن بہ تو سوچيو هجي،
پنهنجي اکڙين سان سين کي،
تون تہ ڏيکاري سگهين ٿي!

صبح جا رنگين پاڇا،
۽ وڻن جي ٽارڙين ۾،
جهولندڙ ڪا نرم ٿڌڙي روشني،
آبشارن جو ٿڌو پاڻي سفيد،
جڻ پرينءَ جي پيرَ ۾ پازيب چانديءَ جا ٻَڌل،
تون تہ ڏيکاري سگهين ٿي!

زرد پٽر،
قيمتي پکراج، نيلمَ،
سُرخ ڪي ياقوت ۽ مرجانَ،
فيروزا ڪئين،
۽ ڍنڊون ٽُپتار نيريون،
ڄڻ زميني آرسيون،
جن مٿان آڪاسُ،
ناسي بادلن جون،
ڪاغذي ٻيڙيون، مهاٽا ۽ پکي،
تون تہ ڏيکاري سگهين ٿي!

هي ڪنول جا گل، هيرون صبح جون،
ڏينهن جو سورج مُکين جي جوان چهرن جا جمال،
اُسَ ۾ بادام جون ٽاريون ڪچيون ۽ ڦول ڳاڙها،
ڪُوڪَ ڪوئل جي ڪتارَ،
۽ ڪبوتر جي اکين ۾ ڪا عقابن جي اُڏارَ،
زندگيءَ، تمثيل ۽ تشبيهہ جي دنيا سڄي،
تون تہ ڏيکاري سگهين ٿي!

بس رڳو تنهنجين نگاهن کان پري،
منهنجي دل جو ديس مُفلس ٿو رهي،
جنهن جي ڳلن تان تو ڪڏهن ڳوڙها اُگهيا،
۽ نہ اُن ۾ تو ڪڏهن ڳولي لڌا،

سُورَ سپنن جا سراب!
دل جي زخمن جا ٽڙيل تازا گلاب،
چندُ راتيون، آڳ عيدون،
۽ جدائيءَ جا شوال!
ياد جا ڪي نانگ ڪاريھر اصيل،
۽ وڇون سارا وِرهہ جا موتمار،
نيل ڪارا، بيقرارين جا نِشانَ،
ڇهڪ، چِيرا چاندنيءَ ۾ ،
رات جي راٽين سندا!
تو ڪڏهن ناهن ڏٺيون،
هي وڇوڙن جون وليون،
عشق اوچڻ، پيار پٽراٽين مٿان
هي وڇاٽن تي وهاٽا ورهہ جا،
۽ اکين ۾ ننڊ ڪُوڙي،
خوابَ، جنهن ۾ جڻ آڪن جي ڪير جهڙا،
پل سمورا،
هيڪلائيءَ ۾ جوانيءَ جا امُل ڳوڙها ڪَڙا!
بس رڳو تنهنجين نگاهن ڪان پري
منهنجي دل جو ديسُ مُفلس ٿو رهي،
تو ڪڏهن جيڪو مُڙي ناهي ڏٺو!

مورڻِي!

ڇن ڇن ڇن ڇن ڇن پايل،
پيرن منجهه وڇي!
سکي! مورڻيءَ وانگ ٽِلين ٿي،
ٻوڙي سڄي ڪَڇي.
ڇيلهه سنهيءَ تي گهاگهر سُونهي،
گجرا ٻانهن منجهه،
تنهنجي اکڙين روز رُلايون،
هرڻيون راهُن منجهه!

هاءِ ڪَنن ۾ جُهومڪ جِهرمِر،
نَٿَ ۾ پَٽَ جي ڏاٽي!
تنهنجو گهونگهٽ ۾ چهرو چڻ،
جُهڙ ۾ وِڄُ وراٽي!
ڳوٺَ لتاڙي آئينءَ ڳهيلي،
گهر گهر ڏئي ڪڙو،
سينهون سِرَ تي گهڙو گهَڙي تي،
پائي ڇيٽَ پڙو.

ڪَڪَ چُٽن ٿا پاريھر،
خوابَ اُٽن ٿا پاريھر.

باڪ ڦُٽي جئن روزانو،
ننڊ ڇُڳن ٿا پاريھر.

وڇينءَ ويلا پاڇن ھيٺ،
ڳُٽ ڳُٽ ڪن ٿا پاريھر.

رنگ سِليٽيءَ جو احساسُ!
روز ڏِين ٿا پاريھر.

ندي، پُراڻي محل سراءِ،
اچن وڃن ٿا پاريھر.

ٻُڪيا پٽڪي سانجھيءَ ويرَ،
گھر موٽن ٿا پاريھر.

ڪڙين منجهہ ڪَڙي۔
نينهن نچايو ناچڻيءَ!

ڪچو سونُ سريَر جو،
گهاڙوءَ جيئَن گهڙي۔
نينهن نچايو ناچڻيءَ!

سپنو ڪو اتهاسَ جو،
اکڙين منجهہ جَڙي۔
نينهن نچايو ناچڻيءَ!

سمبارا نئين نرت سان،
موتي مُهن دڙي۔
نينهن نچايو ناچڻيءَ!

سرحدن تي گلابَ

ملاقات جي موسمن جي ٽٽڻ چانوَرِ،
تِکي اُسَ دُوريءَ جي داخل رهي،
ندي رت، بارودءِ باهہ جي،
وئي ديس – دل جا کنارا کٽي،
ٻنهي سرحدن تي ڪِڙايا گلاب،
مخالف هوا، رنگ ڪارا کٽي.

سُنگهي خوف جي هر بلا وئي بدن،
عُنابي اکين ۾ وڏي زهر ويو،
ٻنهي طرف هٿيار جو وهڪرو،
وفا، حسن جو هر ٻُڏي شهر ويو.
ٻَريو آرسيءَ جي اڱڻ کو ڏيئو،
کلي بند تاريخ جي کا ڳلي،
جتي ملڪ کنهن ٻار گمنام جان،
پَتو پنهنجي گهر جو تو پُڇندو رهي.

متيءَ بدگمانين جو پل پل ڏٺو،
صندوقن ۾ خوشبو جو مدفن رهيو،
فصل وقت پوکيو رُڳو موت جو،
رکي پيرَ بارود جي ڍير تي،
ٻنهي سرحدن دشمني آ رکي،
کچو چنڊ– کپڙو کفن لئہ کپي،
ننڍي کنڊ جي ماپ آهي وتي،
کٽي سوچ جي هر گهڙيءَ جا عذاب،
ٻنهي سرحدن تي ڦٽا کي گلاب!

خواب اُٽن آوارا اکڙيون،
ڳوڙها سمنڊ، ڪنارا اکڙيون.

ڪنهن پل پوپٽ، ڪنهن پل جگنو،
سورج اکڙيون، تارا اکڙيون.

تون مون ڏي، مان تو ڏي ايندس،
ٿينديون چارئي چارا اکڙيون.

اورنگزيب! قضا لئہ اينديون،
خنجر هيئان، دارا اکڙيون.

اکڙين جي شمعن تي ٻرنديون،
پروانن جان، پيارا اکڙيون.

دل ڪعبي ۾ سجده ريزي،
ارپن نينهن، نيارا اکڙيون.

سفيد ڏينهن

بهار جي رُت ٽِڙي رهي آ،
گلن جون نازڪ، نفيس پتيون،
اکين جا آرس ڀَڄي چون ٿيون:
ڳلي ڳلي نت ڪِڙي رهي آ،
گلن تي ماڪي مِڙي رهي آ،
هي سون – ورنو صبح جو سورج،
وڻن وڻن تي، پکيءَ پکيءَ جي پَرن پَرن ۾،
ڪي سون ريکون مڙهي جَڙي ٿو!
ڪو واءُ ٿڌڙو، عنبير اوتي،

ڇَڇن ڇَڇن ۾ هُڳاءَ کي ڇڻ ڇنڊي ڇڙي ٿو.
ڪُنوار تنها، نديءَ ڪناري،
لٽن جون لاڪون ڌوئي ڪِلي ٿي!
پکين جي جوڙي پپر جي وڻ تان،
ٻه ٻول ٻولي جيئن ئي اُڏاڻي،
هوا ۾ تاري لُڏيو لُڏي ٿي!
هي پوپٽن جو گلن ڦلن ڏي رنگين رستو،
حسين رنگن، ڪندن ۽ مُڪڙين منجهان لنگهي ٿو،
انهيءَ کي اک ڪا ڏسي رهي آ،
بهار جي رُت ٽِڙي رهي آ!

پٽ جو ڪرٽوءِ هوا جو قول

سپني ۾ تون ءَ هڪ گهوڙو؛
پنڌ پياسين ريت ڪناري،
ڀنڀرڪي جو جهرڪين جهوريو؛
اکڙين مان ويون ننڊ اُڏاري!

بُرج مٿان هُو سورج نڪتو؛
شهر جون گونگيون گهٽيون جاڳيون،
پوپٽ شبنم سان مُک ڌوئي؛
ڳوليون پنهنجون مُکڙيون ساڳيون!

ٿڌڙيءَ اُس ۾ مٿي مهڪي؛
رنگ رنگ جو رومال کُلي پيو،
ٻُور نديءَ تي وڻ مان برسيو؛
واهونديءَ جو واءُ گُهلي پيو!

مون چاهيو هو تنهنجو سپنو؛
رات ڪناري حرف دعا جو،
توکي مون کان ڌار ڪري ويو؛
ڪرٽو پٽ، قول هوا جو!

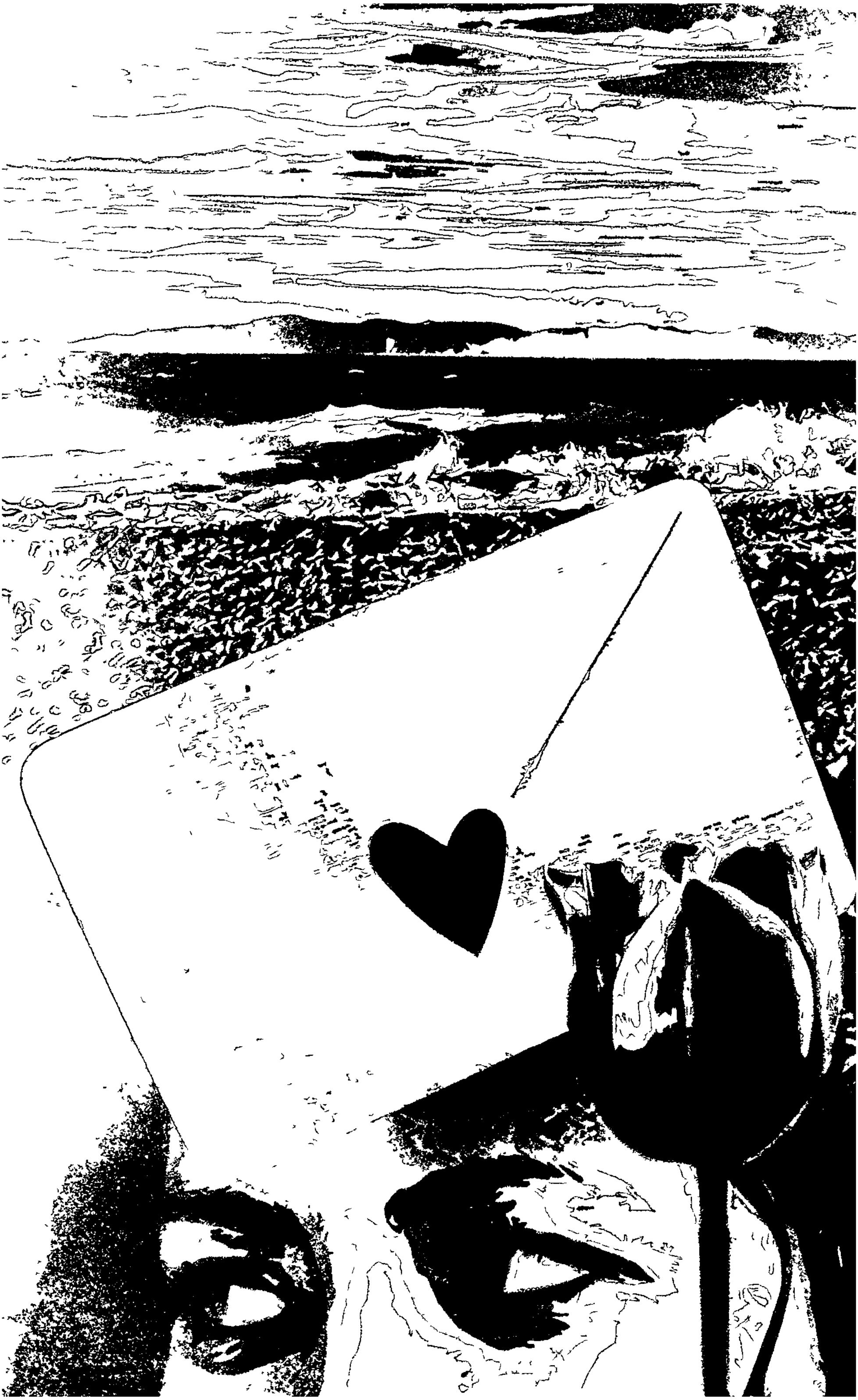

خط جي اڪيلائي

تون بہ تنها زندگيءَ جو سمنڊ جهاڳين ٿي پئي،
جڻ اڪيلائيءَ جا اڏما حال ٿا اوري وڃن.
شام جي خوشبو لفافي ۾ اڃا موجود آهِ،
لڙڪ هاڻا تنهنجي خط جا لفظ ٿا جهوري وڃن!

ويا پرڏيهي يار۔
وجهي وڏَ وُجودَ ۾.

اَڄُ نہ سَرَ تي هنجڙا،
ڪانهي ڪابہ اُڏار۔
ويا پرڏيهي يار!

منهنجا نيڻ نندا ڪڙا،
لُنءَ لُنءَ وڃي لار۔
ويا پرڏيهي يار!

جيڪي آئت، آسرو،
مون ڪان ڪيڏو ڏار!
ويا پرڏيهي يار!

جن جي آئي جيءَ تي،
موتي مُند ملهار۔
ويا پرڏيهي يار!

وجهي وڏَ وُجود ۾.

چهرا چهرا جي چارسُو آهن،
تنهنجي مُکَ جي نہ هوبهُو آهن!

هي هوا جا حسين تر جهوُنکا،
زلف جانان سان مشکبُو آهن.

مان ٿيان ٿو ضميرَ جي آڏو،
آئينا جڻ تہ روبرو آهن!

اک عبادت گُذار هُن جي آ،
هُن جا سپنا بہ باوُضو آهن!

جلاوطن دوست جي ياد ۾

سنياري سنڌ ساريءَ کي،
اکيون پرديس ۾ تنهنجون، رُئن ٿيون، رتُ هارن ٿيون،
ٻيرِ جو ٻُور ٿو ٻهڪي، آکن جو ڪيرُ ڪارو آ،
پرين پرديس ۾ تون آن،
ڪٻرِ جي مَڪَ سان مهڪي، ٽِڙيو هي ديس سارو آ.
سموري لاڙ جي چاچر، پکين جي پيرَ هيٺان آ!
وڄن ٿا نَڙ هوائن ۾، ٻُرن ٿا چنگ چوُنرين جا،
ٻنيون ۾ ٻُوهَ ٻيلهاڙيون، پنن تي ٿو پوي پارو!
هي ڪاري چاڙَ جون چاڙهون،
اُڏامي سمنڊ جت ٿو لوٽياڻي ڦيڻ ڦهلائي،
اُتن جا وڳ ڪنارن تي،
پريان هُو چنڊُ پيو اُڀري، اُنهيءَ سان ڪيرُ ڳالهائي؟

سَبنهو ٿاڪو سُئيءَ جو ڇڻ، پرن ٿا پرتُ پاريھر،
ٽڏيري ٽر جي واريءَ تي، ڪنيو ڪر آھِ ڪاريھر،
۽ مُھراٽي مٿان مورن،
پرن ۾ سج ڪي سانيي،
ٻڏي آ جُھڙ سندي جھالر.

رُئن ٿا رڻ مٿان تارا، پوي ٿي ماڪ پوئن تي،
سڏن ٿا سُجَ جا سُڏڪا، رُلي ٿي رُجَ رستن تي،
پڪيڙن پاند ٽيون پنھنجا، ڪجل جي ريک ري راتيون.

اُڀي گورک سندي چوٽي،
ٽئي جيئن برفباري ٿي، وجھي ململ جي پوتي ۽
لڪيءَ جي لال سانجھيءَ ۾، ٿئي روپوش ٿو سُورجُ،
ھٽي ڇڻ ڏند پيو ڏاڙو.

سکر ڪنھن گُل جان وھنجي، سُڳندي ماڪ موتين سان،
ٽڙي پئي روھڙي ھر پل چنبيليءَ، رات راڻيءَ جان،
اکين ۾ عڪس بيڪس جي، ڪنعيو ڪنھن ڪھاڻيءَ جان،

پرين پرديس ۾ تون آن!
ڪبڙ جي مَڪَ سان مھڪي،ٽِڙيو ھي ديس سارو آ.

دار جي جهروڪي مان

لمحي لمحي جي پيڙا ۾؛
مُنهنجو سَتُ سُڪو ئي ناهي،
سِرَ جي سوڙهيءَ سرڪڻ ڪان هِيءَ؛
جانئو جِيءُ ڊنو ئي ناهي!

هُو سڌُ ڪري پيو ڪالاٽي؛
ڏِسُ مون کي اوچي تختي تان،
۽ ويڙهي مُرڪ ڪتوريءَ ۾؛
ٿو آچي دار جهروڪي مان!

ٿي راکي رات ٻڌي مون کي؛
۽ ڳاڙهو تِلڪُ لڳائي ٿي،
هُوءَ کيئي لُڙڪ ستارن جا؛
جڻ پنبڻين ۾ اٽڪائي ٿي.

۽ کوليءَ ۾ هُو چندرما؛
پيو پير ڪڙين کي کولي ٿو،
مشڪُوڪ هوائن ۾ مون لئه؛
کيئن جلادن کي ڳولي ٿو.

۽ مون کي ٻهر اُماڻي اڄ!
ڏِسُ رستو پار اُڪاري ٿو!
هُو ڦرهو ڦاهيءَ گهاٽ ڏَسي،
۽ بيٺو دُور نهاري ٿو!

احساس جي اڪيلائي

خاموشيءَ جو ڇاڙهي پَن پَن،
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن.

وڻ وڻ هيٺان ڇائون ڇاپي،
ڪُوڪَ هوا سان پنهنجي ماپي،
ٿوڌُ منڊن ۾ ٿاري ٿَن مَن۔
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن.

ڪارا پڪَ تتيءَ ۾ تنهنجا،
رنگ نہ رنگريزڻ جا اهڙا،
ڪاڏي مات سمورن رنگن.
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن.

راڳ رسيلا سرگم ڇيڙي،
آلاپي ٿي نندَ اُڪيڙي،
ٻول سماواتيءَ ۾ ٻهڪن.
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن.

ساري ڌرتي سبز وڇاڻو،
اُپ اڪين ۾، ٻانهن وهاڻو،
خوابن مان جاڳايو جذبن.
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن!

تون بہ اڪيلي، مان بہ اڪيلو،
ساٿ نہ ڪنهن جو هيڪل ويلو،
جيون ڪي جڻ ڳوهيو ڳوڙهن.
ڪاري ڪوئل ڪُوڪي ٻَن ٻَن.

ملون نقابَ ۾ سارا حجابَ لاهي ڪيئن؟
ڏسون تہ چنڊ جي پُوري تراشَ آهي ڪيئن؟

حسين جسم کي کھڙي لباسَ جي ڳولا؟
چِٽائي چنڊ جي اوجل اُماس چاهي ڪيئن؟

فرار خواب جو آهي فريب ۾ رِل مِل،
اَگھور ننڊ جي ديوار ڪيرُ ڍاهي ڪيئن؟

حيات موت جي قبضي منجھان نہ ٿي نڪري،
نِڪور جسم پيلا سنگتراشُ ٺاهي ڪيئن؟

رڪيبُ پيرَ قبولي نہ ٿو ڪَچا ڪڍهين،
اَڙل وڇيرو هوا جو وچون بہ ڪاهي ڪيئن؟

خيالُ سرمدي پنهنجو، لِباسُ منصوري،
صليبِ عشق تان احمد کي لوڪُ لاهي ڪيئن؟

سارو عالم سُمهي رهيو آهي،
ديپُ تنها ٻَري رهيو آهي.

ساپيائن سواءِ هر سپنو،
وقت ڪان اڳ مري رهيو آهي.

برفَ ايمانَ تي ڄمي وئي آ،
۽ خُدا ٻِي ٺري رهيو آهي.

تنهنجي آواز جو پڙاڏو ٿي،
سڏُ واپس وري رهيو آهي.

پنکَ پنهنجا پکيڙي رات،
چا تہ موتي ڇِي ميڙي رات.

سانت – مالها ٽُٽِي پوندي،
ڇِي ستارِن کي ڇيڙي رات!

چارکيءَ جي هوا ۾ پئي،
سانگ تولئہ سَهيڙي رات!

چندبِ ـکشتي وجي ڪاڏي!
سمندبُ ڪارو ڇِي کيڙي رات.

تون بہ ايندين ڪڏهن اُيري،
سج! توسان ڇِي جهيڙي رات.

پياسا پياسا چپ_
ڪير اُجهائي اُڃ ڪي.

ڪنگرين ۾ او ڪامٽي!
ناهي پاٽيءَ لپ_
ڪير اُجهائي اُڃ ڪي.

رڻ رڙي تو روح ۾،
کهڙي ساهَ سَهپ_
ڪير اُجهاٽي اُڃ ڪي!

سيئي گهايل گهاگهريون،
تانگهي تاسَ تڙپ_
ڪير اُجهائي اُڃ ڪي.

ڳل تان ڳوڙهن جي اچي،
ڪريو پاڻ ڳٽپ_
ڪير اُجهائي اُڃ ڪي.

دل جي ويراني

شهر ڪنهن مينهن جهڙي ۾،
ڪليسا گهنڊَ سان گُهلندو،
هوا جو آ پُڳو جهوُنڪو،
اڪيلائي ڏکهو رستو،
مليو آ ماٺ ڪي موقعو.

گهرن جون سڀ ڪليل دريون،
ڪليل آ هر ڪو دروازو،
ٻئي ڪي ڇا خبر پوندي،
ڪليل آ دل جي ويراني،
مهانگو عشق جو سودو.

صبح جو روپُ بادامي،
رهي ٿو روز ڪوهيڙو،
نظر ۾ هڪ ندي آهي،
پکي رهواڪ پاڻيءَ جا،
ڏسن ڪيئن اُسَ ۾ تِڙڪو.

سڄي ماحول ۾ پيدل،
گُهمي هڪڙو مسافر ٿو،
سفر جو زخم تازو آ،
سَهيُ ايذاءَ ٿو ڪيڏا،
ڪُڇي پر هُوِ نه ڪافر ٿو.

جنم جنم جي پياسي دنيا

سُک-سپني جو سندر پاڇو،
مرڪ لڙڪ جو گاڏڙ پاٽي-
جيون آهي!

سانجهي سَهڙي، پڳتڻ پانيو،
ڳلسُ مندر جو جَڳُ مَڳُ جَڳُ مَڳُ-
تارو آهي!

شڪتيءَ آنند، من مُڪتيءَ لئه،
جنم جنم کان ڪيڏي پياسي-
دنيا آهي!

شِوَ جي مندر ۾ خاموشي،
هر دروازي آڏو دل جو-
دريا آهي!

ندیءَ ڪناري، جهنگل پاس،
رات سرءُ جي چنڊُ اداس.

چانڊوڪيءَ ۾ چاڙهي پَنَ،
وڻ وڻ لاٿو زردُ لباس.

لُڙڪ سُڪا ۽ دل ۾ پوءِ،
جاڳيو سَت رنگو احساس.

پياسي خيمي تي ڪلهه ڪان،
خالي ڪِنوي گجي آڪاس.

آيو آڏيءَ وير لهي،
پيالي پيالي پورنماس!

شڪنتلا جون شڪليون ڪوڙ،
ها پر ڪونهي ڪاليداس!

ماڏو لال حسين

مَن جي اونده گھٽجي ويندئي، جرڪي پوندئي خوابَ،
ڪڻ ڪڻ هٿ ترين تي ڏيئا، سوچ نہ ڪجھ ويچار!
چنڊ تنھنجي پيشاني چُمندو، روشن ٿيندئي نيڻ،
ماڏو لال حسين ڏُٺاري، ميڻ ٻتين ڪي ٻار!

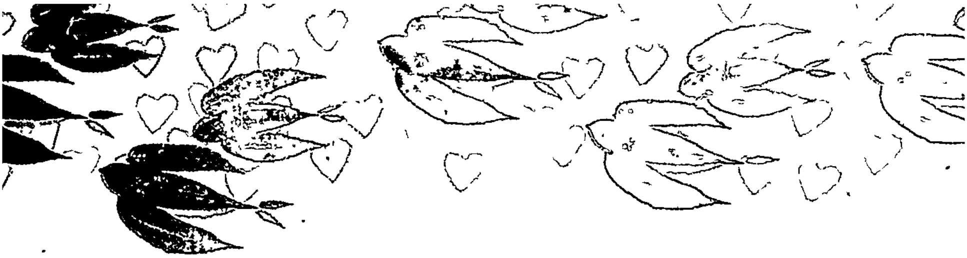

اڄ رات مان ٿو چاهيان

توسان ملي محسوس ٿو مون کي ٿئي،
ڪا هٿڪڙي منهنجي ڳرائيءَ ۾ وجي ٿي ٺهڪندي،
دل تي، اکين تي، خواهشن ۽ آرزُن تي وَسُ هلي منهنجو نہ ٿو،
۽ زندگي جڻ جارَ ۾ هر پل وجي ٿِي ڦاسندي!
اڄ رات اچِ تي ڪي ڪکر ڇانيا وسڻ جي ويسَ ۾،
هن پيار جي برسات ۾ تون مان اُڃارا ڇو رهون؟

اڄ رات مان ٿو چاهيان،
تنهنجي اکين جي مڌ ڪٽورين مان پيئڻ،
تفصيل سان تنهنجي بدن محبوب کي هٿ سان ڇُهڻ!

اڄ رات مان تو چاهيان،
تنهنجي چنبيليءَ ول جهڙيءَ چيلهه تي چوتا ڏسڻ،
ڇاتيءَ مٿان سونن خزانن کي ،لُٽڻ،
آڳر رکي ٽِرُ ٽِرُ ڳڻڻ،
۽ ساهه ۾ سانڍي رکڻ،
مدهوش ٿي تنهنجي جوانيءَ کي چُمڻ!

اڄ رات مان تو چاهيان،
توکان پُڇان:
ڪنهن جي چئي ۾ عشق ڪافر ٿو رهي؟
گهوڙو ٻلو، آلياڻ تنهن کي ڪيئن ڏجي؟
جذبات ۽ جوين جهلي ڏَسُ ڪيستائين،
پاڻ کي ايئن روڪجي؟
هيءُ آبشارن ۽ ندين جو سِرُ سمونڊن ۾ سَٽڻ،
اوڙاهه مان اُپڙي سِپن جو ابَر- بُوندن کي جهٽڻ،
ڪنهن چندَ ڏي اُڀ ۾ چڪورن جو اُڏڻ،
۽ مور جون نالون سُٽي ڪنهن ڪوڙَ تي،
ڪنهن ڍيل جو ٻرُ ٻرُ ٻڪيڙي،
مينهن ۾ ۽ نينهن ۾ نچندو رهڻ،
هي سج جون سارنگَ منجهان ساڪون ڪٽڻ،
۽ اُڀَ تي بادل چُنيءَ جي ڇِتَ وانگر کي ڇِٽڻ،
هي پوپٽن جو گل مٿان شبنم سان اکڙين کي ڌوئڻ،
خوشبو مٿان ٻلهارجڻ،

روڪي نہ سگھندو ڪير فطرت جي انھيءَ ميلاپ کي!

اڄ رات مان ٿو چاھيان،
ڪو گيت تنھنجي سونھن سوپيا تي لِکان!
ڪو انت ڪونھي سونھن جو،
ڪا سونھن تي ڪنھن وٽ اگھي.
مون کان پُڇين ٿي سچ جو جي مامرو،
دل ٿي چوي،
تنھنجي گھٽيءَ کان ڪاڳ ۽
توکانءَ نہ آ مومل مٿي،
توسان ملي محسوس ٿو مون کي ٿئي!

هير هندورو، ڪينجھر ڪَپ،
چنڊُ چُمي پيو، نوريءَ چَپ.

سِپَ ۾ موتي ٿا سِپجن،
من ۾ سرجي، تانگھ تڙپ.

تنھنجي اھڙي نيڻَ نھارَ،
جھڙي جھرڪيءَ بازَ جھڙپ.

مون کي ويتا روز ڳڪين،
تنھنجي ساروٽين جا سَپ.

تو وٽ مھنگا موتي ڪوڙ،
مون وٽ آ لڙڪن جي لَپ.

سنڌ سڄي آ نيزي پاند،
دلبر کھڙا ڏڄَ ۽ ڏَپ!

ماڻين تو نہ ڇمار۔
جاني جُوانيءَ ۾ وئين!

تنهنجا جوين رُت سان،
ڪيئي قول قرار۔
جاني جُوانيءَ ۾ وئين!

جيڏا! ڪيڏا جوڙيئہ،
سپنن جا سنسار۔
جاني جُوانيءَ ۾ وئين!

آگم آگم اڪڙيون،
وسن ويرو تار۔
جاني جُوانيءَ ۾ وئين!

درد جي لهر

ڪشتين چيري ورهايو سمنڊ کي؛
مون ڏنو پاڻي پري تائين رڳو،
هر پکيءَ جي هئي حصي ۾ ڪا اُڏار؛
تون نہ هئينءَ منهنجو ڪٿي ساحل هُئو!

ڏور هُو مضبوط پيڙيون جن مٿان؛
سِڙهَ اُڏاڻا تي هوا ۾ بيشمار،
ڪنهن گهڙيءَ آئينءَ، وري موٽي وئينءَ؛
تو تہ لهرن جئن ڪيو مون سان پيار!

۽ پکي سانجهيءَ اُڏاڻا پيٽَ تان؛
تي اُٽت پَرڙن سان ناسي اُپَ جي،
چارَ اوندھ جا جڏهن ويا ڦهلجي؛
سمنڊَ سُڏڪي هيئن چيو: ڪنهن جو تہ تي،

زندان جو زهر

رات ڪتيائون اوجاڳن ۾،
گھايل قيدي پيڙ پڃن ۾،
گھڙيءَ گھڙيءَ ۾ لوھَ ڪڙيءَ ۾،
زهر ڏنا زندانن-
زنجيرون ٽيون چٽڪن.

پير ڪڙيون ۾ سِيءَ سياڪا،
لوهي سيخون واءَ وراڪا،
چنڊ جھروڪا بند ڪيا پر،
پوءِ بہ ٽاٽا ٽڙڪن-
زنجيرون ٽيون چٽڪن.

تختي ڏي ڪي پير وڏن ٿا،
قاسيءَ تي ڪي ڳاٽ نچن ٿا،
تارا نڪتل گھوٽن ڪي آ،
ننڊ سُمهاريو تختن-
زنجيرون ٿيون ڇٽڪن.

بُرج هوا جي سامهون آهن،
هي ديوارون ڇا ٿيون چاهن،
نيٺ پکي پڃرن مان نڪري،
ويندا سڀ واهيرن-
زنجيرون ٿيون ڇٽڪن.

زَرتشتي ڇوڪري

روزُ ڪنهن جي تون پرستش ٿي ڪرين؛
باهہ جي ويجهو وڃي او جل-پَري!
مون ۾ شعلو هڪ مسلسل ٿو ٻري؛
آءُ، مون ڏي زَرتشتي ڇوڪري!

ڪو ٿڌو لمحو نہ مون مان ٿو لنگهي؛
۽ نہ ڪوئي چانڊنيءَ جو آبشار،
چنڊ ناهي نينهن جي نگريءَ مٿان؛
رات ڪاري چؤطرف آ بيڪنار!

مان نديءَ جو وهڪرو، تون جانِ من؛
وڻ ڪناري جي مٿان شهتوت جو!
ڇَپ تنهنجا گُل مهر جا گُل ڄڻ؛
رنگُ جن تي ڄڻ تہ آ ياقوت جو.

آ، رَڪِي وچُ روح منهنجي ۾ رڳو؛
آشتيءَ ۽ سُکَ آنند جو گلابُ،
بيقراريءَ ڪي اچي تون باهہ ڏي؛
پُوڄ منهنجي دلبري ٿئي لاجوابُ!

لِگ مهتي، اک متين تي ساحرا !
اوچتو ڪاڏي هتين تي ساحرا !

عڪسَ يا عريانين جا اولڙا،
آئينن ۾ چا لتين تي ساحرا !

آ بدن تي بُوندَ هيري جي مثال،
ڪيترا موتي جهتين تي ساحرا !

سوني چاتيءَ تي ٻڌي ڳاڙهو ٿوال،
وارَ تون آلا وٽين تي ساحرا !

پنکَ طاقتور، هوائن کي ڏئي،
پوپٽن جا پَر پٽين تي ساحرا !

نفرتن تي تو رکيو لاهي لباسُ،
ساڙ کي ڪاٽي سٽين تي ساحرا !

رات جو اڻ جاڻ اکڙين ۾ لهي،
ڪاڻ خوابن جي ڪتين تي ساحرا !

وقت پنهنجا وڻ سيئي چانگي چڏيا،
ڏار تون ڪهڙا ڪٽين تي ساحرا !

نئون گهاٽ!

رکيون سين دلين جون هزارين طمعائون،
قبوليون زماني نہ پنهنجون ڪٿائون،
”هوائون هندورا اسان لئہ نہ ٻٽيون،
گهٽيون ئي گهرن تي گجيون ڪي گهٽائون“
۽ عُريانين جا رڳو خوابَ لهندي،
ڪپاهين بدن کي تراشيو نگاهن،
سدا دل هٰي پنهنجي رهي طور سينا،
جتي نور نرمل پکيڙيو نگاهن،
۽ ساحل سمندر پکين جون اُڏارون،
قطارون وڻن جون نگر جون نهارون،

۽ پلڪن ڪناري ڪي شامون سُنهريون،
لُٽايون جوانيءَ انهن ۾ بهارون،
۽ ناياب گَهڙيءَ اَڇوتي چُميءَ سان،
جوان جسم جا ڪي ٿيا راز افشان،
رهي ڪين ڪائي بہ محدود حد ۾،
اسان ٿي اورانگهيو مڪان لامڪان کي،
زهر منجهہ ڏوتل ڪي سونا ڪٽورا،
فريبي ادائن ڏنا ڪي اسان کي!
وري ڪوئي سُقراط ويو نيڻ ٻُوٽي،
ڪئي سنگباري زماني اسان تي!
وري ڪن وَنين جا پنا نيڻَ نرگس،
سَڌن جا ڪي ساندهہ ڏيئا تيل ٻاري،
ڪيو تن اُجالو انڌيرن ۾ جاڳي،
ڪليون چار پنهنجي چُني ۾ ٻَڌي ڪي،
تڪِي تِن ويچارين رڳو ڏوڙ ڏرتي،
ڪٿان ڪوبہ گوتم نہ عيسيٰ وريو ڪو،
ڪٿان نوح ٻيڙو، نہ موسيٰ وريو ڪو،
وري ڪنهن گِرهڻ ۾ ٿيو چنڊ ٻُڌو،
سلاسل ۾ سارا ستارا سُمهي پيا،
وري ڏاگهہ تي ڪا چڙهي آ ڏهاڳڻ،
ستيءَ جا پَويتر، ٿيا چاڪ پردا،
۽ ٽاٽن تي جاڙن پِرنِ سان جوانيون،
زناڪار ديدن جي گهيرن ۾ گهيريون.

وري ڪربلا جون ڪُٺيون ڪي ڪنيزون،
اُڏاٽيون رِدائون، ڪڪر جي نموني،
اجهن کي اُماڙيون ڏنيون ڪنهن اچانڪ،
لڙي شام آئي قهر جي نموني،
وري دارَ جا ڪي، کُلي پيا جهروڪا،
ٿيا گهوٽ گهوڙا، رٿن جا مسافر،
سِسين جي سِرن تي، ڪٽي ڪوٽ اوچا،
ديارِ حسن جي اڏي تن عمارت،
ڪٿي سُرخ سُرخي، ڪٿي رنگ گهرو،
ڪٿي زلف سرڪش، ڪي وکريا هوا ۾،
گناهن جي بارش، وُٺي ايتري جو،
دلين جا وري داغ ڌوپيا، گهٽا ۾،
۽ اوپر جي نئين ’جُون آرڪ‘ آ جاڳي،
مُهن جي دڙي جي دراوڙ نياڻي،
انهيءَ جي هڪل سان ويون ڪيئي لرزي،
ڪٿي مسندون ۽ ڪٿي تخت گاهون،
۽ ارضِ وطن جا سمورا انڌيرا،
مُهابي انهيءَ جي ٿيا سڀ مُنور،
صداقت سندا ڪي سفينا سنباهي،
ڪيو جنهن ستارن منجهان ڪو سفر آ،
۽ مُفلس گهرن جي، اُجهاڻيل بتين ۾،
نڪي روشنائي، نہ ٻڪَ جو ازالو،
هي غربت جي دوزخ ۾ سڙيل مهاندا،

اگھاڙپ جنين جي، ڍڪي ڪين انبر،
انهن جي سَترُ لاءِ ستار هوءَ آ،
خدا جي جهان ۾ گنهگارِ چهرا،
انهن لاءِ آتٽُ ۾ آڌار هوءَ آ،
اُنهيءَ جي اورانگهيو اڙانگن تڙن کي،
ٻُڏيءَ جي ٻہ دانهن سندو دادُ ڏيندو،
لُڙهيا ونجهَ ڪشتيون، ڪنارا جي ٻيهر،
نئون گهاٽِ کو، نيٺ ايجادُ ڏيندو.

سنڌڙي تنهنجو نانءُ!
مان ڪيئن ميٽيان من تان!

وچينءَ ويلي پيو لَنوي،
ڪنڌيءَ مٿان ڪانءُ-
سنڌڙي تنهنجو نانءُ!
مان ڪيئن ميٽيان من تان!

پونءِ پلاري پالوا،
ٽاريليءَ ٽِرٽانءُ-
سنڌڙي تنهنجو نانءُ!
مان ڪيئن ميٽيان من تان،

ٻنِ پراوا ديسڙا،
هِرڪي تو لئہ هانءُ-
سنڌڙي تنهنجو نانءُ!
مان ڪيئن ميٽيان من تان!

نادان محبت آ،
اڄ رات قيامت آ.

پٿرن جو شهر آهي،
شيشن ۾ بغاوت آ.

هيءَ ڊوڙ نگاهن جي،
منزل جي مسافت آ.

مٽيءَ ۾ خُدا ڳوليون،
معصوم شرارت آ.

هر وقت جي وحشت ۾،
هن درد جي راحت آ.

خاموشُ اڪيلائي!
روحن جي رياضت آ.

شهرت ۽ حقيقت ۾،
ڪنهن خواب جي صورت آ.

احمد نہ رهيو احمد،
پر درد سلامت آ.

پيار سوا ڪجھ ناهي!

دُور رهين ٿي:
ڪُجھ نہ پُڇين ٿي،
مُنهنجي سپنن جي سندرتا!

جيئن ڌرتي،
بي انت سمندر،
جهنگل ۽ ٻَر،
جوڙ، جبل، جنسار سوا ڪُجھ ناهي؛

جيئَن اُڀ اوجل،
چنڊ ستاري،
ڪنهن ٻه پرندي،
ڀوري بادل،
سِجَ - اُڀار سوا ڪُجهه ناهي؛

جيئَن ڪو شهرُ،
شهر – پناهَ سوا ۽
گهرُ ديوار سوا ڪُجهه ناهي؛

اِئَن هيءُ خالي
اُجڙيل جيون،
تُنهنجي پيار سوا ڪُجهه ناهي!!

خوابَ نگر جا نقشا ڪُلندا،
بند دريون دروازا ڪُلندا.

چانديءَ اُس ۾ ڳاڙهي گُل تي،
پوپٽُ پوپٽُ لمحا ڪُلندا.

سمنڊُ اُڏامي دل ۾ لهندو،
اکڙين منجهه ڪنارا ڪُلندا.

ياد ملائم مخمل جهڙي،
سوچ-پَڌر تي تاڪيا ڪُلندا.

تنهنجي سُلجهيل وارن وانگي،
اُلجهيل سارا لمحا کُلندا.

هر بُکيو ڪا هَڙَ کوليندو،
هر هَڙَ مان ڪئين فاقا کُلندا.

رستن مان ويا رستا ملندا،
ڪوڙ اجا پيا رستا کُلندا.

هر پيري ڪو پٽو کلندو،
راٽيون، گولا، باشا کُلندا.

ننڊ ۾ تون ئي رنگ پريندين!
بند اکين ۾ سپنا کُلندا.

تنهنجي هڪڙي سجدي خاطر،
ڪيئي دل جا ڪعبا کُلندا.

سفر جي اڪيلائي

ڪيئن دريءَ مان سُجاپجي ڪنهن ڪان؛
ڇهرو ڏنڏلو نہ ڪي چِٽو آهي،
ريل جيئن اسٽيشن وٽان گُذري؛
دردُ جِهمپير ۾ لٿو آهي!

هي مصور نہ چنڊ چوٽينءَ جو؛
سانجَهہ جي هر لڪيرَ آ آڏي،
۽ لهي اُپ ڪجيءَ ڪجيءَ تي ٿو؛
يا رکي ٿو زمينَ تي ڪاڏي.

دل مسافر رهي سفر ۾ ٿي،
روزُ رولاڪَ جو رکي رايو!
زندگيءَ جي ڳلي ڳلي ڳولي،
ڪيرُ وستيءَ اندر ائين آيو!

ڪنهن، اڪيلي اداس ماڻهوءَ کي،
بينجَ تنها مٿي ڏنو آهي؟
جنهن بدن کي رکيو چِتيءَ هيٺان،
روح ۾ ڪيترو پِنو آهي!

سورَ جي ماپَ ڪنهن وَتِي آهي؛
گهاوَ گهرا نه ڪنهن ڪڇيا آهن،
زهر خاموشُ ٿو وجي لهندو؛
پيارَ ئي پيرَ هي ڪَکيا آهن!

سچُ ۽ ڪوڙُ

سچ سوا هيءَ دنيا ساري،
ڪوڙ سندي ڦاهي تي چڙهندي،
ڪيسين پنهنجي جيون مايا،
ٻيلي جي ٻارڻ ۾ ٻرندي.

سچ جي سندرتا جو سپنو،
ساپيائن ڪان دور رهي ٿو،
پنهنجي ڌرتيءَ سرتيءَ واتان،
سچ جون سُهمون روز سَهي ٿو!

سچُ جا ڪيئي تاجِي پيتا،
ڪوڙ انڌيرا آهي اُٽندو،
جيسين ڪوڙ نہ ڦاهي چڙهندو،
سچ سان سينو پيو ساهيندو.

سچ صليبن تي ٿو سنيري،
ڪوڙ جي ڪُک ۾ ڪاني آهي،
جيڪو سچ کي ٿو ساجاهي،
سو تہ ڳچيءَ جي ڳاني آهي.

ڪربلا!

اکين ۾ ڪنهن لِکي تنهنجي، رڳو شامِ غريبان آ،
ڳلن تي هيءَ سُرخيءَ سان، لِکي ڪنهن ڪربلا آهي.

چو فقير جو ڪِشتو، اڄ ٻيڙيل نہ خالي آ،
مرڪ هُن جي مُک تي ۾ اک سندس جُھڙالي آ.

ڪجھ ڳيا ستارن جا، چنڊ جي سَڄي ماني،
هُن ٻني ٻِني، نسُ ڪان، ڪائنات پالي آ.

نانگ نَر وَڄائي ٿو، مُرليون نچائي ٿو،
نانگراڄَ اهڙي ڪا، ڦوڪَ جڻ سنپالي آ.

عشق جي اميريءَ ڪي، دل غريب ڇا ٻُڌندي؟
خيرپور ۾ هاٽي ڪو، ميرُ آ، نہ بالي آ.

هنجَ تون ٽَري اڇجان، واءَ سان وَري اڇجان،
اک سفيدُ گُل گُل جِي، آرزوءَ ۾ آلي آ.

هُو لڪيءَ- هندوري ۾، گُل ٽَريو ڪٽوري ۾،
سنڌ جي سَويري ۾، لال! تنهنجي لالي آ.

کير ٿو چيڙي رکي ايئن هر گھڙي،
درد جي دل ۾ قديمي سِمفني؟

ريشمي اوندھ کڙي ٿِي خواب ۾،
آ انڌيرن سان رهي وابستگي.

اک جي پردي ۾ چُپي جڻ کو کندو،
ايترو ايذاءَ بخشي روشني!

صحن جو احساسُ پنهنجو ٿو رهي،
۽ فليٽن جي الڳ آ زندگي.

جڻ کنول جي پاڙَ وانگي ٿي لهي،
روح جي پاتال تائين عاشقي!

موت بابت رات سوچي جيئن سُتِي،
خواب ۾ جاڳي ڪئي هُن خودڪُشي.

ڏينهن جو اوڍيل غلافن ۾ رهي،
رات جو عريانُ گھر جي مورتي.

دوستيءَ مصروف مون کي آ رکيو،
ڪيئن سنڀاليان آءٌ تنهنجي دشمني!

نازل ٿيل ڇوڪريءَ جي ڪٿا!

دل جي حديث جهڙي؛
هڪ ڇوڪري پڙهي مون،
جڻ طور نور-ورني؛
ڪا روشني پڙهي مون!

هُن ساڻ هُئي خُدائي؛
ڪهڙي خُدا ڪي چاهيان،
پنهنجي جُڙيل مٽيءَ مان؛
ڪهڙيءَ حوا ڪي چاهيان.

دل آئيني جو اوجل؛
شادابُ اولڙو هُئي،
آواز هئي صدين جو؛
الهام، معجزو هئي.

هُن جي لٽي محبت؛
دل تي نزول وانگي،
چاهيو، چُميو مون ڪيڏو؛
هُن کي رسول وانگي!

مڪڙي ٽِڙي پوڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟
۽ تنهنجي ڳُل ٽيڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

تون ئي سراب خواب جو، ساگر شباب جو،
هن جوڙَ جي جُڙڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

تنهنجي بدن تي آ لَٿي، جوڀن جي رت بسنت،
اک جي ڳَڪورجڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

آ عاشقيءَ عجيبُ ڏني سُرت سوچَ کي،
هن لوڇَ ۽ لُڇڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

آوارا لُڙڪَ، زردُ پنن جان اکيون ڇڻيون،
دل جي اُداسُپڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

احمد نظراندازُ ڪو ڪنهن کي ڪري ٿو پر،
فنڪارَ جي هئڻ کي، فراموش ڪيئن ڪجي؟

اوير جي آرسي

رات جي منحوسُ ۽ ڪاري هوا،
شهر جي روشن ڏيئن کي؛
ڦِي وڪوڙيندي رهي.
پوڳنائن جي سفر جا پيچرا،
پيرَ پنهنجا؛
جڻ ڇَتيندا ٿا رهن!
وقت جا پاليل ڪُتا،
ديوتائن، انبيائن،
شاعرن، صوفين ۽ سنتن جي متي،
روزُ ڪوڙيندا رهن ٿا،
۽ ٿا ڪُتريندا رهن،
قيمتي زربفت جهڙي ديسَ جون،

چارئي ڪندبون!
ڪالهه سورجَ، چنڊَ جيڪي،
هُئا ڦُٽا اوپر منجهان،
اڄ انهن جي روشنيءَ ۾ چاندني ممنوع آهه،
فڪر ڪي ٻئي دور جو رائج سِڪو سمجهي ڪري،
ڇڻ عجائب گهر اندر تشهير لئه سانديو ويو،
چاڻ ڇڻ ڪوريئڙي جي ڄار ۾ ڦاٿي پئي آ،
وقت جي اپياس بابت،
ڪنهن به پنهنجيءَ ڪوجنا ڪي ڪو نه ٿو ليکيو وڃي!
شاعري،
انمول تحفو،
گفتگوءَ جو،
ڪو صحيفو،
ڏوڙ وانگي ڇڻ تہ ڌرتيءَ تي لٿو،
ڪوڙ سان ميٽيو وڃي ٿو،
سچ جو چهرو سچو.

سنگ تراشي پٿرن ۾ اڄ رهي روپوشُ ٿي،
آڳريون فنڪار جون پڻ،
برف وانگي ويون ڄمي،
سچ اجنتا ءِ اِلورا منجهه ڳوليندو بہ ڪيرُ؟
ڪامَ جو، مندر جي اندر ڪيرُ ڳوليندو بہ پيرُ؟

رقصُ گهايل،

چارئي ڪندون!
ڪالهه سورجَ، چنڊَ جيڪي،
هُئا ڦُٽا اوپر منجهان،
اڄ انهن جي روشني ۽ چانڊني ممنوع آهه،
فڪر ڪي ٻئي دور جو رائج سِڪو سمجهي ڪري،
جڻ عجائب گهر اندر تشهير لئہ سانديو ويو،
چاڻ جڻ ڪوريئڙي جي ڄارَ ۾ ڦاٿي پئي آ،
وقت جي اپياس بابت،
ڪنهن بہ پنهنجيءَ ڪوجنا ڪي ڪو نہ ٿو ليکيو وڃي!
شاعري،
انمول تحفو،
گفتگوءَ جو،
ڪو صحيفو،
ڏوڙ وانگي جڻ تہ ڌرتيءَ تي لٿو،
ڪوڙ سان ميٽيو وڃي ٿو،
سچ جو چهرو سچو.

سنگ تراشي پٿرن ۾ اڄ رهي روپوشُ ٿي،
آڳريون فنڪار جون پڻ،
برف وانگي ويون جمي،
سچ اجنتا ۽ اِلورا منجهہ ڳوليندو بہ ڪيرُ؟
ڪامَ جو، مندر جي اندر ڪيرُ ڳوليندو بہ پيرُ؟

رقصُ گهايل،

زندگيءَ جي چور دروازن اندر،
هر نظر کان بي نيازُ،
هر خبر کان بي خبر،

چِترڪاريءَ منجهه ليڪيل ڪا لڪيرَ،
ڪو تصّور سوچ جي تجريد جو،
بُرش جي خاموش ڪنهن گفتار سان،
فن نَقاشي جي وسيع معنيٰ اندر،
پنهنجي خنجر سان ڪري ٿو خودڪُشي!
ملڪ اولهه جا سيئي،
اوير تي مچريا ٿا گهُمن،
دشمنيءَ جي دائمي آڙاهه هيٺان،
ڪيتريون ڏرتيون سَڙن.
پو بہ دنيا جي ڏڪاٽيل،
دُور هڪڙيءَ ڪُنڊَ ۾،
آشتيءَ ۽ امن جو اهڃاڻ بڻجي،
ڪالهه وانگي،
اڄ بہ آهي،
سنڌ بيٺي!
اڄ بہ آهي،
سنڌ بيٺي،
سنڌ بيٺي!

هن خواب جِي ڪَنارَ ڪٿي آ،
اي پيارا! هيءَ پُڪارَ ڪٿي آ.

هڪ زندگي تلاش ۾ گُذري،
ٻي خواهشو! چمارَ ڪٿي آ.

هر رات ريگزار لتاڙي،
هن چنڊ کي مهارَ ڪٿي آ.

مون موت تنهنجي ڇانوَ قبولي،
تارونءَ مٿان ترارَ ڪٿي آ.

بازيگريءَ ڪي عشق تو جاڻي،
ڪنهن دل جي جيت هارَ ڪٿي آ.

ڪجھ ماڳَ، لُڙڪَ رات رکي ٿي،
پر ڏينهن کي نهارَ ڪٿي آ.

آ زندگيءَ صليب سجايو،
ڪا موت تي ميارَ ڪٿي آ.

اي آسمانَ! هر ڪو ٻري پَر،
احمد جيان اُڏارَ ڪٿي آ.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
سمندر تنهنجي اکڙين مان، نشا ٿو نند جا ٺوڙي،
پکيئڙا غيرملڪي سڀ،
اُڏارن ۾ پري اُڀَ کي،
سمورن جاڳ جي نيرن جزيرن ڏي،
وڃن ٿا چڻ وٺي توکي!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
انڌيرن منجهہ ٽانڊا ٽا،
لکيرون روشنيءَ جون ٿي،
سوين رستا وڇائن ٿا،
اُجالن ۾ سُهاين جا، نوان نقشا وڇائن ٿا!
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
وڇايل رات جون راهون،

ملن ٿيون جڻ مسافر ڪي.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
وسائي چنڊُ ٿو ڪشڪول مان جڻ سون جو پاڻي،
ستارا رڻ ڪي پارائن، مڙهي ڪي مُرڪ مالهائون،
ڏئي ڌرتيءَ کي پيتا ٿي، ڪتي آڪاس مان نِوڙي،
اُيا ٽيڙو ڪڙن منزل مٿان جڻ قول وانگي ٿا!
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
سچن سپنن جي ساپيا لئه،
ننڊاڪا نيڻ جاڳن ٿا.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
وڻن جا ڪڪَ پڻَ سارا، آڏن ٿا ڪيئي آڪيرا،
اجاڳر ٿا ٿين سيئي، ڏنڌلڪن ۾ لڪل ديرا،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
چڙهن ٿا سج سونا ۽ لهون ٿا وات جا پيرا.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اُسن ۾ چانوَ جا ڇاپا،
ڇُرن ٿيون سوچ جون ڇوريون،
رڪن ٿيون ٽِڪَ ٽاڪي ۽ مڙهن ٿيون ماڱ جا موتي.
لهين ٿي خوابِ تون جڏهين!
سمورا ريشمي ڌورا،
پرن ٿا پرت ڪشميرا!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!

ندي ميرانجهڙي تنها،
وهي ٿي ڳوٺ جي پرسان،
سڙهن سان سانوڻيءَ جو ساڳيو ئي سنگ ڪو آهي،
اُڀرا ساهه اُلڪي ۾ رسيلو رنگ ڪو آهي،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
مٺي! محبوب موسم جو،
اچو تو انگ ڪو آهي!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اُگهاڙو اڀ وجي ڍڪجي ٿو ڪڪرن سان،
وجهي ٿي وڄ ونگ ونگ ۾ وسي ٿو مينهن چمرن مان،
نچي ٿو مور ڇپرن تي،
پُري ٿو واءُ پورب کان!
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
انوکا رنگ اندلٺ جا،
الڳ آڪاس ڳولن ٿا.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
گسن کي گاهه ويڙهن ٿا،
نهارُن ۾ لهن ٿيون ساوڪون سيئي،
جِهمن ٿا جُهڙ جهنگن تي ۽ پُرن ٿا پول پيلن ۾،
جهونگارن گيت ٿيون جهرڪيون.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
هوا کان پير ساهڻ ٿا وڃن وسري،

لُڇي ٿي ڪوڪ ٿي ڪوئل،
ٻڇي ٿو شور ڪان جهرڻو،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
ڏسي ڪو عڪس پاڻيءَ ۾،
وڃن شرمائجي ڪرڻا ٿا سانجهيءَ جو!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اجايون ٿيون لڳن لوليون،
ننڊن جا وهڪرا وترا، نماڻا نيڻ پيا روليون،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اسان ٿا ننڊ کي ڳوليون!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
مٽي ٿي مُشڪ سان مهڪي،
پوي ٿي ماڪ مُکڙين تي،
پنيءَ جو پنؤر ۾ پوپٽ،
ڳلين ۾ بند خوشبوءَ جا سمورا دُئار کولن ٿا،
سيئي جوڙون، سيئي جنسار کولن ٿا.
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
چنبيلي، موتيا، مُگرا:
ڏکڻ جي هير سان ٻڪجي،
گُلن جي ڳنڍ ۾ ويڙهيل سڄي مهڪار کولن ٿا،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
پرهه پوشاڪ پهري، صبح جي ٿي راهه تي نڪري،
پنيرڪي هير ٿڌڙيءَ سان، ڀڄائي ماڪ ٿي پوتي،

پريان ٿو رنگ گيڙوءَ سان، اچي سينگار جي سورج،
سموري جاڳ پاڪر ۾ پري ٿي باک جي ديوي،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
وهائو جڻ پڙو اُجرو،
لڳي درويش صوفيءَ جي مُنڊيءَ جو ٿو.

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
ڪنول جي بند ڪلين ۾، ترڻ جو موهه ٿو جاڳي،
سُنهرو سِج ٿو سورج مکيءَ کي زندگي ارپي،
سويرا صبح جا گڏجي، اٿن ٿا نُور جا ڏاڳا،
زمينن تي وچن ٿا ڦهلجي پاڇا،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
وڏائن قد پنهنجو ٿا، سمورا باغ جا پُوٽا!

لهين ٿي خواب تون جڏهين!
رکي ٿي اپسرا ڪائي ڦٽن تي مُرڪ جو مرهم،
پٽڙ تي پير اوجل ۾، رهي ٿي ڇير جي ڇم ڇم،
وڄن ٿيون راڳ ۾ ويراڳ جون وايون،
ٻُري ٿو سانت ۾ جڻ ڪو، سُريلي ساز جو سرگم،
لهين ٿي خواب تون جڏهين!
اڪيلي وڻ جي ڇايا ۾، وٺي نِرواڻ ٿو گوتم!

هيءُ مسافر ڪير؟
توڏي اچرج مان تَڪي.

گُلان! تنهنجي چانئٺ تي،
پُڳو ڪنهن جو پير.
هيءُ مسافر ڪير؟
روئي ڪنهن آ من تان،
مهتي لاٿو مير.
هيءُ مسافر ڪير؟
اڄُ بہ نادر شاهہ سان،
جهيڙي مڙس مٽير.
هيءُ مسافر ڪير؟
توڏي اچرج مان تَڪي.

سِڳَ سجدا وُجودَ ۾ آهن،
ڪعبا، ڪلما وُجودَ ۾ آهن.

ابنِ مريم نہ تو مري مون ۾،
چو تہ عيسيٰ وُجودَ ۾ آهن.

سِجُ صليبن مٿان اُڀاريندا،
سُرخ جُهنڊا وُجودَ ۾ آهن.

نيڻَ پٿر ۾ خوابَ آئينا،
ريزا ريزا، وُجودَ ۾ آهن.

ريت سان جَرُ بدن ۾ ڊوڙي ٿو،
سمنڊَ، صحرا وُجودَ ۾ آهن.

ڪا ندي ناوَ ۾ سَمائي آ،
نيڻَ نيرا وُجودَ ۾ آهن.

مُنهنجي اکڙين آبُ اٿيئي،
هر ڳوڙهو نايابُ اٿيئي.

هُو سانجهيءَ جي پيالي ۾ ڏِسُ!
لهندڙ سج، شرابُ اٿيئي.

تنهنجي هوڏ پکيءَ جهڙي آ،
هر ڪا جهڙپَ عقابُ اٿيئي.

اڙل وَڇيڙي رات، انهيءَ جو،
پيلو چندُ رڪابُ اٿيئي.

ڍنڍَ سُفيد پکين سان ڇانيل،
ڪنهن شاعر جو خوابُ اٿيئي.

لادينُ

لادينُ دل بہ آهي!

فنڪار جو بہ جوهر،
تخليق ڇا ڪري ٿو.
پٿر جا بت تراشي،
ڏڙڪن عطا ڪري ٿو.
آذر جو ڏوهہُ ناهي،
لادينُ دل بہ آهي!

بازار منجھ وڪڻون،
ٿا خود کي اگھہ سستي.
ڪنهن کان پُڇون پتو ٿا،
ڪهڙي وڃون ٿا رستي،
هن قافلي کي ڪاهي.
لادينُ دل بہ آهي!

پنهنجي متيءَ جو آهيان،
پنهنجي متيءَ جو ٿيندس.
ڪعبا ڇڏي، شوالا،

پنهنجي گهتيءَ جو ٿيندس،
کو آسمان لاهي.
لادينُ دل بہ آهي!

منصب نشين ڳولي،
منصور لاءِ سوري.
منصف کان ڪير گهُرندو،
فرياد جي وصولي.
هُو ٿو دليل چاهي.
لادينُ دل بہ آهي!

تون ٿي چوين تہ تنهنجا،
ڪجھ حاشيا بہ آهن.
ٽيڪا، سوين صحيفا،
لک قافيا بہ آهن.
رک ٺاهُ پل تون ٺاهي.

لادينُ دل بہ آهي!

ڌرتي آڪاش جيڏا،
اُن کان وڏا ستارا.
ڪي پنڌ اڻ ڏٺل ۾،
سهسين گِرهہ، سَيارا،
پر، پَر کو ڪاٽي ساهي.
لادينُ دل بہ آهي!

تضاد!

مون هُن ڏي رابيل اُماٽيا،
تحفي ۾ تلوارون آيون.

هيءَ ندي ريت سان وهائين ٿو،
نانگُ ڦڻ ڪان سوا نچائين ٿو.

سجَ، ڪتيون، چندَ ۽ قُطبَ ڪائي،
اڪ آڪاس سان ملائين ٿو.

وڻ ڪجيءَ جا ٻہ ٽي ٻچا آهن؛
تون تہ ٻيلو چئي ٻُڏائين ٿو.

تو نہ گوني ڏٺي نہ پيچاري؛
لاڙَ سان ڪيئن لنؤ لڳائين ٿو.

مان محبت جو آهيان ٻُوٽو؛
۽ بيابان ۾ لڳائين ٿو.

زندگي موت جي ضمانت آ،
موت ڪان پاڻ کي بچائين ٿو.

پنهنجي تاريخ تان نہ هٿ ڪٽندس،
لاءِ جيڪو بہ زور لائين ٿو.

ڪڏهن بهتان ڳولن ٿا، ڪڏهن بدنام ڳولن ٿا،
وري هُو ابنِ مريم لئہ، نئون الزام ڳولن ٿا.

پني ۾ پيارَ مون پوکي، ڏنو احساس جو پاٽي،
نوان اظهار پنهنجي لئہ، نئون الهامُ ڳولن ٿا.

جڏهن ڪا بوند بادل جي، پکيءَ جي چهنب تي پُهتي،
پياسي رڻ مٿان اُڏري، وَلرَ وسرامُ ڳولن ٿا.

ڪٿي بيت الحرم آڏو، ڪٿي ڪنهن مورتيءَ سامهون،
سموري شهر جا مُورکَ، خدا ۾ رام ڳولن ٿا.

ڪتين سان، چنڊَ سان تارا، پيا آڪاسَ ۾ جاڳن،
سڀاجها، نيڻ احمد جا، ڪٿي آرام ڳولن ٿا!

سيوهڻ مٿان چنڊ

تاريخ ۾ هر پل ڪُلي سيوهڻ جي گهِٽي ٿي،
پڪراج ۽ زرقونَ جيان رنگَ چِٽي ٿي،
محڪوم جي هر ٻانهن جي ٻَل ساڻ ڀِٽي ٿي،
ارغون، مغل لئہ ٿئي هيءَ تنگ مِٽي ٿي،
اڄ واجهہ وڄِهي وقت ڏي، سيوهڻ ٿي ڏسي سنڌ.

هر روز چُمي سڄُ لڪي شاهہ صدر ڪي،
ٿو رنگُ ڏئي لال قلندر جي پَٽڙر ڪي،
ڪيڏو نہ مليو شرف آ، حيدر جي پِسر ڪي،
سجدو ٿو ڪري چنڊ بہ سيوهڻ جي شهر ڪي،
اڄ واجهہ وڄِهي وقت ڏي، سيوهڻ ٿي ڏسي سنڌ.

هي شهر آ شهباز جي ڪشڪولَ جو موتي،
درويش جي دستار، قبا، جهولَ جو موتي،
محبوب جي پازيب ۾ رمجهولَ جو موتي،
هي شهر قلندر جي سچي قولَ جو موتي،
اڄ واجهه وجهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

هن شهر سدا وقت جي آ واڳ کي موڙيو،
هن شهر پليءَ پونءِ سندي پاڳ کي موڙيو،
هن شهر ڪڏهن ننڊ، ڪڏهن جاڳ کي موڙيو،
هن شهر ڪڏهن پنڌ، ڪڏهن ماڳ کي موڙيو،
اڄ واجهه وجهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

هر دؤر ۾ فاتح ڪيو اتهاسَ کي زخمي،
هر سوار جي تلوار هتي رت ۾ وهنتي،
هر رات جو سيوهڻ تي رُنو چنڊ تي سُڏڪي،
هر وارِ تي پر هار سڪندر جي ستم جِي،
اڄ واجهه وجهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

هن شهر سدا آهِ ڪنئي لالَ جي ميندي،
مرونڊ جي محبوب ۾ لجپالَ جي ميندي،
زهره جي جگر بند عليءَ آلَ جي ميندي،
سيوهڻ آ بٺيو سنڌ جي مشعالَ جي ميندي،
اڄ واجهه وجهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

سيوهڻ ڪان پلا ڪيرُ رهي دور قلندرا
ڪيئن جيءُ جدائيءَ جو سَهي سور قلندرا
جنهن نيلُ منجهان تنهنجو ڏٺو نور قلندرا
تنهن جڻ تہ اکين ساڻ ڀَسيو طور قلندرا
اڄ واجهہ وجِهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

ٿي پير وجي، پيرَ نچڻ تنهنجي اڱڻ تي،
ٿا رنگَ رقاصا جا رَچن تنهنجي اڱڻ تي،
عوشاق سوين روز اچن تنهنجي اڱڻ تي،
نانگا ٿا نچن، مچ مچن، تنهنجي اڱڻ تي،
اڄ واجهہ وجِهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

تنهنجي ئي ٿا پاچن ۾ رهن اُپ، بحر، بَرا
تنهنجي ئي ڪفِ پا کي، چُمن چند اي دلبرا
تي گودڙيءَ ۾ تنهنجي رهي سنڌ قلندرا
او ڏاچَ ڏٺي، پيٽ ٻُڪئي ديسَ جا پرورا
اڄُ واجهہ وجِهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

اڄ پيي ٿو کپي سنڌ کي ڪو لال، اي سيوهڻا
ڪو گهوٽ بلاول، نئون ابدال، اي سيوهڻا
دولهہ ڪو ٿئي ديس جو رکوال، اي سيوهڻا
ٿلتيءَ جي ٻڌي ڪنٺ ۾ ڪنمال، اي سيوهڻا
اڄ واجهہ وجِهي وقت ڏي، سيوهڻ تي ڏسي سنڌ.

احمد سولنگي: شخص کان شاعر تائين

شخص

ضلعو نوشهرو فيروز ساهتي پرڳڻي جو مُکُ شهر رهيو آهي، جنهن ساهت (ادب) ۾ نهايت اهم نالا پيدا ڪيا آهن . ادب جي الڳ الڳ پهلوئن جو اڀياس ڪرڻ سان اها ڳالهہ سج جيان روشن ٿي پوندي تہ هن پرڳڻي ،سنڌ جي ادبي تاريخ کي پنهنجي حصي کان گهڻو گهڻو وڌيڪ ادب ڏنو آهي .احمد سولنگي اڄ جي نئين شعري ادب ۾ هن ساهتي پرڳڻي جي اهڙي سڃاڻ آهي ،جنهن تي هيءُ پرڳڻو هڪ ڀيرو وڌيڪ فخر جو سبب بڻبو.

ساهتي پرڳڻي جو ۽ ضلعي نوشهري فيروز جو هڪ اهم تعلقو مورو آهي. هي تعلقو جاگرافيائي لحاظ کان سنڌ جي دل ڪري ليکيو ويندو آهي، سنڌ جي وچ وارو هي شهر جيڪو پڻ ادب جي تاريخ ۾ صدين جو ڏکيو سفر ڪري چڪو آهي ۽ جيڪو ايندڙ صدين تائين پنهنجي ادبي سفر جا نشان تاريخ جي صفحن تي ظاهر ڪري بيهندو.

ان شهر جي هڪ خاموش ڪنڊ ۾ رهندڙ هڪ نيڪ سيرت ۽ حسين صورت واري شخص رسول بخش سولنگيءَ جي گهر ۾ جيڪو ٽيون ٻار پيدا ٿيو، ان جو نالو نقشبندي سلسلي جي جضرت الحاج الله بخش، الله آبادي، غفاري، المعروف سهڻا سائين جن جي هدايت، موجب احمد حسين رکيو ويو. هي نالو اسلام جي عظيم رهبر جي نسبت سان جڙيل آهي جنهن ڪري مسلمان گهراڻن ۾ احترام طور رکيو ويندو آهي. ائين سنڌي ماڻهون به هي نالو احترام سان پنهنجي اولاد تي رکندا آهن. احمد جا ٻه وڏا ڀائر اڳ پنهنجي ننڍپڻ ۾ ئي هن فاني جهان منجهان موڪلائي چڪا هئا. هن صدي جي سنڌي ٻولي جي بيمثال نوجوان شاعر احمد سولنگيءَ پنجين جنوري 1971ع تي جنم ورتو جنهن کان پوءِ سندس امڙ ڇئين نياڻين ۽ هڪ پٽ کي جنم ڏنو ائين احمد سولنگي ڇئين ڀينرن ۽ هڪ ڀاءُ جو وارث بڻيو. اڳتي هلي اهي سمورا وارثيءَ وارا فرض هن نڀايا، جيڪي سندس والد نياڻڻ کان اڳ ۾ ئي جواني ۾ وفات ڪري وڃڻ سبب سندس ڪلهن تي رکي ويو هئو. اڳتي هلي احمد نالي وارو نينگر سنڌي ٻوليءَ جو هڪ بيمثال شاعر ٿيندو اهو ڪنهن جي وهم گمان ۾ به نه هوندو ڇاڪاڻ ته ان خاندان ۾ نه ئي ڪو اڳ شاعر، اديب پيدا ٿيو هئو ۽ نه ئي ان خاندان جون معروضي حالتون اهڙيون هيون، جنهن طرف

اِڳتي هلي احمد نالي ان نينگر کي ويٺو هئو اج محسوس ٿي رهيو آهي تہ پنجين جنوري نئين سنڌي شاعريءَ لاءِ سياڳ جو ڏينهن آهي.

احمد سولنگيءَ پرائمري تعليم1979ع ۾ مين پرائمري اسڪول موري ۾ حاصل ڪئي .ميٽرڪ تائين تعليم هاءِ اسڪول موري ۾ پڙهيو. هن 1985ع ۾ مئٽرڪ پاس ڪئي ۽ انٽر مهراڻ ڪالج موري مان 1987ع ۾ پاس ڪئي بي.اي شاهہ لطيف يونيورسٽي خيرپور مان 1992ع ۾ پاس ڪئي. نوجواني ڏانهن سفر ڪندڙ احمد سولنگيءَ جي والد گذر ڪري وڃڻ کان پوءِ کيس پالڻ، نپائڻ ۽ پڙهائڻ جو ذمو سندس ڏاڏي محمد سومر سولنگي تي آيو ۽ سندس تربيت سندس امڙ جي ذميواري بڻي جنهن سندس اهڙي تربيت ڪئي جواڄ کيس فخر ٿيندو آهي تہ سندس اوجاڳا اگهاميا آهن. ڏٺو وڃي تہ احمد سولنگي اڄ جيڪي بہ ڪجهہ آهي اهو پنهنجي ڏاڏي جي پورهيي جي پالنا ۽ ان امڙ جي تربيت ۽ اڻ ڳڻين دعائن جو ثمر آهي .ٻيءَ طرح سندس طبيعت تي پنهنجي والد کان وڌيڪ پنهنجي ڏاڏي جي مزاج جو اثر آهي.

احمد جنهن گهر ۾ جنم ورتو اهو هڪ نيڪ پورهيت جو گهر هئو جنهن ڪري ڏکن ۽ تڪليفن جو مڪاميلو احمد سان ننڍپڻ ۾ ئي ٿيو جنهن سبب پورهيت دوستي ، انسان دوستي ۽ وطن دوستي سندس رت ۾ شامل آهي ۽ شعوري طور هو جن حالتن مان سفر ڪري آيو آهي ، انهن حالتن جو اولڙو هن جي شخصيت جي الڳ الڳ حصن ۾ گهر ڪري ويٺل آهي، هُو سيرت ۾ پنهنجي امڙ جهڙو صورت ۾ پنهنجي پيءُ جهڙو آهي ۽ مزاج ۾ گهڻي حدتائين پنهنجي ڏاڏي جهڙو آهي. هن جي خاندان ۾ ڪي لکيل پڙهيل شخص تہ ضرور آهن پر ڪابہ علمي ۽ ادبي شخصيت هن جي خاندان ۾ نہ

رهي آهي، جنهن ڪري اهو چوڻ مناسب ٿيندو ته سنڌي ادب ۾ اڳتي هلي جيڪا سنڌس خاندان جي تاريخ جڙڻ واري آهي، ان جي شروعات سنڌس نالي سان ٿيڻي آهي. سنڌس نڊيپڻ جي شخصي دوستن ۾ ٻيا به ڪيترائي شخص هوندا پر هڪ شخص نهايت اهم آهي جنهن جو نالو غلام نبي جويو آهي، جنهن کي گهر وارا ۽ احمد ”گڏو“ سڏيندا آهن. احمد جي پسند جي شهرن ۾ سڀ کان اوليت حيدرآباد شهر رکي ٿو جيڪو هن جي ماسيءَ جو شهر به آهي ۽ محبوبا جو شهر به آهي، هن جي خوابن جو شهر به آهي ته هن جي يارڻن جو شهر به آهي، جتي ٿي هواچ ڪلهه پنهنجي بي سڪون روح ساڻ هڪ پُرسڪون گهر ۾ رهائش پزير آهي . هن زندگيءَ ۾ ڪيترائي عشق ڪيا آهن پر سنڌس شخصي زندگيءَ ۾ به عشق مٿانهون درجو رکن ٿا، ٻاراڻي عمر ۾ ڪبوترن سان عشق ۽ وڏيءَ عمر ۾ ڪتابن سان عشق سنڌس اهم سڃاڻپ طور ياد رکيا ويندا. هو پنهنجي سخت طبيعت رکندي به پنهنجي لباس جي حوالي نهايت نفيس شخص رهيو آهي. اڄ جڏهن هو پنهنجي خوشحال زندگي گذاري رهيو آهي ، تڏهن سنڌس ان خوش لباسيءَ ۾ وڌيڪ اضافو آيو آهي، خوبصورت ڪپڙا ۽ بوٽ هُن جي ڪمزورين واري لسٽ ۾ شامل آهن.

احمد سولنگيءَ بي اي ڪرڻ کان اڳ ۽ پوءِ اخبارن توڙي ٻين ادارن ۾ نوڪريون ڪيون پر کيس مناسب نوڪري سنڌ جي اڳوڻي وزيراعليٰ سيد عبدالله شاهه مرحوم ڏني، جنهن کيس 1994ع ۾ وزيراعليٰ هائوس ۾ پروٽوڪول آفيسر ڪري رکيو. هي نوڪري سنڌس زندگيءَ جو اهم موڙ ثابت ٿي، جنهن کيس شديد اداسائي جي ڪيفيت کان ۽ خودڪشيءَ جي رومانس کان ٻاهر آندو. سيد صاحب جي حڪومت وڃڻ کان پوءِ نئين ايندڙ وزير اعليٰ 1996ع ۾ هن کي

نوڪري کان فارغ ڪيو ۽ اٿين هڪ ڊگهو عرصو وري هُو نوڪريءَ کان الڳ رهيو. پر پنهنجي شاعري کان هڪ پل بہ پري نہ ٿيو.

انهيءَ وقت ۾ پاڪستان جو اڳوڻو صدر مملڪت آصف علي زرداري جڏهن جيل ۾ هئو تہ ان اڪائونٽ بلتي ڪورٽ راولپنڊي ۾ پنهنجي مشهور وڪيل بابر اعوان معرفت هڪ پٽيشن داخل ڪئي جنهن ۾ هن گُهر ڪئي تہ مون کي جيل اندر هڪ استاد ڏنو وڃي ۽ اٿين احمد سولنگيءَ کي ڪورٽ پاران آصف علي زرداريءَ جو جيل اندر استاد مقرر ڪيو ويو ۽ اُهو سمورو دور احمد سولنگي آصف علي زرداريءَ جي اسيريءَ، آزاديءَ ۽ پاڪستان جي صدارت جي قسم کڻڻ تائين ساڻس گڏ رهيو. هن 11آڪٽوبر 1996ع تي سنڌ جي نامياري ڪهاڻيڪار ۽ ناول نويس ماهتاب محبوب جي ٻيو نمبر نياڻي زمر سان شادي ڪئي، جنهن مان کيس ٽن نياڻين جو اولاد ٿيو.(1)مشعال حسين 23آڪٽوبر 1997ع ،(2) نظم حسين 13نومبر 2000ع ۽ (3) رمل حسين 14مارچ 2002 ۾ جنم ورتو. قدرت جا ۽ وقت جا فيصلا پنهنجا ٿين ٿا جيڪي انسان جي پهچ کان گهڻو گهڻو ڏور آهن ۽ ڪڏهن ڪڏهن سمجهہ ۾ نہ ايندڙ پڻ هوندا آهن اٿين ئي اڳتي هلي اهو رشتو ٽٽڻ لڳو ۽ آخر ٽٽي ئي ويو.سندس زندگيءَ ۾ هي حادثو اهڙو هو جنهن سندس روح کي بنهہ رهڙي ڇڏيو. هن حادثي جي پيڙا کي هُن ڪئين پوڳيو اهو فقط هن جا ڪجهہ شخصي دوست ئي ڄاڻن ٿا ۽ ان پيڙا کي هن پنهنجي شاعري ۾ ڪئين اظهاريو آهي، اهو سندس شاعري پڙهندڙ ئي ڄاڻي سگهندا . اڳتي هلي هن شهناز نالي خاتون سان 20نومبر 2005 ع تي شادي ڪئي، جنهن کيس ٽن پٽن جو اولاد ۽ هڪ خوبصورت نصيب بخشيو . جيڪو اڄ تائين ساڻس ساڻ آهي. سندس ٽن پٽن (1)

چيزل حسين 30 آگسٽ 2006ع، (2) ساحل حسين 26سيپٽمبر 2008ع ۽ (3) نازل حسين 31 آڪٽوبر 2011 ع تي جنم ورتو.

ڊگهي عرصي کان پوءِ 2008ع ۾ آيل پيپلز پارٽي جي سرڪار کيس ٻيهر نوڪري تي بحال ڪيو ۽ گذريل سرڪار پاران ساڻس ٿيل ناانصافي جو ازالو ڪندي، کيس هڪ گريڊ جي پروموشن سان گڏ ، سنڌ سيڪريٽريٽ ۾ ڊپٽي سيڪريٽريءَ جي پد تي ويهاريو. جتان هو، ڊائريڪٽر ايڪسائيز اينڊ ٽيڪسيشن حيدرآباد، لاڙڪاڻو ۽ سکر ڊويزن جي عهدن تي رهي ، اڄ ڪلهه وري پنهنجي اصل پوسٽ تي ڪم ڪري رهيو آهي.

احمد سولنگيءَ جي شخصي زندگيءَ ۾ جيڪي به حادثا، اتفاق، پريشانيون ۽ خوشحاليون آيون آهن، انهن سڀني کي هو پنهنجي خوشگوار مزاج ۽ بردباريءَ سان منهن ڏيندو رهيو آهي ۽ هاڻ زندگيءَ جي ڪڙن ۽ مٺن تجربن مان هن اهو سکي ورتو آهي تہ ،سڄ بہ پاسا آهي. ان جو هڪ پاسو اڀرڻ وارو آهي ۽ ٻيو پاسو اُلهڻ وارو آهي.

هو اڄ پنهنجي شخصي زندگيءَ مان ڪيترو خوش آهي ۽ ڪيترو نا خوش آهي، اُهو عام آڏو ظاهر ڪرڻ اجايو سمجهي ٿو. جنهن بہ شخص ۾ اهڙي طرح جيئڻ جو حوصلو آهي، اهو اڄ جو ڪامياب ترين شخص آهي ، شايد احمد سولنگي بہ انهن ڪامياب سمجهو ويندڙ شخصن جي لسٽ ۾ شامل آهي.

پنهنجي امڙ جي آسيس وٺڻ کان سواءِ ڪوبہ ڪم نہ ڪندڙ احمد سولنگي ، ان جي دعائن جي ڇانو ۾ ئي پاڻ کي گهٽي ۾ گهڻو محفوظ سمجهندو آهي . اڻ ڳڻين تضادن وارو مزاج رکندڙ سنڌي ٻوليءَ جو هي حسين شاعر ۽ شخص ڏينهن ۾ ٽي وڳا بہ مٽائيندو آهي تہ هڪ ئي وڳي ۾ اسلام آباد، لاهور ۽ حيدر آباد جو هفتي جو

سفر بہ ڪري سگهندو آهي .اڄ ڪلهہ جهاز ۾ سفر ڪندڙ هي شخص دوستن يارن سان گڏ ميلن جا ميل پنڌ ڪري گهمڻ وارو مزاج بہ رکندو آهي .حاصل ڪيل آسائشن کي ماڻيندڙ هي شخص دل وارن دوستن سان زمين تي ٽڏو وڇائي، مٿي هيٺان پانهن ڏئي راتيون بہ گذاري سگهندو آهي . قصرِ شاهي جي مصنوعي ماحول کان بيزار ٿي پنهنجي دل وارن ۽ پراڻن دوستن سان ملڻ لاءِ ڪنهن بہ تڪلف کان ڪم نہ وٺندو آهي . ڪيترن ئي موقعن تي دوستن کان ڪيترين ئي صلاحون وٺندڙ هي شخص فقط پنهنجي عقل سان ئي ڪو فيصلو يا ڪم ڪار ڪندو آهي جنهن سندس پيڙو ڪڏهن تاريو آهي تہ ڪڏهن پيڙو ٻوڙيو بہ آهي. پر هيءَ سدائين ساڳيو رهيو آهي.

بيورو ڪريٽ جو ڏيکاءُ ڏيندڙ هيءُ شخص پنهنجي مزاج ۾ بنهہ ان جي ابتڙ آهي . مذهبِ اسلام ۾ اعتقاف اندر فقط هفتو ڏهہ ڏينهن ويهڻو پوندو آهي ، پر هن جي ويجهن دوستن کي سُڌِ آهي تہ هيءُ ڪن حالتن ۾ ڇهہ ڇهہ مهينا بہ پنهنجي اندر جي آڏو اعتقاف ۾ ويٺل هوندو آهي ۽ دوست سندس منهن ڏسڻ لاءِ سڪندا آهن. اهڙي صورت حال ۾ هر دوست الڳ انومان ڪيدي تبصرو ڪندو آهي . هي شخص جنهن سان ملڻ چاهي ، ان سان ڪهڙي بہ وقت ملي سگهندو آهي ، جنهن سان ملڻ نہ چاهيندو آهي ، ان سان سالن پڇاڻان بہ نہ ملندو آهي ۽ جيڪڏهن اتفاق سان ان سان ملي ويندو آهي تہ ان جون سڀ شڪايتون دور ٿي وينديون آهن ۽ وري سالن تائين اهو شخص ڪيس ڏسڻ لاءِ سِڪندو آهي. هيءُ اهو شخص آهي جنهن جو روح سدائين بي چين رهندو آهي ، اهو ڪنهن بہ هنڌ ٽڪاءُ نہ ڪري سگهندو آهي. ڪنهن بہ ماحول ۾ هيءُ ڊگهو وقت گذاري نہ سگهندو آهي .

سندس مزاج ۾ مستقل رهندڙ اهي تضاد فقط سندس ڪي شخصي ۽ ويجها دوست ئي ڄاڻن ٿا.

هڪ دوست جي ناتي دعا آهي ته هو سٺي صحت سان گڏ وڏي ڄمار ماڻي پر قدرت جي اٽل قانون موجب هر شخص ڪي قبر ۾ ويڃڻو آهي ، هيءُ بندو (راقم الحروف) پريشان آهي ته ڇهن فٽن جي سوڙهي قبر ۾ سنڌ جو هي شاعر گذارو ڪئين ڪندو، ڇو ته اتي ڊگهو عرصو رهڻ ٻه هن جي بي چين روح جي ابتڙ ٿي پوندو.

هر شخص جي اندر ۾ ڪيئي ڪائناتون موجود هونديو آهن ، ڪيئي مفاهمتون ۽ ڪيئي مخالفتون موجود آهن ۽ انسان انهن سڀني جو گڏيل مجموعو آهي پر ماڻهون سڀ کان پهرين ماڻهون آهي ۽ پوءِ ٻيو ڪجھ، ان ڪري ان لاءِ ماڻهپي جو هجڻ پهريون شرط آهي جيڪو ئي ان جي اولين ۽ آخرين سڃاڻپ آهي.

شاعر

سنڌي ٻوليءَ جي هن نوجوان شاعر احمد سولنگيءَ جڏهن شعور جي اک کولي ته هن ملڪ تي بد ترين مارشل لا لڳل هئي. سڄي ملڪ سان گڏ سنڌ ان فوجي راڄ ۾ جلي رهي هئي، ڇٽني پاسي جلسا، جلوس ،گولين جا آواز ۽ فوجي لانگ بوٽن جي ٺڪ ٺڪ موجود هئي. اهڙي گهٽ ۽ ٻوسٽ واري ماحول سندس ذهن تي جيڪي پهريان اثر وڌا، اهي اڄ تائين سندس شاعريءَ ۾ موجود آهن. سندس شاعراڻي سفر ايڪيهين صديءَ جي ٻئي ڏهاڪي ۾ داخل ٿيندي جيڪو پنهنجو چهرو ظاهر ڪيو آهي يا سڃاڻپ ڏني آهي ،اها هڪ گهڻ رُخي يا گهڻ پاسائين شاعر واري آهي. پر اهو چوڻ مناسب آهي ته سندس اصلي ۽ پهرئين سڃاڻپ هڪ نج

شاعر واري آهي. ان سچ کي سنڌي ادب جي تاريخ پاڻ وٽ سدائين لاءِ سانڍي رکندي.

نئين صديءَ جي پئي ڏهاڪي ۾ احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ کي جنهن تخليقي ۽ تنقيدي اپياس جي گُهرج آهي، اهڙو اپياسي/ نقاد شايد سنڌ کي اڳتي هلي پيدا ڪرڻو آهي پر هڪ اهم تخليقي شاعر جي حوالي ۾ احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو اپياس هن صدي جي اهم گهرج ٻڌبواهڙي پڪ آهي. ڪيس بابت هي لکڻ ان اپياس جي لکندڙن لاءِ پهرين ڪڙي ثابت ٿيندي ۽ پڙهندڙن/لکندڙن لاءِ اڳتي هلي هڪ بنياد فراهم ڪندي، ايڪيهين صدي جي هڪ ننڍي عمر واري وڏي شاعر جي اپياس لکڻ لاءِ.

احمد سولنگيءَ جو مزاحمتي مزاج ، سنڌ جون ٻرندڙ حالتون ، قومي ڦرلٽ، طبقاتي ويڇا، انساني حقن جي لتاڙ ۽ جمهوري قدرن جي پائيمالي ،اهي سڀ اهڙا موضوع آهن جيڪي احمد جي ذهني ارتقا وارن شرعاتي ڏينهن ۾ سندس آس پاس موجود هئا . سندس ذهني ارتقا انهن ڳنڀير حالتن ۾ ٿي آهي ۽ ڪنهن بہ حساس ۽ غير رواجي ليکڪ توڙي شخص جو انهن حالتن جو اثر قبولڻ فطري ڳالهہ هئي. احمد تي بہ اهي اثر چٽي نموني پيا جنهن جي رد عمل ۾هن پنهنجو پهريون شعر رچيو جيڪو هڪ مزاحمتي نظم هئو. غالبن اهو اسي جي ڏهاڪي جو ڇهون سال هئو. سندس اهو شاعراڻو سفر اڄ تائين جاري آهي.

هن جي سموري شاعراڻي سفر جي باريڪين کي سموهڻ شايد ڊيگهہ جو سبب بڻجي پر ڪي حقيقتون ۽ واقعا اهڙا آهن، جن جو ذڪر ڪرڻ کان سواءِ شايد هن جي شاعراڻي سفر جو احوال اڻ پورو رهجي وڃي.

1983ع ۾ ملڪ اندر عام طور ۽ سنڌ اندر خاص طور جمهوريت جي بحاليءَ لاءِ هلايل تحريڪ پهريون محرڪ هو جيڪو احمد سولنگيءَ جي شاعري لاءِ اهم ڳڻي سگهجي ٿو. چاڪاڻ ته هن ان تحريڪ جي اثر هيٺ ئي شاعري جي شروعات ڪئي . ٻاراڻي عمر کان نوجواني ڏانهن ايندي، هن جيڪي شروعاتي شعر لکيا، اهي ان وقت موري شهر ۾ رهندڙ سنڌي ٻولي جي نامياري شاعر سائين راشد مورائي ءَ کان اصلاح وٺڻ لاءِ ڏيکاريل آهن . دراصل هي اهووقت هوجڏهن احمد جي شاعريءَ جي شروعات ٿئي ۽ جيئن ته شروعات ۾ هر نئون شاعر پنهنجي ڪنهن /ڪن سينيئر شاعر/شاعرن کان متاثر ٿيندو آهي تيئن احمد به ان وقت سائين راشد مورائي ،عبدالحڪيم ارشد، مير محمد پيرزادي، خاڪي جويي ، تاج جويي ، مشتاق ٻاگاڻيءَ ٻين شاعرن کان متاثر هو.

اڳتي هلي هن جي دل ۾ استاد بخاريءَ، ڊاڪٽر تنوير عباسيءَ، شمشير الحيدريءَ، نياز همايونيءَ ۽ امدا حسينيءَ جڳهه والاري ۽ جڏهن هن پنهنجي شعوري عمر ۾ شيخ اياز کي پڙهيو ته هو ان جوئي ٿي ويو. سندس شاعريءَ جو ٻيو دور اهو آهي، جڏهن هو پاڻ کان ٿورو سينيئر شاعرن ، حليم باغي، نماڻي سنڌي ، گدا خاصخيلي ۽ ڪجهه ٻين جي اثر هيٺ رهڻ لڳو. اسيءَ وارو سمورو ڏهاڪو سندس شعوري طور واڌ ويجهه وارو عرصو آهي، پر ان وقت به سندس ٻاري ۾ اها ڳالهه آخري آهي ته هن جڏهن اياز کي پڙهڻ شروع ڪيو ته اهو سندس آخري ڏاڪو هو.

ها! ياد ٿو اچيم پهريون ڀيرو اٺويهه سو ستاسي ۾ شيخ اياز احمد سولنگيءَ جا نظم ٻڌي چيو هو ته، ”احمد منهنجو تسلسل آهي.“ اهو سچ آهي احمد اياز جو تسلسل آهي. اهڙو تسلسل

جهڙو اياز پٺاڻيءَ جو آهي، پٺاڻي ميون شاهہ عنايت جو آهي، شاهہ عنايت، شاهہ عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو آهي ۽ شاهہ عبدالڪريم، قاضي قادن جو تسلسل آهي.

اڳتي هلي احمد جڏهن شخصي ۽ شاعراڻو چڱوئي مرتبو حاصل ڪري ورتو ۽ اياز سان سندس شخصي ويجهڙائي ٿي تہ اياز ڪيس ڏسي ۽ ملي چهري تي خوشگوار تاثر آڻيندي چيو هئو تہ "احمد توکي منهنجي دعا آهي" ۽ مان سوچيان ٿو تہ سنڌي ٻوليءَ جي مهاڪويءَ جي اها دعا نہ رڳو احمد جي هن ڪتاب سان گڏ آهي، پر شايد اها دعا سندس شاعريءَ سان سدائين گڏ رهي. اياز هن جو جنون بہ هو تہ پڙهڻ جي عشق جي انتها بہ. اياز جي ڪتابن کي هن محبوبا جيان سنڀاليو ان وقت اياز جا جيڪي بہ ڪتاب اڻ لڀ هئا . اهي هن وڏي جاکوڙ ڪري هٿ ڪيا . اياز کي گهرو پڙهڻ ۽ سمجهڻ لاءَ هن پنهنجي ڪلاسيڪي شاعريءَ ۽ لوڪ شاعريءَ کي نهايت سنجيدگيءَ ۽ ڌيان سان پڙهڻ شروع ڪيو. جيڪڏهن ائين چئجي تہ هن پنهنجي سنڌي ڪلاسيڪي/اساسي شاعريءَ ۽ لوڪ شاعريءَ کي ايتري ڌيان سان پڙهيو آهي جيتري ڌيان سان سندس ڪنهن بہ همعمر ۽ همعصر شايد ئي پڙهيو هجي، تہ غلط نہ ٿيندو.

احمد جي شاعراڻي اٺت ۾ سنڌي ڪلاسيڪي/اساسي شاعريءَ ۽ لوڪ شاعريءَ جي مطالعي جو گهڻو عمل دخل آهي. هو اڄ بہ سنڌي ٻولي جي اصليت ۽ سونهن سلامت رکڻ لاءِ پنهنجي ڪلاسيڪل شاعرن ۽ لوڪ شاعرن کي پڙهندو رهندو آهي ، جنهن کان پوءِ ئي هن جي مطالعي ۾ جديد شاعريءَ جو وارو اچي ٿو . سندس شاعري ۾ مغربي شاعري جا حوالا ٽئين نمبر تي اچن ٿا . سڀ گڏي ائين چوڻ وڌيڪ چٽو آهي تہ احمد سولنگيءَ جو

شاعراڻو شعور سنڌي ڪلاسيڪل شاعريءَ، سنڌي جديد شاعريءَ ۽ عالمي جديد شاعريءَ تي بيٺل آهي. هن وٽ تخليقي قوتون قدرتي ڏات آهن. هن جي شاعريءَ ۾ ٻوليءَ جي سونهن سنڌي ڪلاسيڪي شاعريءَ جي ڪري آهي ۽ هن جي شاعريءَ جي آفاقيت جديد عالمي شاعريءَ جي مطالعي جو ثمر آهي.

اسي واري ڏهاڪي ۾ احمد جي تربيت سنڌي ادبي سنگت موري جي گڏجاڻين ۾ ٿي، ادبي طور موري جي ادبي ماحول ۾ ٽن ماڻهن جا نالا احمد سولنگيءَ جي حوالي ۾ اهم آهن. راشدؔ مورائي، ڊاڪٽر سليمان سولنگي ۽ عظيم سنڌي، جنهن ڪان پوءِ سڪرنڊ اچي ٿو جنهن سان پڻ احمد جي گهڻي ادبي ويجهڙائي رهي آهي، جتي ڪيس مير محمد پيرزادي، خاڪي جوئي ۽ تاج جوئي سان صحبت رهي، سندس همعصر اديبن دوستن ادريس جتوئي، خادم ٻگهئي ۽ راقم الحروف جوبہ ساڻس ساٿ رهيو سندس ارتقائي دور ۾. پر سندس ادبي واڌ ويجهہ ۽ سندس شعوري واڌ ويجهہ ۾ سندس مطالعي جو گهڻو عمل آهي، جيڪو ئي ڪيس هڪ قد آور شاعر طور مٿي ڪٽي آيو.

موري جي ادبي ماحول، سنڌي ادبي سنگت جي گڏجاڻين ۽ سندس شخصي طور ڪتابن پڙهڻ واري شوق منجهس نکار آندو. اڳتي هلي هو موري جي سنگت جو ٻہ پيرا 1987 ۽ 1988 ۾ سيڪريٽري بہ بڻيو ۽ جيئن ئي اسيءَ جو ڏهاڪو پڄاڻيءَ تي پڳو تہ احمد جي شخصي توڙي ادبي اڏام شروع ٿي.

هن روزگار جي تلاش ۾ مورو ڇڏيو ۽ مستقل حيدرآباد ۾ رهڻ لڳو جتي هن هڪ کان وڌيڪ سنڌي اخبارن ۾ ڪم ڪيو جنهن کان پوءِ هو ڪراچيءَ ۾ آيو پر هن شهر هن لاءِ سازگار ماحول پيدا نہ ڪيو ۽ هو وري حيدرآباد ۾ رهڻ لڳو حيدرآباد شهر ڪيس ڇا

ڏنو ۽ چا نہ ڏنو اهو هڪ الڳ داستان آهي، جيڪو هن جي
ڪنهن بہ وقت لکڻ واري آتم ڪٿا لاءِ ڇڏيندي، هت فقط ايترو
لکڻ تي قناعت ڪجي ٿي تہ هن شهر ڪيس زمين تان کڻي آسمان
تي پڄايو جيڪا طاقت يا قوت موري شهر ۾ نہ هئي.

مناسب ٿيندو ۽ اهو قبول ڪيو وڃي تہ احمد سولنگيءَ جي
هڪ تخليقي شاعر واري سڃاڻپ 1990 ع کان پوءِ ٿي آهي،
جڏهن هو نج پج هڪ شاعر طور سامهون آيو آهي. جيتوڻيڪ هو
ان کان اڳ ٿي، هند جي مشهور رسالي " ڪونج" ۾ ڇپجي
پنهنجي شاعر واري سڃاڻپ ڪرائي چڪو هئو ۽ سنڌ جي ڪن
رسالن ۾ بہ هو شايع ٿيندو رهيو پر هن جي شاعراڻي مزاج ۽ بي
پرواهہ طبعيت ڪيس رسالن ۾ شاعري ڇپائڻ واري ڊوڙ کان گهڻو
پري رکيو آهي. هو بنهہ ٿورو ڇپيو آهي. جنهن ڪري، سنڌي
شاعريءَ بابت لکيل ٿورن گهڻن اڀياسن ۾ بہ هن جي موجودگي ڪا
اهم نہ ليکي وئي آهي. ٻيءَ طرح هن جي هر نظم پنهنجي وقت ۾
جڏهن بہ هن اها ڪنهن موقعي تي پڙهي آهي، يا ڇپي آهي تہ
پنهنجي مڪمل سڃاڻپ ڇڏي وئي آهي. هڪ اهڙي سڃاڻپ
جيڪا ڪنهن بہ ٻوليءَ جي شاعر لاءِ اهم سڃاڻپ هوندي آهي ۽
جنهن شاعريءَ تي اها ٻولي، اها قوم ۽ اها مٽي فخر ڪندي آهي.

احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ تي ايندڙ وقت ۾ سنڌي ادب،
سنڌي ٻولي، سنڌي قوم فخر ڪندي اهڙي پڪ هن جي شاعري
ڏياري ٿي. هو ايندڙ دور جو هڪ اهڙو شاعر آهي، جيڪو سنڌ جي
جديد شاعريءَ کي عالمگير سطح تي کڻي ويندو جيڪڏهن
سندس شاعريءَ کي مناسب مترجم ملي سگهيو تہ هن جي
شاعريءَ ۾ هڪ ٻوليءَ ۽ قومي پيڙا، ڏک، غصو ۽ تهذيب توڻي
ثقافت ۽ جديد قدر گڏجي هڪ اهڙو سنگم پيدا ڪري بيٺا آهن،

جو شايد ئي اڄ جي سنڌي شاعريءَ ۾ هن جي شاعريءَ کان ٻاهر ملي سگهن.

نوي واري ڏهاڪي کان هو لکندو رهيو آهي ۽ ان کان ڪيترائي ڀيرا وڌيڪ هو پنهنجي ڪلاسيڪي شاعري، لوڪ شاعري، همعصر شاعري ۽ ترجمن جي صورت ۾ عالمي شاعري پڙهندو رهيو آهي، مجموعي طور ادب جون ٻيون نثري صنفون جن ۾ سمورو لٽريچر شامل آهي، ان سان هو جڙيل رهيو آهي، جنهن جا سڀ رنگ، هن جي شخصي ڀيڙا سان گڏجي سندس شاعريءَ ۾ نکري بيٺا آهن.

احمد سولنگيءَ جا ويجها دوست ڄاڻن ٿا ته هن ڪڏهن به پاڻ لڪڻ جي ڪوشش نه ڪئي آهي، ڪڏهن ڪڏهن هو ڪيترن ئي مهينن ۾ هڪ سٽ لکي نه سگهندو آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن شاعري هن تي ساوڻ جي مينهن جيان اوڙڪون ڪري وسندي آهي، ٻي جيڪا اهم ڳالهه سندس حوالي ۾ اچڻ گهرجي، اها هيءَ ته هن زندگيءَ ۾ جيترو وقت پنهنجي شاعريءَ کي ڏنو آهي، اوترو ٻئي ڪنهن به عمل کي نه ڏنو آهي. شاعري هن جي محبوبا ته آهي ئي پر شايد سنڌي ٻوليءَ جو هيءُ پهريون نوجوان آهي، جنهن پنهنجي شاعريءَ کي ماءُ وارو مان ڏنو آهي. مان احمد جي باري ۾ هڪ ٻي به ڳالهه اوس آڻڻ چاهيندس، اها هيءَ آهي ته عشق شاعر بڻائيندو آهي، پر احمد کي شاعريءَ عشق عطا ڪيو آهي. جيڪا ڳالهه شايد، سنڌي توڙي عالمي ادب ۾ ذڪر ڪرڻ جهڙي آهي، هن سدائين شاعريءَ لاءِ عشق ڪيا آهن ۽ پوءِ عشق جي ڪرشمن جو اوسيئڙو ڪيو آهي، جن اوسيئڙن جو نتيجو احمد جي شاعري آهي.

هو پنهنجي ديس ۾ ۽ ديس کان ٻاهر سرجندڙ ادب تي نهايت گهري اک رکندو آيو آهي، نوي تائين هن جي پسند جي ڪتابن ۾ ڪي نظرياتي ڪتاب به هئا، پر مزاج ۾ هو هڪ تخليقڪار آهي، جنهن گهڻي اهميت تخليقي ادب کي ڏني آهي. ائين ڪبير کان ميران تائين ڀٽائي کان اياز ۽ اياز کان اياز گل تائين، ٽالسٽاءِ کان پائلو ڪولهو تائين، پابلو نرودا کان ناظم حڪمت تائين، غالب کان ٽئگور تائين فيض کان ن-م راشد، ميرا جي، مجيد امجد، احمد فراز ۽ پروين شاڪر کان نوشي گيلاني تائين سڀ ليکڪ اڪثر ساڻس رات جو گڏ هوندا آهن. جن مان هن جيڪو فيض پرايو آهي، اهو هن پنهنجي شاعريءَ ۾ سنڌ کي موٽايو آهي مون کي ڪراچيءَ جي اُها رات چٽي طرح ياد آهي جڏهن احمد سولنگيءَ سان گڏ اردو ۽ پنجابي ٻوليءَ جي نامياري جديد شاعر منير نيازيءَ سان سج اُڀرڻ تائين شاعريءَ، ادب، تنقيد، غالب، مير تقي مير ۽ علامہ اقبال تي گفتگو هلي رهي هئي ۽ شبنمي رات ۾ نہ ڪنهن مئفروش جو هوڪو هو نہ ئي جام ۾ ڪا ڪمي هئي ۽ احمد سولنگي پنهنجا سنڌي ٻوليءَ جا نظم ٻڌائي رهيو هو ۽ مان انهن نظمن جي ترجمي جا فرائض ادا ڪري رهيو هوس ۽ پٺي ڏيئهن اسان سڀئي گڏجي اُردو ٻوليءَ جي شاعره فاطمہ حسن جي گهر ويا هئاسين ۽ منير نيازيءَ چيو هئو تہ "هي سنڌي ٻوليءَ جو مون کي پهريون شاعر گڏيو آهي جنهن کي ٻڌي مون کي هر زبان جي اصلوڪيءَ شاعريءَ ۽ ان جي جدت ۾ ويساهہ وڌي ويو آهي."
احمد يلي سنڌي ٻوليءَ ۾ لکندڙ شاعر آهي پر هن جي شاعريءَ جو دائرو فقط سنڌ نہ آهي، جڏهن سنڌ، هن جي شاعري ۾ ڳولبي تہ اها پنهنجي سموري تهذيبي، تاريخي ۽ ثقافتي سونهن سميت نکري نروار ٿيندي ۽ جڏهن سنڌ کان ٻاهر جي دنيا هن جي شاعري ۾

گولبي تہ اها دنيا پنهنجي سمورن جمالياتي توڙي المياتي تصورن سميت اسان جي آڏو اچي بيهندي. اهڙي شاعري ايڪهين صديءَ ۾ مون کي چوڻ ڏيو تہ مان چوان تہ سنڌيءَ ۾ فقط احمد سولنگيءَ جي آهي، سندس همعصر ڪانئس ڪيئي ہرانگهون پوئتي آهن! تخليقي طور بہ تہ شعوري طور بہ. ۽ ايندڙ دور ۾ سنڌي شاعري، تخليقي طور جنهن تيزيءَ سان پٺ تي وڃي رهي آهي اها نهايت مايوس ڪندڙ آهي، جنهن جو اظهار ڊاڪٽر تبوير عباسي، امداد حسيني ۽ ٻيا ذهين لکندڙ پڻ الڳ الڳ وقتن تي ڪري چڪا آهن. اڄ سنڌيءَ ۾ سرجندڙ شاعريءَ جو گهڻو گهڻو حصو ورجاءَ کان سواءِ ڪجهہ بہ نہ رهيو آهي ۽ جيڪا نئين ٿهي اچي رهي آهي، ان مان شخصي طور مان سمجهان ٿو تہ سنڌ کي اڌ صدي کن ڪا بہ اميد نہ آهي، جيڪڏهن سنڌي شاعريءَ کي اڌ صديءَ ۾ ٻن هٿن جي آڱرين تي ڳڻڻ جيترا، غير معمولي شاعر مليا تہ اهو هن صديءَ جو وڏي ۾ وڏو معجزو هوندو. جنهن جي ٿيڻ ۾ مون کي اميد بنهہ گهٽ آهي خير!

1990ع کان احمد حيدرآباد رهڻ لڳو.

حيدرآباد سنڌ ۾ علمي ۽ ادبي شهر جو اعزاز رکندڙ شهر آهي، هن شهر ۾ احمد کي دوستن جو هڪ وسيع حلقو مليو جنهن سندس شخصي توڙي ادبي زندگيءَ ۾ وڏيڪ نکار آندو. مولا بخش چانڊيو، مدد علي سنڌي، نصير مرزا، ڄامي چانڊيو، تاج جويو، حسن درس، زيب سنڌي ۽ ٻيا انيڪ شخص سندس ان دور جا اهم دوست آهن. ان کان اڳتي هلي سندس دوستن ۾ وڏيڪ اضافو آيو جن سندس رهبري پڻ ڪئي تہ سهڪار پڻ! هن حيدرآباد ۾ صحافتي زندگي اختيار ڪئي، ايستائين جيستائين کيس سنڌ

حڪومت هڪ معتبر نوڪري ڏني، ۽ اردوءَ جي هن شعر وانگر هن زندگيءَ کي استعمال ڪيو تہ

”خدا جب حسن ديتا هي، نزاڪت آ هي جاتي هي،“

جيتوڻيڪ هو زندگيءَ جي آخري گهڙيءَ تائين انهن دوستن کي ياد رکڻ وارو آهي، جن سندس شخصي زندگي سنوارڻ ۾ ساٿس سهڪار ڪيو ۽ جن سندس ادبي زندگي سنوارڻ ۾ سهڪار ڪيو جيڪو هر لکندڙ کي زندگيءَ جي هڪ موڙ تي گهرجي ٿو البت هن ۾ پنهنجون صلاحيتون هجڻ اولين شرط آهي ۽ احمد سولنگيءَ ۾ جيڪي صلاحيتون هيون، اهي انهيءَ دور ۾ وڏيڪ ظاهر ٿيون ۽ هو هڪ اهڙو شاعر ٿي آڏو آيو جنهن کي پنهنجي ٿهيءَ ۾ اڳواڻ شاعر جو اعزاز ڏئي سگهجي ٿو.

ان ئي دور ۾ هن جو شهيد محترمہ بينظير ڀٽو بابت لکيل نظم سنڌ ۾ اعليٰ مرتبي تي پهتو ۽ پيپلز پارٽيءَ طرفان ان نظم کي انگريزيءَ ۾ ترجمو ڪرائي، ان نيشنل اسيمبليءَ ۾ ورهايو ويو جنهن نيشنل اسيمبليءَ ۾ پيپلز پارٽي حزب اختلاف جو ڪردار ادا ڪري رهي هئي، ان نظم شهيد محترمہ کي موهي وڌو ۽ احمد محترمہ مان اتساهہ وٺي جيڪي مزاحمتي نظم لکيا، اهي سنڌ جي مزاحمتي تاريخ جو ۽ سنڌي شاعريءَ جو املهہ حصو ٿي رهندا.

ائين سندس شاعراڻو سفر ڪڏهن تيزيءَ سان، ڪڏهن آهستگيءَ سان جاري رهيو ۽ آخر ان صديءَ جي پڇاڙي ٿي، جنهن صديءَ ۾ احمد سولنگيءَ جنم ورتو.

نئين صدي ادبي حوالي سان سنڌي ادب لاءِ ۽ احمد سولنگيءَ جي زندگي توڙي شاعريءَ لاءِ هڪ نئين اتساهہ سان گڏ، هڪ سياڳُ پڻ کڻي آئي. هن جي زندگيءَ جون اهم حاصلاتون ايڪهين صديءَ جي دين آهن. ساڳئي وقت هيءَ اهڙي صدي آهي،

جنهن ڪي مان پنهنجي ننڍڙي مطالعي، سنڌ جي ننڍڙي ادبي دائري، سنڌي شاعريءَ جي، محدود ويچار جي ۽ سنڌي شاعريءَ جي بيحد گهٽي ورجاءَ واري غربت جي آڌار تي، احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جي صدي ڪوٺيان ٿو. احمد جا همعمر ۽ همعصر، شاعراڻي سفر ۾ جيڪي ڪجهه ڏيئي سگهيا آهن اهي نهايت سچائيءَ سان ۽ پنهنجي تخليقي قوتن جي آڌار تي ڏيئي سگهيا آهن، ڪانئس سينيئر، هڪڙا لکڻ ڇڏي چڪا آهن ته ٻيا پڙهڻ کان پري آهن. ڳالهيون سنڌي شاعراڻي ادب کي عالمي ليول تي ڪٽي ويندڙيون يا ان کي بچائي سگهنديون ائين ٽيڙو نه آهي. تخليق ۽ ان ۾ اعليٰ ويچارُ اڄ جي اڪثر سنڌي نوجوانن جي شاعريءَ کان ڪوهين ڏور آهي، جن ۾ ڪي تخليقي قوتون هيون انهن پنهنجون تخليقي قوتون، تخليق جي بجاءِ، تخليق جي ثانوي پاسي، فارسيءَ جي علم عروض تي مشق ڪري ضايع ڪيون آهن، ٻئي طرف سرحد جي هُن پار رهندڙ سنڌي لکندڙن جي نئين نسل، سنڌي ادب کان علحدگيءَ جو اظهار ڪندي، پنهنجي اظهار جا نوان طريقا چونڊيا آهن، جنهن ۾ اڄ ڪمپيوٽر سائٽن شامل آهي، اهڙي صورتحال ۾ احمد سولنگي، هن نيئن صديءَ ۾ پنهنجي نئين اظهار، نئين احساس ۽ نئين ويچار سان پنهنجي ڀرپور تخليقي قوتن جي آڌار تي، سنڌي شاعريءَ جي وارثي ڪري ته اهو سنڌي شاعريءَ جو سڀاڳ ٿيندو ساڳئي وقت اڄ جي ڪمپيوٽرئيگ ۾ هو دنيا جي سموري ادب سان عام طور ۽ شاعراڻي ادب سان خاص طور جڙيل رهي ته هو سنڌي ٻوليءَ معرفت دنيا کي اعليٰ شاعري ڏيئي سگهي ٿو اهڙو منهنجو پختو يقين به آهي ته احمد جي تخليقي ۽ علمي صلاحيتن تي اعتماد به آهي.

هن صديءَ ۾ نئين سنڌي شاعريءَ جو هو اڪيلو وارث آهي. ان جي مثال لاءِ متي ڄاڻايل سبب موجود آهن. ۽ سنڌيءَ ۾ لکندڙن جون تخليقي ۽ علمي قوتون بہ اکين اڳيان ۽ سوچ اندر موجود آهن، نئين صديءَ جي ٻئي ڏهاڪي کان پوءِ جيڪو نسل پيدا ٿيندو، جيڪڏهن ان اهڙو معجزو ڪري ڏيکاريو تہ سنڌ پنهنجي نئين شاعريءَ تي وڏيڪ فخر ڪندي، ساڻس گڏ دنيا جو ادب پڻ فخر ڪندو، ڇاڪاڻ تہ سنڌي ادب، ان دنيا جي ادب جو اڻٽوٽ حصو هوندو، جيستائين اهڙو معجزو ٿئي، تيسائين سنڌ جي فخر جو سبب نئين صديءَ ۾ احمد سولنگيءَ جي شاعري آهي. ٻيا سبب واڌو سبب هوندا جيڪي واڌو فخر ڏياريندا.

هن صديءَ ۾ احمد سولنگي پنهنجي اظهار توڙي ويچار ۾ گهٽ۾ گهٽ۾ نجيٽو ڪٽي ظاهر ٿيو آهي، هن جي شاعري سندس نالي سان هڪ خاص سڃاڻپ ڪٽي سنڌ جي شعري ادب ۾ نروار ٿي آهي. اها هڪ شاعر لاءِ وڏي ۾ وڏي حاصلات آهي. احمد پنهنجي شاعريءَ لاءِ ٻولي، لهجو ۽ ويچار سڀ نئون ۽ پنهنجو ڪٽي آيو آهي، جنهن ڪري سندس نظم ڪنهن بہ لهجي ۾ پڙهيو وڃي ، ڪنهن بہ انداز سان پڙهيو وڃي ۽ ڪنهن جي بہ آواز ۾ پڙهيو وڃي، جڏهن اهو پني تي لکيو ويندو تہ پنهنجو تعارف پاڻ ڪرائيندو ، اهڙو اعزاز هن نئين صديءَ ۾ نوجوان شاعرن مان احمد سولنگي کي حاصل آهي . ها! ٻين جن نوجوان شاعرن کي اهڙو اعزاز حاصل آهي، انهن جو ذڪر سندن حوالي ۾ لکيل اڀياسن ۾ اچڻ نهايت ضروري آهي ۽ اهڙو احوال خاص طور سنڌي شعري ادب ۾ آڻڻ، اڄ جي سنڌي شاعريءَ جي نقادن جي اهم ذميواري آهي، ائين ڪري هو سنڌي شعري ادب جي هڪ پاسخاطريءَ کان سواءِ نج ادبي/تنقيدي/تخليقي تاريخ مرتب ڪندا. جيڪا ئي ڪڏهن نہ

ڪڏهن سنڌي ادب کي عالمي ادب ۾ نہ رڳو مناسب حصو ڏياريندي پر فخر جوڳي جڳهہ بہ ڏياريندي

اڄ دنيا جو ادب ترجمن جي معرفت جنهن تيزيءَ سان ، سائنس جي نئين ايجادن وسيلي پڙهندڙن تائين پهچي رهيو آهي، ان مان اها اميد جاڳي آهي تہ سنڌي ادب کي عالمي ادب جو حصو بڻجڻ ۾ ڪو گهڻو عرصو نہ لڳندو ۽ جڏهن ائين ٿيو تہ پڪ سان احمد سولنگيءَ جي شاعريءَ جو عالمي شاعريءَ ۾ حوالو اهُي نظم بڻجندا جيڪي هن مشرقي قدرن هيٺ لکيا آهن ، جيڪي قدر مغربي علمن جي اظهار ۾ گهٽ ئي سهي پر آيا ضرور آهن . ٻن ڏهاڪن ۾ انگريزي ٻوليءَ ۾ لکيل مشرقي قدرن واري ادب کي هڪ نوبل پرائيز ۽ بہ بوڪر پرائيز ماڻڻ جو اصل سبب اهي مشرقي قدرئي آهن ، جن جي اثر هيٺ اهي ڪتاب لکيل آهن ، جيڪي مغربي قدرن کان ڪوهين ڏور، هڪ ٻئي ڇيڙي تي بيٺل آهن .

احمد سولنگيءَ جا نظم مائيڪل اينجلو اتر قطب، خُداجا خليفا، هڪڙي يهودي ڇوڪري، هميرو ڪولهي ، هڪ ٻوند مان مصور، رنگ رتي تنهائي ، قلو پطرا، لهين ٿي خواب تون جڏهين، اوپر جي آرسي، قرت العين طاهره/ پوپ کي ڪهڙي خبر/ ۽ سپ کي پنهنجو گوتم آ. مشرقي قدرن تي ٻڌل مغربي اسٽائيل ۽ ويچار وارا نظم آهن ، جيڪي جڏهن بہ مغربي ٻولين ۾ ترجمون ٿيندا تہ عالمي شاعراڻي ادب جو هڪ اڻوٽ انگ بڻبا ، جنهن کي الڳ ڪري نہ سگهبو ، ساڳئي وقت اهي نظم سنڌي ٻولي جو اهڙو حصو هوندا، جيڪو حصو سنڌ ۽ سنڌي شاعريءَ جي سڃاڻ بڻجندي ئي عالمي شاعريءَ جو حصو بڻجندو.

اسان جي سوچڻ جو ۽ ڳڻتيءَ جو مسئلو هي آهي تہ ، هن نئين صديءَ ۾ سنڌ ، سنڌي ۽ سنڌي ادب اڄ جي تيز رفتاريءَ ۾ ڪيترو

ڏوڙي سگھڻ جي سگھہ رکن ٿا۔ ان سوال تي سوچيندي ۽ وري احمد سولنگيءَ جي شاعري کي پڙھندي، ھڪ اعتماد اندر ۾ جاڳي ٿو تہ ھيءَ سنڌي ٻوليءَ جي نئين شاعري، پنھنجي اندر ۾ ايتري سگھہ ضرور رکي ٿي تہ اھا ھڪ صديءَ جو تحفظ ڪري سگھي پر اھو مجڻ اوس آھي تہ ھن نئين شاعريءَ کي مغربي ٻولين ۾ ترجمو ڪرائڻ جو ڪم ھن ملڪ جي سرڪاري ادارن کي ڪرڻ گھرجي، اھا اسان جي اولين گُھر آھي

احمد سولنگيءَ نئين صديءَ ۾ پنھنجي اظھار ۾ جيڪو نئون ويچار ڏنو آھي، اھو فقط ھو اڪيلو ئي ڏيندڙ آھي. اھو ڏسڻ لاءِ نئين صديءَ ۾ ڇپيل سڀ سنڌي شاعراڻا ڪتاب، ادب ۽ احترام سان مطالعي ھيٺ آڻي، ڏسي، پڙھي ۽ پروڙي، ڪوبہ فيصلو ڪرڻ گھڻو ڏکيو ڪم نہ آھي، ڪنھن بہ سنجيدي اپياسيءَ يا نقاد لاءِ.

احمد سولنگيءَ پھنجي شاعريءَ ۾ جيڪا ٻولي استعمال ڪئي آھي، ان جو ھڪ حصو ھن پنھنجي ڪلاسيڪي شاعريءَ ۽ لوڪ شاعريءَ کانِ ورتو آھي، ھڪ حصو پنھنجي جديد دور کان ورتو آھي، ھڪ حصو ھن ملڪ جي ٻين ٻولين جي ادب کان ورتو آھي ۽ باقي عالمي ادب مان، انھن ترجمن جي صورت ۾ پڙھيل ادب کان ورتو آھي، جيڪو ادب ھن مسلسل پنھنجي مطالعي ھيٺ رکيو آھي. ان سڀ مان، سندس شاعريءَ جو ظاھر ٿيل اڄوڪو چھرو ٺھيو آھي جيڪو ھڪ خوبصورت جديد سنڌي شاعر وارو آھيُ ۽ جيڪو ھن نئين صديءَ جي سڃاڻپ بڻجڻ وارو آھي اھڙي پڪ آھي.

سندس شاعريءَ جو اڄوڪو چھرو پڪو، پختو ۽ ھڪ خاص سڃاڻپ ڏيندڙ آھي ۽ ان سڃاڻپ ڏيارڻ واري يقين جي پٺ ۾

جيڪا سندس تپسيا/رياض آهي ان جو عمل دخل آهي. هن جي اکين جا اوجاڳا، دل جو درد ۽ پيرن جو پنڌ، سندس نظمن، غزلن، گيتن ۽ واين جي هر سٽ مان ظاهر ٿئي ٿو. ڪنهن به اعليٰ تخليقڪار ڪي سندس تخليقن ۾ آسانيءَ سان ڳولي سگهجي ٿو. اڻين احمد کي به سندس شاعريءَ ۾ ڳولڻ گهڻو ڏکيو نه آهي. هن جي شاعريءَ جي سٽ سٽ ۾ سندس ڪونه ڪو سور سمايل آهي.

هن جي ڪنهن نظم ۾ هن جي اکين جا ڳوڙها آهن ته ڪنهن ۾ سور جا سڏ آهن، ڪهن ۾ هن جي عشق جو الميو آهي ته ڪنهن ۾ وڇوڙي جو وڍ. ڪنهن ۾ وصال جا لمحا آهن ته ڪنهن ۾ جدائي جا شوال. ڪنهن ۾ محبت جون موسمون آهن ته ڪنهن ۾ الفت جا اهڃاڻ. هي سڀ احمد سولنگيءَ جا اُهي درد آهن، جن جون زرد شامون، هُن جي خزان نُما من کي ڪراچي ڪلفٽن جي هڪ اداس ۽ وشال گرجا گهر ۾ وٺي هليون هيون. اسين ڪيترائي ڪلاڪ جسماني اذيت جي باوجود چهري تي عظيم سڪون آندل مسيح جي آڏو بنهه خاموش ويٺا رهيا هئاسين. آسپاس جي ڪنهن به شخص اُهو محسوس نه ڪيو ته اسين ڪير هئاسين؟

ها! مسيح جي چهري ان ڏکهي خاموشيءَ ۾ احمد جا ڪيترائي درد دور ڪيا هئا، جنهن جو شڪر هُن "خدا جي روح" جي خوبصورت گهر مان نڪري، پن ڇڻ جي نراس ۽ وياڪل موسم ۾ "خدا جي گهر"، مسجد ۾ هلي رسول کي ياد ڪندي ادا ڪيو هئو جيڪو گهر به اُن گرجا گهر جي بنهه ويجهڙو ئي هئو. اڻين هُو پنهنجي شاعريءَ ۾ مڪمل طور تي موجود آهي، ڇاڪاڻ ته هن جي سموري شاعري، سندس ماڻيل يا پوڳيل گهڙين جو اهڙو داستان آهي، جنهن کي هن ڪمال اظهار سان شاعراڻو روپ ڏنو

آهي. هڪ اهڙو روپ جيڪو سنڌي شاعراڻي ادب ۾ سندس نالي سان ئي پنهنجي سڃاڻپ رکندو.

احمد پنهنجي ننڍيءَ عمر ۾ ئي سنڌي شاعرن ۾، ۽ هن ننڍي ڪنڌ جي وڏن شاعرن ۾ هڪ اهم سڃاڻپ رکندڙ جي حيثيت ماڻي وٺندو. اهڙي هن جي شاعريءَ ۾ قوت به آهي ته سندس شاعراڻي روايت به. روايت جيڪا ڪبير کان ميران تائين، بلي کان ڀٽائي تائين، ٽيگور کان اياز تائين، ۽ اياز کان احمد تائين ساڳئي تاجي پيٽي سان اڻيل آهي. نسبت اها آهي ته مٿين سڀني مها ڪوين جو واسطو ان ساڳئي ڏک سان آهي، جنهن ڏک جي حوالي سان هيءُ ننڍو ڪنڌ عام طور ۽ ان ڪنڌ جو هيءُ ننڍڙو ديس سنڌ، خاص طور سڃاپيو ٿو. ننڍي ڪنڌ جو هي ننڍڙو ديس، جنهن مان سنڌو درياهه وهي ٿو اهو سندس ادبي سڃاڻ به آهي، روايت به آهي، ته بنياد به آهي، جيڪو ويدن جي روپ ۾ موجود آهي. جيڪي ان ئي سنڌوءَ جي ڪناري تي لکيا ويا هئا. جنهن سنڌوءَ جو پاڻي پي احمد وڏو ٿيو آهي ۽ اڄ پنهنجي ان روايت جي پاسداري ڪندي هو سنڌي ادب جي هڪ حصي شاعريءَ جي وارثي ڪري رهيو آهي. هو نه رڳو ان جي وارثي ڪري رهيو آهي پر پنهنجي سمورين شاعراڻين روايتن جي باريڪين بابت به ڄاڻي ٿو ته جديد شاعراڻي علم ۽ فن کان به بخوبي واقف آهي، جنهن ڪري سندس شاعريءَ ۾ نه فقط روايتن سان نباهُ آهي پر فن طرف به هو گهڻو سُچيت آهي، ايترو جيترو هڪ ذهين ۽ سنجيده شاعر کي پاڻ ۾ پنهنجي تخليق ڏانهن هجڻ گهرجي.

غزل جو عروض هجي يا بيت جو ڇند، گيت جي ملائميت هجي يا نظم جي پر جوش اڏار. وائي جو واڪو هجي يا دوهي جو درد، هو سڀني کان واقف آهي ۽ جڏهن اهو سڀ پنهنجي شاعريءَ

۾ آٽي ٿو تہ سندس شاعري هڪ حسين روپ ڌاري ظاهر ٿئي ٿي ، جيڪا سنڌي شاعريءَ جي سونهن ۾ وڌيڪ اضافو ڪري ٿي. ها ! سندس شاعريءَ جا حوالا مون هن لکڻ جي حدن کان بنهہ پري رکيا آهن، ڇاڪاڻ تہ اهي سڀ هن ڪتاب ۾ موجود آهن، جيڪي پنهنجي پنهنجي صفحي تي پڙهڻ وقت وڌيڪ اهم لڳندا. هت صرف انهن جو مجموعي تاثر ئي ڏيڻ چاهيو اٿم. جيئن انهيءَ ورجاءَ کان بچي سگهان جيڪو اڄ ڪلهہ ڪتابن ۾ انهن جي مهاڳن ۾ ٿي رهيو آهي ۽ جنهن ڪري اهي ڪتاب ۾ مهاڳ پڙهڻ ڏکيا ٿي پون ٿا. گهٽ ۾ گهٽ مان احمد سولنگيءَ جي هن ڪتاب سان اهڙي نا انصافي ڪرڻ تہ بنهہ نہ چاهيندس.

رکيل مورائي
ڪراچي.

A pinnacle of modern Sindhi poetry, Ahmed Solangi's poems are noted for sharpness of content and precision of form, presenting an intellectual and emotional complex in an instant of time. Through all the details of Ahmed Solangi's poetry, there runs a deep current of human values, which overpasses all the tangles and lead us to a poet, who has transcended the limitations of 'Time and Space'.

With arrival of Ahmed Solangi on Sindhi poetic scene, a new dawn has emerged on the wings of Sindhi poetry. His poetry rears up like a towering new wave in the ocean of Sindhi poetic thought and diction, which is a symbol of a battle for the future of mankind.

Solangi's achievement in his creative arena is seen as an art on gigantic scale and natural development of a rich tradition of classic Sindhi poetry, coupled with modern thought and treatment.

As such, Ahmed Solangi's poems on a variety of modern and post-modern themes are read and re-read to see and feel his brilliant descriptive and creative poweress.

Ahmed Solangi has walked steadfastly on a thorny path of creative process to enlarge the poetic vocabulary, introducing new methods of rhyming, modified verse meters and intensified expressiveness in his poetry.

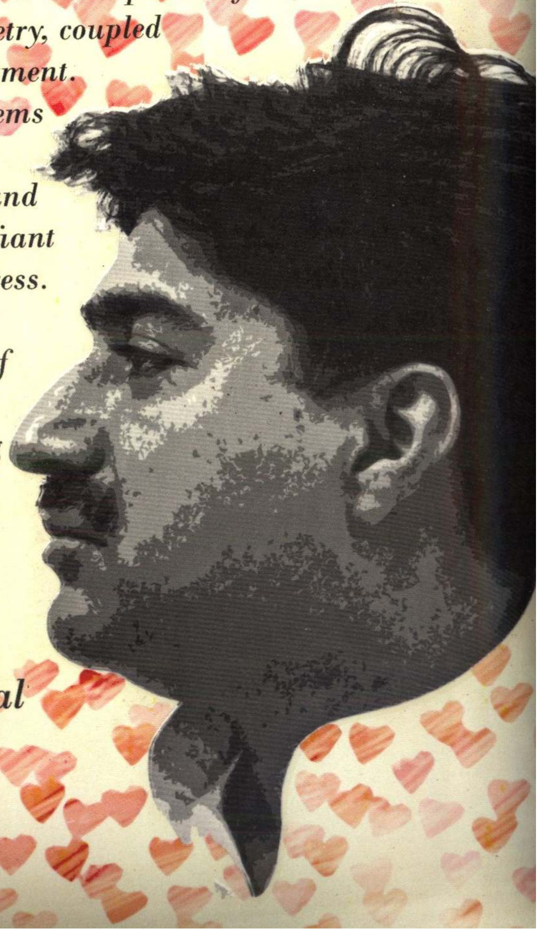

Laxman Komal

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، ياڙي، ڪائُو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بِہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بين لفظن ۾ پَنَ کا خُصوصي ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَبِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........
... ...
هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

اِن حسابَ سان اڻجاڻائي کي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداniءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ بين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چــو، چــالاءِ ۽ ڪـيـئـن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)